

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**DEĞERLEMENİN TÜRK MEVZUATINDA VE ULUSLARARASI
STANDARTLARDA KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

SERAP AĞAYA

**Danışman:
Prof. Dr. Mehmet YÜCE**

BURSA 2023

İNTİHAL YAZILIM RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Değerlemenin Türk Mevzuatında ve Uluslararası Standartlarda Karşılaştırmalı İncelenmesi

1- Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **252 sayfalık** kısmına ilişkin, 14.07.2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 8**

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dâhil

3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
14.07.2023

Adı Soyadı: **Serap AĞAYA**

Öğrenci No: **711212001**

Anabilim Dalı: **Maliye**

Programı: **Mali Hukuk**

Statüsü: **Doktora**

Danışman
14/07/2023
Prof. Dr. Mehmet YÜCE

ÖZET

Yazar adı soyadı	Serap AĞAYA
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Maliye
Bilim dalı	Maliye
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Mehmet YÜCE

Değerlemenin Türk Mevzuatında ve Uluslararası Standartlarda Karşılaştırmalı İncelenmesi

Özet

Değerleme, muhasebe ve vergilendirme sürecinin en karmaşık konularından biridir. Değerlemenin amacı işletmelere kayıtlı iktisadi kıymetlerin değerinin belirlenmesidir. Bu nedenle vergi matrahının tespitinde değerlendirme özel bir öneme sahiptir. Değerleme sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi vergileme sürecinin önemli adımlarından birini oluşturur. Bu çalışmanın konusu da başta Vergi Usul Kanunu (VUK) olmak üzere iç mevzuat ve uluslararası standartlara uygun değerlendirme sürecinin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye’de değerlendirme uygulamaları incelenmiş ve farklı ülkeler ile karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda değerlendirme süreci VUK, TMS/TFRS ve BOBİ FRS açısından ayrı ayrı ele alınmış ve her bir mevzuat kapsamında hükme bağlanan kurallar incelenmiştir.

Türkiye’de iktisadi işletmelere dahil olan kıymetlerin değerlemesi VUK, TMS/TFRS ve BOBİ FRS’ye göre yapılmakta iken 2023 yılında yeni bir düzenleme yapılmış, küçük ve mikro işletmelerin kapsamına alan KÜMİ FRS uygulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda artık iktisadi işletmeler hem bağımsız denetime tabi olup olmamaları hem de büyüklükleri esas alınarak sınıflandırılmış ve kendilerine uygun olan standart setini seçerek değerlendirme yapmaları imkânı sağlanmıştır. Çalışma kapsamında KÜMİ FRS hakkında genel bilgiler verilmiş iktisadi kıymetlerin değerlemesi VUK, BOBİ FRS ve TMS/TFRS açısından ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’de uygulamada olan muhasebe standartları ile belirlenen bazı ilkelerde uygulanan muhasebe standartları arasında karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda İngiltere Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (UK GAAP) ile Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (US GAAP) ele alınmış ve TMS/TFRS ile belirli noktalarda karşılaştırılmıştır.

Türkiye’de değerlemenin en önemli amaçlarından biri vergi matrahının belirlenmesidir. Ancak muhasebe standartlarında vergi matrahının hesaplanmasından ziyade işletmenin gerçek durumunun yansıtılması amacı ön plana çıkarılmıştır. Bu durum muhasebe standartları ile VUK’un farklı değerlendirme kuralları ve ölçütleri kullanmasını gerektirmektedir. Hem ortak raporlama dilinin oluşturulması hem de vergi matrahının doğru belirlenebilmesi için kuralların uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda gerek hesap planının gerekse değerlendirme ilke ve ölçütlerinin birbirine benzer olarak düzenlenmesi yerinde olacaktır. Tez çalışmasında muhasebe standartları arasında karşılaştırma yapılmış ve buradan hareketle Türkiye için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Değerleme, İktisadi Kıymetlerin Değerlemesi, Değerleme Uygulamaları, TMS/TFRS, BOBİ FRS.

ABSTRACT

Name & surname	Serap AĞAYA
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Finance
Subfield	Finance
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Prof. Dr. Mehmet YÜCE

Comparative Analysis of Valuation in Turkish Legislation and International Standards

Abstract

Valuation is one of the most complex issues in the accounting and taxation process. The purpose of valuation is to determine the value of economic assets registered in enterprises. Therefore, valuation has a special importance in determining the tax base. Carrying out the valuation process in a efficiently is one of the important steps of the taxation process. The subject of this study is to examine the valuation process in accordance with the Tax Procedure Law (TPL), domestic legislation and international standards. Within the scope of the study, valuation practices in Turkey are analyzed and a comparison is made with different countries. In this context, the valuation process is analyzed separately in terms of TPL, TAS/IFRS and BOBİ FRS and the rules stipulated under each legislation are analyzed.

While the valuation of the assets included in the economic enterprises in Turkey was made according to TPL, TAS/IFRS and FRS for LMEs, a new regulation was made in 2023 and CUMBIE FRS, which covers small and micro enterprises, started to be applied. In this context, economic enterprises are now classified on the basis of whether they are subject to independent audit or not and their size, and they are provided with the opportunity to make valuation by choosing the appropriate set of standards. Within the scope of the study, general information about the FRS for SMEs is given and the valuation of economic assets is discussed in terms of TPL, FRS for LMEs and TAS/IFRS. In the last part of the study, a comparison was made between the accounting standards applied in Turkey and the accounting standards applied in some countries. In this context, UK GAAP (UK GAAP) and US GAAP (US GAAP) are discussed and compared with TAS/IFRS at certain points.

One of the most important objectives of valuation in Turkey is to determine the tax base. However, accounting standards emphasize the purpose of reflecting the real situation of the entity rather than calculating the tax base. This situation requires accounting standards and TPL to use different valuation rules and criteria. In order to establish a common reporting language and to determine the tax base correctly, the rules should be harmonized. In this context, it would be appropriate to organize both the chart of accounts and valuation principles and criteria similar to each other. In this thesis, a comparison is made between accounting standards and suggestions are made for Turkey.

Keywords: Valuation, Vauation of Assets, Measurement Applications, IAS/IFRS, FRS for LMEs.

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim ve tez yazım tez danışmanın süreci boyunca desteklerini ve olumlu katkılarını esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam sayın Prof. Dr. Mehmet Yüce'ye çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde yer alan ve bu süreçte yardımlarını ve kıymetli fikirlerini sunan sayın hocalarım Prof. Dr. Adnan Gerçek ve Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Dokur'a teşekkürlerimi sunarım. Tezle ilgili idari süreçte her zaman destek olan değerli arkadaşım Araş. Gör. Dr. Muhammed Çelik'e çok teşekkür ederim. Ayrıca anlayış ve katkılarından dolayı Erciyes Üniversitesi Maliye Bölümü hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Uzun ve zahmetli tez yazım sürecinde her zaman desteğini hissettiğim, olumlu düşüncelerini benimle paylaşan yanımda olan sevgili aileme, kıymetli anneme, babama ve özellikle kardeşim Arife Ağaya Ünal'a teşekkürü borç bilirim.

Kayseri, 2023.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Hazır Değerler Değerleme Ölçüleri

Tablo 2. Menkul Kıymetler Değerleme Ölçüleri

Tablo 3. Ticari Alacaklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 4. Stoklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 5. Mali Duran Varlıklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 6. Maddi Duran Varlıklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 7. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 8. Yabancı Kaynaklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 9. Öz Kaynaklar Değerleme Ölçüleri

Tablo 10: US GAAP, BOBİ FRS ve TMS/IFRS Karşılaştırması

Tablo 11: UK GAAP ve TMS/IFRS Karşılaştırması

Tablo 12: İktisadi Kıymetlerin Farklı Standartlar ve VUK'a Göre Değerleme Durumları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Değerleme Süreci

Şekil 2: Türkiye’de Uygulanan Muhasebe Standartları

Şekil 3: Türkiye’de Uygulanan Muhasebe Standartları (Piramit Diyagramı)

Şekil 4: Türkiye İçin Model Önerisi

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AICPA: Amerikan Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü

APB: Muhasebe Prensipleri Kurulu

ASB: Muhasebe Standartları Kurulu

ASC: Muhasebe Standartları Konseyi

ASSC: Muhasebe Standartları Belirleme Komitesi

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BOBİ FRS: Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı

CAP: Muhasebe Prosedürleri Komitesi

FAF: Finansal Muhasebe Vakfı

FASAC: Finansal Muhasebe Danışma Konseyi

FASB: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu

FIFO: İlk Giren İlk Çıkar

FRC: Finansal Raporlama Konseyi

FRS: Finansal Raporlama Standardı

GASB: Kamu Muhasebe Standartları Kurulu)

IAS: Uluslararası Muhasebe Standartları

IASB: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

IASC: Uluslararası Muhasebe Standartları Konseyi

ICAEW: İngiltere ve Galler Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü

IFAC: uluslararası Muhasebeciler Federasyonu

IFRS: Uluslararası Finansal Muhasebe Standartları

KAYİK: Kamu Yararını İlgilendiren Kurumlar

KGK: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

KÜMİ FRS: Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı

LIFO: Son Giren İlk Çıkar

S: Sayı

s: Sayfa numarası

SEC: Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu
SerPK: Sermaye Piyasası Kanunu
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDHP: Tek Düzen Hesap Planı
TFRS: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMUDESK: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
TTK: Türk Ticaret Kanunu
TURMOB: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UK GAAP: Birleşik Krallık Genel Kabul Görmüş Muhasebe Uygulamaları
UK: Birleşik Krallık
US GAAP: Amerika Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları
VUK: Vergi Usul Kanunu

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası.....	i
Yemin Metni	ii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞERLEME İLE İLGİLİ TEORİK AÇIKLAMALAR

1. DEĞERLEME KAVRAMI.....	7
1.1. Değerlemenin Tanımı	7
1.2. Değerlemede Amaç	12
1.3. Değerlemenin Önemi	14
1.4. Değerlemenin Kapsamı	18
2. DEĞERLEMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE İŞLEVİ.....	20
2.1. Değerlemenin Hukuki Niteliği	20
2.2. Değerlemenin İşlevleri	21
2.1.1. Yönetim Aracı Olma İşlevi	21
2.1.2. Bilgi Verme (Bilgi Sunma) İşlevi	24

2.1.3. Vergi Matrahının Belirlenmesi İşlevi.....	25
3. DEĞERLEMENİN GELİŞİMİ	25
3.1.Dünyada Değerleme Uygulamaları.....	26
3.2.Türkiye’de Değerleme Uygulamaları	33
4. DEĞERLEMENİN ÖN AŞAMASI OLARAK ENVANTER İŞLEMİ	35
4.1.Envanter Kavramı	35
4.1.1. Muhasebe Dışı Envanter	39
4.1.2. Muhasebe İçi Envanter.....	39
4.2.Envanter ve Değerleme İlişkisi	40
5. DEĞERLEME İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR.....	41
5.1.Yeniden Değerleme.....	41
5.2.Enflasyon Düzeltmesi	46
5.2.1. Genel Çerçeve	46
5.2.2. Türkiye’de Enflasyon Düzeltmesi.....	51
5.2.3. TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama	56
5.3. Değer Artışı Kazançlarında Endeksleme.....	57
5.4. Firma Değerlemesi	59
6. DEĞERLEMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	61
6.1. Vergi Usul Kanunu Açısından Değerleme	61
6.1.1. VUK’a Göre Değerleme Esasları.....	62
6.1.2. VUK’ta Yer Alan Değerleme Ölçüleri	65
6.1.2.1. Maliyet Bedeli.....	66
6.1.2.2. Borsa Rayici.....	69
6.1.2.3. Tasarruf Değeri	71
6.1.2.4. Mukayyet Değer	72
6.1.2.5. İtibari Değer.....	73

6.1.2.6.	Rayiç Bedel.....	74
6.1.2.7.	Vergi Değeri	74
6.1.2.8.	Emsal Bedel	75
6.1.2.9.	Alış Bedeli	81
6.2.	Türk Ticaret Kanunu Açısından Değerleme	82
6.3.	Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Değerleme	84
6.3.1.	TMS/TFRS Kavramsal Çerçeve	84
6.3.2.	TMS/TFRS’de Yer Alan Değerleme Ölçüleri	86
6.3.2.1.	Tarihi Maliyet	87
6.3.3.2.	Gerçeğe Uygun Değer	88
6.3.3.3.	Kullanım Değeri ve İfa Değeri.....	91
6.3.3.4.	Cari Maliyet	92

İKİNCİ BÖLÜM

İŞLETMELERE DAHİL İKTİSADİ KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

1.	HAZIR DEĞERLER	94
1.1.	Kasa	94
1.2.	Alınan Çekler	96
1.3.	Bankalar.....	99
1.4.	Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri.....	100
1.5.	Diğer Hazır Değerler	101
2.	MENKUL KIYMETLER.....	102
2.1.	Hisse Senetleri	104
2.2.	Kamu-Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları.....	107
2.3.	Diğer Menkul Kıymetler	108

3. TİCARİ ALACAKLAR	110
3.1. Alıcılar.....	110
3.2. Alacak Senetleri	112
3.3. Alacak Senetleri Reeskontu.....	113
3.4. Verilen Depozito ve Teminatlar	115
3.5. Şüpheli Alacaklar	115
3.6. Değersiz Alacaklar	119
3.7. Vazgeçilen Alacaklar.....	121
4. STOKLAR	122
4.1. Stok Değerleme Yöntemleri	122
4.1.1. Fiili Maliyet Yöntemi.....	123
4.1.2. Ortalama Maliyet Yöntemi	124
4.1.3. İlk Giren İlk Çıkar (FIFO) Yöntemi.....	125
4.2. İlk Madde ve Malzeme	126
4.3. Yarı Mamuller-Üretim	127
4.4. Mamuller	128
4.5. Ticari Mallar	133
4.6. Diğer Stoklar	136
4.7. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı	137
5. MALİ DURAN VARLIKLAR.....	140
5.1. Bağlı Menkul Kıymetler.....	141
5.2. İştirakler.....	142
5.3. Bağlı Ortaklıklar.....	145
5.4. Diğer Mali Duran Varlıklar	148
6. MADDİ DURAN VARLIKLAR.....	149
6.1. Arazi ve Arsalar.....	150

6.2.	Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri.....	153
6.3.	Binalar	153
6.4.	Tesis, Makine ve Cihazlar	154
6.5.	Taşıtlar.....	155
6.6.	Demirbaşlar	156
6.7.	Yapılmakta Olan Yatırımlar	156
6.8.	Verilen Avanslar.....	157
7.	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR.....	159
7.1.	Haklar	160
7.2.	Şerefiye.....	161
7.3.	Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri.....	164
7.4.	Araştırma Geliştirme Giderleri.....	165
7.5.	Özel Maliyetler.....	166
7.6.	Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	168
8.	YABANCI KAYNAKLAR.....	169
8.1.	Senetsiz Borçlar.....	170
8.2.	Senetli Borçlar	171
8.3.	Alınan Avanslar.....	171
8.4.	Borç ve Gider Karşılıkları	173
9.	ÖZ KAYNAKLAR.....	176
9.1.	Ödenmiş Sermaye.....	177
9.2.	Sermaye Yedekleri	177
9.3.	Kar Yedekleri	178
9.4.	Karlar ve Zararlar	179
9.4.1.	Geçmiş Dönem Karları ya da Zararları	179
9.4.2.	Faaliyet Dönemi Karı ya da Zararı	179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLEME İLE İLGİLİ VUK DÜZENLEMELERİ, ULUSAL VE
ULUSLARARASI STANDARTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

1. TÜRKİYE’DE UYGULANAN MUHASEBE STANDARTLARI	181
1.1. Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları	183
1.2. Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı	187
1.3. Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı	189
2. TMS/TFRS VE US GAAP KARŞILAŞTIRMASI.....	192
2.1. US GAAP Genel Bilgiler	192
2.2. US GAAP ve Türkiye’de Uygulanan Standartlar Arasındaki Değerleme Farklılıkları.....	198
2.2.1. Stoklar	201
2.2.2. Finansal Araçlar:	203
2.2.3. Maddi Duran Varlıklar:.....	204
2.2.4. Maddi Olmayan Duran Varlıklar:	206
3. TMS/TFRS ve UK GAAP KARŞILAŞTIRMASI	208
3.1. UK GAAP Genel Bilgiler.....	208
3.2. UK GAAP ve Türkiye’de Uygulanan Standartlar Arasındaki Değerleme Farklılıkları.....	211
3.2.1. Stoklar	213
3.2.2. Finansal Araçlar	214
3.2.3. Maddi Duran Varlıklar	216
3.2.4. Maddi Olmayan Duran Varlıklar	217
3.2.5. Yabancı Para Çevrim İşlemleri	219
4. TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER.....	221
SONUÇ.....	226

KAYNAKÇA.....	232
ÖZGEÇMİŞ.....	246

GİRİŞ

İşletmeler, kar elde etmek amacıyla mal veya hizmet üreten ya da mübadelesinde bulunan ekonomik birimlerdir. Dolayısıyla işletmelerin iktisadi kıymet edinmesi, edindiği bu kıymetleri defterlerine kaydetmesi bu sürecin gerekliliklerindendir. İlgili iktisadi kıymetler ticari defter ve kayıtlara eklenirken hangi tutarların esas alınacağı, üretim süreci devam ederken bu değerlerin güncellenip güncellenmeyeceği ya da hangi tutarlar üzerinden güncelleneceği işletmelerin elde ettiği karı ve ödeyeceği vergi miktarını etkileyecektir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde işlemesi için değerlendirme konusu önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere işletme kazancı günümüzde en önemli kamu finansman aracı olan verginin konusu oluşturmaktadır. O nedenle vergileme potansiyelinin tam olarak değerlendirilebilmesi için vergi matrahının doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde tespiti gerekmektedir. Vergi matrahının gerçeğe uygun tespitinde de değerlendirme önem arz etmektedir. Ancak şunu ifade etmekte fayda vardır ki; değerlendirme bir süreçtir. Bu sürecin doğru veriler üzerinden başarıyla yürütülmesi hem işletme içi hem de işletme dışı paydaşlar hem de devlet açısından önemlidir.

Değerleme sürecinin analiz edilebilmesi için atılacak ilk adım değerlendirme kavramını tanımlamak ve kapsamını belirlemektir. Değerleme kavramı “değer” kökünden türetilmiştir. Dolayısıyla değerlemeyi anlayabilmek için ilk olarak değer ne demek olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Değer kavramı, en genel şekilde “kıymet” ile eş anlamlı olup, bir şeyin önemini belirlemek için kullanılan ölçü şeklinde tanımlanabilir. Bu haliyle değerlendirme soyut ve sübjektif bir anlam ifade etmektedir. Değerleme kavramı ise, bir şeye değer biçmek için gerekli olan süreç ya da işlemler bütünü olarak ifade edilebilir. Değer kavramında olduğu gibi değerlemede de sübjektiflik unsuru karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan değerlendirme süreci hem vergilendirme hem de muhasebe alanında önem arz eden bir süreçtir. İlgili bölümlerde ayrıntılarına yer verileceği üzere değerlendirme, birden fazla işlevi olan ve işletmenin ödeyeceği vergi tutarının belirlenmesine etki edebilecek bir süreçtir. Ayrıca değerlemenin sübjektif yanı bu

sürecin muhasebenin ve vergilemenin en karmaşık konularından biri olarak ele alınmasına yol açmaktadır.

En basit haliyle, değerleme sürecinde yapılan işlem satın alınan ya da işletme içinde üretilen iktisadi kıymetlerin, değerleme günü olarak adlandırılan zamanda belirli bir tutar üzerinden kayıtlara geçirilmesidir. Ancak kayıt yapılacak parasal tutarın belirlenmesi işletmelerin üzerinde titizlikle çalışmasını gerektirmektedir. Çünkü her bir iktisadi kıymetin parasal karşılığı işletmenin kendisi ile ilgili bilgiler vermesi anlamına gelmektedir ve hem işletme karını hem de ödenecek vergi tutarını etkileyebilecektir.

İşletmeler, iç ve dış paydaşlarına finansal raporlar aracılığıyla bilgi sunarlar. Dolayısıyla değerleme süreci ile ulaşılan ve finansal tablolarda sunulan rakamların işletmenin gerçek durumunu yansıtır olması önem arz etmektedir. Çünkü işletme sahipleri, yöneticileri, hissedarlar ve yatırım için ilgili işletmeyi tercih etmek isteyen üçüncü kişiler buradan aldıkları bilgiler doğrultusunda hareket edecektir. Ayrıca yukarıda da ifade edildiği üzere ödenecek verginin belirlenmesinde yine aynı rakamlar esas alınacaktır.

Türkiye’de değerleme konusu birden fazla mevzuat aracılığıyla düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle değerleme yapan işletmeler birden fazla kural setine tabidir. Her bir kural setinin kapsamı özellikli olarak belirtilmiştir. Yani hangi işletmelerin hangi kurallara tabi olduğu bellidir. Ancak aynı işletme farklı kurallar doğrultusunda birden fazla finansal raporlama yapabilmektedir. Bu durum yapısı gereği karmaşık olan değerleme sürecini daha da karmaşık hale getirmektedir.

Değerleme açısından bakıldığında Vergi Usul Kanunu (VUK), Türkiye Muhasebe ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/IFRS) ve Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) olmak üzere üç temel mevzuat yürürlüktedir. Bunlara ek olarak 2023 yılında Küçük ve Orta Boy İşletmeler Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla işletmeler belirli kriterler dahilinde bu kurallardan birini ya da birden fazlasını esas alarak iktisadi kıymetlerini değerlemek zorundadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, iktisadi

kıymetlerin değerlemesini her bir mevzuat açısından ayrıntılı incelemek farklı ülkelerle karşılaştırma yaparak uyumlaştırma sağlanması için öneriler sunmak olarak ifade edilebilir.

Muhasebe, değerleme ya da finansal raporlama konusunda dünyanın pek çok ülkesinde geçerli olan uygulama şu şekildedir; bir tarafta konsolide finansal tabloların hazırlanmasına yönelik olarak uluslararası genel kabul görmüş standart setleri bulunmaktadır. Diğer tarafta ise hem bireysel finansal tabloların hazırlanması hem de daha küçük ölçekli işletmeleri maliyet ve uygulama açısından en az zorlayacak şekilde tasarlanan yerel finansal raporlama erevesleri bulunmaktadır. Ülkemizde de benzer durum söz konusudur.

Çalışma kapsamında VUK'ta yer alan değerlemeye ilişkin hükümler yanında ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarında yer alan değerlemeye ilişkin hükümlerin karşılaştırması yapılmıştır. Değerleme hem muhasebe hem de vergileme sürecini yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla muhasebe kuralları, uygulama birliği sağlanması, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir bilgiler üretilmesi amacıyla, muhasebe standartları aracılığıyla düzenlenmektedir. Bu standartlar set halinde yayımlanmakta ve çok sayıda ülkede, birçok işletme tarafından yerel düzenlemeler esasında zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulanmaktadır.

Bu çalışmada üç temel muhasebe standardı esas alınmıştır. Birincisi Avrupa Birliği lkelerinde ve Türkiye'de uygulanan Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IAS/IFRS)'dır. İkincisi Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan Amerika Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (United States Generally Accepted Accounting Principles-US GAAP) ve ncüsü Birleşik Krallık Genel Kabul Görmüş Muhasebe Uygulaması (United Kingdom Generally Accepted Accounting Practice-UK GAAP)'dır. İlgili muhasebe standartları birbirleriyle karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıkları üzerinde durulmuş ve vergi mevzuatıyla kıyaslanarak uyumsuz olan noktalar açıklanmıştır. Son olarak da Türkiye'deki değerleme anlayışı ve standartlarda yer alan hükümlerden yola çıkılmak suretiyle Türkiye için önerilerde bulunulmuştur.

Muhasebe ve vergi uygulamaları literatüründe değerlendirme önemli bir yer tutmaktadır. Gerek uygulamacılar gerekse bilimsel araştırma yapanlar değerlendirme konusundaki karmaşıklığı azaltmak adına çalışmalar yapmıştır. Ancak yapılan çalışmalarda muhasebe uygulamalarının ağırlığı göze çarpmaktadır. Değerleme ile ilgili literatür incelendiğinde genellikle muhasebe uygulamalarının ön planda tutulduğu değerlemenin vergisel boyutunun ihmal edildiği görülmektedir. Çünkü yapılan çalışmalarda genellikle muhasebe standartları esas alınmıştır. Muhasebe standartları, genel amaçlı finansal raporlama yaparak mevcut ve potansiyel yatırımcılara, kredi verenlere ile borç verenlere raporlama yapan işletme hakkında güvenilir, tarafsız ve gerçeğe uygun bilgi sunmaktır. Ancak Türkiye için değerlemede vergi kuralları önemli yer tutmaktadır. Çünkü değerlemenin kanuni amacı vergi matrahının tespit edilmesidir.

Özellikle TMS/IFRS uygulamasının zorunlu hale getirildiği 2005 yılından sonra değerlendirme ile ilgili yapılan çalışmalar muhasebe esaslı olarak yapılmaya başlamıştır. Birçok çalışmada Türkiye’de vergi amaçlı muhasebe tutulduğu eleştirilmiş, muhasebe standartlarının gerçeğe uygun bilgi verme amacı ön planda tutulmuştur. 6102 sayılı TTK’nın yürürlüğe girmesi Kanunun TMS/IFRS’ye doğrudan atıfta bulunmasıyla değerlemede muhasebe standartlarının ağırlığı daha fazla olmaya başlamış ve literatürdeki çalışmalar da bu yönde gelişme göstermiştir. Bu durum esasen çalışmanın sınırlarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca muhasebe standartları ile vergi kurallarının sistematizmasının farklı olması, standartların ilke bazlı, vergi mevzuatının kural bazlı olması ve standartlarla uyumlu hesap planının olmaması çalışmanın bir diğer sınırı olarak ifade edilebilir.

Çalışma konusunun önemi muhasebe standartları ile vergi mevzuatının değerlendirme hükümlerini birlikte değerlendirmek ve kuralların uyumlaştırılabilmesi için yapılması gerekenleri tespit etmek ve Türkiye için önerilerde bulunmaktır. Türkiye’de işletmeler hem vergi dairesi için hem de muhasebe standartları için ayrı kurallar uygulamak ve finansal tablolarında düzeltme yapmak zorundadır. Çalışma kapsamında sadece TMS/IFRS incelenmekle kalmamış diğer standartlar da incelenerek Türkiye için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın metodolojisi kaynak tarama metodu olarak ifade edilebilir. Bu süreçte hem muhasebe standartları hem de konu ile ilgili olarak Türkçe ve uluslararası literatürde yapılan çalışmalar incelenmiştir. UK GAAP ve US GAAP metinleri bu standartları yayımlayan ülkelerin resmi internet sitelerinden takip edilmiştir. Türkçe literatürde İngiliz muhasebe standartları ile ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Dolayısıyla hem US GAAP hem UK GAAP için yabancı literatür taraması yapılmış ve çok sayıda kaynak incelenmiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirme konusu VUK, TMS/IFRS ve BOBİ FRS açısından ele alınacaktır. KÜMİ FRS'nin ayrıntılarına girilmemiş sadece genel bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda işletmelerin sahip olduğu iktisadi kıymetlerin, hangi değerler üzerinden finansal tablolara yansıtılacağı ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Ayrıca başka ülkelerde geçerli olan kurallar ile karşılaştırma yapılacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde değer ve değerlendirme kavramlarının analizi yer almaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu iki temel kavramın açıklanması, değerlendirme sürecinin olması gerektiği gibi yürütülmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bölümde değerlemeye benzeyen bazı diğer uygulamalardan ve ülkemizde bu uygulamaların geldiği noktadan bahsedilmektedir. Ayrıca değerlendirme sürecinin ayrılmaz bir parçası olan envanter konusu da ele alınarak envanter ve değerlendirme arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk hukukunda değerlendirme konusu ele alınmıştır. Bu kapsamda işletmelerin sahip olabileceği iktisadi kıymetlerin değerlemesi VUK, TMS/IFRS ve BOBİ FRS açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Çünkü her bir mevzuat iktisadi kıymetlerin değerlemesinde kendi kurallarını belirlemiştir. Bunu yaparken tek düzen hesap planında geçerli olan sistematik takip edilmiştir. Dolayısıyla iktisadi kıymetler dönen ve duran varlıklar olarak ayrılmakta, her bir gruptaki varlıklar ayrı başlıklar halinde açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ülkemizde geçerli olan değerleme kuralları ile farklı ülkelerde uygulanan kuralların karşılaştırması yapılmıştır. Bu bağlamda ilgili ülkelerde uygulanan muhasebe standartları esas alınmıştır. Bölüm kapsamında İngiltere ve ABD örnek ülkeler olarak seçilmiş ve bu ülkelerde geçerli olan değerleme kuralları ayrıca muhasebe standartları olan US GAAP ve UK GAAP ile TMS/IFRS ve BOBİ FRS arasındaki benzerlik ve farklılıklara incelenmiştir. Standart setleri benzer sınıflandırmalar ve benzer sistematik kullandığı için karşılaştırma yapılırken temelde standartlar ele alınmış, yeri geldikçe VUK uygulamalarına da değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞERLEME İLE İLGİLİ TEORİK AÇIKLAMALAR

1. DEĞERLEME KAVRAMI

Değerleme kavramı günlük hayatta farklı alanlarda, farklı anlamlarla karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan iktisadi kıymetlerin değerlemesi de birden fazla mevzuatta düzenlenmekle birlikte her bir mevzuat kendi açısından değerlemeyi ele almış ve kendi tanımını oluşturmuştur. Buradan hareketle değerlendirme kurumunu analiz edebilmek için ilk olarak değerlendirme kavramının tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Çalışmanın bu bölümünde değerlendirme kavramsal açıdan ele alınarak değerlemenin amacı, önemi gibi konular açıklanacaktır.

1.1. Değerlemenin Tanımı

Literatürde değer ve değerlendirme her zaman önemini korumuş olmakla birlikte son zamanlarda bu kavramlara verilen önem artmış, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde yeni ve kapsamlı çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Değerleme finansal bilgi kullanıcılarına sunulan bilgilerin doğru, güvenilir olması ve bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılaması açısından son derece önemli bir süreçtir. Dolayısıyla değerlendirme sürecine geçmeden önce değer ve değerlendirme kavramlarının açıklanması yararlı olacaktır.

Değerlemenin temeli gerçek, gerçeğe uygun, esas ya da temel değer hesaplanmasıdır¹. Daha kısa ifade etmek gerekirse değerlendirmenin temelinde değer kavramı bulunmaktadır. Bu nedenle değerlendirme sürecini daha iyi analiz edebilmek için değer kavramının tanımlanması gerekmektedir.

TDK'ye göre “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” olarak tanımlanan değer geniş anlamda fayda ve arzu edilebilirliğin

¹ Ekaterina Svetlova, “Value Without Valuation? An Example of the Cocos Market” *Critical Perspectives on Accounting*, 52 (2018), s. 70, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.006>.

derecesi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bir şeyin değerini belirlerken ilk olarak o şeyin faydasını ve arzu edilme derecesini tespit etmek gerekmektedir².

Değer kişiye bağlı, sübjektif bir kavramdır. Andriessen değer kavramı için “değer, değerlendiren kişinin bakışındadır” ifadesini kullanmıştır³. Dolayısıyla herhangi bir şeyin değeri “kimin için değer” ya da “hangi amaçla değer” sorularının yanıtına bağlıdır⁴.

Bir varlığın değeri, varlığın kendisine bağlı olarak değil o varlığı arzulayan tarafların söz konusu varlık için yapmaya hazır oldukları fedakârlıkla doğru orantılı olarak belirlenir⁵. Ayrıca birileri için faydalı olan varlıklar başkaları için de faydalı olmak zorunda değildir⁶. Varlıkların faydası ya da arzu edilebilirliği ne kadar yüksekse o ölçüde değerli olduğu söylenir. Sayılan bu nedenler değerın sübjektifliğini kanıtlamaktadır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, değer her zaman pozitif değildir, negatif de olabilir⁷.

Muhasebede değer parasal olarak ifade edilmiştir ve genellikle değişim fiyatına işaret etmektedir. Piyasadaki değiş tokuş fiyatının tahmini⁸ olarak nitelendirilen değer kavramı SPK tebliği Seri VIII No:45'te “Satın alınmak için sunulmuş bir mal veya hizmetin alıcıları ve satıcıları tarafından mutabık kalınması muhtemel fiyat” şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir deyişle değer, bir varlığın değişimi sırasında ortaya çıkan para

² Daniel Andriessen, “Value, Valuation and Valorisation”

<http://www.innovatedutch.com/downloads/ValueValuationandValorisation.pdf>, erişim 17 Mayıs 2017, s. 3.

³ Andriessen, a.g.m., s. 5.

⁴ Nalan Akdoğan, Hamdi Aydın, *Muhasebe Teorileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987, s. 388.

⁵ Semih Hüseyin Tokay, Ali Deran, “Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'nda Değerleme Ölçüleri”*Mali Çözüm*, S. 90 (2008), s. 19.

⁶ Andriessen, a.g.m., s. 5.

⁷ Lynne Cowe Falls, “A Comparison of Asset Valuation Methods For Civil Infrastructure”, Paper prepared for presentation at the Coordinating Pavement and Maintenance Management with Asset Management Session Of the 2004 Annual Conference of the Transportation Association of Canada, <http://conf.tac-atc.ca/english/resourcecentre/readingroom/conference/conf2004/docs/s7/cowefalls.pdf>, 24.05.2017, s. 5.

⁸ Nick French, “Value and Worth: Scenario Analysis”, *Journal of Property Investment & Finance*, C. 24, S. 2 (2006), s. 177.

cinsinden tutarı veya yükümlülüğün ifası amacıyla katlanılan bedeli ifade eder⁹. Sübjektif bir kavram olan ve arzu edilebilirlik derecesine işaret eden değer, muhasebe açısından söz konusu fayda ve arzu edilebilirliğin karşılığı olarak işletme tarafından ödenebilecek değeri ifade etmektedir.

Değer durağan bir kavramdır, değerlendirme ise bir süreçtir¹⁰. Değerleme, işletmenin işlemlerini ve olaylarını muhasebe kuralları vasıtasıyla, muhasebe raporlarına dönüştürür. Bunu yapmaktaki amacı ilgili işlemlerin ekonomik özünü yakalamaktır¹¹. Değer kavramında olduğu gibi değerlendirme de özünde sübjektiflik barındırmaktadır. Bu durum değerlemeyi muhasebenin en karışık konularından biri haline getirmiştir¹². Ayrıca sübjektiflik içeriyor olması ortak bir değerlendirme tanımı oluşturulmasını da zorlaştırmaktadır, bütün disiplinler tarafından kabul edilen bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır.

En genel ifadeyle mal ve hizmetlere değer biçme işlemi şeklinde tanımlanabilecek değerlendirme kavramı için literatürde çok sayıda tanımlama yer almaktadır. Bu tanımlamalardan bazılarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

VUK'a göre değerlendirme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir. Kelime anlamı ile değerlendirme, belirli bir varlığa değer belirlemeyi ifade eder¹³. Muhasebe açısından değerlendirme; işletme faaliyetlerine, aktif ve pasiflere anlamlı parasal miktarların tayin edilmesi sürecidir¹⁴.

⁹ Semih Hüseyin Tokay, Ali Deran, Rafet Aktaş, "Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Ed: Recep Şener, Yavuz Çiftçi, Aytekin Fırat, Muğla: Muğla Üniversitesi, 2005, s. 4.

¹⁰ Tokay, Deran, a.g.m., s. 20.

¹¹ Pingyang Gao, "A Measurement Approach to Conservatism and Earnings Management", *Journal of Accounting and Economics*, S. 55 (2013), s. 252.

¹² Tokay, Deran, Aktaş, a.g.e., s. 4.

¹³ Bünyamin Öztürk, *Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri*, 3. Baskı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006, s. 10.

¹⁴ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 388.

Değerleme, bir malın değerinin rakamlarla saptanmasıdır¹⁵. İşletmeye girsin ya da girmesin bütün taşınır ve taşınmaz malların, alacakların ve hakların belli zamanlarda teker teker gözden geçirilerek ölçüye vurulmasını ve değerinin belirlenmesini ifade etmektedir¹⁶.

İşletmecilikte belli amaçlar göz önünde bulundurularak bir maddenin belli ölçülere göre para birimi ile tanımlanmasına değerleme denir¹⁷. Bir başka değerleme tanımı da yukarıda ifade edilen değer tanımına paralel olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda değerleme, arzu edilebilirliğin parasal ölçüsünü tahmin edebilme sanatıdır¹⁸. Dolayısıyla değerleme süreci parasal ölçünün belirlenmesinin yanı sıra arzu edilebilirliğin ölçülmesini de gerektirir.

Tanımlamalar birbirinden farklı olsa da hepsinin ortak noktası değerlemenin bir tahmin olduğu ve yapılan işlemin mal ve hizmet değerlerini “para” cinsinden ifade etmeyi amaçladığıdır. Değerlemede ortak ölçü birimi paradır. Maddi olsun ya da olmasın işletmenin sahip olduğu bütün varlıkların para ile ifade edilmesi gerekmektedir. Çünkü muhasebede verilerin kullanışlı olabilmesi, parasal terimlerle ifade edilmesine bağlıdır. Başka bir ifadeyle kullanışlı bilgi ekonomik nesnelere parasal değer verilmesini gerektirir¹⁹. Gerek ulusal gerek uluslararası bağlamda değerleme, parasal ifadelerle birlikte anılmaktadır. Nitekim ICAEW 2006 yılında yayınlamış olduğu bir raporda “finansal raporlamada değerleme parasal açıdan ele alınır ve değer ölçümünü ifade eder” şeklinde açıklamada bulunmuştur²⁰.

Muhasebe literatüründe değerleme ile ilişkilendirilebilen bir başka kavram ölçümdür. Bu iki kavram genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Nitekim aynı sürece işaret etmesine rağmen Vergi Usul Kanunu’nda “değerleme” ifadesi kullanılmışken

¹⁵ Burhan Ceyhan, *Vergi Muhasebesi Yönünden Değerleme*, İzmir: İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Özel Yüksek Okulu Yayınları No: 9, 1968, s. 10.

¹⁶ A.g.e., s. 13.

¹⁷ Şeref Demir, *Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları TMS/TFRS VUK Değerleme Yaklaşımı*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 34.

¹⁸ Falls, a.g.m., s. 4.

¹⁹ Necdet Şensoy, “Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler”, *Türkiye XXII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi, 2003, s. 25.

²⁰ ICAEW, *Measurement in Financial Reporting Information for Better Markets Initiative*, 2006, <https://www.icaew.com/en/technical/financial-reporting/information-for-better-markets/ifbm-reports/measurement-in-financial-reporting>, s. 14, erişim 17 Mayıs 2017.

Uluslararası Muhasebe Standartlarının çevirisi olan Türkiye Muhasebe Standartlarında “ölçüm” kavramı kullanılmaktadır. Muhasebe standartları kavramsal çerçevede ölçüm, “finansal tablolarda yer alan unsurların bilançoda ve gelir tablosunda tahakkuk ettirilecekleri ve gösterilecekleri parasal tutarların belirlenmesi işlemini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Kavramsal çerçeve 4.54 üncü paragrafta yer alan bu tanım, yukarıda yapılan değerlendirme tanımlarıyla aynı anlamı ifade etmektedir.

Ölçme ve değerlendirme kavramları birbirinin yerine kullanılmakta ise de esas itibarıyla bu iki kavram birbirinden farklılık arz etmektedir. Değerleme, değer tahmin edilmesine yarayan sübjektif bir işlemdir. Ölçüm ise nesne ve olaylara kurallarına uygun olarak sayıların tayin edilmesidir²¹. Ölçmede ağırlık, uzunluk gibi fiziksel özellikler standart bir birimle karşılaştırılmaktadır²².

Muhasebede ölçüm, bir işletmenin geçmişteki, şimdiki veya gelecekteki ekonomik faaliyetlerine, geçmişteki veya şimdiki gözlemlere dayanılarak ve kurallara uygun sayılar tayin edilmesidir²³. Değerleme ise gözlemden ziyade tahmin etme işlemine dayanmaktadır bu sebeple değerlemenin muhasebe biliminin dışında olduğuna inanılmaktadır²⁴. Littleton’a göre muhasebe bir değerlendirme işlemi değil bir kayıtlama işlemidir²⁵.

Kavramsal açıdan farklı tanımlar yapılmışsa da muhasebe literatüründe bu iki kavramı birbirinden ayırmak çok zordur. Türkiye Muhasebe Standartlarında değerlendirme kavramı yerine ölçüm kavramı kullanılmasının çeviri farkından kaynaklandığını söylemek mümkündür²⁶. Muhasebe standartlarında ölçüm olarak nitelendirilen süreç ile vergi kanunlarında değerlendirme olarak açıklanan süreç aynı şeyi ifade etmektedir.

Bütün bu açıklamalardan hareketle değerlendirme, işletmenin sahip olduğu varlık ve kaynakların belirli bir tarihteki parasal karşılıklarının ortak bir değerlendirme ölçüsü

²¹ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 387.

²² Demir, a.g.e., s. 33.

²³ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 387.

²⁴ Aylin Poroy Arsoy, *Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına Göre Gerçek Uygun Değer*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, s. 5.

²⁵ A. C. Littleton, “Value and Price in Accounting”, *The Accounting Review*, C:4, s:3 (1929), s. 153.

²⁶ Demir, a.g.e., s. 33.

kullanılarak belirlenmesi işlemi şeklinde tanımlanabilir. Bu genel tanıma ilave olarak vergi hukuku açısından bir tanımlama yapmak gerekirse, değerlemenin vergi matrahının belirlenmesi ile ilişkisinin vurgulanmasında yarar bulunmaktadır. Dolayısıyla vergi hukuku literatürü açısından değerlemeyi, vergi matrahının belirlenmesi amacıyla, işletme envanterinde bulunan iktisadi kıymetlere parasal bir değer tayin edilmesi işlemi olarak tanımlamak mümkündür.

1.2. Değerlemede Amaç

Değerleme, farklı alanlarda farklı ölçütler kullanılarak yapılabilmektedir. Muhasebe açısından değerlendirme, bir işletmenin finansal tablo unsurlarının değerini belirleme işlemidir²⁷. Temel finansal tablolardan biri olan bilanço unsurlarının tek tek değerlemeye tabi tutulması hatta aynı finansal tablonun hazırlanması için birden fazla değerlendirme ölçütünün kullanılması değerlemeyi muhasebenin en karmaşık süreci haline getirdiği gibi²⁸, finansal tablolar ile değerlendirme sürecinin birlikte anılmasına neden olmaktadır.

Finansal tablolarda yer alan bilgilerin güvenilirlik, anlaşılabilirlik, ilgililik gibi özelliklere sahip olması²⁹ daha kısa bir ifadeyle, finansal bilgi kullanıcılarının ihtiyacını karşılaması doğrudan değerlendirme süreciyle ilişkilidir³⁰. Dolayısıyla değerlemenin amacı, finansal tabloların amacından ayrı düşünülemez ve bu noktadan hareket ederek açıklanabilir. Daha da ötesi, muhasebe biliminin amaçlarıyla değerlemenin amacını bağdaştırmak mümkündür. Bu sebeple en temel görevi işletme ile ilgili bilgiler üretmek ve temel amacı bu bilgilerin gerçeğe uygun olmasını sağlamak olan muhasebe³¹ değerlendirme sanatı olarak tanımlanmıştır³².

Muhasebe açısından değerlemenin iki önemli amacı bulunmaktadır. Birincisi işletmeye ait varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda yer alacak parasal tutarlarının

²⁷ Said Alpagut Senel, Merve Tuncay, Öznur Önoğul, Cihad Karslı, “Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C.6, S.1 (2011), s. 48.

²⁸ Tokay, Deran, a.g.m., s. 21.

²⁹ ICAEW, a.g.e., s. 45.

³⁰ Tokay ve Deran, a.g.m., s. 15.

³¹ Tokay, Deran, Aktaş, a.g.e., s. 3.

³² Harold Bierman, “Measurement and Accounting”, *The Accounting Review*, C.38, S.3 (1963), s. 501.

belirlenmesidir³³. Değerleme ile işletme varlık ve borçlarının değeri gerçeğe en yakın şekilde tespit edilmeye çalışılır. Çünkü işletme varlıklarına dahil olan aktif ve pasiflerin değerleri zaman geçtikçe tarihi hale gelecektir. Dolayısıyla bu değerlerin gerçeği yansıtmaktan uzaklaşacağı açıktır. Bu sebeple ilgili kanunlarda belirlenen zaman dilimlerinde, işletmeye ait aktif, pasif, hasılat ve giderler gibi unsurların değerlemeye tabi tutulması ve finansal tablolarda, gerçeği yansıtmaktan uzak değerlerle değil de karar vericilerin işini kolaylaştıracak ve gerçek durumu yansıtacak değerlerle yer almasının sağlanması gerekmektedir³⁴. Belirli tarihlerde yapılan değerleme ile finansal tablolara daha önceden ilgili varlık ya da borç kaleminin gerektirdiği ölçü ile kayda alınan kıymetler için tarihi değerden kurtarma ve deyim yerindeyse bir güncelleme yapılması söz konusudur.

Değerlemenin bir diğer amacı dönem karının belirlenmesidir³⁵. Türk Vergi Hukukunda dönem karı, öz sermaye karşılaştırması yoluyla belirlenir. Dönem başı ve dönem sonu öz sermaye tutarlarının en doğru şekilde tespit edilmesi de tamamen değerleme sürecine bağlıdır.

Vergi hukuku açısından bakıldığında değerlemenin en önde gelen amacı vergi matrahının hesaplanmasıdır. Nitekim VUK'ta değerleme tanımı yapılırken de değerlemenin bu amacı vurgulanmıştır. Vergi hukuku açısından önemli olan vergi kaybına neden olunmadan vergi matrahının tam ve doğru olarak hesaplanmasıdır. Dolayısıyla değerleme süreci bu amaca hizmet edecek şekilde yürütülmelidir.

Görüldüğü üzere Türk Vergi Hukukunda ve uygulamada, değerlemenin yapılacağı alan ya da bağlı bulunulan mevzuat açısından farklı amaçlardan söz etmek mümkündür. Muhasebe kuramı açısından amaç gerçeğe uygun finansal tablolar hazırlamak iken vergi Usul Kanununda değerlemenin amacı vergi matrahının hesaplanmasıdır. Ticaret hukukunda ise değerleme işletme sahiplerinin korumak amacıyla yapılmaktadır. Türkiye Muhasebe Standartları uygulamaya konulmadan önce Sermaye Piyasası

³³ Tokay, Deran, a.g.m., s. 21; Hikmet Uluşan, “Finansal Raporlama Açısından Değerleme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16, S.2 (2007), s. 528; Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 309.

³⁴ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 389.

³⁵ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 389.

Kanununda da ayrı bir değerleme amacı belirlenmişti. Ancak şu anki uygulamada sermaye piyasası ve muhasebe standartlarının değerleme yapma amacı paralellik göstermektedir. Ayrıca gerek TTK gerek SPK uyarınca yapılacak değerlemeler ticari karın belirlenmesine yönelik olduğu için, yapılacak değerlemelerin vergi matrahının belirlenmesinde herhangi bir fonksiyonu yoktur.

Günümüzde değerleme sadece yukarıda belirtilen sebeplerle yapılmamaktadır. Bütün bu sayılanların yanı sıra; işletme hakkında durum tespiti yapmak, işletmenin satışa sunulması halinde istenilecek değeri belirlemek, borçlanma kararı almak, hisse satışı yapmak, hisse senedi çıkarmak, bölünme ya da birleşme yapmak, varlıkların işletmeye sermaye olarak konulması gibi konularda da değerlemeye ihtiyaç duyulmaktadır³⁶.

1.3. Değerlemenin Önemi

Değerleme esas itibariyle işletmede bulunan varlık ve kaynakların belli bir tarihteki değerlerini ortak ölçü birimiyle ifade etmektir³⁷. Ortak ölçü birimi üzerinden ifade edilen değerler finansal tablolar aracılığıyla ilgili kişilere ve kamuoyuna duyurulur. Buradan hareketle finansal raporları aslında değerleme sonuçlarını yansıtan raporlar olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Değerlemenin önemi de finansal raporlarla olan bu sıkı ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü finansal raporlarda kararlarla ilgililiği yüksek değerlere yer vermek finansal raporların ve daha da ötesi muhasebenin kalitesini artırmaktadır³⁸.

Değerleme; muhasebe, işletme ve vergilendirme açısından son derece önemli ve karmaşık bir süreçtir. Değerlemenin karmaşık olarak ifade edilmesi, değerın özünde sübjektif bir kavram oluşuna bağlanabileceği gibi, önemi de finansal tabloları ve dolayısıyla işletme kar zararını ile vergiye tabi matrahı etkileme kabiliyetinden ileri gelmektedir. Ayrıca değerleme süreci ve kullanılan değerleme ölçüleri krizlerle ya da firmaların çöküşleriyle ilişkilendirilmeye başlanmış, bu durum değerlemenin işletmeler açısından önemini bir kere daha ortaya çıkarmıştır.

³⁶ Uluşan, a.g.m., s. 529; <http://www.keynoteindia.net/valuation-importance/>, s.1-2, erişim 2 Kasım 2017.

³⁷ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 444.

³⁸ Panayotis Manganaris, Charalambos Spathis, Apostolos Dasilas, "The Effects of Mandatory IFRS Adoption and Conditional Conservatism on European Bank Values", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S. 24 (2015), s. 72.

Finansal tablolar doğrudan ya da dolaylı olarak birçok kişiyi ilgilendirmektedir³⁹. Potansiyel yatırımcılar, sahipler, kredi/finans kuruluşları, işletmeye borç verenler, müşteriler, satıcılar, hisse senedi sahipleri, taşeronlar, sivil toplum örgütleri, işletme yöneticileri gibi birçok taraf amaçlarına uygun kararlar verebilmek için finansal tabloları kullanırlar⁴⁰. Dolayısıyla finansal tablolarda yer alan bilgilerin finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacını karşılaması gerekir ve bu konu doğrudan değerlendirme süreciyle ilişkilidir. Çünkü değerlendirme süreci finansal tablolarda yer alan bilgileri ve buradan hareketle finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını etkilemektedir⁴¹. Daha net bir ifadeyle denilebilir ki, finansal tablolarda yer alan bilgiler, değerlendirme sonuçlarını yansıtmaktadır. Özellikle doğrudan bilgiye ulaşma şansı ve finansal raporlardan başka kaynağı bulunmayan paydaşlar için değerlendirme sonucu finansal raporlara yansıyan bilgilerin önemi daha büyüktür.

Değerleme, sermayenin ülkeler, sektörler ya da işletmeler arasındaki bölüşümünün belirlenmesine yardımcı olur. Ayrıca işletmelerin başarılı ya da başarısız olarak nitelendirilmesinde, işletme çalışanlarının ikramiye hakedip etmediğine karar verilmesinde, çalışanların işe devam edip etmeyeceklerinin ve yatırımcıların alacağı kar payının belirlenmesinde değerlemenin rolü büyüktür. Ancak değerlemenin en önemli iki fonksiyonu karın ve vergi matrahının belirlenmesi konusundadır.

Karın ölçümü değerlendirme süreci üzerine kuruludur⁴² ve vergi hukukunda iktisadi varlıkların değerleri ya doğrudan doğruya vergi matrahını oluşturur ya da matrahı çok önemli ölçüde etkiler⁴³. Dönem karının öz sermaye kıyaslaması yoluyla belirlenmesi durumunda yapılan işlem aktif toplamından borçların düşülmesidir. Aktif ve borç toplamının bulunması ise değerlendirme demektir⁴⁴. Türk Vergi Hukukunda da karın

³⁹ ICAEW, a.g.e., s. 2.

⁴⁰ Ahmet Vecdi Can, “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, *Mali Çözüm*, S.97 (2010), s. 32.

⁴¹ Tokay, Deran, a.g.e., s. 18.

⁴² Joel S. Demski, David E. M. Sappington, “Fully revealing Income Measurement”, *The Accounting Review*, C. 65, S. 2 (1990), s. 364. <http://www.jstor.org/stable/247629>, (13.12.2017).

⁴³ Öztürk, a.g.e., s. 10.

⁴⁴ Ömer Faruk Batirel, *Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974, s. 13.

belirlenmesinde dönem başı ve dönem sonu öz sermaye arasındaki farkın esas alınması öngörülmüştür.

Son zamanlarda değerleme yöntemleri krizlere, Enron olayı gibi bazı olumsuz olaylara ve işletme çöküşlerine sebep gösterilmiştir⁴⁵. Bu durum değerleme süreci ve bu sürecin parçalarının (değerleme ölçüleri, değerleme yöntemleri gibi) ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Krizin en önemli sebebi varlık değerlerinde yapılan spekülasyonlardır. Bu durum sermaye piyasalarında fırtına etkisi yaratmaktadır⁴⁶. Dolayısıyla özellikle IFRS'in uygulanmaya başlamasıyla gündeme gelen yeni değerleme ölçü ve teknikleri son dönem krizlerinde çok fazla tartışılmış, hatta 2007 yılında ABD'de başlayan küresel kriz, muhasebe krizi olarak nitelendirilmiştir⁴⁷.

Bu derece geniş çaplı ve neredeyse tüm dünyayı etkileyen küresel kriz üzerine birçok çalışma yapılmış ve çok sayıda sebep ileri sürülmüştür. Buna göre krizlerin en önemli sebeplerinden biri gerçeğe uygun değer yöntemi ile değerleme yapılmasıdır⁴⁸. Gerçeğe uygun değer muhasebesinin kredi patlamalarına ve banka krizlerine neden olduğu, krizin finansal sektör üzerindeki şiddetini artırdığı ifade edilmiş ve gerçeğe uygun değer finansal çöküşlere neden olmakla birlikte bir bütün olarak finansal sistem üzerindeki başarısızlık riskini artırmakla suçlanmıştır⁴⁹. Birçok araştırmacının son dönem krizlerini

⁴⁵ David Gwilliam, Richard H. G. Jackson, "Fair Value in Financial Reporting: Problems and Pitfalls in Practice a Case Study Analysis of the Use of Fair Valuation at Enron", *Accounting Forum*, S. 32 (2008), s. 246-248; Brendan O'Connell, "Enron. Con: "He That Filches From Me My God Name Makes Me Poor Indeed", *Critical Perspectives on Accounting*, S.15 (2004), s. 733-738.

⁴⁶ Ene George Sebastian, Chilarez Danut, Dindire Laura Maria, "Relevance and Credibility of the Fair Value Measurement During the Crisis", *Procedia Economics and Finance*, S. 8 (2014), s. 307.

⁴⁷ Ahmet Gökgöz, "Küresel Finansal Krizin Muhasebe Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Muhasebe Meslek Etiğinin Önemi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.26, S.3-4 (2012), s. 315.

⁴⁸ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 307; Christian Laux, Christian Leuz, "The Crisis of Fair Value Accounting: Making Sense of the Recent Debate", *Accounting, Organizations and Society*, S. 34 (2009), s. 826; Vera Palea, "The Political Economy of Fair Value Reporting and the Governance of the Standards-Setting Process: Critical Issues and Pitfalls from a Continental European Union Perspective", *Critical Perspectives on Accounting*, S.29 (2015), s. 5-6.

⁴⁹ Urooj Khan, "Does Fair Value Accounting Contribute to Systemic Risk in the Banking Industry?", https://www0.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/4798/Khan_Systemic_Risk_24Mar14.pdf, erişim 14 Aralık 2017; Laux, Leuz, s. 826; Neil Fargher, John Ziyang Zhang, "Changes in Measurement of Fair Value: Implications for Accounting Earnings", *Accounting Forum*, S.38 (2014),

daha şiddetli hale getirdiği ve kredi daralmasını güçlendirdiği konusunda hem fikir olduğu gerçeğe uygun değer muhasebesi, Federal Mevzuat Sigorta Kurumu eski başkanlarından William Isaac’a göre de son dönemde yaşanan finansal krizin birincil sebebidir⁵⁰.

Değerleme ölçülerinden sadece birinin bu kadar önemli sonuçlar doğurması değerleme konusunun ne derece önemli olduğuna işaret etmektedir. Çünkü farklı değerleme esasları kullanılarak farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür ve ulaşılan sonuçlar, işletmeyi olduğundan farklı göstermek suretiyle yatırımcıların ve diğer paydaşların yanlış kararlar almasından başlayarak, krizlere kadar devam eden sorunlar zincirinin esas sebebi olma özelliğine sahiptir.

Esas itibarıyla finansal tabloların hazırlanması, bilgi kullanıcılarına sunulması ve bilgi ihtiyacı olan tarafların bu bilgileri kullanarak kararlar alması muhasebe süreci içerisinde gösterilebilir. Ancak işletmelerin uyuyan ortağı olarak nitelendirilen devlet de değerleme sürecinin önemli parçalarından biridir. Çünkü değerlemenin önde gelen amaçlarından biri vergi matrahının belirlenmesidir ve değerleme işlemi vergi matrahının belirlenmesinde oldukça etkin bir role sahiptir.

Değerleme sürecinde yapılanlar finansal tablolarda sunulan bilgileri kullanan paydaşlar kadar devlet için de önem arz etmektedir. Dahası ülkemizde yıllar boyu muhasebe vergi için tutulur anlayışı kabul edilmiştir. Bunun en temel sebebi devletin vergi kaybının önüne geçilmesidir. Değerleme, muhasebe ve vergilendirme işlemlerinin ortak noktasıdır. Dolayısıyla değerleme sürecinde uyulacak kurallar, seçilen yöntem ve kullanılan değerleme ölçüleri vergi matrahını ve ödenecek vergi miktarını doğrudan etkileyecek güce sahiptir. Bu sebeple kanun koyucu değerleme konusunda işletmeleri serbest bırakmamış ve gerekli olan kuralları kanun hükmü şeklinde düzenleyerek bu kurallara uyulmasını zorunlu kılmıştır⁵¹. Ayrıca yayımlanan ikincil mevzuat

s. 186; Slavko Sodan, “The Impact of Fair Value Accounting On Earnings Quality In Eastern European Countries”, *Procedia Economics and Finance*, S.32 (2015), s. 1170.

⁵⁰ Palea, a.g.m., s. 5-6.

⁵¹ Ceyhan, a.g.e., s. 12.

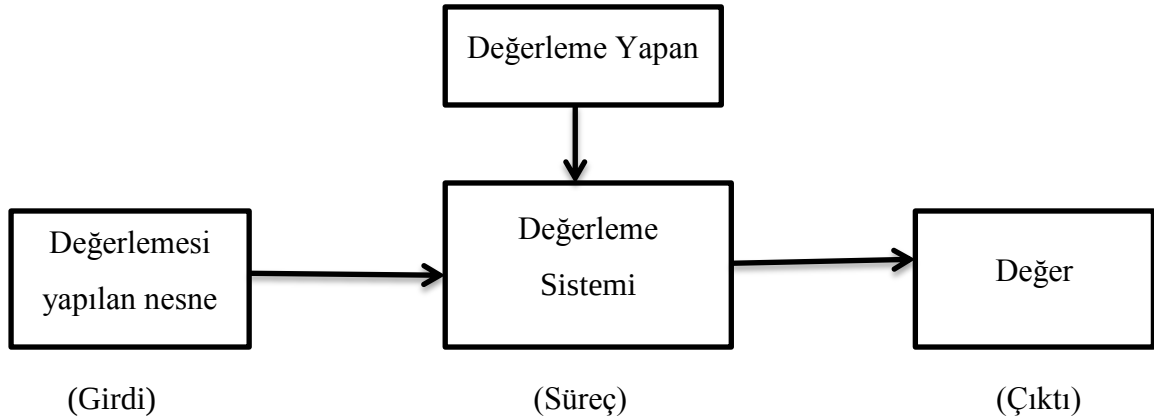
düzenlemelerinde de bu kuralların ayrıntıları açıklanmıştır. Bütün bu yapılanlar değerlemenin devlet ve vergilendirme süreci açısından önemini ortaya koymaktadır.

1.4. Değerlemenin Kapsamı

Çalışmanın başından itibaren belirtildiği üzere değerlendirme gerek vergi hukuku gerekse ticaret hukuku ve muhasebe açısından çok önemli bir yere sahiptir. Vergi matrahının doğrudan doğruya bilanço unsurlarının değerine bağlı olması, dönem kazancının dönem sonu ve dönem başı öz sermaye kıyaslaması yoluyla bulunması gibi özellikleri değerlemeyi vergi hukuku ve muhasebe yönünden özel bir hale getirmektedir. Ayrıca muhasebenin esasında, yapılan işlemlerin parasal değerleriyle defter kayıtlarına geçirilmesinin olması değerlemeyi, muhasebe açısından da ayrı bir yere koymaktadır⁵².

En yalın haliyle değerlemenin kapsamında, işletmenin sahip olduğu ekonomik değerler veya işletmeye ait varlık ve borçların olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim birçok değerlendirme tanımında da “iktisadi kıymetler” ya da “ekonomik değerler” ifadesi kullanılmaktadır.

Şekil 1: Değerleme Süreci

Kaynak: Yuji Ijiri and Robert K. Jaedicke, “Reliability and Objectivity of Accounting Measurements”, *The Accounting Review*, V.41, N.3 (1966), s. 476.

Yukarıdaki şekilde de belirtildiği gibi değerlendirme üç unsuru kapsamaktadır. Birincisi değerlendirilecek bir nesnenin varlığı, ikincisi değerlendirme kuralları ve özelliklerinden oluşan

⁵² Öztürk, a.g.e, s. 12.

değerleme sistemi ve son olarak da değerlemeyi yapacak kişi veya işletmedir. Bu üç unsurun birleşimi ile değerlendirme süreci oluşmaktadır⁵³.

Başka bir ifadeyle değerlendirme yapabilmek için değerlemeyi yapacak birime, değerlemesi yapılacak iktisadi kıymete ve değerlemenin usulüne uygun yapılmasını sağlayacak kurallar setine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca değerlendirme sistemi ne kadar ayrıntılı düzenlenirse, değerlendirme o ölçüde sağlıklı olur ve kişiden kişiye değişme olasılığı en aza indirilmiş olmaktadır. Ancak değerlendirme kurallarının muğlak olması değerlendirme yapan kişinin, bireysel yargılarına başvurmasına neden olur ve varlıkların değeri, değerlemeyi yapan kişiye göre, yüksek oranda sapma gösterir⁵⁴.

Türk vergi ve muhasebe sisteminde değerlendirme hususunda VUK ve TMS/TFRS olmak üzere iki önemli mevzuat hükümleri uygulanmaktadır. Her iki mevzuatta da değerlendirme kapsamı ayrı ayrı ifade edilmiştir. Vergi Usul Kanununda değerlendirme, kanunun aynı adı taşıyan dördüncü kitabında 258-313 üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. Anılan hükümlere göre değerlemenin kapsamına işletmeye dahil iktisadi kıymetler ve servet unsurları girmektedir.

TTK ve SPK tarafından yapılan doğrudan atıf gereği söz konusu iki kanuna tabi işletmeler finansal tablolarını TMS/TFRS hükümlerine uygun olarak düzenlemek zorundadır. Dolayısıyla değerlendirme hususunda ikinci mevzuat TMS/TFRS olmaktadır. TMS/TFRS'ye göre değerlemenin kapsamında da esas itibariyle işletmenin varlık ve borçları yer almaktadır.

TMS/TFRS ve VUK değerlendirme alanındaki farklar değerlemenin kapsamından ziyade değerlendirme ölçüleri konusunda kendini göstermektedir. Bir diğer önemli fark ise VUK'un kural bazlı, TMS/TFRS'nin ilke bazlı olması noktasındadır. VUK'ta her bir iktisadi kıymet için spesifik bir ölçü belirlenmiş, TMS/TFRS'de ise temel nitelikteki ilkeler belirlenerek uygulayıcıların alternatif yöntemler arasından kendisine en uygun olanı seçmesine izin verilmiştir.

⁵³ Yuji Ijiri and Robert K. Jaedicke, "Reliability and Objectivity of Accounting Measurements", *The Accounting Review*, V.41, N.3 (1966), s. 476.

⁵⁴ A.g.m., s. 476.

2. DEĞERLEMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE İŞLEVİ

İktisadi işletmelerin envanterine kayıtlı kıymetlerin değerlemesinin kanuni dayanağı VUK'tur. Aşağıda ayrıntıları ifade edileceği üzere Kanunun üçüncü kitabı değerlendirme konusunu düzenlemektedir. Bu bağlamda değerlemenin hukuki boyutu ve işlevlerine ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

2.1. Değerlemenin Hukuki Niteliği

En genel ifadesiyle değerlendirme bir değer biçme sürecidir. Bu süreçte değerlendirilmek istenen varlıklar için ortak bir değer ölçüsü belirlenir. Para ekonomisinin geçerli olduğu günümüzde kullanılan ölçü para birimidir ve buradan hareketle değerlendirme işletmelerin varlık ve kaynaklarına parasal değer biçme süreci olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki başlıklarda da sıklıkla ifade edildiği üzere değerlendirme süreci, muhasebe ve vergi hukuku açısından önemli bir konudur. Dolayısıyla hem muhasebe literatüründe hem de vergi mevzuatında oldukça geniş bir yere sahiptir.

Değerleme kendine özgü kuralları ve hukuki boyutu olan bir süreçtir. Türk vergi hukukunda değerlemenin kanuni dayanağı 213 sayılı VUK'un üçüncü kitabıdır. Bu bölümde değerlemenin tanımı yapılmış, değerlendirme ölçüleri ve uyulması gereken diğer kurallar açıklanmıştır. Vergi hukukunda değerlendirme kural bazlı olarak ele alınmış ve işletmeler serbest bırakılmamıştır.

Değerleme dönem karını ve vergi matrahını doğrudan etkileme gücüne sahip kurallar bütünüdür. Dolayısıyla kanunda ifade edilen kurallara uygun olarak yapılmadığı takdirde vergi matrahının tam ve doğru olarak hesaplanamayacağı açıktır.

Hem yasalar hem de içtihatlarla şekillenen ve muhasebe hukuku⁵⁵ olarak nitelendirilen kurallarda da değerlemenin önemli bir süreç olduğu görülmektedir. Vergi hukukunun aksine muhasebe standartları ilke bazlı olarak düzenlenmiş ve bu kurallar uyarınca değerlendirme yapacak işletmelere hareket serbestisi tanınmıştır.

⁵⁵ Taylan Altıntaş, "Uluslararası Muhasebe ve Türkiye'de Muhasebe Hukuku", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S:1 (2011), s. 164.

2.2. Değerlemenin İşlevleri

Değerleme muhasebe ve vergilendirme sürecinin en karmaşık konularından biri olarak nitelendirilmektedir. İşletmeler ve işletmenin paydaşı olan taraflar açısından önem arz eden ve birden fazla amacı olan değerlemenin bazı işlevlerinden söz etmek mümkündür. Aşağıda değerlemenin yönetim aracı olma işlevi, bilgi verme işlevi ve vergi matrahının belirlenmesi işlevinden bahsedilecektir.

2.2.1. Yönetim Aracı Olma İşlevi

Değerlemenin yönetim aracı olma işlevi, değerleme sürecinin finansal tabloların hazırlanmasında üstlendiği önemli rollerin bir uzantısıdır. Yönetim finansal tablolarını hazırlarken, değerleme yöntemlerini amaçları doğrultusunda kullanarak kendi başarısını ya da başarısızlığını gizleyebilir veya işletmeyi olduğundan farklı gösterebilir.

Finansal muhasebe matematiksel olduğu için kolaylıkla şekillendirilebilir bir yapıya sahiptir ve bu sayede yönetim, hesaplamaları değiştirmek suretiyle sonuçları manipüle edebilir⁵⁶. Değerleme ölçü ve yöntemleri bu konuda yönetimin en çok kullandığı araçlardır. Çünkü değerleme işletmenin ya da yatırımcının başarılı olup olmamasında en önemli faktörlerden biridir⁵⁷.

İşletme büyüklüğü yönetimin değerlemeyi hangi amaçla kullanacağı ya da finansal tablolarını neye göre düzenleyeceği konusunda bir ayrım noktasıdır. Çünkü küçük işletmeler, aktiflerini ve karlarını olduğundan düşük göstermek ve vergi matrahını azaltmak düşüncesindedir. Büyük işletmeler ise varlıklarını ve karlarını olduğundan büyük göstermek ve daha fazla kaynak yaratabilmek gayretindedir. Daha kısa bir ifadeyle büyük işletmelerin derdi milletle, küçük işletmelerin derdi devletledir⁵⁸.

Tarihsel süreçte değerlemenin geçirdiği aşamaları baz alarak durumu değerlendirecek olursak, tarihi maliyet muhasebesi gerçekleşen rakamlara dayalı ve manipülasyona açık

⁵⁶ Jari Huikku, Jan Mouritsen, Hanna Silvola, “Relative Reliability and the Recognisable Firm: Calculating Goodwill Impairment Value”, *Accounting, Organizations and Society*, S.56 (2017), s. 69.

⁵⁷ ICAEW a.g.e., s. 40.

⁵⁸ Can, a.g.m., s. 29.

olmadığı için yönetimin amaçları doğrultusunda kullanılması zordur. Ancak piyasa değerine getirme (mark-to-market) ve gerçeğe uygun değer muhasebesi yönetim amaçlarına hizmet edebilme özelliğine sahiptir. Çünkü anılan yöntemle karların şişirilmesi, zararın olduğundan düşük gösterilebilmesi mümkün olabilmektedir. Nitekim Enron firmasının çöküşüne de bu tarz uygulamaların sebep olduğunu söylemek mümkündür. Enron'un iflası üzerine hazırlanan raporlara göre firma 2000 yılında karını %96, faaliyetlerden doğan nakit akışlarının %105 oranında şişirmiş, borçlarını %116 eksik beyan etmiştir. Ayrıca 2001 yılında Enron bilançosunda 12.978 milyon dolar borç göstermiştir ancak ilgili dönemde gerçek borcunun 38.094 milyon dolar olduğu ortaya çıkarılmıştır⁵⁹.

Enron yöneticilerinden birinin ifadesine göre, “piyasa değerine getirme yöntemi uyguladığınızda gelirimizi gerçekten kontrol edebiliyoruz. Bu durum iş modelinizi nasıl kurduğunuzla ilgili ve her zaman Wall Street'in beklentilerini karşılayabiliyorsunuz”⁶⁰. Ayrıca bu durum yöneticilerin menfaati ile de örtüşmektedir çünkü yöneticiler, şirket batıyor olsa bile kar rakamları üzerinden teşviklerini ve primlerini almaya devam etmektedir⁶¹.

Enron olayında da görüldüğü üzere, yönetimin değerlendirme uygulamalarını kendi çıkarları doğrultusunda, manipülasyon aracı olarak kullanması çok da olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Birçok çalışmada bu durum açık bir şekilde eleştirilmektedir.

Piyasa değerine getirme muhasebesinin, finansal tablolardaki bulanıklığı artırmak suretiyle, paydaşların yönetimi izleme kabiliyetini azalttığı ve bu durumun ekonomileri tehdit ettiği ifade edilmektedir⁶². Ayrıca gerçeğe uygun değere ulaşmak için yöneticilere çok fazla esneklik ve takdir hakkı verilmesi, manipülasyona yol açacağı ve yöneticiler

⁵⁹ Gwilliam, a.g.m., s. 247-257; Neal Batson, “Third Interim Report of Neal Batson Court-Appointed Examiner” <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/enron/enronbk72803xr3.pdf>, (30.12.2017).

⁶⁰ April Witt, Peter Behr, “Dream Job Turns Into a Nightmare”, *Washingtonpost*, 29.07.2002, s. 5, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/10/AR2005061000722_5.html, erişim 20 Aralık 2017.

⁶¹ Can, a.g.m., s. 40.

⁶² Palea, a.g.m., s. 7.

tarafından fırsatçı bir şekilde sömürülerek finansal tabloların güvenilirliğini olumsuz yönde etkileyeceği için eleştirilmektedir⁶³.

İşletmenin karının, vergilendirilebilir gelirinin ve yatırımcılar tarafından iyi yada kötü olarak değerlendirilmesinin finansal tablolarda yer alan değerlere bağlı olması yöneticileri bu tarz yöntemleri kullanmaya sevk etmektedir. Yukarıda bahsedilen uygulamalar sonucu yönetim, başarılı ya da başarısız olarak nitelendirilebilecektir. Hatta var olan durumun tam tersinin kamuoyuna sunulması mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla değerlendirme, yönetimin elinde bulunan önemli bir araçtır.

İşletme yönetimi ve değerlendirme ilişkisini bir başka açıdan daha kurmak mümkündür. Şöyle ki, şirket yönetiminin firma değeri ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ifade edilmektedir. Firma değerinin raporlanan muhasebe rakamlarına bağlı olduğu kadar yönetim uygulamalarına da bağlı olduğu; şirket yönetimi ne kadar iyiye, firma değerinin de o ölçüde yüksek olduğu ifade edilmektedir⁶⁴.

Değerleme ve işletme yönetimi konusu yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla da ilişkilendirilebilir. Yaratıcı muhasebe uygulamaları esasen, işletme yönetiminin değerlemeyi ve finansal tabloları kendi amaçları doğrultusunda kullanmasıdır.

Dar anlamda finansal tablolara yapılan makyaj olarak ifade edilen yaratıcı muhasebe, finansal tabloların, işletmenin durumunu olduğundan daha iyi göstermesi amacıyla yapılan muhasebe uygulamalarıdır. İşletmeler bunu yaparken, muhasebe ilkeleri ve yasal mevzuattaki boşluklardan yararlanmaktadır⁶⁵.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarını kullanarak kamuoyuna farklı sonuçlar açıklayan ve iflasa sürüklenen çok sayıda şirket mevcuttur. Örneğin, General Motors iflas masasına düşmeden önce, gerçekte üç milyar dolar zarar etmesine rağmen, değerlendirme kurallarının verdiği seçenek ve esnekliklerden yararlanarak Amerikan muhasebe kurallarına

⁶³ Fargher, Zhang, a.g.m., s. 184; Laux, Leuz, a.g.m., s. 827.

⁶⁴ Shih-Cheng Lee, Chien-Ting Lin, "An Accounting-Based Valuation Approach To Valuing Corporate Governance in Taiwan", *Journal of Contemporary Accounting&Economics*, S:6 (2010), s. 48.

⁶⁵ Müge Saltoğlu, "Yaratıcı Muhasebede Özel amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, Eylül 2003, s. 108.

tamamen uygun biçimde 2006 yılının ilk çeyreği için bir milyar dolar kar açıklamıştır. Aynı sebepler doğrultusunda Merry II Lynch 19,2 milyar dolar tutarındaki zararını yıllarca varlık değerleri arasında taşımış ve muhasebe kurallarına uygun fakat doğruluk değeri olmayan rakamlar açıklamıştır⁶⁶.

2.2.2. Bilgi Verme (Bilgi Sunma) İşlevi

Finansal tabloların hazırlanma amaçlarının temelinde bilgi verme amacı bulunmaktadır. Finansal bilgi edinmek isteyen iç ve dış paydaşlar ilk olarak finansal tablolara başvurmaktadır. Bu tablolardan edinilen bilgiler yatırımcıların, kredi verenlerin hatta ortak veya hissedarların kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği, güncelliği ve anlaşılabilirliği çok büyük önem arz etmektedir.

Değerleme finansal tablolarda yer alan bilgileri ve rakamları etkileme gücüne sahip bir süreçtir. Dahası finansal tablolarda yer alan bilgilerin finansal bilgi kullanıcılarının ihtiyacını karşılamasının doğrudan değerleme süreciyle ilgili olduğu kabul edilmektedir⁶⁷. Buradan hareketle değerlemenin işlevleri arasında bilgi sunma işlevinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü değerleme işlemleri finansal tablolarda yer alan bilgilerin şekillendirilmesinde kilit noktada bulunmaktadır.

Değerleme öylesine etkin ve dinamik bir süreçtir ki, kullanılan ölçü ve yöntemlerin değiştirilmesi halinde finansal tablolara yazılacak rakamlar değişebilecektir. Dolayısıyla bu sürecin etkin bir şekilde işletilmesi ve gerek bilanço ve gelir tablosu gerekse diğer finansal tablolarda yer alan bilgilerin işletmenin durumunu en doğru şekilde yansıtan bilgiler olması sağlanmalıdır.

Değerleme sürecinin etkin bir şekilde işletilmesi, değerlemenin bilgi verme işlevinin layıkıyla yerine getirilmesi anlamına gelecektir. Ayrıca değerlemenin, işletme içindeki

⁶⁶ Can, a.g.m., s. 30-31.

⁶⁷ Bilgehan Çakmak, *Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 42.

ya da dışındaki paydaşlarının ya da finansal bilgi kullanıcılarının kararlarına yöne vermesi de bilgi sunma işlevinin bir sonucu olarak nitelendirilebilir.

2.2.3. Vergi Matrahının Belirlenmesi İşlevi

Vergi matrahının belirlenmesi esasen değerlemenin amaçları arasında sayılmaktadır. Literatürde vergi hukuku açısından değerlemenin temel amacının vergi matrahının belirlenmesi olduğu kabul edilmiş, bu durum VUK'ta hüküm altına alınarak kanuni nitelik kazanmıştır.

Buradan hareketle vergi matrahının belirlenmesini değerlemenin işlevleri arasında sayabiliriz. Ayrıca bu konuyu dönem karının belirlenmesi ile birlikte değerlendirmek mümkündür. Çünkü vergi matrahının hesaplanabilmesi için ilk olarak mali karın belirlenmesi gerekmektedir.

Değerleme sürecinin vergi matrahının belirlenmesinde ne kadar önemi bir yere sahip olduğu gerek yerli gerekse yabancı araştırmalarda sıklıkla yer almaktadır. Nitekim ICAEW tarafından 2006 yılında yayımlanan bir çalışmada değerlemenin, tahakkuk eden vergi tutarını belirlemekte önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır⁶⁸.

Türk Vergi Sisteminde gelir vergisi matrahının öz sermaye kıyaslaması yoluyla tespiti ve öz sermaye tutarının değerlendirme sonucu finansal tablolara yansıtılan rakamlara sıkı sıkıya bağlı olması, değerlemenin vergi matrahını belirleme işlevinin en önemli göstergesidir. Değerleme sürecinde ulaşılan ve öz sermaye miktarını etkileyen her bir rakam aslında vergi matrahını da doğrudan etkilemektedir.

3. DEĞERLEMENİN GELİŞİMİ

Değerlemenin gelişimi dünyada ve Türkiye'de değerlendirme konusu temel alınarak iki ayrı başlık altında incelenmiştir. Esasen Türkiye'deki uygulamalar dünyadaki gelişmeleri takip etmiş ve Türkiye dünya uygulamasının gerisinde kalmamak adına mevzuatını güncellemiştir. Çalışma kapsamında Osmanlı döneminde değerlemenin tarihi gelişimini açıklayan özel bir başlığa yer verilmemiştir ancak Tanzimat'tan sonraki gelişmelere

⁶⁸ ICAEW, a.g.e., s. 6.

Türkiye başlığı altında değinilmiştir. Çünkü devletçi bir yapıya sahip olan Osmanlılarda özellikle bir muhasebe kullanımını gerektirecek, gelişmiş bir özel sektör olmadığı için basit muhasebe kayıtlarıyla yetinilmiştir⁶⁹.

3.1. Dünyada Değerleme Uygulamaları

Varlık ve yükümlülüklerin bilançolara kaydedilirken en uygun ölçünün ne olduğu ve bu ölçülerdeki değişikliklerin periyodik tablolara nasıl kaydedileceği, bilançoya dayalı finansal tabloların geliştirildiği 19 uncu yüzyıl ve gelir veya kar zarar tablolarının ortaya çıktığı 20 nci yüzyıldan beri finansal raporlamanın ayrılmaz bir parçası olmuştur⁷⁰. Bu durum değerlemenin finansal raporlama ve finansal tablo kullanıcıları açısından önemi ile seçilecek olan ölçünün kar ya da zarara olan etkisi ortaya koymaktadır.

Değerleme esas itibarıyla, varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda hangi değer üzerinden gösterileceğinin belirlenmesi işlemidir. Finansal tabloların geçerliliği ve güvenilirliği seçilen değerlendirme ölçüsünün güvenilirliği ile doğru orantılıdır. İşletmeler uygulayacakları değerlendirme ölçüsünü ihtiyaca uygun, ilgili ve güvenilir seçtikleri takdirde, hazırlanacak olan finansal tablolar da o ölçüde ihtiyaca uygun, ilgili ve güvenilir olacaktır. Bu sebeptir ki 19 uncu yüzyıldan beri en uygun değerlendirme ölçüsünün seçimi ve uygulanması muhasebenin önemli ve tartışılan konuları arasında yer almıştır. Bu tarihten önce de değerlendirme ya da adına değerlendirme denilmesine de benzeri uygulamalar söz konusu olmuştur. Ancak muhasebe ve kayıt kültüründeki değişim ve muhasebe teorisindeki ilerlemeler neticesinde özellikle 19 uncu yüzyılda önemli bir tartışma konusu haline geldiğini söylemek mümkündür. Çünkü ilk çağlarda, ilkel haliyle, muhasebe ve değerlendirme belirli bir sistematığı olmayan, insan hafızasının yetersizliğini gidermek amacıyla yapılan kayıt ve not almalardan ibarettir⁷¹. Son zamanlarda ise yaşanan krizler, finansal ürün çeşitliliğinin artması, karmaşık finansal araçların kullanılmaya başlaması ve finansal tablo kullanıcıların artması uygun ölçü seçimi konusunun her zaman gündemde olmasını sağlamaktadır.

⁶⁹ Oktay Güvemli, “Türk Muhasebe Düşüncesinin Evreleri (Orta Asya Kültüründen – Batılılaşmaya)”, *MUFTAV Dergisi*, S.9 (2015), s. 10.

⁷⁰ Gwilliam, Jackson, a.g.m., s. 240.

⁷¹ Mazhar Hiçşamaz, *Tarihsel Gelişimi İçerisinde Muhasebenin Teorisi ve Teknik Yapısı*, Ankara: Kalite Matbaası, 1970, s. 10.

Değerleme ölçülerinin seçilmesi hususunda muhasebe literatüründe yapılan en temel tartışma seçilen ölçünün ilgili (relevance) ve güvenilir (reliability) olması arasındadır⁷². Yapılan bu tartışmayı değerleme ölçüleri özelinde ele almak gerekirse, esas konuyu tarihi maliyet değeri ile değerleme ve gerçeğe uygun değer ile değerleme arasında olduğu karşımıza çıkmaktadır. Burada, muhasebe standartlarının gelişmesi ile gerçeğe uygun değer varlık ve yükümlülükler için uygulanmaya başlayan bir ölçü olduğunu göz ardı etmemek gerekir⁷³.

Tüm dünyada geçerli olan muhasebe standart ve uygulamalarının belirlenmesinde önemli yeri olan ve ortak muhasebe dilinin oluşturulması çalışmalarına öncülük eden Amerika ve İngiltere gibi ülkeler, tarihinde yaşanan farklı olaylar sonucu yeni yöntemlerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 19 uncu yüzyılda gerek İngiltere gerekse Amerika’da varlıkları maliyet değerleriyle kaydetmeyi öneren tarihi maliyet yöntemi baskın ölçü olmuştur⁷⁴.

20 inci yüzyıla gelindiğinde ise değerleme ölçüsü belirleme konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmı gelir ve karı en uygun değerle değerleme konusuna bir kısmı da varlık ve yükümlülüklerle ilgili gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değerini ölçmeye odaklanmıştır⁷⁵.

Yukarıda ifade edildiği üzere İngiltere, Amerika gibi ülkelerde ve özellikle finansal sektörde yaşananlar, değerleme konusunda belirleyici olmuştur. Dolayısıyla değerlemenin tarihçesinin özetleyebilmek için ilgili ülkelerdeki yaşananlara ve sonrasında yapılan uygulamalara göz atmak faydalı olacaktır. Şunu söylemek gerekir ki gerek Amerika ve İngiltere’de gerekse diğer ülkelerde değerlemenin tarihi, tarihi maliyet yönteminden gerçeğe uygun değer yöntemine doğru bir yol izlemektedir.

Amerika’da gerçeğe uygun değer ve tarihi maliyet tartışmaları yıllardır devam etmektedir. 1930’lardan önce bankalar hisse senetlerini piyasa fiyatına göre

⁷² Laux, Leuz, a.g.m., s. 826.

⁷³ Noriaki Okamoto, “Fair Value Accounting From a Distributed Cognition Perspective”, *Accounting Forum*, S. 38 (2014), s. 171.

⁷⁴ Gwilliam, a.g.m., s. 240.

⁷⁵ Gwilliam, a.g.m., s. 241.

değerlemekteydiler. 1920’li yılların sonundaki ekonomik daralma nedeniyle hisselerin değerleri düşmüş ve bankalar aşırı değer kaybetmişlerdir. Bu olaydan birkaç yıl sonra 1934 yılında kurulan Security ve Economic Commission (SEC) tarihi maliyet görüşünü savunmuş ve 1970’lere kadar yüksek değerlemeleri onaylamayarak maliyet değeri ile raporlamayı zorunlu tutmuştur⁷⁶.

İngiltere’de de benzer sorunlar yaşanmıştır. 1960 ve 1970’li yıllar boyunca görülen yüksek enflasyon rakamları, hızlı fiyat değişikliklerinin olduğu ortamda en uygun değerlendirme yönteminin hangisi olduğu tartışmalarına sebep olmuştur. Bu tarihten 2000’li yıllara kadar çeşitli tartışmalar yapılmış, alternatif muhasebe kuralları yasalaşmış ve enflasyon oranları düşürülmüştür. Bu dönemde varlıkların sınıflandırılması ve cari maliyet ya da piyasa değerinden birine göre değerlendirilmesine izin verilmiştir. Bu esnada uluslararası alanda da finansal tabloların hazırlanmasında piyasa değeri kullanılması yaygınlaştırılmıştır⁷⁷. Örneğin 1844 yılında çıkarılan Alman Şirketler Kanunu şirket aktiflerinin maliyetle ya da piyasa veya maliyet değerinin düşük olanıyla değerlemesini zorunlu kılmıştır⁷⁸. Dolayısıyla İngiltere dışındaki diğer Avrupa ülkelerinde de değerlendirme çalışmalarının aynı doğrultuda ilerlediğini ve piyasa değerinin 1800’lü yıllarda kullanılan bir değerlendirme ölçüsü olduğunu söylemek mümkündür.

Anılan ülkeler muhasebe uygulamalarının geliştirilmesinde önemli rol oynadıkları için onların tarihlerinden örnekler verilmiştir. Diğer ülkelerde de durum farklı değildir. Değerlemenin tarihçesi, tarihi maliyet değerinden piyasa değeri ve son olarak gerçeğe uygun değer kullanılması doğru bir yol izlemiştir.

Maliyet değerinin sahip olduğu dezavantajlardan ve finansal raporlamadaki yetersizliklerinden dolayı yapılan ve uzun yıllardır tartışılan tarihi maliyet yönteminden

⁷⁶ Taka Fujioka, Seitaro Seko, Pongsak Hoontrakul, “The State of Fair Value Accounting, Global Financial Crisis and Implications to Thailand”, *Presentation for H.E. DPM Dr. Olarn at Sasin, 2008*, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan050660.pdf>, s. 3-4, erişim 5 Haziran 2017.

⁷⁷ Gwilliam, a.g.m., s. 241.

⁷⁸ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 75.

gerçeğe uygun değer yöntemine geçiş muhasebede devrim olarak nitelendirilmiştir ve gerçeğe uygun değer gerçek bir kalkan olarak ifade edilmiştir⁷⁹.

Değerin fiyattan daha kullanışlı olabileceği düşüncesi ile tarihi maliyet esası terk edilmek istenmiştir. Gerçeğe uygun değer ile ölçüm ihtiyacı, yatırımcıların paylaşılan sermayelerinin daha iyi yönetilmesine olan çabalarından doğmuştur. Bu bağlamda önemli olan hisselerin ve firma değerinin artması yoluyla paydaşların karının maksimize edilmesidir⁸⁰.

Tarihi maliyet bir ekonomik varlığın elde edildiği tarihteki orijinal parasal değeridir⁸¹. Başka bir ifadeyle tarihi maliyet, bir giriş değeridir ve geçmişe dayalı bir değerlendirme esasıdır. Varlıkların tarihi maliyeti işletmenin ilgili varlıktan gelecekte elde etmeyi beklediği ekonomik yararların bir ölçüsü değildir⁸². Dolayısıyla cari değeri yansıtmaz⁸³. Varlık ve yükümlülükleri tarihi maliyet değerleriyle finansal tablolara yansıtmak bu varlık ve yükümlülükleri edinim tarihinden itibaren hiç değişikliğe uğramamış gibi göstermektedir⁸⁴. Ayrıca tarihi maliyet yönteminde bilanço sadece geçmiş işlemlerin sonuçları kaydedildiği için yardımcı ya da pasif bir belge olarak nitelendirilmektedir⁸⁵.

Tarihi maliyetle değerlendirme esasında ölçü birimi olan paranın değerinin değişmediği varsayılır. Bu sebeple, yüksek enflasyon dönemlerinde tarihi maliyete göre hazırlanan finansal tablolar işletme ile ilgili tarafların bilgi ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmamaktadır⁸⁶.

Özetlemek gerekirse, tarihi maliyet değeri objektif olarak belirlenir, geçmiş işlemlere dayandığı için uygulaması ve anlaşılması kolaydır, çok iyi bilinen bir değerlendirme esasıdır, güvenilir bir değerdir, varlık ya da kaynağın gerçekleşmiş işlemle ilgili özünü

⁷⁹ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 308.

⁸⁰ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 308.

⁸¹ Fujioka, Seko, Hoontrakul, a.g.m., s. 2.

⁸² Hikmet Ulsan, "Değerleme Esasları ve Finansal Tabloların Niteliksel Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.1 (2008), s. 132.

⁸³ Laux, Leuz, a.g.m., s. 828.

⁸⁴ Fujioka, Seko, Hoontrakul, a.g.m., s. 2

⁸⁵ Julian Müller, "An Accounting Revolution? The Financialisation of Standard Setting", *Critical Perspectives on Accounting*, S.25 (2014), s. 543.

⁸⁶ Ulsan, a.g.m., s. 132.

temsil etmektedir. Bütün bu avantajlarının yanı sıra geçmişte kalmış ve eskimiş bilgilere dayanıyor olması, cari gerekliliklere cevap veremiyor olması, kararlarla ilgililiğinin son derece düşük olması ve ihtiyaca en az uygun değerlendirme esası olması gibi dezavantajlara sahiptir⁸⁷.

Tarihi maliyet değeri 1980’li yıllarda ABD’de ortaya çıkan Saving-Loans krizine kadar uygulama alanı bulmuştur. 1980 sonrasında ise ilk olarak Anglo-Sakson ülkelerinde uygulama alanı bulan gerçeğe uygun değer yöntemi standartlarda yer almaya başlamıştır⁸⁸.

Gerçeğe uygun değer aktif bir piyasada, bilgili ve birbirleriyle alakası olmayan kişilerle gerçekleşen cari işlemlerden türetilmiş⁸⁹ ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının tercümesi olan Türkiye Muhasebe Standartlarında “Piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat” olarak tanımlanmıştır. Gerçeğe uygun değer finansal varlıklar için cari nakit akışı beklentilerine vurgu yapmaktadır ve bu yönüyle tarihi maliyet değerinin karşıtı olmaktadır⁹⁰.

Gerçeğe uygun değer en çok tartışılan noktalarından biri yönetsel değerlendirmelere dayalı olmasıdır. Gerçeğe uygun değer savunucuları, gerçeğe uygun değer ölçümü konusunda yöneticilere takdir yetkisi verilmesinin daha ilgili bilgiler sunacağını ifade ederken karşıt olanlar, çok fazla esnekliğin yöneticiler tarafından fırsatçı bir şekilde sömürüleceğini ve manipölasyona neden olacağını ifade etmektedir⁹¹.

Gerçeğe uygun değer yanlıları, bu değerlendirme ölçütünün, işletmenin gerçeklerini veya risk değerlendirme faaliyetlerinin daha iyi yansıttığını vurgulamaktadır. Onlara göre

⁸⁷ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 309-310; Ulsan, a.g.m., s. 148-149; Ahmet Doğan, Şükran Güngör Tanç, Ahmet Tanç, “Makul Değer Muhasebesi ve İşletme Yönetimi Üzerine Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 22, S.1 (2008), s. 456-457.

⁸⁸ Mustafa Arı, Rıfat Yılmaz, “Avantaj ve Dezavantajları Açısından Gerçeğe Uygun Değer İle Maliyet Değeri Muhasebesinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.65 (2015), s. 149.

⁸⁹ Fujioka, Seko, Hoontrakul, a.g.m., s. 2.

⁹⁰ Mariah Webinger, Matt Comer, Robert Bloom, “The Effect of Additional Guidance on Fair Value Measurement and Disclosure in Illiquid or Inactive Markets”, *Research in Accounting Regulation*, S.25 (2013), s. 221.

⁹¹ Fargher, Zhang, a.g.m., s. 184; Laux, Leuz, a.g.m., s. 827.

varlıkları maliyet değeri ile raporlamak dikiz aynasına bakarak araba kullanmaya benzemektedir⁹².

Gerçeğe uygun değer muhasebesi varlığın edinilmesinden sonraki yıllarda meydana gelen piyasa değeri değişimlerini dikkate almaktadır⁹³. Ayrıca piyasa koşullarını yansıtmakta ve zamanlı bilgi sağlamak suretiyle şeffaflığı artırmaktadır⁹⁴. Ancak gerçekleşmemiş karları dikkate aldığı için ihtiyatlılık kavramına aykırılık arz etmektedir.

Gerçeğe uygun değerın en önemli özelliklerinden biri cari değişimleri dikkate alması dolayısıyla ilgili bilgiler sunmasıdır ancak gerçeğe uygun değer karşıtlarına göre, bu değer kararlarla ilgili değildir, vadeye kadar elde tutulan varlıklar için yanıltıcıdır ve güvenilir olduğu söylenemez⁹⁵.

Karşıt görüşleri savunanlar olmasına rağmen, gerçeğe uygun değer güvenilir olması, piyasa verilerine ve firma dışı kaynaklara dayanması dolayısıyla objektif ve nötr bilgiler sunması, evrensel olması⁹⁶ gibi sebeplerle 1980'li yıllarda Amerika'da tartışılmaya başlanmış gerek Amerikan Muhasebe Standartları gerekse Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında ayrı bir standart olarak tanımlanmış ve yıllar boyu uygulanmaya devam etmiştir⁹⁷.

Gerçeğe uygun değerın bir standart olarak gelişimi biraz dolambaçlı yollardan geçmiştir. Bu yollar Amerika'da SFAS 157'nin bağımsız ve ayrıntılı bir standart olarak düzenlenmesiyle sonuçlanmıştır⁹⁸. FASB'nin ardından IASB de yayımlamış olduğu standartlarda gerçeğe uygun değere yer vermeye başlamıştır. Başlangıçta gerçeğe uygun değer ayrı bir standart olmamasına rağmen, gerçeğe uygun değer savunucuları birçok standartta anılan değerlendirme ölçütünün bir seçenek ya da zorunluluk olarak yer almasını sağlamıştır. Bu bağlamda IAS 32 ve IAS 39'un yürürlüğe girmesiyle en azından

⁹² Okamoto, a.g.m., s. 171.

⁹³ Doğan, Tanç, Tanç, a.g.m., s. 457.

⁹⁴ Laux, Leuz, a.g.m., s. 827.

⁹⁵ Laux, Leuz, a.g.m., s. 827.

⁹⁶ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 310.

⁹⁷ Fujioka, Seko, Hoontrakul, a.g.m., s. 4.

⁹⁸ Okamoto, a.g.m., s. 172.

finansal araçlar için gerçeğe uygun değer ölçüsü uygulanmaya başlamıştır. Bu durum IAS 16, IAS 30, IAS 40 ve IFRS 2'nin yürürlüğe girmesiyle devam etmiştir⁹⁹. Nihayet 2011 yılında IASB “IFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Standardı”nı kabul etmiş ve IFRS uygulayan ülkeler için gerçeğe uygun değer konusunda bağımsız bir standart oluşturulmuştur. IFRS 13'ün 1 Ocak 2013 itibariyle yürürlüğe girmesine karar verilmiş ve o tarihten beri gerçeğe uygun değer ölçütü ilgili standart doğrultusunda uygulanmaya devam etmektedir.

Yukarıda sayılan uygulamalar ve avantajlar gerçeğe uygun değerın başlangıçta ifade edildiği gibi en uygun değerleme yöntemi olduğu ve sorunsuz olarak uygulanmaya devam ettiği anlamına gelmemektedir. 2000'li yıllarda gerçeğe uygun değer finansal krizlerle ilişkilendirilmiş ve finansal kurumlar için krizin şiddetinin artırdığı ifade edilmiştir¹⁰⁰.

Birçok araştırmacı gerçeğe uygun değer yöntemine göre raporlamanın, son dönemde meydana gelen krizi şiddetlendiren sürekli düşüşe neden olduğuna ve kredi daralmasını güçlendirdiğine inanmaktadır¹⁰¹. Bankalar, kriz dönemlerinde gerçeğe uygun değerın sürekli düşüş yaratarak krizi şiddetlendirdiği ve gözlenen fiyatın, varlığın esas değerinin altına düştüğü endişesi taşımaktadır¹⁰². Dolayısıyla gerçeğe uygun değerın krizin yıkıcı etkilerine sebep gösterilmesi, en uygun değerleme yönteminin seçilmesi tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir¹⁰³. Ayrıca gerçeğe uygun değer muhasebesi Enron olayı gibi önemli finansal olayların da sebebi olarak gösterilmektedir.

Özetle söylemek gerekirse, dünyada değerleme konusunda tarihi maliyet değeri ve piyasa değeri tartışmaları uzun yıllar devam etmiş, bazen tarihi maliyet esas bazı dönemlerde de piyasa değerine dayanan değerleme esasları galip gelmiştir. Her iki değerleme esasının yukarıda yer alan avantaj ya da dezavantajları, ilgili modellerin uygulanmasında önemli rol oynamıştır. Günümüzde gelinen nokta ise, sadece bir tane

⁹⁹ Sebastian, Danut, Maria, a.g.m., s. 311.

¹⁰⁰ Laux, Leuz, a.g.m., s. 826; Palea, a.g.m., s. 5.

¹⁰¹ Palea, a.g.m., s. 6.

¹⁰² Laux, Leuz, a.g.m., s. 831.

¹⁰³ Laux, Leuz, a.g.m., s. 832; Okamoto, a.g.m., s. 170.

değerleme yöntemi içeren modellerin yerine karma model adı verilen uygulamalardır¹⁰⁴. Karma modelde tarihi maliyet esası ve gerçeğe uygun değer esasını da içeren birden fazla değerleme yöntemi bulunmakta, firmalar varlık ve yükümlülükleri için uygun olan esası seçerek kullanmaktadır.

3.2. Türkiye’de Değerleme Uygulamaları

Türkiye’de değerleme genel itibariyle dünya uygulamalarını takip ederek ilerlemiştir. Ancak Türkiye’nin kendine özgü yapısal farklılıkları söz konusudur. Bu durum diğer muhasebe uygulamalarında olduğu gibi değerlemenin de daha yavaş ilerlemesine sebep olmuştur.

Türkiye’de değerleme konusunda iki önemli nokta üzerinde durulması gerekmektedir. Birincisi, Türkiye’de uzun yıllar boyunca işletmeler şahıs şirketi şeklinde örgütlenmiştir ve bu şirketlerde finansal bilgi ihtiyacını karşılamak için dahili raporlama yeterli görülmüştür. Dolayısıyla değerleme içsel bilgi verilmesi amacıyla yapılmıştır. Başka bir ifadeyle istenilen şey yatırımcıların bilgilendirilmesinden ziyade işletme sahip ve yöneticilerinin bilgi sahibi olmasını sağlamaktır¹⁰⁵. İkincisi, değerleme vergi matrahını belirlemek için yapılmıştır ve vergi hukukunun ağırlığı yıllar boyunca değerleme uygulamalarında varlığını hissettirmiştir.

Vergi mevzuatı özellikle yürürlüğe koyulan Vergi Usul Kanunlarıyla değerlemede önemli bir yere sahiptir. Ancak Tanzimat dönemine rastlayan 1850 ve sonraki yıllarda değerleme uygulamalarında Ticaret Kanunu hükümleri esas alınmıştır. Nitekim Osmanlı muhasebe ve değerleme uygulamaları da bu dönemden sonra ilerleyebilmiştir. Burada Osmanlıların devletçi bir yapıya sahip ve bu sebeple özel kesim sermaye birikiminin gelişmemiş olmasının rolü büyüktür. Özel kesime önem veren çalışmaların Tanzimat sonrası dönemde yapılmaya başladığı görülmektedir¹⁰⁶.

Tanzimat’tan sonraki dönemde değerleme uygulamalarına yön veren mevzuat Avrupa’daki uygulamaların izinde şekillenmiştir. Yürürlüğe girecek olan kanunlar farklı

¹⁰⁴ Okamoto, a.g.m., s. 172.

¹⁰⁵ Akdoğan ve Aydın, a.g.e., s. 112.

¹⁰⁶ Güvemli, a.g.m., s. 10.

lkelerden alınarak ya tercüme edilmek suretiyle aynen kullanılmış ya da büyük ölçüde ilgili ülke kanunlarına baēlı kalınarak hazırlanmıştır. Böylece uygulamalar, ilgili kanunun alındıēı ülkenin etkisinde gelişmiştir.

Ülkemizde muhasebenin kanuni olarak düzenlenmesi 1580 yılında Kanunnamei Ticaret ile bařlamıřtır¹⁰⁷. Bu kanun 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun tercümesidir. Dolayısıyla o dönemde muhasebe deēerlemenin Fransız etkisinde geliřtiēini söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından yrrlēe giren ve uzun yıllar uygulama imknı bulan 1926 tarihli 865 sayılı Türk ticaret Kanunu Alman Ticaret Kanunundan alınmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra da deēerlemede Alman etkisi görülmektedir. Buradan hareketle muhasebe ve deēerlemenin 1926 yılına kadar Fransız, bu tarihten sonra da Alman etkisinde olduēu sonucuna varılmaktadır¹⁰⁸.

Türkiye'de deēerleme konusunda bir diēer önemli konu, deēerleme hususunu düzenleyen mevzuattır. Uzun yıllardır deēerleme konusunda birden fazla mevzuatın yürürlükte bulunduēu ve bu durumun ticari kar-mali kar kavramlarını ortaya ıkardıēını söylemek mümkündür. Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu deēerleme konusunda iki önemli mevzuat olarak yer almış, farklı esasları benimsedikleri için farklı kar rakamlarına ulaşılmasını saēlamıřtır. Son zamanlarda ise (6102 sayılı TTK'nın yrrlēe girmesiyle) muhasebe standartları da deēerleme konusunda önemli hale gelmiştir.

Vergi Usul Kanunu açısından deēerlemenin tarihçesini incelediēimizde, deēerleme konusunun hem 1949 tarihli 5432 sayılı VUK'ta hem de 312 sayılı Kanunda ayrı bir kitap olarak dzenlendiēi karşımıza çıkmaktadır. 5432 sayılı VUK 242 nci maddesinde deēerlemeyi tanımlamış, 244 üncü maddesinde deēerleme ölçülerine yer vermiştir. Gerek deēerlemenin tarifi gerekse deēerleme konusunun ele alınışı 5432 ve 213 sayılı Kanunlarda birbirinin aynısı şeklinde-dir. Sadece deēerleme ölçüleri konusunda 5432 sayılı kanun; maliyet deēeri, borsa rayici, tasarruf deēeri, mukayyet deēer, itibari deēer,

¹⁰⁷ Hişaşmaz, a.g.e., s. 60-61.

¹⁰⁸ Hişaşmaz, a.g.e., s. 60-61; Akdoēan, Aydın, a.g.e., s. 85-86.

emsal bedeli ve vergi değeri olmak üzere toplam yedi ölçüye yer vermişken, 213 sayılı VUK'ta bu ölçülere rayiç bedel eklenmiş ve değerleme ölçüsü sayısı sekize çıkarılmıştır.

Türk Ticaret Kanunu konusunda ise, 6762 sayılı TTK varlık ve borçlar için bazı değerleme ölçüleri öngörmüş iken, 6102 sayılı TTK değerleme konusunu Türkiye Muhasebe Standartlarına devretmiş, “Duran ve dönen varlıklar Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca bu standartlarda gösterilen ölçülere göre değerlendirilir. Borçlar ve diğer kalemler için de aynı standartlar uygulanır” hükmü ile değerlemenin Türkiye Muhasebe Standartlarına göre yapılacağını açıkça belirtmiştir.

Bu konuda bir diğer önemli mevzuat olan Sermaye Piyasası Kanunu, değerleme konusunda TMS uygulanmasını yıllar önce benimsemiştir. AB 1606 sayılı konsey düzenlemesiyle üye ülkelerin borsaya kayıtlı şirketlerinin 2005 yılından itibaren konsolide finansal tablolarını IFRS'ye göre düzenlemesini öngörmüştür. Türkiye Sermaye Piyasası Kurumu da bu düzenlemeye paralel olarak, ihraç ettiği sermaye piyasası araçları orsada işlem gören kurumların finansal tablolarını IFRS'ye göre hazırlama zorunluluğu getirmiştir. Dolayısıyla hali hazırda 213 sayılı VUK ve TMS/IFRS değerlemeye yön veren mevzuatlardır ve işletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda kullanabileceği çok sayıda değerleme ölçüsü yürürlüktedir.

4. DEĞERLEMENİN ÖN AŞAMASI OLARAK ENVANTER İŞLEMİ

Envanter ve değerleme kavramları sıklıkla yan yana kullanılan kavramlardır. Çünkü envanter ve değerleme birbiriyle ilintili işlemlerdir ve dönem sonu işlemlerinin çok önemli bir parçasını oluştururlar

4.1. Envanter Kavramı

Envanter sözcüğü dilimize Fransızca “inventaire” kelimesinden geçmiştir. Kelimenin kökeni ise Latince “bulmak” anlamına gelen “invenire” fiilidir¹⁰⁹. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlükte envanter; “Bir ticaret kuruluşunun para, mal ve diğer

¹⁰⁹Cevat Yücesoy, *Envanter ve Bilanço*, Beşinci Baskı, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1970, s. 2; tdk.gov.tr, erişim 15 Ocak 2018.

varlıklarıyla genel olarak borçlu ve alacaklı durumlarını, nicelikleri ve değerleriyle ayrıntılı olarak gösterme; bu durumu gösteren çizelge” şeklinde tanımlanmaktadır.

Muhasebenin genel kabul görmüş ilkelerinden dönemsellik ilkesi gereği işletme faaliyetleri dönemler itibariyle ele alınır ve her bir hesap döneminde elde edilen kar-zarar, işletmenin sahip olduğu maddi ve gayri maddi haklar ile borçlar ilgili dönem sonunda kontrol edilerek miktar ve değerleri tespit edilir her ne kadar ilgili işlemler dönem içerisinde sistemli bir şekilde muhasebeleştirilse de, fiili sayım yapılmadan ulaşılan sonuçlar, işletmenin durumunu anlamak için yeterli olmayabilir¹¹⁰. Yapılan bu sayım ve tespit işlemi de envanter olarak adlandırılmaktadır.

Envanter esas itibariyle işletmede bulunan varlıkları, borçları ve değer mevcutları miktar ve değer itibariyle saptama işlemidir¹¹¹. Daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse envanter, işletmenin sahip olduğu iktisadi kıymetlerin bilanço günündeki miktarlarını ve değerlerini kesin bir şekilde ve dökümlü olarak bulmak ve elde edilen sonuçlara göre gerekli tamamlama, ayarlama ve düzeltme yapmak suretiyle gerçek değerleriyle görüntüsünü sağlamaktır¹¹².

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi envanter, bir tespit ve saptama işlemidir. Literatürde envanteri bir işlem olarak kabul eden çok sayıda tanım bulunmasına karşın bazı yazarlar envanteri bir liste, cetvel ya da belge olarak nitelemektedir. Bu bağlamda yapılan bir tanıma göre envanter, en az senede bir defa olmak üzere, belirli devrelerde tanzim edilen, belirli bir tarihte işletmenin aktif ve pasif kıymetlerinin miktarını, değerini gösteren bir cetveldir¹¹³.

Gerek günlük hayatta gerekse uygulamada envanterin belge anlamında kullanımına rastlamak mümkündür. Nitekim TDK Güncel Türkçe Sözlükte yer alan tanımlamalardan biri de “mal ve değerlere ait döküm” şeklindedir.

¹¹⁰ Sedat Ünalın, *Genel Muhasebe II*, Ankara: Özbaskent Matbaası, 1968, s. 3; Öztürk, a.g.e., s. 3.

¹¹¹ Rüştü Erimez, *Değerleme ve Mali Tablolar*, İstanbul: Üçer Matbaacılık, 1975, s. 23.

¹¹² Öztürk, a.g.e., s. 3.

¹¹³ Yücesoy, a.g.e., s. 3.

Envanterin tarihçesi çok eski zamanlara kadar uzanmamaktadır. Yapılan araştırmalarda 12. yüzyıldan önce envanter defteri kullanıldığına dair bir kanıt rastlanmamıştır¹¹⁴. Mevzuatta envanter, TTK ve VUK'ta ayrı ayrı tanımlanmış ve esasa bağlanmıştır. Envanter konusu VUK'un 185-191 inci maddelerinde düzenlenmiştir. Kanunun 186 ncı maddesinde yer alan tanıma göre; "Envanter çıkarmak, bilanço günündeki mevcutları, alacakları ve borçları saymak, ölçmek, tartmak ve değerlemek suretiyle kesin bir şekilde ve müfredatlı olarak tespit etmektir".

Envanter işleminde esasen, işletme içerisinde var olan alacak ve borçların tespiti kesin olarak yapılır. Ancak VUK'un 186 ncı maddesinde, ticari teamüle göre tartılması, sayılması ve ölçülmesi mutat olmayan malların değerleri tahmine tespit edilir hükmü ve 190 ıncı maddesinde, büyük mağaza ve eczaneler envanter çıkaramadıkları yıllarda hesaben mevcut iktisadi kıymetleri envanter defterine kaydederler hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla bu hallerde borç ve alacak tespiti kesin değildir. Kanunda açıkça belirtilen bu iki durumun kesinlik ilkesine istisna oluşturduğunu söylemek mümkündür¹¹⁵.

VUK'a göre envanter, işe başlama tarihinde ve takip eden dönemlerde, her hesap dönemi sonunda çıkarılır. Zorunlu olarak dönem sonunda çıkarılan envanter, envanter defterine kaydolunur ve bu tarihe bilanço günü denir.

Envanter esas itibariyle defter üzerine çıkarılır ancak işlerinde geniş ölçüde ve çeşitli mal kullanan işletmeler envanterlerini listeler halinde çıkarabilirler. Envanter listelerinin de aynen envanter defteri gibi saklanması zorunludur. Ayrıca VUK 220 nci maddesine göre envanter defteri tasdiki zorunlu olan defterlerdendir.

Esasen yılda bir kez çıkarılması zorunlu olan envanterin büyük mağazalar ya da eczaneler tarafından üç yılda bir çıkarılabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca büyük sanai işletmeler de Maliye Bakanlığı'nın izni ile iki ya da üç yılda bir envanter çıkarabilirler.

¹¹⁴ Yücesoy, a.g.e., s. 2.

¹¹⁵ Yılmaz Özbacı, *Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları*, İkinci Baskı, İstanbul: Favori Ofset, 1977, s. 295-296.

Envanter konusu TTK'nın 66 ve 67 nci maddelerinde yer almaktadır. Anılan kanunun 66 ncı maddesinde envanter ile ilgili temel esaslar belirlenmiş, 67 nci maddesinde ise envanteri kolaylaştırıcı yöntemler hüküm altına alınmıştır.

TTK'nın 66 ncı maddesine göre, “Her tacir ticari işletmesinin açılışında, taşınmazlarını, alacaklarını, borçlarını, nakit parasının tutarını ve diğer varlıklarını eksiksiz olarak ve doğru şekilde gösteren ve varlıkları ile borçlarının değerlerini teker teker belirten bir envanter çıkarır”.

Tacir açılıştan sonra her faaliyet döneminin sonunda da böyle bir envanter düzenler. Faaliyet dönemi veya başka bir kanuni terimle hesap yılı 12 ayı geçemez. TTK'nın envanter ile ilgili hükümleri, açılış envanteri düzenlenmesi, hesap dönemi sonunda envanter çıkarılması, mevcutların eksiksiz olarak envantere alınması gibi konularda VUK ile paralellik göstermektedir.

Ancak TTK 67/2 nci maddesi “Bir faaliyet döneminin kapanış envanteri düzenlenmesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun başka bir yöntemin uygulanması suretiyle, cins, miktar ve değer olarak malvarlığı mevcudunun güvenle tespiti sağlanabiliyorsa fizikî envanter gerekli değildir” hükmü ile fiziki sayımı zorunlu kılmamakta, değer üzerinden çıkarılan envanteri yeterli görmektedir.

İşletmelerde envanter esas itibariyle aşağıdaki işlemleri kapsamaktadır;

1. Dönem sonunda muhasebe kayıtlarına göre genel geçici mizan düzenlenmesi,
2. Muhasebe dışı envanter yapılarak iktisadi kıymetlerin gerçek durumunun tespit edilmesi,
3. Muhasebe dışı envanter sonuçlarının genel geçici mizanda yer alan sonuçlarla karşılaştırılarak, farkların tespit edilmesi,
4. Bulunan farkların sebeplerine göre gerekli düzenleyici muhasebe kayıtlarının yapılarak muhasebe içi envanterin tamamlanması,
5. Muhasebe kayıtları ile envanter sonuçlarının uyumu sağlanarak kesin mizan çıkarılması,

6. Mali tabloların düzenlenmesi.

Envanter muhasebe içinde ve dışında yapılan işlemlerin bütünüdür. Muhasebe dışı durumla işe başlanır ve muhasebe içi durumla karşılaştırılır. Gerçek durum muhasebenin dışında bulunduğu için, muhasebe içi düzeltilir ve fiili duruma uyumu sağlanır. Envanter çalışmalarının can alıcı noktası burasıdır¹¹⁶.

4.1.1. Muhasebe Dışı Envanter

Envanter işleminin başlangıç noktası muhasebe dışı envanter yapılmasıdır. İktisadi kıymetlerin tespiti, sayılması ve ölçümü bu aşamada gerçekleştirilir. İşletmelerde kıymet hareketleri değer üzerinden izlendiği için sadece muhasebe kayıtlarına bakılarak hesap dönemi sonucunu tespit etmek mümkün olmaz. Bu nedenle belirli aralıklarla fiili sayım yapılmalı ve var olan kıymetlerin değerleri belirlenmelidir. Yapılan bu sayım ve değerlendirme işlemi muhasebe dışı envanter olarak adlandırılır.

4.1.2. Muhasebe İçi Envanter

Muhasebe içi envanter aynı zamanda kaydi envanter olarak da anılmaktadır. Bu aşamada sadece kayıtlar üzerinde işlem yapılır. Muhasebe içi envanter esas itibariyle muhasebe dışı envanterin verdiği sonuçlara göre gerekli ayarlama ve düzeltme maddelerini yapmak suretiyle defterlerin gösterdiği bakiyeleri, envanter gününde belirlenen gerçek duruma uydurma işlemidir¹¹⁷.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere muhasebe içi envanter kapsamında genel geçici mizanın hazırlanması, yevmiye hesaplarının kapatılması, varlık, kaynak, maliyet vb. hesaplarla ilgili uyum kayıtlarının yapılması, ortak giderlerin dağıtılması, değer düşüklüğü ve şüpheli alacak karşılıklarına ait kayıtların yapılması, amortisman hesaplanması, yabancı para cinsinden varlık ve borçların değerlendirme kayıtlarının yapılması gibi işlemler yapılmaktadır.

¹¹⁶ Ünalın, a.g.e., s. 11.

¹¹⁷ Yücesoy, a.g.e., s. 13.

4.2. Envanter ve Değerleme İlişkisi

VUK'ta envanter çıkarmak mevcutları, alacakları ve borçları saymak, ölçmek, tartmak ve değerlemek suretiyle tespit etmektir şeklinde tanımlanmıştır. Esas itibariyle bu tanım envanter ve değerleme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Madde hükmünde de açıkça görüldüğü üzere değerleme envanterin bir parçasını oluşturmaktadır. Envanter işlemi saymak, tartmak, ölçmek ve değerlemek işlemlerinin bütünüdür. Denilebilir ki envanter, değerlemeyi de içine alan şemsiye bir kavramdır. Nitekim yukarıda sayılan envanter dahilinde yapılacak işlemlerin ikinci adımı değerleme işlemini ifade etmektedir. Dolayısıyla genel geçici mizanın düzenlenmesinden sonra değerleme işlemine geçilmektedir ve değerlemenin de dahil olduğu işlemler zincirinin tamamlanmasıyla envanter de tamamlanmış olmaktadır.

Lafzi olarak sürekli birlikte anılan envanter ve değerleme işlemleri arasında bir öncelik sonralık ilişkisi yoktur. Envanter ve değerleme birbirinin sebebi ya da sonucu değildir. Aralarında deyim yerindeyse kapsama ilişkisi söz konusudur. Envanter değerlemeyi de kapsayan işlemler bütünüdür. Buradan hareketle değerlemenin envanter işleminin bir aşamasını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bazı kaynaklar envanterin saymak ve değerlemek olmak üzere iki aşamadan meydana geldiğini ifade etmektedir¹¹⁸.

Envanter ve değerleme ilişkisi envanterin çeşitleri açısından ele alındığında, değerlemenin muhasebe dışı envanter içerisinde yer aldığı görülmektedir. Değerleme işlemi ile iktisadi kıymetlerin değeri tespit edilmeye çalışılır, muhasebe içinde yapılan herhangi bir uyarlama söz konusu değildir. Ayrıca değerleme, envanter işleminde öncelikle yapılan işlerdendir ve yukarıda belirtildiği üzere envanter işlemlerinde ilk yapılan muhasebe dışı envanterdir.

Literatürde muhasebe dışı envanter iktisadi kıymetlerin tespiti ve değerlendirilmesi olarak tanımlanmış ve ölçmek, tartmak, saymak ve değerlemek gibi işlemlerden meydana

¹¹⁸ Yücesoy, a.g.e., s. 12.

geldiği¹¹⁹ açıkça ifade edilerek değerlemenin muhasebe dışı envanter içindeki yeri belirlenmiştir.

5. DEĞERLEME İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Muhasebe uygulamalarında adında doğrudan değerlendirme kavramı kullanılan ya da bu kavram kullanılmamakla birlikte değerlendirme uygulamasına benzeyen farklı konular da bulunmaktadır. Aşağıda çalışmanın konusu olan iktisadi kıymetlerin değerlemesiyle ilgili ya da değerlemeye benzeyen diğer uygulamalardan bahsedilecektir.

5.1. Yeniden Değerleme

Yeniden değerlendirme kavramsal olarak “değerleme” kelimesini içerse de çalışma kapsamında anlatılmaya çalışılan değerlemeden farklı bir konuya işaret etmektedir. Yeniden değerlendirme, işletmeye ait bütün iktisadi kıymetleri kapsamayan, sadece amortismanına tabi kıymetler üzerinde düzeltme yapılmasını sağlayan işlemdir. Yeniden değerlendirme ile tarihi maliyetleriyle kayıtlı olan sabit kıymetler üzerindeki enflasyonist etkiler giderilerek, gerçek değerine yükseltilmesi sağlanmaktadır¹²⁰

Yeniden değerlemenin kullanım amacı, paranın değerinde meydana gelen değişimlerin, bilanço üzerindeki etkisini azaltmaktır. Bu bağlamda yeniden değerlendirme enflasyon ortamında başvurulan bir yöntemdir. Enflasyon dolayısıyla paranın alım gücünde meydana gelen azalma, işletme bilançolarını ve özellikle varlıkları olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bilançoda yer alan değer, varlıkların gerçek değerini yansıtmaktan uzaklaşmaktadır. Bu nedenle firmalar yeniden değerlendirme yaparak işletmenin gerçek ekonomik ve finansal durumunu ortaya çıkarmaktadır. Yapılan işlem, gerçek değeri ve defter değeri birbirinden farklı olan varlıklar üzerinde, bilgi asimetrisini azaltmak amacıyla ayarlama yapılmasıdır¹²¹.

¹¹⁹ Öztürk, a.g.e., s. 5; Yücesoy, a.g.e., s. 13.

¹²⁰ M. Vefa Toroslu, “Yeniden Değerleme”, *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın Organı*, S.33 (1995), s. 44.

¹²¹ Franck Missonier Piera, “Motives for Fixed-Asset Revaluation: An Empirical Analysis with Swiss Data”, *The International Journal of Accounting*, S.47(2007), s. 190.

En yalın haliyle, varlıkların edinme maliyetlerini ikame maliyetine dönüştürme¹²² olarak ifade edilebilecek yeniden değerlendirme, enflasyonist dönemlerde işletmelerin sahip oldukları iktisadi kıymetlerin kayıtlarda yer alan değerlerinin, enflasyon karşısında değişmiş olan gerçek değerlerine yakınlaştırılması işlemi olarak tanımlanmaktadır¹²³.

Yeniden değerlendirme, amortismanına tabi kıymetlerin değerleri ve birikmiş amortismanlarının, belirlenen katsayı ile çarpılarak, üzerinde bulunan fiktif karlardan arındırılması ve gerçek değerlerini yansıtması için yapılmaktadır. Dolayısıyla yeniden değerlendirme kapsamında binalar, demirbaşlar, tesis ve makineler gibi amortismanına tabi iktisadi kıymetler yer almaktadır.

Yeniden değerlemenin Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını izleyen şiddetli enflasyon dönemlerinde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir¹²⁴. Yeniden değerlendirme, yabancı yatırımcıların bilgi ihtiyacını karşılamakla birlikte borçlanma maliyetlerini azaltmaktadır¹²⁵. Kanada ve ABD’de uygulanması yasaklanmış olan yeniden değerlendirme, Avustralya, Belçika, İspanya, Fransa, İtalya, Yeni Zelanda, İsviçre ve İngiltere’de işletmenin takdiri doğrultusunda uygulanmaktadır. Ülkemizde ise yeniden değerlemenin kanuni dayanağı temel olarak VUK mükerrer 298 inci maddesidir. Ancak aşağıda ayrıntılarına değinileceği üzere son yıllarda geçici ya da tek seferlik yeniden değerlendirme uygulamalarına başvurulmuştur.

Tarihsel sürece bakıldığında yeniden değerlemenin uzun yıllar Türk Vergi Sisteminde uygulandığı görülmektedir. Yeniden değerlendirme ilk olarak 19.02.1963 tarih ve 205 sayılı Kanunun 26 ncı maddesiyle VUK’a geçici 11 inci madde olarak eklenmiş ve Türk Vergi Sistemindeki yerini almıştır. İlgili madde 22.01.1983 tarih ve 17936 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2791 sayılı Kanunun 14 üncü maddesi ile değişikliğe uğramış ve yeniden değerlendirme ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme ile yeniden değerlemenin ihtiyari olduğu, bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince yapılabileceği ve diğer ayrıntılar hüküm altına

¹²² Batirel, a.g.e., s. 58.

¹²³ Kazım Yılmaz, *VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme*, 2. b. (2000), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 263.

¹²⁴ Ceyhan, a.g.e., s. 135.

¹²⁵ Piera, a.g.m., s. 188.

alınmıştır. 04.12.1984 tarihinde yapılan düzenleme ile madde numarası değiştirilmiş, yeniden değerlendirme uygulaması geçici madde ile düzenlenmekten kurtarılarak günümüzde de geçerli olan mükerrer 298 inci madde VUK'ta yerini almıştır.

Konu ile ilgili bir diğer değişiklik 2000'li yıllarda, 17.12.2003 tarihli ve 5004 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu tarihten itibaren yeniden değerlendirme uygulaması kaldırılarak yerine enflasyon düzeltmesi uygulanmaya başlamıştır ve madde başlığı da yine aynı kanunla değişikliğe uğramıştır. Dolayısıyla ülkemizde geçerli olan mevzuata göre, iktisadi kıymetlerin enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılma işleminin artık "enflasyon düzeltmesi" hükümleri çerçevesinde yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır.

VUK mükerrer 298 inci maddesi gereği bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin kayıtlarında yer alan iktisadi kıymetler 2004 yılında enflasyon dikkate alınarak güncellenmiş ancak o tarihten sonraki yaklaşık 15 yıl boyunca enflasyonun iktisadi kıymetler üzerindeki olumsuz sonuçlarını ortadan kaldıracak herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Çünkü enflasyon düzeltmesi yapabilmek için gerçekleşmesi gereken oranlar yüksektir ve düzeltme yapabilmek için gerekli şartlar sağlanamamıştır. Yeniden değerlendirme yapılmasının da kanuni dayanağı olmadığı için, iktisadi kıymetler üzerinde enflasyon nedeniyle meydana gelen aşınmalar yıllar boyunca dikkate alınmamıştır.

Bütün bu olumsuzlukları gidermek adına kanun koyucu 2018 yılında yeni bir düzenleme yapmış ve yeniden değerlendirme müessesesini geçici madde olarak, tekrar Vergi Usul Kanununa eklemiştir. Her ne kadar amortisman tabi bütün kıymetleri değil de sadece taşınmazları kapsamına alması, yalnızca 2018 yılı için uygulanması, geçici madde olarak düzenlenmiş olması¹²⁶ gibi noktalarda eleştirilse de 2018 yılında yeniden değerlendirme tekrar uygulanma imkânı bulmuştur.

2018 yılında uygulanan bu madde tek seferlik yeniden değerlendirme olarak anılmaktadır. Kanun metninde, ilgili mükelleflerin 30.09.2018 tarihine kadar yeniden değerlendirme yapabilecekleri ifade edilmiş ve böylece yeniden değerlendirme yapabilmek için süre sınırı

¹²⁶ Bumin Doğrusöz, "Taşınmazlara Özel Yeniden Değerleme", *Dünya*, 07.10.2018.

koyulmuştur. Bu madde kapsamında yeniden değerlendirme yapan mükelleflerin ortaya çıkan değer artışı üzerinden %5 oranında vergi ödemeleri öngörülmüştür.

Aradan geçen üç yıllık süre içerisinde yeniden değerlemeye yönelik düzenleme yapılmamıştır. Ancak, özellikle 2020-2021 yılları içerisinde fiyatlar genel seviyesinde önemli artışlar gözlenmiştir. Enflasyonun bu denli yükselmesi ve bu yükselişin işletmelere verdiği zararların azaltılabilmesi için kanun koyucu tarafından yeni bir uygulama ihdas edilmiştir. 30.06.2021 tarihinde VUK'un geçici 31 inci maddesine ek yedinci fıkra olarak eklenen hükme göre, "Birinci fıkroda sayılan mükellefler bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla aktiflerine kayıtlı bulunan taşınmazlar ile amortismanına tabi diğer iktisadi kıymetlerini (sat-kirala-geri al işlemine veya kira sertifikası ihracına konu edilen taşınmaz ve iktisadi kıymetler hariç) 31.12.2021 tarihine kadar yukarıda yer alan kapsam, şart ve hükümlere uymak koşuluyla yeniden değerleyebilirler". Geçici yeniden değerlendirme olarak nitelendirilen bu fıkra kapsamında yeniden değerlendirme yapan mükellefler, ortaya çıkan ve pasifte özel bir fon hesabında gösterilen değer artış tutarları üzerinden %2 oranında vergi ödemek zorundadır.

Ek yedinci fıkra kapsamında geçici yeniden değerlendirme yapacak mükellef grupları, aynı maddenin birinci fıkrasında sayılan ve 2018 yılında yeniden değerlendirme yapan mükelleflerdir. Bu bağlamda, tam mükellefiyete tabi ve bilanço esasına göre defter tutan kolektif, adi komandit ve adi şirketler de dahil olmak üzere ferdi işletme sahibi gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri yeniden değerlendirme yapma hakkına sahipken, dar mükellefiyet esasında vergilendirilenler, işletme hesabı esasına göre defter tutanlar, serbest meslek kazanç defteri tutan serbest meslek erbapları, finans ve bankacılık sektöründe faaliyet gösterenler, sigorta ve reasürans şirketleri, emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonları, münhasıran sürekli olarak işlenmiş altın, gümüş alım-satımı ve imali ile iştigal edenler ile 213 sayılı Kanunun 215 inci maddesi uyarınca kendilerine, kayıtlarını Türk para birimi dışında başka bir para birimiyle tutmalarına izin verilen mükellefler yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanamazlar.

2021 yılında yapılan düzenlemeler ek yedinci fıkra ile sınırlı değildir. Yürürlük tarihleri değişmekle birlikte 14.10.2021 tarih ve 7338 sayılı Kanuna göre VUK'a iki önemli

hüküm daha eklenmiştir. Bunlardan biri tek seferlik yeniden değerlendirme olarak anılan VUK geçici 32 nci maddesidir. Diğerisi ise yeniden değerlemeyi sürekli kılacak olan ve VUK'un mükerrer 298 inci maddesine eklenen "Ç" fıkrasıdır.

İlgili düzenlemeler ile yeniden değerlendirme yapacak mükellef gruplarına finans ve bankacılık sektöründe faaliyet gösterenler, sigorta ve reasürans şirketleri, emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonları eklenmiştir. Ayrıca tek seferlik yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanan mükelleflerin, pasifte özel bir fon hesabında gösterecekleri değer artışı tutarları üzerinden %2 oranında vergi ödemeleri gerekmektedir. Tek seferlik yeniden değerlendirme sadece bir kez ve sürekli yeniden değerlendirme işlemi yapmadan önce uygulanabilecektir.

VUK'un mükerrer 298 inci maddesine eklenen Ç fıkrası ile yeniden değerlendirme sürekli hale getirilmiştir. Mükellefler aynı maddenin A fıkrasında yer alan enflasyon düzeltmesi şartlarının gerçekleşmediği hesap dönemlerinin sonu itibarıyla bilançolarına dahil edilmiş amortismanlara tabi iktisadi kıymetlerini ve bunlar üzerinden ayrılmış olup bilançolarının pasifinde gösterilen amortismanlarını yeniden değerleyebilirler. Bu madde uyarınca yeniden değerlendirme yapacak mükellefler, tek seferlik yeniden değerlendirme kapsamına alınan mükelleflerle aynıdır. Sürekli yeniden değerlendirme sonucu hesaplanan değer artış tutarları üzerinden vergi ödenmesi söz konusu değildir.

Uygulamanın yürürlük tarihi 01.01.2022 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren, enflasyon düzeltmesi şartlarının oluşmadığı her hesap dönemi itibarıyla yeniden değerlendirme yapılabilecektir. Nitekim 7338 sayılı Kanunun genel gerekçesinde "1983 ila 2003 yılları arasında uygulanan ve enflasyon düzeltmesi uygulamasına geçilmesi nedeniyle yürürlükten kaldırılan yeniden değerlendirme uygulamasının, enflasyon düzeltmesi koşullarının oluşmadığı dönemlerde mükelleflerin tercihlerine bağlı olarak uygulanmasını temin etmek üzere Kanunda değişiklik yapıldığı" ifade edilmiştir¹²⁷.

¹²⁷ TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı: 280, <https://www5.tbmm.gov.tr/sira/sayi/donem27/yil01/ss280.pdf>, erişim 14.10.2022, s.11.

Yapılan bu düzenlemeler sonucu enflasyon düzeltmesi uygulamasıyla yürürlükten kaldırılan ve belirli tarihlerde tek seferlik uygulanan yeniden değerlendirme, 2022 yılı itibariyle sürekli olarak tekrar vergi mevzuatına eklenmiştir. TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Raporunda, yeniden değerlemenin tekrar uygulamaya konulmasına yönelik mükelleflerden yoğun talep geldiği ve uygulamanın ihtiyaca binaen tekrar hayata geçirileceği belirtilmiştir.

5.2. Enflasyon Düzeltmesi

Enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için uygulanan enflasyon düzeltmesinin ülkemizdeki kanuni dayanağı VUK'un mükerrer 298 inci maddesidir. "Enflasyon Düzeltmesi ve Yeniden Değerleme Oranı" başlığı altında düzenlenen maddede enflasyon düzeltmesi yapılabilmesi için gerekli koşullar ve uygulanması gereken diğer hükümler yer almaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları ve çevirisi olan Türkiye Muhasebe Standartlarından "TMS 29 (IAS 29) Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama" standardında yüksek enflasyonla karşı karşıya olan ülkelerde uyulması gereken ilkeler yer almaktadır. Buradan hareketle enflasyon düzeltmesi Türkiye'de ve muhasebe standartlarındaki ilkeler ışığında iki farklı başlık altında ele alınmıştır. Kanuni düzenlemelerin ayrıntısına girilmeden önce enflasyon ve enflasyon muhasebesi hakkında genel açıklamalar yapılacaktır.

5.2.1. Genel Çerçeve

Enflasyon düzeltmesi ve enflasyon muhasebesinin ne olduğunu ve neden gerekli olduğunu anlayabilmek için ilk olarak enflasyon kavramının açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. En kısa ve en akılda kalıcı ifadesiyle enflasyon, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artıştır. Şüphesiz bu artış sadece birkaç mala özgü değildir. Ekonomideki tüm mallar ya da en azından malların büyük çoğunluğu için söz konusudur¹²⁸. Enflasyon ortamında mal ve hizmet fiyatları sürekli yükselirken paranın satın alma gücü de aynı oranda azalmaktadır.

¹²⁸ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 10. Basım, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2004, s. 428.

Fransızcadan dilimize girmiş olan ve TDK'ya göre, para şişkinliği ya da pahalılık olarak tanımlanan enflasyon öyle bir fiyat yükselişidir ki hemen hemen bütün malların fiyatı yükselir¹²⁹. Enflasyon olgusu işletmeler üzerinde çok sayıda olumsuz etkilere sahiptir. Bu durum işletmelerin yatırım kararlarından başlayarak, muhasebenin genel ilkelerinden uzaklaşma ya da gerçeği yansıtmayan finansal tabloların hazırlanması gibi birçok konuda kendini göstermektedir.

Enflasyon belirsizlik ortamı yaratmakta ve işletmelerin gelecek hakkında karar verme yeteneğini azaltmaktadır. Dolayısıyla işletmeler uzun vadeli olarak önlerini görememekte, geleceğe yönelik rasyonel hesaplar yapmakta güçlük çekmekte ve uzun vadeli girişimlerden uzak durmaktadır. Bunun sonucunda da yeni ve büyük yatırımlar yapmak yerine tesis süresi kısa ve daha hızlı geri dönüşüm sağlayan, darboğaz giderici yatırımlara yönelmektedir¹³⁰.

Enflasyon işletmeleri genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden uzaklaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle muhasebenin dayandığı temel ilkeler enflasyon ortamında geçerliliğini kaybetmektedir¹³¹. Örneğin enflasyonun tırmanışta olduğu dönemlerde finansal veriler çarpıtılmakta ve bu yüzden tutarlılık kavramının uygulanamamasına neden olmaktadır¹³². Ayrıca işletme ile ilgili kişi ve gruplara yanıltıcı bilgi vermek suretiyle sosyal sorumluluk kavramından, farklı değerleri bir araya getirerek yorumlar yapılması suretiyle objektif olma kavramından uzaklaşılması söz konusudur¹³³.

Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde bertaraf edilen ilkelerden biri de para ile ölçüm ilkesidir. Çünkü enflasyon ortamında para, değer ölçüsü olma özelliğini kaybetmektedir¹³⁴. Geleneksel muhasebe maliyet esasına dayanmakta ve paranın zaman

¹²⁹ Araslan Başer Kafaoğlu, *Enflasyon: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde*, 1. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979, s. 13.

¹³⁰ Mehmet Yüce, *Enflasyon Vergisi ve Türk Vergi Sisteminde Enflasyonun Etkilerini Gidermeye Yönelik Müesseseler*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s. 70-72.

¹³¹ Yüce, a.g.e., s. 84.

¹³² Fikret Çankaya, Engin Dinç, "5024 Sayılı Kanun'la Getirilen Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Doğurduğu Sorunlar", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:18, S:3-4 (2004), s. 370.

¹³³ Yüce, a.g.e., s. 70; Çankaya, a.g.m., s. 369.

¹³⁴ Serap Açık, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:8, S:2 (2006), s. 348.

değerinin değişmediğini kabul etmektedir. Oysa enflasyon ile paranın değeri zamanla düşmekte ve para güvenilir bir ölçüm aracı olma özelliğini yitirmektedir.

Enflasyonun en önemli etkisi kuşkusuz mali tablolar üzerindedir. Paranın satın alma gücünün hızlı bir şekilde değiştiği enflasyon dönemlerinde mali tabloların yapısı bozulmaktadır. Çünkü paranın satın alma gücündeki aşağı yönlü değişim mali tablolar hazırlanırken dikkate alınmamakta, tablolarda yer alan iktisadi kıymetlerin değerleri farklı satın alma gücüne sahip para birimiyle ifade edilmektedir. Dolayısıyla mali tablolar işletmenin mali ve ekonomik durumunu tam olarak yansıtamadığı gibi homojenliğini de kaybetmektedir¹³⁵.

Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artış sebebiyle mali tablolarda gösterilen ve reel olarak elde edilmemesine rağmen nominal olarak elde edilen fiktif karlar ortaya çıkmaktadır. Vergilendirme gerçek kar yerine bu fiktif kar üzerinden yapılmakta ve bu durum verginin niteliğini değiştirerek, kazanç yerine sermayeden alınmasına neden olmakta dolayısıyla sermayenin korunmasını zorlaştırmaktadır¹³⁶. Böylece işletmelerin mali yapısı zayıflamakla birlikte işletmenin üretim ve istihdam kapasitesi azalarak geleceğe yönelik hatalı kararlar verilmekte ve işletmeler yabancı kaynaklara yönelmektedir¹³⁷. Enflasyonist etkileri dikkate almadan hazırlanan tablolar, ilgili tabloları kullananlar açısından da yanıltıcı olduğu gibi dönemler arası karşılaştırma yapılmasına da engel olmaktadır¹³⁸.

Yukarıda ifade edilen olumsuz durumların önüne geçilmesi ve enflasyon dönemlerinde gerçeğe uygun bilgiler ortaya koyulabilmesi için, finansal tabloların enflasyonist etkilerden arındırılması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise enflasyon muhasebesi yapmaktır.

¹³⁵ Mehmet Yüce, “Enflasyon Muhasebesi ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler”, *Mevzuat Dergisi*, S:8 (1999), <https://www.mevzuatdergisi.com/1999/06a/01.htm#>, (01.03.2018); Açık, a.g.m., s. 348; Abitter Özulucan, “Enflasyonun Muhasebe Verileri Üzerindeki Etkisinin Giderilmesinde Kullanılan Otofinsanman Yöntemleri ve Enflasyon Muhasebesi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:57, S:4 (2002), s. 128.

¹³⁶ Çankaya, Dinç, a.g.m., s. 369; Açık, a.g.m., s. 150.

¹³⁷ Açık, a.g.m., s. 350; Özulucan, a.g.m., s. 128).

¹³⁸ Dursun Keleş, “TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Finansal Tabloların Düzeltilmesi ve Finansal Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23 (2015), s. 35; Fuat Öksüz, “Enflasyon Muhasebesi”, *Mali Çözüm*, S.63 (2003), s.1.

Kısaca belirli bir dönemdeki paranın satın alma gücünü farkı bir dönemde geçerli olan paranın satın alma gücüyle ifade etme işlemi¹³⁹ anlamına gelen enflasyon muhasebesi, tarihi maliyetlerle ifade edilmiş işletme değerlerine fiyat değişimlerinin etkisini gösteren ve gerekli önlemleri alarak, işletme değerlerinin gerçeği yansıtmaya imkân veren muhasebe sistemleri olarak tanımlanabilir¹⁴⁰.

Enflasyon muhasebesi esas itibarıyla finansal tablolarda yer alan ve gerçek değerleri göstermeyen verilerin, paranın satın alma gücündeki değişimleri dikkate alarak belirlenen katsayılarla çarpılmak suretiyle düzeltilmesi işlemidir. Belirtilen düzeltme işlemi, muhasebe kayıtları üzerinde değil mali tablolar üzerinde yapılmaktadır¹⁴¹. Enflasyon muhasebesi, muhasebenin temel ilkelerinden biri olan parayla ölçüm ilkesinin enflasyon nedeniyle işlevini kaybetmesi sonucu yapılan ve finansal tabloların enflasyon karşısında güncellenmesini öngören bir yöntemdir¹⁴².

Enflasyon muhasebesi, geleneksel muhasebenin enflasyon dönemlerinde yeterli olmaması nedeniyle önerilen üç farklı yöntemle yapılmaktadır. Bunlar¹⁴³;

- Fiyatlar genel seviyesi muhasebesi yöntemi,
- Cari maliyet (ikame maliyet) muhasebesi yöntemi,
- Genel fiyat-cari maliyet muhasebesi yöntemi.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu yöntemlerin çıkış sebebi, tarihi maliyeti esas alan geleneksel muhasebenin yüksek enflasyon dönemlerinde yetersiz kalması ve mali tabloların, işletmenin gerçek durumunu yansıtmaktan uzak olmasıdır. Fiyatlar genel seviyesi muhasebesi yöntemi, mali tabloların belirlenen genel bir endeks yardımıyla düzeltilmesini savunanlarca geliştirilen bir yöntemdir¹⁴⁴. Bu yöntem, genel fiyat değişimlerinin finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkileri gidermek ve fiyat

¹³⁹ Fehmi Karasioğlu, Namık Kemal Erdemir, “Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarında Temel İşlemler Üzerine Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:5, S:2 (2005), s. 146.

¹⁴⁰ Nalan Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayınları No:1, 1980, s. 34.

¹⁴¹ Karasioğlu, Erdemir, a.g.m., s. 146; Keleş, a.g.m., s. 35.

¹⁴² Yüce, a.g.m.

¹⁴³ Nuri Uman, *Enflasyon Muhasebesi: Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori-Uygulama*, 1. Baskı, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1979, s. 33.

¹⁴⁴ Karasioğlu, Erdemir, a.g.m., s. 146.

hareketlerinin işletmenin ekonomik durumunda meydana getirdiği değişimi belirlemek amacıyla finansal raporların genel fiyat endeksleri kullanılarak bugünkü para değerine göre ayarlanmasını ve hesapların geçerli para birimine göre belirtilmesini esas almaktadır¹⁴⁵. Kısaca yapılan işlem mali tablolarda yer alan tarihi maliyet değerlerinin belirli endekslerle çarpılarak, paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla bu yöntemde paranın satın alma gücünün değiştiğinden hareket edilir ve paranın satın alma gücünün değişmemesi ilkesi dışında geleneksel muhasebenin bütün ilkeleri korunmaktadır¹⁴⁶. Başka bir ifadeyle geleneksel muhasebede ölçü birimi olarak paranın nominal değeri kullanılırken, fiyatlar genel seviyesi modelinde ölçü birimi olarak paranın satın alma gücü ya da reel değeri kullanılmaktadır¹⁴⁷.

Genel fiyat düzeyi yönteminin uygulanmasında dönem başı ve dönem sonu finansal tabloları kullanılmaktadır¹⁴⁸. Bilanço kalemleri parasal kalemler ve parasal olmayan kalemler şeklinde sınıflandırılmakta ve parasal olmayan kalemler düzeltilmektedir. Bu yöntemle düzeltme yapılırken, güvenilir endeksler olarak kabul edilen milli gelir deflatörü, tüketici fiyatları genel endeksi (TÜFE), üretici fiyatları endeksi (ÜFE) kullanılabilir. Yöntemin uygulanmasında izlenmesi gereken aşamalar şu şekildedir¹⁴⁹;

- Düzeltme yapılacak mali tablolar belirlenir,
- Parasal ve parasal olmayan kalemler belirlenir,
- Parasal değerler aynı kalırken, parasal olmayan kalemlere yönelik ayrıntılar analiz edilir,
- Parasal olmayan kalemler belirlenen indeks yardımıyla düzeltilir, cari para birimiyle ifade edilir,
- Parasal kalemleri elde bulundurma dolayısıyla ortaya çıkabilecek kayıp ve kazançlar tespit edilir,
- Mali tablolar düzeltilmiş halde sunulur.

¹⁴⁵ Akdoğan, a.g.e., s. 89.

¹⁴⁶ Uman, a.g.e., s. 33-34.

¹⁴⁷ Ahmet Yüksel, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: Üçdal Neşriyat, 1966, s. 29.

¹⁴⁸ Keleş, a.g.m., s. 36.

¹⁴⁹ Karasioğlu, Erdemir, a.g.m., s. 147; Yüce, a.g.m.; Uman, a.g.e., s. 43.

Cari maliyet muhasebesi yöntemi ise, fiyatlar genel seviyesinde yaşanan artışın bütün mal ve hizmetlerde aynı olmadığını kabul eden bir yöntemdir¹⁵⁰. Her ne kadar enflasyon ortamında fiyatlar genel seviyesi yükselse de bu yükseliş bütün mal ve hizmetler için aynı oranda olmamaktadır¹⁵¹. Bazı mal ve hizmetlerin fiyatı, fiyatlar genel seviyesinden daha hızlı veya yavaş değişirken, bazı fiyatlar aksi yönde hareket edebilmektedir¹⁵². Bu yöntemi savunanlar tablolardaki tarihi değerlerin cari değerlerle gösterilmesi gerektiğini ileri sürmekte, fiyatlar genel seviyesi muhasebesinin finansal tablo kalemlerine ait özel fiyat değişimlerini istenilen düzeyde gideremediğini ifade etmektedir¹⁵³. Dolayısıyla bu yöntem, geleneksel değerlendirme ilkelerine yeni esaslar getirmek suretiyle, tarihi maliyetlerden ayrılan ve değerlemede cari maliyetleri esas alan bir enflasyon muhasebesi yöntemidir. Genel fiyat düzeyi muhasebesinin aksine, ekonomideki genel fiyat hareketlerini izlememekte, daha ziyade özel fiyat hareketlerinin firma üzerinde oluşturduğu etkileri gidermeye çalışmakta ve sermayenin üretim gücünün korunmasını esas almaktadır¹⁵⁴.

Genel fiyat-cari maliyet muhasebesi yöntemi yukarıda bahsedilen iki yöntemin birleştirilerek, her iki yöntemin olumlu taraflarından yararlanılması için birlikte kullanılmasını önermektedir. Karma yöntem olarak da anılan bu yöntemde farklı bilanço kalemleri için farklı endekslerin kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Başka bir deyişle, stoklar, duran varlıklar için ikame maliyetinin; kasa, banka, alacaklar gibi kalemler için genel fiyat endeksi kullanılmasının enflasyonun etkilerini ölçmek açısından daha doğru sonuçlar verdiği ifade edilmektedir¹⁵⁵.

5.2.2. Türkiye’de Enflasyon Düzeltmesi

Enflasyon muhasebesi uygulamaları Türk Vergi Sistemine 17 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen ve 30 Aralık 2003 tarihinde 25332 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5024 sayılı Kanunla “Enflasyon düzeltmesi” adı altında girmiştir. 5024 sayılı Kanunla

¹⁵⁰ Özulucan, a.g.m., s. 131; Keleş, a.g.m., s. 37.

¹⁵¹ Yüce, a.g.m.

¹⁵² Yüksel, a.g.e., s. 69.

¹⁵³ Karasioğlu, Erdemir, a.g.m., s. 147; Keleş, a.g.m., s. 37.

¹⁵⁴ Akdoğan, a.g.e., s. 132; Keleş, a.g.m., s. 37; Yüce, a.g.m.

¹⁵⁵ A. Kadir Tuan, Zeki Doğan, “İşletmelerde Enflasyon Muhasebesinin Kullanım Oranının Tesbitine İlişkin Bir Alan Çalışması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C.25 S.1 (1996), s. 111.

genel fiyat muhasebesi modeli seçilmiş ve finansal tabloların enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılması sağlanmaya çalışılmıştır.

5024 sayılı Kanunun gerekçesinde; “Ülkemizde uzun yıllardır süren yüksek enflasyon, çok çeşitli tahribatlarının yanında, malî tabloları da bozmuş ve malî tabloların gerçek durumu yansıtmaktan uzaklaşmasına yol açmıştır. Enflasyonun malî tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek üzere bazı vergi kanunlarında değişiklikler yapılması amaçlanmaktadır” ifadesiyle enflasyon düzeltmesinin amacı açıkça belirtilmiştir. 5024 sayılı Kanun enflasyon düzeltmesi konusunu iki farklı maddede, iki farklı şekilde ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi VUK’a eklenen geçici 25 inci madde, diğeri ise hala yürürlükte olan VUK Mükerrer 298 inci maddesidir.

VUK’un geçici 25 inci madde hükmü 31.12.2003 tarihli bilançoların düzeltilmesiyle ilgilidir. Bu düzenleme ile 1970-2003 yılları arasında meydana gelen enflasyon artışının bilançolara olan olumsuz etkisinin giderilmesi amaçlanmıştır. Düzeltme işlemine 1970 yılından itibaren başlanması gerektiği 328 no’lu VUK Genel Tebliğinde ifade edilmiş ve ilgili tebliğ eklerinde 1970-2003 yılları arasında gerçekleşen toptan eşya fiyatları endeksleri, düzeltme katsayıları, ortalama ticari kredi faiz oranları yayımlanmıştır.

Enflasyon düzeltmesinin kanuni dayanağı olan VUK mükerrer 298 inci maddesinde enflasyon düzeltmesi, “parasal olmayan kıymetlerin enflasyon düzeltmesinde dikkate alınacak tutarlarının düzeltme katsayısı ile çarpılması suretiyle, malî tablonun ait olduğu tarihteki satın alma gücü cinsinden hesaplanmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

Enflasyon düzeltmesi parasal olmayan kıymetler üzerinde yapılacağı için ilk olarak bilançoda parasal olmayan kıymetlerin belirlenmesi gerekmektedir. VUK’ta parasal kıymetler; “Türk Lirasının değerindeki değişimler karşısında nominal değerleri aynı kaldığı halde satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kıymetler; parasal olmayan kıymetler ise bunların dışında kalan kıymetler olarak ifade edilmiştir. Buradan hareketle, hazır değerler, ticari alacaklar, krediler, ticari borçlar, menkul kıymetler vb. hesaplar parasal kalemler; stoklar, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar, peşin ödenen giderler, gelecek yıllara ait gelirler, yıllara yaygın taahhüt işleri

yapan işletmelerin üstlendikleri işlerden, gerçekleştirdikleri kısım karşısında alınan hakkedişler gibi hesaplar parasal olmayan kalemler olarak sınıflandırılabilir. Nitekim 328 no'lu genel tebliğ eklerinde parasal ve parasal olmayan kıymetler tek düzen hesap planında hesap kodları kullanılarak gösterilmiştir.

Enflasyon düzeltmesi bazı yazarlarca genişletilmiş yeniden değerlendirme olarak nitelendirilmiştir. Bunun sebebi ise geçmişte sadece amortismanına tabi kıymetlerin değeri ve birikmiş amortismanları güncellenirken, enflasyon düzeltmesi ile parasal olmayan aktif ve pasif kalemler ile gelir tablosu unsurlarının kapsama alınması şeklinde ifade edilmiştir¹⁵⁶. Enflasyon düzeltmesi kapsamına kazancını bilanço esasına göre tespit eden gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri girmektedir. Enflasyon düzeltmesi yapabilmek için fiyat endeksindeki artışın içinde bulunulan dönem dahil son üç hesap döneminde %100'den ve içinde bulunulan hesap döneminde %10'dan fazla olması gerekmektedir. Geçici vergi dönemleri için bu süreler 36 ay ve 12 ay olarak uygulanmaktadır. Enflasyon düzeltmesi uygulaması her iki şartın birlikte gerçekleşmemesi halinde sona erer. Ancak münhasıran sürekli olarak işlenmiş; altın, gümüş alım-satımı ve imali ile iştigal eden mükellefler bu şartlara bakılmaksızın enflasyon düzeltmesi yaparlar.

Enflasyon düzeltmesi yapılabilmesi için gerekli olan oranları değiştirme konusunda Cumhurbaşkanına yetki verilmiştir. Cumhurbaşkanı %100 oranını %35'e kadar indirmeye veya tekrar kanuni seviyesine yükseltmeye, %10 oranını ise %25'e çıkarmaya veya tekrar kanuni seviyesine indirmeye yetkilidir. Ancak bugüne kadar bu yetki kullanılmamıştır.

Enflasyon düzeltmesinde esas alınacak endeks, Türkiye İstatistik Kurumunca Türkiye geneli için hesaplanan üretici fiyat endeksi (ÜFE)'dir. Enflasyon düzeltmesi sonucu bulunan farklar enflasyon fark hesapları ve enflasyon düzeltme hesabına kaydedilmektedir. Bu iki hesap karşılıklı çalışmaktadır. Parasal olmayan aktif kıymetlerin enflasyon düzeltmesine tâbi tutulması sonucu oluşan farklar enflasyon düzeltme hesabının alacağına, parasal olmayan pasif kıymetlerin enflasyon

¹⁵⁶ Recep Pekdemir, Yakup Selvi, *Örneklerle Enflasyon Düzeltmesi*, İstanbul:Lebib Yalkın Yayınlar, 2004, s. 23.

düzeltilmesine tâbi tutulması sonucu oluşan farklar ise borcuna kaydedilir. Enflasyon düzeltme hesabının bakiyesi gelir tablosuna aktarılmak suretiyle kapatılır.

VUK mükerrer 298/7 nci maddesine göre, “Enflasyon düzeltmesi uygulanmayan bir hesap döneminden sonra enflasyon düzeltme şartlarının yeniden oluşması halinde; enflasyon düzeltmesi yapılan en son dönemden başlamak üzere enflasyon düzeltmesi yapılır”. Yani kanunda sayılan şartların oluşması halinde enflasyon düzeltmesi yapacak olan işletmeler 2004 yılı kayıtlarını kullanmak zorunda kalacaklardır. VUK uyarınca “Münhasıran sürekli olarak işlenmiş; altın, gümüş alım-satımı ve imali ile iştigal eden mükellefler enflasyon oranları ile ilgili şartlara bakılmaksızın enflasyon düzeltmesi yaparlar”.

VUK’un mükerrer 298 inci maddesi yürürlüğe girmeden önce de yüksek enflasyon yaşayan ülkemizde, enflasyonun olumsuz etkilerini bertaraf etmeye yönelik bazı uygulamalar söz konusu olmuştur. Stok değerlemede kullanılan son giren ilk çıkar (LIFO) yöntemi, azalan bakiyeler usulüyle amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme, yatırım indiriminde endeksleme, maliyet bedeli artırımı, gider artış fonu, reeskont uygulaması bunlardan bazılarıdır¹⁵⁷.

Enflasyon düzeltmesi sadece 01.01.2004-31.12.2004 hesap döneminde uygulanmıştır. Sonraki yıllarda ülkemizde kaydedilen enflasyon oranları VUK’ta belirlenen seviyenin altında gerçekleştiği için, enflasyon düzeltmesi şartlarının oluşmaması nedeniyle uygulanamamıştır. Ancak son yıllarda enflasyon oranının yüksek oluşu enflasyon düzeltmesi konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Bu bağlamda 2021 yılında enflasyon düzeltmesi konusunu düzenleyen VUK’un mükerrer 298 inci maddesinde bazı değişiklikler yapılmış, maddeye yeni bir fıkra eklenmiştir. Yukarıdaki başlıkta ayrıntıları ifade edilen ve 14.10.2021 tarihinde 7338 sayılı Kanunla eklenen Ç fıkrası, enflasyon düzeltmesi şartlarının gerçekleşmediği dönemlerde uygulanacak olan yeniden değerlendirme ile ilgili ayrıntıları içermektedir.

¹⁵⁷ Yüce, a.g.t., 240-315; Özulucan, a.g.m., s. 131-135; Açık, a.g.m., s. 355.

7338 sayılı Kanunla VUK'un mükerrer 298 inci maddesinin başlığı "Enflasyon düzeltmesi, yeniden değerlendirme oranı ve yeniden değerlendirme olarak değiştirilmiştir. Ancak ilgili kanunla yapılan değişiklikler enflasyon düzeltmesinden ziyade yeniden değerlendirme uygulamasına yöneliktir.

Yakın geçmişte enflasyon düzeltmesine yönelik en önemli düzenleme 20.01.2022 tarihinde 7352 sayılı Kanunla yapılmıştır. VUK'a geçici 33 üncü madde olarak eklenen hükme göre; "Geçici vergi dönemleri de dahil olmak üzere 2021 ve 2022 hesap dönemleri (kendilerine özel hesap dönemi tayin edilenlerde 2022 ve 2023 yılında biten hesap dönemleri itibarıyla) ile 2023 hesap dönemi geçici vergi dönemlerinde mükerrer 298 inci madde kapsamındaki enflasyon düzeltmesine ilişkin şartların oluşup oluşmadığına bakılmaksızın mali tablolar enflasyon düzeltmesine tabi tutulmaz.

Mükerrer 298 inci maddenin (Ç) fıkrası uygulaması açısından, birinci fıkrada enflasyon düzeltmesi yapılmayacağı belirtilen dönemler enflasyon düzeltmesi şartlarının gerçekleşmediği dönem olarak değerlendirilir". Madde hükmünden de anlaşıldığı üzere 2022 yılı itibarıyla enflasyon düzeltmesi şartları oluşsa bile düzeltme yapılmayacaktır. Bu bağlamda enflasyon düzeltmesi yapılmayacağı belirtilen dönemler enflasyon düzeltmesi şartlarının oluşmadığı dönemler olarak ele alınacak ve mükerrer 298 inci maddenin Ç fıkrası kapsamında yeniden değerlendirme yapılacaktır. Maddenin devamında 31.12.2023 tarihli mali tabloların, enflasyon düzeltmesi şartları oluşup oluşmadığına bakılmaksızın enflasyon düzeltmesine tabi tutulacağı ifade edilmiştir.

Gelinen noktada mükellefler enflasyon düzeltmesi şartları oluşsa bile enflasyon düzeltmesi yapmayacaktır. Bu dönem enflasyon düzeltmesi şartlarının oluşmadığı dönem olarak kabul edilecek ve dileyen mükellefler yeniden değerlendirme yapabilecektir. 2023 yılı sonunda ise enflasyon düzeltmesi şartlarının oluşup oluşmadığına bakılmaksızın mali tablolar enflasyon düzeltmesine tabi tutulacaktır.

5.2.3. TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama

“IAS 29 Financial Reporting in Hyperinflationary Economies” başlıklı uluslararası muhasebe standardının çevirisi olarak Türk muhasebe sisteminde yer almaya başlayan TMS 29 no’lu standart 31.12.2005 tarihinden sonraki hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. TMS 29 no’lu standartta açıklanan, yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama açısından yapılacak işlemler VUK mükerrer 298 inci maddede yer alan enflasyon düzeltmesi ile pek çok açıdan benzerlik taşımaktadır. TMS 29, geçerli para birimi yüksek enflasyonlu bir ülkenin para birimi olan işletmelerin tüm temel finansal tablolarına uygulanır ve bunlara konsolide finansal tablolar da dahildir.

VUK’ta yer alan enflasyon düzeltmesinin aksine bu standartta yüksek enflasyonun varlığına dair kesin bir oran belirlenmemiştir. Finansal tabloların ne zaman düzeltileceği işletmenin takdirindedir. Ancak yüksek enflasyonun var olduğuna dair bazı koşullar belirlenmiştir. Dolayısıyla yüksek enflasyon aşağıda sayılan özellikler doğrultusunda belirlenir¹⁵⁸;

- a. Nüfusun çoğunluğu servetini parasal olmayan varlıklarda ya da nispeten istikrarlı bir yabancı para biriminde tutmayı tercih eder. Elde tutulan yerel para, satın alma gücünü korumak üzere hemen yatırıma dönüştürme vb. suretiyle değerlendirilir;
- b. Nüfusun çoğunluğu parasal tutarları yerel para biriminden değil, nispeten istikrarlı bir döviz cinsinden dikkate alır. Fiyatlar da bu döviz cinsinden belirlenebilir;
- c. Kredili satış ve satın almalarındaki fiyatlar; süre kısa bile olsa, kredi süresi boyunca satın alma gücünde beklenen zararları karşılayacak şekilde belirlenir;
- d. Faiz oranları, ücretler ve fiyatlar bir ‘fiyat endeksi’ne bağlıdır ve
- e. Son üç yılın kümülatif enflasyon oranı %100’e yaklaşmakta ya da aşmaktadır.

Bu standart uyarınca tarihi maliyet esasına göre hazırlanmış bilançolar ile tarihi ve cari maliyet esasına göre hazırlanmış gelir tablosu kalemleri genel bir fiyat endeksi

¹⁵⁸ TMS 29, paragraf:3.

kullanılarak düzeltilir. Parasal kalemler hali hazırda raporlama dönemi sonundaki cari ölçüm birimine göre ifade edildiklerinden düzeltilmezler¹⁵⁹. Parasal olmayan kalemler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılır.

TMS 29 “Yüksek enflasyonlu bir ekonominin para biriminde raporlama yapan bir ana ortaklık, yine yüksek enflasyonlu ekonomilerin para birimlerinde raporlama yapan bağlı ortaklıklara sahip olabilir. Bu tür bağlı ortaklıkların finansal tabloları, ana ortaklığın finansal tablolarına dahil edilmeden önce raporlama yaptığı ülkenin para biriminde genel bir fiyat endeksi kullanarak düzeltilmelidir¹⁶⁰,” ifadesiyle konsolide finansal tabloların da enflasyon düzeltilmesi kapsamında olduğunu açıklamaktadır. İlgili standardın 37 nci paragrafında finansal tabloların düzeltilmesinde genel satın alım gücündeki değişiklikleri yansıtan genel bir fiyat endeksinin kullanılması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

5.3. Değer Artışı Kazançlarında Endeksleme

Değer artışı kazançları, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 2 nci maddesinde yer alan gelir unsurlarının yedincisi olan “Diğer Kazanç ve İratlar” kapsamındadır. Diğer kazanç ve iratlar değer artışı kazançları ve arizi kazançlar olmak üzere iki farklı gelir unsurundan oluşmaktadır ve endeksleme sadece değer artışı kazançlarına uygulanmaktadır.

GVK’nın 80 inci maddesinde sayılan mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan kazançlar değer artışı kazancı olarak tanımlanmaktadır. Aynı Kanunun mükerrer 81 inci maddesinde de vergilendirmenin safi değer artışı üzerinden yapılacağı hüküm altına alınmış ve safi kazancın nasıl hesaplanacağı “Değer artışında safi kazanç, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunur” şeklinde açıklanmıştır. Ancak değer artışı kazançlarına konu olan mal ve hakların alış ve satış bedelleri arasındaki fark, enflasyondan kaynaklanan fiktif artışları da barındırmaktadır. Dolayısıyla gerçek bir

¹⁵⁹ TMS 29, paragraf: 12.

¹⁶⁰ TMS 29, paragraf: 35.

değer artışı olmadığı halde sadece enflasyondan kaynaklanan fiktif kazançların vergilendirmeye esas teşkil edecek matrahtan arındırılması amacıyla endeksleme uygulaması getirilmiştir.

Endeksleme yöntemi GVK'nın mükerrer 81 inci maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir; “Mal ve hakların elden çıkarılmasında iktisap bedeli, elden çıkarılan mal ve hakların, elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilir. Şu kadar ki, bu endekslemenin yapılabilmesi için artış oranının % 10 veya üzerinde olması şarttır.”

Endeksleme uygulamasında asıl amaç değer artışı kazançlarını enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırmaktır. Değer artışı elde edilen hasılatın iktisap bedelinin ve yapılan giderlerin düşülmesi suretiyle bulunur. Ancak enflasyonun yüksek olduğu ortamlarda, gerçek bir değer artışı olmasa hatta zarar edilmiş olsa bile kullanılan matematiksel formüller ve kayıtlı değerler sebebiyle değer artışı kazancının oluşması mümkündür. Çünkü elde edilen hasılat iktisadi kıymetin satış değerini, iktisap bedeli de tarihi değerini esas almaktadır. Bu nedenle iktisap bedelinin enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılarak güncel değere ulaşması gerekmektedir¹⁶¹.

Buradan hareketle denilebilir ki, iktisap bedelinin endekslenmesi işlemi esas itibariyle enflasyon muhasebesi uygulamasıdır. Enflasyon muhasebesi ile mali tabloların enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılması amaçlanırken, endeksleme ile vergiye tabi değer artışı kazançlarını enflasyondan kaynaklanan fiktif kazançlardan arındırmak amaçlanmaktadır. Endeksleme değer artışı kazançları kapsamına giren hisse senedi ve diğer menkul kıymetlerle birlikte mal ve haklar için de uygulanan bir enflasyondan arındırma yöntemidir.

Endeksleme ile ilgili olarak tartışılan bir konu da maliyet bedeli ve iktisap bedeli kavramlarının endeksleme karşısındaki durumudur. Yukarıda ifade edildiği üzere kanun

¹⁶¹ İsmail Onay, “Değer Artış Kazançlarında İktisap Bedelinin Endekslenmesi”, *Vergi Dünyası*, S. 441 (2018), s. 84.

lafzı endekslemeyi iktisap bedeliyle sınırlayıcı nitelikte olsa da vergi idaresi vermiş olduğu özeldeler¹⁶² ile endekslemeyi daha çok maliyet bedeline bağlamıştır¹⁶³.

5.4. Firma Değerlemesi

Herhangi bir varlığın parasal açıdan değerinin belirlenmesi sürecinin değerlendirme süreci olarak ifade edildiği çalışmanın başlangıcından itibaren pek çok kez dile getirilmiştir. Esas itibarıyla firma değerlendirme konusunda da aynı durum geçerlidir. Aradaki en önemli fark, firma değerlendirme kapsamında yapılan işlemlerde firma bütün olarak ele alınmakta ve vergi matrahı ya da ayrı ayrı iktisadi kıymet değerleriyle ilişkilendirilmeksizin değer biçme işlemi yapılmakta ve finansal yöntem ve oranlar kullanılmaktadır.

Firma değerlemenin amacı, firmanın makul ve uygun piyasa değerinin belirlenmesidir¹⁶⁴. Firma değerlendirme yapan kişi işletmenin yönetimini, sermaye yapısını, potansiyel kazançlarının içeriğini ve şirket varlıklarının piyasa değerini inceler¹⁶⁵. Firma değerlendirme, şirketin şu anda nerede olduğu ve daha da önemlisi gelecekte nereye gideceğini bilmek için yapılır¹⁶⁶. Firma değeri firmanın sahip olduğu varlıklar, organizasyon yapısı, kullandığı teknoloji ve insan kaynakları ile gelecekte yaratması beklenen nakit akımlarının analizi sonucu elde edilir.

Firmanın değerinin ve piyasadaki yerinin bilinmesine, esasen, firmanın satışında ya da başka bir firma ile birleştirilmesi durumunda ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak firma değerlemesi yapma sebepleri bununla sınırlı değildir. Hissedarlar arasında oluşacak ihtilafları çözmek, geleceğe dair planlar yapmak, beklenmedik olaylara ve tekliflere hazırlıklı olmak, satış için pazarlık etmek, vergisel işlemleri etkin bir şekilde yönetmek, firmanın değerini korumak, kar payı politikasının geliştirilmesine yardımcı olmak, hisse

¹⁶² Bu konuda İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 15.04.2014 tarih ve 84098128-120.07.01[Mük.81-2013-3]-202 sayılı özeldesi ile İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 02.03.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK mük.80-823 sayılı özeldesine bakılabilir.

¹⁶³ Maliye Hesap Uzmanları Derneği, *Beyanname Düzenleme Kılavuzu*, İstanbul: Acar Basım, 2016, s. 315; Onay, a.g.m., s. 84-85.

¹⁶⁴ Nurgül Chambers, *Firma Değerlemesi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009, s. 7.

¹⁶⁵ Will Kenton, "Asset Valuation", <http://www.investopedia.com/terms/a/assetvaluation.asp>, erişim 3 Kasım 2017.

¹⁶⁶ Here's How Valuation Works—And Why It's So Important, <https://quickbooks.intuit.com/r/money/everything-need-know-valuation-care/>, (03.11.2017)

senedi arz etmek, stratejik planlama yapmak gibi sebeplerle de firma değeri değerlendirilmektedir¹⁶⁷.

Firmanın değerini bilmek daha yerinde kararlar alabilmek konusunda yardımcı olur. Firma sahipleri belirli dönemler itibarıyla, firmalarının ne kadar büyüdüğüne ya da büyümesi gerektiğine dair bilgi sahibi olurlar. Firmada düzgün çalışan veya çalışmayan faaliyetler firma değerlemesi yoluyla belirlenebilir¹⁶⁸. Firma değerlemesi yaparken aktif bazlı yaklaşım, piyasa değeri yaklaşımı ve gelir yaklaşımı olmak üzere üç temel yaklaşım kullanılmakta ve her bir yaklaşım kapsamında farklı değerlendirme yöntemleri ile firma değeri belirlenmektedir¹⁶⁹.

Firma değerini etkileyen çok sayıda faktör söz konusudur. Bu faktörlerden birinin de şirket yönetimi olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalar firma değerinin raporlanan muhasebe rakamlarına bağlı olduğu kadar, şirket yönetimine de bağlı olduğunu göstermiştir¹⁷⁰. Firma değerini etkileyen diğer faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir¹⁷¹:

- Firmanın varlık ve sermaye yapısı ile likidite durumu.
- Geçmişte elde edilen karlar ile gelecekte kar yaratma gücü.
- Geçmişteki kar payı politikası ve kar payı dağıtım kapasitesi.
- Gelecekte yapılması planlanan yatırımlar ve bu yatırımlardan doğacak nakit akımları.
- Kullanılan teknoloji ve araştırma geliştirme çalışmaları.
- Firmanın şerefîye ve diğer haklara sahip olma durumu.
- Genel ekonomi ve sektörün içinde bulunduğu durum.
- Firmanın faaliyette kullandığı makine ve gereçlerin niteliği.
- Ürün ve hizmetlerin pazarlanabilirliği.

¹⁶⁷ The Importance of Business Valuations, <http://www.accelawrate.com/the-importance-of-business-valuation/>, erişim 2 Kasım 2017; Advantages of Valuation, <http://bvanalysts.com/services/advantages-of-valuation/>, erişim 2 Kasım 2017; Chambers, a.g.e., s. 10-13.

¹⁶⁸ Valuation: Why and When You Should Have Your Business Valued, <http://www.keynoteindia.net/valuation-importance/>, erişim 2 Kasım 2017.

¹⁶⁹ Chambers, a.g.e., s. 199-207.

¹⁷⁰ Lee, Lin, a.g.m., s. 48.

¹⁷¹ Chambers, a.g.e., s. 17.

6. DEĞERLEMEYE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Türk Hukukunda değerleme, hem VUK'ta hem de muhasebe standartlarında düzenlenmiştir. Muhasebe standartları yürürlüğe girmeden önce TTK'nın da değerleme kurallarını düzenlediği bilinmektedir ancak aşağıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere güncel uygulamada TTK değerlemeye ilişkin kurallar koymayıp, bu konuda muhasebe standartlarına atıf yapmıştır. İlerleyen bölümlerde ülkemizde uygulanan değerleme kuralları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

6.1. Vergi Usul Kanunu Açısından Değerleme

Değerleme müessesesi VUK'un "değerleme" başlıklı üçüncü kitabında 258-330 uncu maddeleri arasında düzenlenmiştir. VUK sistematığına bakıldığında değerleme kitabının, "İktisadi Kıymet Değerleri", "Vergi Değerleri" ve "Amortismanlar" olmak üzere üç kısımdan oluştuğu görülmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan "1. Kısım İktisadi Kıymet Değerleri" üç bölüm halinde hüküm altına alınmıştır. Değerleme esasları başlıklı birinci bölümde, değerlemenin tanımı ve değerlemeye ilişkin genel bilgiler verildikten sonra değerleme ölçüleri sayılmış ve her bir değerleme ölçüsü tek tek tanımlanmıştır. İktisadi işletmelere dahil kıymetleri değerleme başlığı ile düzenlenen ikinci bölümde, iktisadi kıymetlerin değerlendirilmesine yönelik esaslar ve hangi iktisadi kıymetin hangi değerleme ölçüsü kullanılarak değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır. Servetleri değerleme başlıklı üçüncü bölümde de servet unsurlarının değerlendirilmesine yönelik hükümler yer almaktadır.

Değerleme konusunu yukarıda ifade edilen kanun maddeleriyle sınırlamamak gerekir. Kanunun üçüncü kitabında yer almayan ama değerleme ile dolaylı ilgili olan kavramlar da bulunmaktadır. Örneğin, bilanço günü, iktisadi kıymetler gibi değerleme için de kullanılan bir takım kavramlar VUK'un farklı bölümlerinde düzenlenmiştir.

Vergi kanunları açısından değerlemede işletme ortaklarının ya da üçüncü kişilerin değil, vergi yükümlülerinin uyuyan ortağı konumundaki devletin menfaatlerinin ön planda olması dolayısıyla VUK işletme yetkililerine değerleme ile ilgili inisiyatif bırakmaktan

mümkün olduğunca uzak durmuştur¹⁷². Değerleme vergi matrahını doğrudan etkileyen bir işlemdir. Bu sebeple VUK'ta iktisadi kıymetleri değerlemede kullanılacak ölçüler ile hangi değerleme ölçüsünün hangi kıymetlere uygulanacağı ayrıntılı olarak belirlenmiş ve bu hükümlere uyulması zorunlu tutularak mükelleflere bu konuda tercih hakkı tanınmamıştır.

6.1.1. VUK'a Göre Değerleme Esasları

Değerleme esasları VUK'un 258-268 inci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Değerlemenin tarifi ile başlayan bölüm değerleme ölçülerinin tanımlanmasıyla sona ermektedir. VUK'a göre değerleme, "Vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti". Bu tanım VUK uyarınca yapılacak değerlemeye ilişkin önemli noktaları barındırmaktadır.

İlk olarak değerleme, vergi matrahının hesaplanmasına yöneliktir ve değerleme ile güdülen amaç vergi matrahının belirlenmesidir¹⁷³. Bazı vergilerde değerleme işlemi vergi matrahını doğrudan etkilerken, bazı vergilerde değerleme ile ulaşılan tutar vergi matrahını oluşturmaktadır. Örneğin dönem karının öz sermaye karşılaştırması yoluyla belirlendiği gelir ve kurumlar vergisi gibi vergilerde değerleme sonuçları vergi matrahını doğrudan etkilemektedir. Servet vergilerinde ise değerleme sonucu vergi matrahına ulaşılmaktadır.

İkincisi değerlemede iktisadi kıymetler esas alınmaktadır. Başka bir ifadeyle değerleme yapabilmek için, değerlemeye tabi tutulacak bir ekonomik varlığa ihtiyaç vardır ve VUK'a göre bu ekonomik varlık iktisadi kıymet olarak ifade edilmektedir¹⁷⁴. Bu bağlamda değerlemenin vergi hukuku yönünden odak noktası, vergi matrahının belirlenmesinde esas alınacak iktisadi kıymetlerin değerlerini doğru ve objektif bir biçimde tespit etmektir¹⁷⁵.

¹⁷² Ceyhan, a.g.e., s. 12; Sema Küçük, *Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri*, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2009, s. 16.

¹⁷³ Ceyhan, a.g.e., s. 13.

¹⁷⁴ Aydın, a.g.e., s. 29.

¹⁷⁵ Öztürk, a.g.e., s. 11.

İktisadi kıymet kavramı VUK'un 186 ncı maddesinde "Mevcutlar, alacaklar ve borçlar işletmeye dahil iktisadi kıymetleri ifade eder" şeklinde açıklanmıştır. Bu bağlamda iktisadi kıymetler, vergisel işlemlere konu maddi ve gayri maddi mal ve haklar olarak ifade edilebilir¹⁷⁶. Dolayısıyla işletmenin aktifinde bulunan demirbaşlar, gayrimenkuller, alet edevat, emtia, hisse senetleri ve tahviller, alacaklar, kasa mevcudu, peştemallık, ihtira beratları gibi varlıklar ve bilançonun pasifinde yer alan borçlar değerlemeye konu olmaktadır¹⁷⁷. Görüldüğü üzere VUK bilançoda yer alan aktif kalemlerin tamamı ile pasif tablosunda yer alan borçları iktisadi kıymet olarak almış, öz kaynakları bu kapsamda değerlendirmemiştir¹⁷⁸.

Son olarak değerlendirme bir takdir ve tespit işlemidir. Bu demek oluyor ki bazı kıymetlerin değeri takdir edilecek bazılarının değeri tespit edilecektir¹⁷⁹. Kavramsal olarak belirleme¹⁸⁰ anlamına gelen tespit, VUK'ta sayılan değerlendirme ölçüleri kullanılarak yapılır¹⁸¹. İktisadi kıymetlerin değerleri bir takım objektif kriterler dikkate alınarak tespit edilir. Bu haliyle tespit, takdire göre daha objektif bir kavramdır¹⁸².

Değerin tespit edilememesi halinde vergi matrahının tespit edilmesi için, değer belirlili verilere dayanarak hesaplanmasını sağlamak amacıyla takdir esası da değerlemenin tanımına alınmıştır¹⁸³. Kelime anlamı kısaca değer biçme olan takdir tahmini bir yöntemdir. Burada üzerinde durulması gereken konu takdir işleminin kim tarafından yapılacağıdır. Değerleme konusunda keyfi uygulamalara yer vermeyen VUK, mükellefe takdir hakkı tanımamıştır. Takdir esası emsal bedel uygulamasında üçüncü sıra tahmin yöntemi olarak belirlenmiş ancak burada da takdir komisyonu kararı aranacağı ifade edilmiştir¹⁸⁴.

¹⁷⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 31.

¹⁷⁷ Öztürk, a.g.e., s. 11.

¹⁷⁸ Demir, a.g.e., s. 36.

¹⁷⁹ Aydın, a.g.e., s. 30.

¹⁸⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük.

¹⁸¹ Dönem Sonu Değerleme İşlemleri, *Vergi Dünyası Eki*, 2018, s.15.

¹⁸² Mehmet Ali Özyer, *Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması*, 8. Baskı, 2018, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, s. 595.

¹⁸³ Yılmaz, a.g.e., s. 31.

¹⁸⁴ Özyer, a.g.e., s. 595.

VUK'un 259 uncu maddesine göre, "Değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur". İlgili kanunda açıklanan zaman değerleme günü olarak anılır. Ancak VUK'ta değerleme günü kesin olarak tayin edilmemiş, ilgili vergi kanunlarına atıf yapılmıştır. Dolayısıyla hesap döneminin son gününün yanı sıra iktisadi kıymetin alındığı ya da satıldığı, imal edilmesi halinde imal veya inşasının bittiği, işletmeye dahil edildiği ya da işletmeden çekildiği günler de birer değerleme günüdür¹⁸⁵. Ayrıca iktisadi kıymetlerin değerinin ilave harcamalar nedeniyle arttığı ve ya değer düşüklüğü nedeniyle azaldığı günler de değerleme günü olarak kabul edilebilir¹⁸⁶.

Gelir vergisinde ticari kazancın tespitinde bilanço günü esas alınır. Bilanço günü, hesap döneminin son günüdür¹⁸⁷. Hesap döneminin son günü normal ve özel hesap dönemi kullanan mükellefler açısından farklılık arz etmektedir. VUK'un 174 üncü maddesine göre; "Hesap dönemi normal olarak takvim yılıdır. Şu kadar ki, takvim yılı dönemi faaliyet ve muamelelerinin mahiyetine uygun bulunmayanlar için, bunların müracaatı üzerine Maliye Bakanlığı 12 şer aylık özel hesap dönemleri belli edebilir. Yeniden işe başlama veya işi bırakma hallerinde, hesap dönemi içinde bir yıldan eksik olan faaliyet süresi, hesap dönemi sayılır." Dolayısıyla normal hesap dönemine tabi mükellefler için değerleme günü 31 Aralık tarihidir. Kurumlar vergisi mükellefleri için de aynı hususlar geçerlidir. Geçici vergiler için değerleme günü geçici vergilendirme döneminin son günüdür. Veraset ve İntikal Vergisinde değerleme günü, miras yoluyla gerçekleşen intikallerde mirasın açıldığı, diğer hallerde malların hukuken iktisap edildiği gündür¹⁸⁸.

VUK'a göre, "Değerlemede, iktisadi kıymetlerden her biri tek başına nazara alınır. Teamülen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli müteferrik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir¹⁸⁹." Değerleme yapılırken, değerlemeye tabi olacak iktisadi kıymetler toplu olarak değil de tek başına dikkate alınır. Örneğin işletmenin sahip olduğu bütün gayrimenkuller toplu olarak ele alınmayacak, her bir gayrimenkul ayrı ayrı değerlemeye tabi tutulacaktır. İktisadi kıymetlerin tek başına nazara alınmasına

¹⁸⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 32.

¹⁸⁶ Demir, a.g.e., s. 39.

¹⁸⁷ VUK, madde 185.

¹⁸⁸ VİVK, madde 11.

¹⁸⁹ VUK, madde 260.

karar vermek için ilgili kıymetin işletmedeki yerine, fonksiyonuna, satışa konu olup olmadığına bakmak gerekmektedir. Örneğin işletme aktifine kayıtlı makinelerden her biri bir bütün olarak değerlendirirken, makine parçaları satan bir işletme için parçaların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir¹⁹⁰.

İktisadi kıymetleri tek tek değerlemeye tabi tutmanın istisnası aynı cinsten mallar ve düşük kıymetli müteferrik eşyanın toplu olarak değerlendirilebileceği hususudur. VUK, “Teamülen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli müteferrik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir” ifadesiyle ilgili kıymetlerin toplu olarak değerlemesini zorunlu tutmamış, değerlemeyi yapanların arzusuna bırakmıştır. Dolayısıyla tek tek değerlendirme yapmak bir zorunluluk değil, işlemleri kolaylaştırıcı bir seçenek olarak önerilmektedir¹⁹¹. Düşük kıymet ölçüsünün ne olduğu konusunda kanuni bir sınır belirlenmemiştir. Dolayısıyla teamülen aynı cinsten olan ya da tek başına kullanılması anlamlı olmayan malların topluca değerlemeye tabi tutulması uygun olabilmektedir¹⁹².

6.1.2. VUK'ta Yer Alan Değerleme Ölçüleri

VUK sistematığına göre ilk olarak değerlendirme ölçüleri sayılmış ve tanımlanmış ardından hangi kıymetler için hangi değerlendirme ölçüsünün esas alınacağı ve dikkat edilmesi gereken hususlar ve diğer ayrıntılar açıklanmıştır. VUK'un 261 inci maddesine göre değerlendirme ölçüleri şunlardır;

- “Maliyet bedeli.
- Borsa rayici.
- Tasarruf değeri.
- Mukayyet değer.
- İtibari değer.
- Vergi değeri.
- Rayiç bedel.
- Emsal bedeli ve ücreti.

¹⁹⁰ Cihangir Özkök, *Emsal Danıştay Kararları Çerçevesinde Vergi Usul Kanunu'na Göre Değerleme*, Birinci Baskı, 2018, Karahan Kitabevi, s. 2-3.

¹⁹¹ Demir, a.g.e., s. 39-40.

¹⁹² Demir, a.g.e., s. 39-40.

- Alış bedeli”.

VUK’a göre değerlendirme yukarıda sayılan değerlendirme ölçüşlerinden biri ile yapılır. Bu hüküm bir iktisadi kıymetin yalnızca bir değerlendirme ölçüsü esas alınarak değerlendirilmesini gerektirir¹⁹³. Ayrıca her bir iktisadi kıymet için kullanılacak değerlendirme ölçüsünün sınırları kanunda belirtilmiş ve değerlendirme konusunda keyfi uygulamalara yer verilmesi engellenmiştir.

6.1.2.1. Maliyet Bedeli

VUK’un 262 nci maddesine göre maliyet bedeli, “İktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamı” olarak tanımlanmıştır. 2021 yılına kadar ilgili maddede sadece maliyet bedelinin tanımı yer almış, maliyet bedelini oluşturan unsurlar hakkında açıklama yapılmamıştır. Bu durum uygulamada bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. 26.10.2021 tarihli ve 31640 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7338 sayılı Kanunun 27 nci maddesi ile maliyet bedeline dahil edilecek giderler hakkında düzenleme yapılmıştır. 7338 sayılı Kanunla VUK’un 262 nci maddesine eklenen hüküm uyarınca “aşağıdaki giderler de maliyet bedeline dahil edilir:

- İktisadi kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin artırılması ile doğrudan ilgili; gümrük vergileri, gümrük komisyonları, yükleme, boşaltma, nakliye ve montaj giderleri,
- İktisadi kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin artırılması ile doğrudan ilgili; resim ve harçlar, noter, tapu, mahkeme, değer tespiti, danışmanlık, komisyon ve ilan giderleri,
- İktisadi kıymetin finansmanında kullanılan kredilere ait faiz giderleri ve bunlara ilişkin kur farklarının; emtiada emtianın stoklara girdiği tarihe kadar, diğer iktisadi kıymetlerde ise iktisadi kıymetin envantere alındığı hesap döneminin sonuna kadar olan kısmı ile söz konusu kredilere ilişkin giderler (Faiz giderleri ile kur farklarının diğer kısımlarını maliyet bedeline ithal etmekte veya genel giderler arasında göstermekte mükellefler serbesttirler.),

¹⁹³ Yılmaz, a.g.e., s. 34.

- İktisadi kıymetin stoklara veya envantere alındığı tarihe kadarki depolama ve sigorta giderleri,
- Gayrimenkullerde mevcut bir binanın satın alınarak yıkılmasından ve arsasının tesviyesinden mütevellit giderler”.

Buradan hareketle maliyet bedelinin aşağıdaki unsurlardan meydana geldiğini söylemek mümkündür.

- Bir iktisadi kıymetin iktisap edilmesi için yapılan ödemeler,
- İktisadi kıymetin değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemeler,
- Bunlarla bağlantılı olarak yapılan harcamalar.

İktisadi kıymetin iktisabı için yapılan ödemeler: İktisap, edinme¹⁹⁴ anlamına gelmektedir. İşletme açısından iktisadi kıymetlerin edinilmesinde satın alma ve üretim olmak üzere başlıca iki yol bulunmaktadır. Her iki durumda maliyet bedelini oluşturan unsurlar birbirinden farklıdır. İşletme iktisadi kıymeti satın almak yoluyla iktisap etmişse satın alma maliyeti söz konusudur. Satın alma maliyeti, malın alış bedeli ve mal alımına yönelik olarak yapılan dolaylı ödemeleri kapsamaktadır. Dolayısıyla menkul ya da gayrimenkul malların ve hakların mülkiyetinin ya da zilyetliğinin edinilmesi için satın alma bedelinin yanı sıra yapılan her türlü satın alma maliyetini oluşturur.

Üretim yoluyla iktisadi kıymet edinilmesi halinde üretim maliyeti, ilk madde ve malzeme, işçilik ve genel üretim giderlerinden oluşur. Genel üretim giderlerinden ilgili kıymetin alacağı pay, işletmenin geçmiş uygulamaları doğrultusunda seçilen dağıtım anahtarları vasıtasıyla belirlenir. Daha kısa ifadeyle satın alma maliyeti, işletme dışından temin edilen iktisadi kıymetlerin işletme stoklarına girmesine kadar olan süreçte ortaya çıkan alış bedeli ve giderler toplamını, üretim maliyeti ise işletme içerisinde üretilen iktisadi kıymetlerin satış öncesi aşamaya kadar oluşan gider ve harcama toplamını ifade etmektedir.

¹⁹⁴ TDK, Güncel Türkçe Sözlük.

VUK'un maliyet bedelini tanımlayan maddesinde yer almamakla birlikte aynı Kanunun 275 inci maddesinde üretim maliyetinin hangi unsurlardan oluştuğu ayrıntılı olarak açıklanmıştır. VUK'un 275 inci maddesine göre "İmal edilen emtianın (tam ve yarı mamul mallar) maliyet bedeli aşağıda yazılı unsurları ihtiva eder: hammadde ve işçilik bedeli, genel üretim ve genel yönetim giderlerinden mamule düşen pay ile ambalajlı olarak piyasaya arz edilmesi zaruri olan mamullerde ambalaj malzemesinin bedeli".

İktisadi kıymetin değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemeler: Yapılan ödemelerin iktisadi kıymetin maliyetine eklenebilmesi için ilgili kıymetin değerini artırabilen bir ödeme olması gerekmektedir. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken nokta değer artışının sağlanmasıdır.

Bir iktisadi kıymetin değerinin artırılabilmesi için, o kıymetin ilk iktisabında var olmayan bir özelliğin sonradan eklenmiş olması gerekir. Eğer yeni bir özellik ilave edilmesi söz konusu değil ise yapılan harcama dönem gideri olarak nitelendirilecektir. Dönem içerisinde iktisadi kıymetler için yapılan tamir, bakım, onarım harcamalarının maliyete eklenmeme nedeni de iktisadi kıymete herhangi bir ilave söz konusu olmamasından kaynaklanmaktadır. Tamir, bakım işlemlerinin amacı iktisadi kıymetlere yeni özellikler eklemekten ziyade, kullanılmaya bağlı olarak ortaya çıkan eksiklik, aşınma ve yıpranmaları azaltarak ilk iktisabındaki değerlere ulaştırmaya çalışılmaktadır¹⁹⁵. Bir harcamanın değer artırıcı olarak nitelendirilmesi için iktisadi kıymetin yararlı ömrünün uzaması ya da fonksiyonunun artırılması gerekmektedir. Örneğin bir binanın boyatılması ve temizlenmesi dönem gideri sayılırken, binaya asansör ilave edilmesi nedeniyle yapılan harcamalar binanın fonksiyonunu artırdığı ve ilk iktisabında olmayan bir özellik kazandırdığı için, binanın maliyetine eklenmesi gerekmektedir.

Müteferri Giderler: VUK'un 262 nci maddesinde iktisadi kıymetin elde edilmesi ve değerinin artırılması için yapılan harcamaların yanı sıra bunlarla bağlantılı giderlerin de maliyet bedeline dahil edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu giderler iktisadi kıymeti iktisap etmek için yapılan doğrudan değil, dolaylı giderlerdir. Bu nedenle belirlenmesi ve dağıtımı işletmeler için kolay olmamaktadır.

¹⁹⁵ Erkan Ateşli, "Maliyet Bedelinin Tespiti İle İlgili Kanun Hükümünün Yorumu", *Vergi Sorunları*, S:148 (2001), s. 96.

Müteferri kelimesi aynı kökten gelen anlamındadır. Kanun koyucu yapılan bir giderin maliyet bedeline eklenebilmesi için malın iktisabı ya da değerinin artırılması nedeniyle yapılması gerektiğini belirtmiş, dolaylı olarak yapılan harcamaların da iktisap ya da değer artışına bağlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktada bedeli döviz cinsinden belirlenen iktisadi kıymetlere ait borçlardan doğan kur farklarının ya da kredili olarak satın alınan mallarda ödenen faizlerin malın maliyetine dahil edilip edilmeyeceği yıllardır tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla bu konu hakkında idari düzenlemeler yapılmış, tebliğler yayımlanmış, özelgeler talep edilmiş ve yargı yoluna başvurular yapılmıştır. Danıştay'ın da konu hakkında verdiği çok sayıda kararı bulunmaktadır¹⁹⁶. 26 Ekim 2021 tarihinde yürürlüğe giren düzenleme ile bu durum yasal temele oturtulmuş ve iktisadi kıymetin finansmanında kullanılan kredilere ait faiz giderleri ve kur farklarının maliyet bedeline dahil edileceği hüküm altına alınmıştır.

Maliyet bedeli kesinlik taşıyan bir değerlendirme ölçüsüdür. Ancak güncel değerleri yansıtmamaktadır. Zaman içerisinde ortaya çıkan enflasyonist etkileri göz ardı etmesi maliyet bedeli ölçüsünün en önemli sakıncalarındandır. VUK'a göre gayrimenkuller, haklar, üretilen ya da satın alınan emtia, ham madde, yarı mamuller, özel maliyet bedelleri, makine teçhizat, demirbaşlar, zirai mahsuller ve hayvanlar maliyet bedeli ile değerlendirilecek iktisadi kıymetlerdir.

6.1.2.2. Borsa Rayici

Borsa rayici menkul kıymetler ve kambiyo borsalarında işlem gören iktisadi kıymetler için geçerli bir değerlendirme ölçüsüdür. VUK'un 263 üncü maddesine göre, "Borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerinin ortalama değerlerini ifade eder". Hazine ve Maliye Bakanlığı son gün yerine son 30 gün içindeki ortalama değeri borsa rayici olarak almaya yetkili kılınmıştır.

Borsa rayici ölçüsünün kullanılabilmesi için kanunda belirtilen borsaların varlığı gereklidir. Ülkemizde kıymetli madenler ve altın piyasası ile menkul kıymetlerin işlem

¹⁹⁶ Bu konuda Danıştay 3. Daire E:2009/2169, K:2011/4680 ve Danıştay 4. Daire E:2006/5182, K:2007/2065 sayılı kararlara bakılabilir.

gördüğü Borsa İstanbul ve Ticaret Borsaları faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla ilgili borsalarda işlem gören kıymetleri için borsa rayici esas alınmaktadır. Ancak kambiyo borsası bulunmamasından dolayı yabancı paraların değerlemesi VUK'un 280 inci maddesi gereği Maliye Bakanlığınca tespit edilmektedir.

Borsa rayici ölçüsü, rayiç bedel ölçeğinin borsadaki görünümünden ibarettir ve borsası olan kıymetler için rayiç bedeli karşılayan bir kavramdır¹⁹⁷. VUK uyarınca borsa rayici belirlenirken değerlendirme günün değil, değerlendirme gününden önceki son işlem günü esas alınır. Belirlenen gün boyunca oluşan ortalama fiyat borsa rayici olarak değerlendirilecektir. Ayrıca fiyatlarda olağandışı dalgalanmalar görülmesi halinde son işlem günü yerine, değerlemeden önce gelen 30 gün içerisinde oluşan ortalama fiyatın esas alınması için Maliye Bakanlığı'na yetki verilmiştir. Bu şekilde spekülasyon hareketleri sonucu oluşacak bariz değişiklikler ile iktisadi kıymetlerin değerinin hatalı tespit edilmesinin önlemek amaçlanmıştır.

Borsa rayici ölçüsü VUK'un 279, 280, 289, 294 üncü maddeleri gereği aşağıdaki kıymetlerin değerlemesinde uygulanmaktadır:

- Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan menkul kıymetler,
- Yabancı paralar ile yabancı para cinsinden olan senetli veya senetsiz alacak ve borçlar,
- VUK'un değerlendirme bölümünde yazılı olmayan veya yazılı olup da kendi ölçülerıyla değerlendirme imkânı olmayan iktisadi kıymetler,
- Servetlerin değerlemesinde ticari sermayeye dahil olsun ya da olmasın, borsaya kayıtlı bütün esham ve tahvilat.

Bunların yanı sıra GVK ve VİVK'da da borsa rayici ile değerlendirme yapılacak durumlar bulunmaktadır. İlgili kanunlar uyarınca aşağıdaki durumlarda yapılan ödemeler borsa rayici üzerinde Türk parasına çevrilir;

¹⁹⁷ Öztürk, a.g.e., s. 19; Saban, a.g.e., s. 340.

- Veraset ve İntikal Vergisinde borsada işlem gören hisse senedi ve döviz (VİVK md. 10),
- Yabancı parayla ödenen ücretler (GVK md. 63),
- Serbest meslek kazançlarında yabancı parayla yapılan ödemeler (GVK md. 67),
- Gayrimenkul sermaye iratlarında yabancı parayla yapılan ödemeler (GVG md. 72),
- Yabancı paralı menkul sermaye iratları (GVK md. 79).

6.1.2.3. Tasarruf Değeri

VUK'un 264 üncü maddesine göre tasarruf değeri, “Bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değerdir”. Kanuni tanımı esas alındığında subjektif bir değerlendirme ölçüsü olduğu düşünülse de, tasarruf değerinin belirlenmesi objektif ölçülere bağlanmıştır¹⁹⁸.

VUK uyarınca çok yaygın bir kullanım alanı bulunmayan tasarruf değeri ölçüsü senede bağlı borçlar ve alacaklar için öngörülmüştür. Senede bağlı alacağın işletme yönünden arz ettiği değer itibari değeri değil, değerlendirme günü itibariyle tahsili mümkün olan değerdir ve tasarruf değeri genellikle bu değeri ifade etmek için kullanılır¹⁹⁹. Borç açısından ise, sahibinin bu borcu temlik etmesi durumunda, borcu temlik etmenin bedelidir²⁰⁰.

Tasarruf değerinin kullanılması ihtiyaridir. İşletmeler senetli alacak ve borçlarını isterlerse değerlendirme günündeki kıymetine indirgeyebilirler²⁰¹. Ancak bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri için senede bağlı alacak ve borçlarını TC Merkez Bankasının resmi iskonto haddi veya işlemlerinde uyguladıkları faiz haddi ile değerlendirme günündeki kıymetine irca etmeleri zorunlu tutulmuştur. Dolayısıyla kanun koyucu “TC Merkez Bankasının resmi iskonto haddi esas alını” ifadesiyle tasarruf

¹⁹⁸ Demir, a.g.e., s. 51; Öztürk, a.g.e., s. 19; Özyer, a.g.e., s. 601.

¹⁹⁹ Erimez, a.g.e, s. 31.

²⁰⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 49.

²⁰¹ Öztürk a.g.e., s. 19.

değerinin sübjektif bir değer olarak görülmesi ihtimalini ortadan kaldırmıştır²⁰². Bununla birlikte VUK uyarınca alacak senetlerini değerlendirme gününün kıymetine irca eden mükelleflerin borç senetlerini de aynı işleme tabi tutması zorunludur. Başka bir ifadeyle kanun koyucu banka, banker ve sigorta şirketleri dışında kalan işletmeler için tasarruf değerini ihtiyari tutmakla birlikte, bu şirketlerin alacak senetleri için reeskont uygulamaları halinde borç senetleri için de uygulamalarını zorunlu kılmıştır.

VUK’nda tasarruf değerinin ifade edildiği diğer maddeler kanunun 322 nci ve 323 üncü maddeleridir. VUK’nun değersiz alacaklar başlıklı 322 nci maddesine göre “Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler”, aynı kanunun şüpheli alacaklar başlıklı 323 üncü maddesine göre, “Şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Dolayısıyla tasarruf değeri ölçüsü senede bağlı borç ve alacakların yanı sıra şüpheli alacaklar konusunda da uygulanabilecek bir değerlendirme ölçüsüdür. Değersiz alacakların ise tasarruf değerlerini kaybettikleri için mukayyet değerle değerlendirilmesi gerekmektedir.

6.1.2.4. Mukayyet Değer

Defter değeri, kayıtlı değer, hesap değeri gibi isimlerle de anılan mukayyet değer VUK’nun 265 inci maddesinde “Bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir” şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla mukayyet değer tespiti için herhangi bir işlem yapmaya gerek yoktur²⁰³. Bu yönüyle mukayyet değer saptaması en kolay olan değerlendirme ölçüsüdür²⁰⁴. VUK’nda mukayyet değer ölçüsünün kullanımı sınırlıdır. Kolay belirlenmesi gibi bir avantajı olmasına karşın, enflasyonist ekonomilerde kullanılması halinde sübjektif sonuçlar doğurur ve bu durum mali tablo ilkelerinden sapmalara neden olur²⁰⁵.

VUK uyarınca alacaklar, borçlar, aktifleştirilen ilk tesis ve taazzuv giderleri, peştamallıklar, aktif geçici hesap kıymetleri, pasif geçici hesap kıymetleri, karşılıklar

²⁰² Özyer, a.g.e., s. 602.

²⁰³ Yılmaz, a.g.e., s. 51.

²⁰⁴ Ceyhan, a.g.e., s. 104.

²⁰⁵ Küçük, a.g.e., s. 23.

mukayyet değerle değerlendirilmesi gereken iktisadi kıymetlerdir. Senede bağlı alacakların reeskonta tabi tutulmamaları halinde mukayyet değerle değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca VUK'nun özel haller başlıklı 289 uncu maddesi uyarınca kanunun değerlendirme bölümünde yazılı olmayan ya da yazılı olup da kendi ölçüsüne göre değerlendirme imkânı bulunmayan ve borsa rayici olmayan iktisadi kıymetlerin değerlemesinde de mukayyet değer ölçüsü kullanılır.

6.1.2.5. İtibari Değer

Nominal değer olarak da bilinen itibari değer VUK'un 266 ncı maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre itibari değer “Her nevi esham ve tahvillerin üzerinde yazılı olan değerlerdir”. Dolayısıyla üzerinde değeri yazılı olan ve kanunda belirtilen her türlü senet, esham ve tahvilat bu değerler esas alınmak suretiyle değerlendirilir.

VUK uyarınca kasada bulunan ulusal paralar ile eshamlı şirketler ve iktisadi kamu müesseseleri tarafından ihraç edilen tahviller itibari değer ile değerlendirilir. Yabancı paraların değerlemesi VUK'un 280 inci maddesinde belirtildiği üzere borsaya rayiciyle yapılır. Eshamlı şirketler ve iktisadi kamu müesseseleri kendi ihraç ettikleri tahviller için itibari değer ölçüsünü kullanırlar. Buna karşın ilgili şirket ve müesseselerin başka şirketlere ait hisse senedi ve tahvili alarak bilançonun aktifinde göstermesi halinde değerlendirme VUK'un 279 uncu maddesi gereği yapılmaktadır. Bazı hallerde itibari değer ile kayıtlı değer aynı tutarı yansıtmaması mümkündür. Örneğin ulusal para mevcudu üzerinde yazılı olan değerle kayıtlara geçirilir ve değerlendirme gününde bu değer ile değerlendirilir.

İtibari değer GVK ve VİVK'da da adı geçen bir değerlendirme ölçüsüdür. VİVK uygulamasında mükelleflerce yapılan değerlemede tahvilat ve borsa rayici olmayan hisse senetleri için itibari değer esas alınır²⁰⁶. GVK'nın 81 inci maddesi safi değer artışının tespitinde, menkul kıymetlerin elden çıkarılmasında iktisap bedelinin tevsik edilememesi halinde itibari değer iktisap bedeli olarak kabul edilir.

²⁰⁶ Öztürk, a.g.e., s. 21.

6.1.2.6. *Rayiç Bedel*

VUK’a 2365 sayılı Kanunla mükerrer 266 ncı madde olarak eklenen tanıma göre rayiç bedel, “Bir iktisadi kıymetin değerleme günündeki normal alım-satım bedelidir”. Rayiç bedel ile ilgili bir başka tanım VUK 319 Sıra No’lu Genel Tebliğ’de yer almaktadır. Bu tanıma göre rayiç bedel, “fiyatlar konusunda bilgili, birbirinden bağımsız, gerçek alıcı ve satıcının karşılıklı pazarlık ortamında oluşturdukları bedeldir”. Dolayısıyla rayiç bedeli iktisadi kıymetler için arz ve talebe göre oluşan normal piyasa değeri olarak ifade etmek mümkündür²⁰⁷.

Rayiç bedel vergi hukukunda çok fazla kullanım alanı olan bir değerleme ölçüsü değildir. Sadece VUK’un mük. 290 ıncı maddesinde finansal kiralama işlemlerinde dolaylı olarak kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca emlak vergisi uygulamalarında kullanılmaktadır.

6.1.2.7. *Vergi Değeri*

VUK’un 268 inci maddesinde düzenlenen vergi değeri “Bina ve arazinin Emlak Vergisi Kanunu’nun 29 uncu maddesine göre tespit edilen değeridir”. Vergi değeri esasen emlak vergisini ilgilendiren bir değerleme ölçüsüdür ve Emlak Vergisi Kanunu’nun 29 uncu maddesinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. VUK da bu konuda EVK’ya atıf yapmış ve ilgili kanunun 29 uncu maddesinde belirtilen şekilde hesaplanacak değerın esas alınacağını ifade etmiştir.

EVK’nın 29 uncu maddesi uyarınca vergi değeri; “a) Arsa ve araziler için, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca arsalar için her mahalle ve arsa sayılacak parsellenmemiş arazide her köy için cadde, sokak veya değer bakımından farklı bölgeler (turistik bölgelerdeki cadde, sokak veya değer bakımından farklı olanlar ilgili valilerce tespit edilecek pafta, ada veya parseller), arazide her il veya ilçe için arazinin cinsi (kıraç, taban, sulak) itibarıyla takdir olunan birim değerlere göre, b) Binalar için, Maliye ve Bayındırlık ve İskan bakanlıklarınca müştereken tespit ve ilân edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile (a) bendinde belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya

²⁰⁷ Demir, a.g.e., s. 54; Öztürk, a.g.e., s. 21.

arsa payı değeri esas alınarak 31 inci madde uyarınca hazırlanmış bulunan yönetmelik hükümlerinden yararlanılmak suretiyle hesaplanan bedeldir”.

VUK'ta yer alan vergi değeri tanımı EVK'nın yürürlüğe girmesi ve emlak vergisinde beyan usulünün kaldırılarak bildirim usulüne geçilmesi hallerinde değişikliğe uğramış ve emlak vergisinin öngördüğü vergi değeri tanımıyla paralel hale getirilmiştir. Günümüzde yürürlükte bulunan vergi değeri hükümleri her iki kanuna da 4751 sayılı Kanunla değiştirilerek getirilen hükümlerdir.

VUK'un 268 inci maddesinin 4751 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki haline göre vergi değeri “Bina ve arazinin rayiç bedeli” şeklinde tanımlanmaktaydı. Ancak emlak vergisinde bildirim esasına geçilmesiyle bu tanım en başta ifade edildiği şekilde değiştirilmiştir. Vergi değeri, iktisadi işletmelere dahil olan bina ve arazilerin maliyet bedelinin bilinmemesi halinde kullanılan bir değerlendirme ölçüsüdür²⁰⁸. Bu husus VUK'un 289 uncu maddesinde hükme bağlanmıştır.

6.1.2.8. Emsal Bedel

Vergi hukukunda yaygın olarak kullanılan emsal bedel ölçüsü VUK'un 267 nci maddesinde; “Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değer” olarak tanımlanmıştır.

Kanuni tanım emsal bedel ölçüsünün hangi hallerde kullanılacağını açıklamakla birlikte, emsal bedelin esas itibariyle bir satış bedeli olduğuna işaret etmektedir. Emsal bedeli, değerlemeye konu olacak iktisadi kıymetin değerinin piyasada bulunan benzerleriyle kıyaslanması sonucu hesaplanan bedeldir. Daha kısa bir ifadeyle emsal satış bedelidir²⁰⁹.

Emsal bedel ölçüsünün kullanılabilmesi için değerlendirme konusu malın gerçek bedelinin,

- Belli olmaması,

²⁰⁸ Özyer, a.g.e., s. 604; Özbacı, a.g.e., s. 353.

²⁰⁹ Dönem Sonu Değerleme İşlemleri, a.g.e., s. 19.

- Bilinmemesi,
- Doğru olarak tespit edilememesi gerekmektedir.

İşletme envanterine dahil olan bir malın gerçek bedelinin bilinmesi ya da belli olması her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin, işletmeye bağışlama yoluyla dahil edilen bir malın gerçek değerinin bilinmesi söz konusu değildir²¹⁰. Yine işletmede kullanılan ve doğal afetler veya başka sebeplerle değeri değişen bir malın ya da tarım ve hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, işletme içinde doğup büyüyen hayvanların gerçek değerinin tam olarak tespit edilmesi mümkün olmayabilir²¹¹. Bu gibi hallerde ilgili malların emsal bedelleri dikkate alınmak suretiyle değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca imalat sürecinde ortaya çıkan hurda, deşe, döküntü ve ıskartaların gerçek bedeli doğru olarak tespit edilemeyeceği için emsal bedel ölçüsü kullanılmaktadır.

Emsal bedel ölçüsünün hangi hallerde kullanıldığını belirlemek için VUK'un 289 uncu maddesinin de dikkate alınması gerekmektedir. VUK 289 uncu maddesine göre; “Bu bölümde yazılı olmayan veyahut yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkân bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değeriyle, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirilir”. Demek oluyor ki, emsal bedel ölçüsünün kullanılabilmesi için değerlendirilecek olan kıymetin bina ve arazi dışında bir kıymet olması ve borsa rayici ya da mukayyet değerinin bulunmaması gerekir. Dolayısıyla gerçek değerinin bilinmemesi ya da doğru olarak tespit edilememesi her zaman emsal bedelin kullanılacağı anlamına gelmemektedir.

VUK'a göre emsal bedel aşağıdaki sıra dahilinde tespit edilir;

- Birinci sıra ortalama fiyat esası,
- İkinci sıra maliyet bedeli esası,
- Üçüncü sıra takdir esası.

Buradan hareketle emsal bedel tespit edilirken ilk olarak işletme içi emsallerin daha sonra da işletme dışı emsallerin esas alındığını söylemek mümkündür.

²¹⁰ Öztürk, a.g.e., s. 22.

²¹¹ Özyer, a.g.e., s. 604; Ceyhan, a.g.e., s. 116.

Ortalama Fiyat Esası:

VUK’a göre, “Aynı cins ve nevideki mallardan sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda veya bir evvelki veya bir daha evvelki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli bu satışların miktar ve tutarına göre mükellef tarafından çıkarılacak olan ortalama satış fiyatı ile hesaplanır. Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli tayin olunacak her bir malın miktarına nazaran % 25 ten az olmaması şarttır”.

Ortalama fiyat esasının uygulanabilmesi için aynı cins ve neviden malların olması gerekmektedir. Birbirinden farklı olan ya da aynı neviden olmakla birlikte aynı kalitede olmayan mallar ile işletme sahibinin fiyat farklılaştırmasına gittiği mallarda ortalama fiyat esası uygulanamamaktadır. Örneğin, pirinç üreten bir işletmede baldo pirinç ile pilavlık pirincin ortalama fiyatının alınması mümkün değildir. Bu esasın uygulanabilmesi için ikinci şart satış miktarlarıdır. Buna göre değerlemenin yapılacağı ayda ya da önceki aylarda satış yapılmışsa, aylık satış miktarının değerlemesi yapılacak olan malın miktarına göre en az %25 olması gerekmektedir.

Örneğin; işletme dönem sonunda iki ton pirincin emsal bedelini tespit etmek istemektedir. Dönem içerisinde yapılan satışlar ve fiyatlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

	Satılan Miktar	Birim Fiyat (TL)
Aralık	200	5
Kasım	350	4,5
Ekim	500	4

İşletmenin ortalama satış fiyatı yöntemini kullanabilmesi için aylık satış miktarının 400 kg’dan ($2000 \times \%25 = 400$) az olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla Kasım ve Aralık aylarında istenilen miktara ulaşamadığı için bu aylardaki satış fiyatının esas alınması mümkün değildir. Ancak Ekim ayında %25’ten fazla satış yapıldığı için Ekim ayı satış fiyatı esas alınır ve değerlendirme buna göre yapılır.

Ortalama satış fiyatı belirlenirken en fazla değerlemeden önceki iki aylık süreç esas alınabilir. Yani yukarıdaki örnekte Ekim ayında istenilen miktara ulaşamaması halinde, Eylül ayı satış miktarının alınması mümkün olmayacaktır. Böyle bir durumda ikinci sırada yer alan maliyet bedeli esasına göre emsal bedel tespit edilecektir.

Maliyet Bedeli Esası:

Ortalama satış fiyatı esasının uygulanmasına imkân bulunmayan hallerde emsal bedeli ikinci sıradaki yöntem olan maliyet bedeli esasına göre tespit edilir. VUK’a göre; “Emsal bedeli belli edilecek malın, maliyet bedeli bilinir veya çıkarılması mümkün olursa, bu takdirde mükellef bu maliyet bedeline, toptan satışlar için % 5, perakende satışlar için % 10 ilave etmek suretiyle emsal bedelini bizzat belli eder”.

Maliyet bedeli esasına göre emsal bedeli tespiti yapabilmek için ilgili kıymetin maliyet bedelinin bilinmesi ya da tespitinin mümkün olması gerekmektedir. Maliyet bedeli bilinmeyen mallar için bu sıranın uygulanması mümkün olmaz ve değer tespiti üçüncü sırada yer alan takdir esasına göre yapılır.

Maliyet bedeli esasının uygulanabilmesi için yapılan satışın toptan ya da perakende satış olduğunun bilinmesine ihtiyaç vardır. Kanunda belirtildiği üzere, bu yöntemle emsal bedel tespit edilirken toptan satışlar için ayrı perakende satışlar için ayrı oran kullanılarak maliyet bedeline eklenmekte ve toplam tutar değişmektedir.

En basit haliyle nihai tüketiciye yapılırsa, malı satmak üzere bir başkasına yapılırsa toptan²¹² olarak ifade edilebilecek satış türleri VUK’ta tanımlanmamıştır. Sadece KDVGUT III/B 1.1’de perakende satışın tanımı yapılmıştır. Tebliğe göre, “Perakende satış, teslimi yapılan ürünlerin aynen veya işlendikten sonra satışını yapanlar ile işletmelerinde kullanacak olanlar dışındakilere satılmasıdır”.

Yukarıda yer alan örneğin devamı olarak işletmenin maliyeti 2 TL olan ve ortalama satış fiyatı esasına göre değerini belli edemediği 100 kg pirinci işletmeden çektiğini düşündüğümüzde, toplam maliyet 200 TL olacak ve yapılan işlem perakende satış

²¹² Yılmaz, a.g.e., s. 60.

olarak nitelendirileceği için $200 \times \%10 = 20$ TL eklemek suretiyle emsal bedeli belirlenecektir.

Emsal bedelin mükellefler tarafından bu iki esasa göre hesaplandığı durumlarda, bu hesaplamalara ait kayıt ve cetvellerin ileride ispat aracı olarak kullanılmak üzere saklanması gerekmektedir.

Takdir Esası:

Ortalama satış fiyatı ve maliyet esası yöntemlerinde işletme içi emsaller esas alınarak işletme tarafından emsal bedel tespiti yapılırken takdir esasında işletme dışından bir komisyonun emsal bedeli tespit etmesi söz konusudur. VUK’a göre; “Yukarıda yazılı esaslara göre belli edilemeyen emsal bedelleri ilgililerin müracaatı üzerine takdir komisyonunca takdir yolu ile belli edilir. Takdirler, maliyet bedeli ve piyasa kıymetleri araştırılmak ve kullanılmış eşya için ayrıca yıpranma dereceleri nazara alınmak suretiyle yapılır”.

Takdir esası ile emsal bedelinin tespiti mükellef ya da vergi idaresince istenebilir. Her iki durumda da mükelleflerin vergi mahkemesinde dava açma hakkı bulunmaktadır. Ancak dava açılması verginin tahakkuk ve tahsilini durdurmaz. Takdir komisyonu kararına değil de bu bedele istinaden yapılan tarhiyata dava açılması halinde açılan davalar verginin tahakkuk ve tahsilini durdurur. Ayrıca kaza mercilerinin re’sen biçtikleri değerler ile zirai kazanç ölçülerini tespit eden kararnamelerde yer alan unsurlar emsal bedeli yerine geçer.

VUK’un 267 nci maddesinde açıklanan ve emsal bedele benzeyen bir diğer kavram emsal ücrettir. VUK’a göre, “Ücretle yapılan imalatta ücretin gerçek miktarının bilinmemesi veya doğru olarak tayin edilememesi hallerinde tespit edilecek emsal ücret de aynı esaslara göre tayin olunur”. Dolayısıyla gerçek değer bilinmeyen ya da doğru olarak belirlenemeyen ücretin tespitinde de sırasıyla ortalama satış fiyatı esası, maliyet esası ya da takdir esası kullanılmaktadır.

Emsal bedel hem VUK hem de diğer vergi kanunlarında çok yaygın olarak kullanılan bir değerlendirme ölçüsüdür. Vergi kanunları uyarınca aşağıdaki hallerde emsal bedel ile değerlendirme yapılması gerekmektedir.

- Maliyet bedeline nazaran, değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösteren mallar (VUK md. 274),
- Ticari sermayeye dahil olsun ya da olmasın emtia, menkul ya da gayrimenkul mallar, borsaya kayıtlı olmayan esham ve tahvilat ile haklar (VUK md. 292.293.294.296),
- Teşebbüs sahibi ile eşinin ve çocuklarının işletmeden çektikleri aynı değerler (GVK m. 41),
- Takasa konu edilen zirai mahsul veya teçhizat (GVK md. 56),
- İşletmede üretilen ve tohum, yem ve benzeri şekillerde işletmede kullanılan zirai mahsuller (GVK md. 56),
- Gerçek ücretin tespitinde, hizmet erbabına konut tedariki ve sair suretle sağlanan menfaatler (GVK md. 63),
- Ayın olarak tahsil edilen kiralar (GVK md. 72),
- Safi değer artışının tespitinde maliyet bedeli tespit edilemeyen mal ve haklar (GVK mük. md. 81),
- Gelir vergisi mükelleflerinin aynı olarak bağışladıkları ve mukayyet değeri mevcut olmayan mal ve haklar (GVK md. 89),
- Kurumlar vergisi mükelleflerinin aynı olarak bağışladıkları, maliyet ve mukayyet değeri mevcut olmayan mal ve haklar (KVK md. 10),
- Bedeli bulunmayan veya bilinmeyen işlemler ile bedelin paradan başka değerler (mal, menfaat, hizmet gibi) olması halinde işlem bedeli (KDVK md. 27/1),
- Bedelin emsal bedele kıyasla açık bir şekilde düşük olduğu ve bu düşüklüğün mükellefçe haklı bir sebeple açıklanamadığı hallerde işlem bedeli (KDVK md. 27/2),

Emsal bedel Türk Vergi Sisteminde en geniş uygulama alanına sahip değerlendirme ölçüsüdür. Bu sebeple en fazla uyumsuzluk konusu olan değerlendirme ölçüsü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Emsal bedel ile ilgili uyumsuzluklar başlıca iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan ilki emsal bedel ölçüsünün hangi hallerde uygulanacağı,

ikincisi eğer uygulanacaksa, hangi sıra dahilinde uygulanacaktır. Örneğin Danıştay 3 üncü Daire tarafından verilen bir kararda²¹³ ihtilafa konu olan arazinin VUK'un 267 nci maddesinde ikinci sıra olarak yer alan maliyet bedeli esasına göre değerlendirilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Danıştay 7 nci Daire tarafından verilen bir diğer kararda²¹⁴ kat karşılığı inşaat işlerinde gerçek maliyetin tespitine imkân olmayan hallerde takdir yoluyla emsal bedelin tespit edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Danıştay Vergi Dava Daireleri tarafından verilen bir kararda²¹⁵ ise “maliyet bedeli bilinen gayrimenkulün emsal bedelinin VUK'un 267 nci maddesinin ikinci sırasında belirtilen maliyet bedeli esasına göre tespiti mümkün olduğundan, doğrudan bir sonraki sırada yer alan takdir esasının uygulanması suretiyle yapılan tarhiyatın kaldırılması yolundaki vergi mahkemesi ısrar kararında hukuka aykırılık bulunmadığı” ifade edilmiştir.

6.1.2.9. Alış Bedeli

Alış bedeli 2021 yılına kadar ayrı bir değerlendirme ölçüsü olarak kabul edilmemiş, 2021 yılında 7338sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile VUK'a eklenmiştir. Kanuna eklenen 268/A maddesine göre alış bedeli, bir iktisadi kıymetin satın alma bedelidir. İlgili maddede iktisadi kıymetin iktisap edilmesiyle ilgili diğer giderlerin alış bedeline dahil olmadığı hüküm altına alınmıştır.

7338 sayılı Kanunla düzenleme yapılana kadar alış bedeli bağımsız bir değerlendirme ölçüsü olarak sayılmamış, maliyet bedeli içinde değerlendirilmiştir²¹⁶. Her ne kadar ayrı bir ölçü olarak tanımlanmasa da, VUK'ta Türk ve yabancı esham ve tahvilatın alış bedeli ile değerlendirileceği ifade edilmişti. Yani kanun koyucu zaten varlığını kabul ettiği bir ölçütü artık tanımlamış ve VUK'un 261 inci maddesine eklemek suretiyle diğer değerlendirme ölçüleriyle birlikte ele almıştır.

²¹³ Danıştay 3 üncü Daire, 11.02.20014 tarih ve E:2001/3537, K:2004/306 sayılı kararı.

²¹⁴ Danıştay 7 nci Daire, 26.06.2003 tarih ve E:2000/7740, K:2003/3747 sayılı kararı.

²¹⁵ Özkök, a.g.e., s. 12-13.

²¹⁶ Nihal Saban, “Türk Ekonomi Hukukunda Değerleme Ölçülerinin Bütünleşmesi”, Prof. Dr. Salih Şanver'e Armağan, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:10, İstanbul, 1998, s. 333.

6.2. Türk Ticaret Kanunu Açısından Değerleme

6012 sayılı TTK'da değerlemeye ilişkin hükümler "Ticari Defterler" başlıklı beşinci kısımda yer almaktadır. TTK'da değerleme ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler yapılmamıştır. Kanun lafzında genel değerleme ilkeleri belirtildikten sonra değerlemenin TMS/TFRS uyarınca yapılacağı hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla 6102 sayılı Kanunda değerleme ölçüleri tanımlanmamış, iktisadi kıymetlerin hangi ölçülere göre değerlendirileceği öngörülmemiş, değerlendirme kurallarına yer verilmemiştir.

TTK değerlendirme ile ilgili genel kurallar koymuş ve diğer tüm hususları TMS/TFRS'ye bırakmıştır. TTK'nın "Değerleme İlkeleri" başlıklı 78 inci maddesine göre; "Finansal tablolarında yer alan varlıklar ile borçlarla ilgili olarak, aşağıdakilerle sınırlı olmamak ve Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen ilkeler de dikkate alınmak üzere şu değerlendirme ilkeleri geçerlidir:

- a) Bir önceki dönemin kapanış bilançosundaki değerler ile faaliyet döneminin açılış bilançosundaki değerler birbirinin aynı olmalıdır.
- b) Fiilî veya hukuki duruma aykırı olmadıkça, değerlemelerde işletme faaliyetinin sürekliliğinden hareket edilir.
- c) Bilanço kapanış gününde, varlıklar ve borçlar teker teker değerlendirilir.
- d) Değerleme ihtiyatla yapılmalıdır; özellikle de bilanço gününe kadar doğmuş bulunan bütün muhtemel riskler ve zararlar, bunlar bilanço günü ile yılsonu finansal tablolarının düzenlenme tarihi arasında öğrenilmiş olsalar bile, dikkate alınır; kazançlar bilanço günü itibarıyla gerçekleşmişlerse hesaba katılır. Değerlemeye ilişkin olumlu ve olumsuz farkların dönem sonuçlarıyla ilişkilendirilmesinde Türkiye Muhasebe Standartlarındaki esaslara uyulur.
- e) Faaliyet yılının gider ve gelirleri, ödeme ve tahsilat tarihlerine bakılmaksızın yılsonu finansal tablolarına alınırlar.
- f) Önceki yılsonu finansal tablolarında uygulanmış bulunan yöntemler korunur."

Değerlemenin TMS/TFRS hükümlerine göre yapılması gerektiğini ifade eden 79, 80 ve 81 inci maddeleri ise aşağıdaki gibidir;

“Madde 79- Duran ve dönen varlıklar Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca bu standartlarda gösterilen ölçülere göre değerlendirir. Borçlar ve diğer kalemler için de aynı standartlar uygulanır.

Madde 80- Değerlemede uygulanacak değerlerin belirlenmesi, tanımları, kapsamaları, uygulanacak kalemlerin gösterilmesi ve değişiklikler Türkiye Muhasebe Standartlarına tabidir.

Madde 81- Şartların gerçekleşmesi hâlinde Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen değerlemeyi basitleştirici yöntemler uygulanır”.

6102 sayılı TTK sadece değerlendirme değil envanter, finansal tabloların düzenlenmesi gibi değerlendirme ile bağlantılı birçok konuda TMS/IFRS’ye atıf yapmıştır.

6102 sayılı TTK 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce uygulamada bulunan 6762 sayılı TTK’da muhasebe standartlarına atıf yapan hükümler bulunmamaktaydı ve değerlemeye yönelik ayrıntılı hükümler yer almamaktaydı. Bundan dolayı değerlendirme konusunda daha ayrıntılı ve kapsamlı düzenlemeler içeren VUK’un değerlemeye hakim olduğu ve envanter ve değerlendirme uygulamalarının vergi uygulamaları doğrultusunda şekillendiği ifade edilmiştir. Yeni TTK’nın, farklı bir amaç ve farklı bir anlayış doğrultusunda düzenlenen muhasebe standartlarını esas alması ile değerlemenin sadece vergi matrahının tespiti için değil, işletmenin durumunu tam olarak ortaya koymak ve ilgili tarafların bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla yapılacağı ifade edilmektedir²¹⁷.

6762 sayılı TTK’da bazı kıymetler için asgari ölçüde değerlendirme esasına yer verilmiş ve bu esaslar büyük ölçüde VUK ile uyumludur. Yeni TTK’da ise değerlendirme esaslarına yer verilmemekle birlikte atıf yapılan TMS/IFRS VUK’tan tamamen farklı bir anlayışa

²¹⁷ Recep Özdemir, “6102 Sayılı TTK Düzenlemelerinin Dönem Sonu İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Dünyası*, S: 376 (2012), s. 30; Fazıl Boyraz, “Değerleme Alanında Eski ile Yeninin Karşılaştırılması: Mülga 6762 Sayılı TTK ve 6102 Sayılı TTK Düzenlemeleri”, *Vergi Dünyası*, S: 366 (2012), s. 50; Serhat Sever, “6102 sayılı TTK Düzenlemelerinin Dönem Sonu İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi ve Vergi Kanunları ile Karşılaştırılması”, *Vergi Dünyası*, S: 388 (2013), s. 143.

sahiptir. Dolayısıyla 6102 sayılı Kanundan önce uyumlu olan VUK ve TTK uygulamaları bu kanunun yürürlüğe girmesinin ardından farklılıklar arz eden yapıya bürünmüştür.

6.3. Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Değerleme

6102 sayılı TTK uyarınca 01.01.2003 tarihinden itibaren münferit ve konsolide finansal tablolarını hazırlarken TMS/TFRS'leri esas almaları gerektiği öngörülmüş olup uygulama kapsamını belirleme yetkisi Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'na verilmiştir.

Bağımsız denetime tabi olan ve KGK'nun 13.09.2018 tarih ve 161 sayılı Kurul kararının ekli listesinde yer alan işletmelerin TMS/TFRS uygulama kapsamında olduğu belirtilmiştir. Bağımsız denetime tabi olan ve ilgili listede yer almayan işletmelerin Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ya da isteğe bağlı olarak TMS/TFRS uygulayabilecekleri ifade edilmiştir. Dolayısıyla işletmeler değerlendirme yaparken kapsamında bulundukları standart setinde yer alan kuralları uygulamakla yükümlüdür.

6.3.1. TMS/TFRS Kavramsal Çerçeve

TMS/TFRS seti KGK tarafından yayımlanan muhasebe standartları ve finansal raporlama standartlarının yanı sıra kavramsal çerçeveyi de içermektedir. Genel amaçlı finansal raporlamanın amacını ve ilgili kavramları tanımlayan kavramsal çerçeve muhasebe standartlarının geliştirilmesine ve standartlarda hüküm bulunmayan hallerde, ilgili konuya yönelik çözüm üretilmesine rehberlik etmektedir²¹⁸.

Finansal tablolar işletme içindeki ve işletme dışındaki kullanıcılara bilgi vermek amacıyla hazırlanmakta ve sunulmaktadır. Ancak gelir, gider, varlık, öz kaynak gibi finansal tablo kullanıcıları için son derece önemli olan kavramlar farklı ülkelerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Söz konusu farklılıklar ilgili kalemlerin muhasebeleştirilmesinde ve değerlendirme esaslarının seçilmesinde de ortak noktada

²¹⁸ Remzi Örtten, Hasan Kaval, Aydın Karapınar, *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*, 8. Baskı, 2015, s. 1

toplanılmasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla kavramsal çerçevenin amacı finansal tablolarının hazırlanmasına temel oluşturacak kavramların benzer şekilde tanımlanmasını sağlamak suretiyle muhasebeleştirme ve değerlendirme kriterlerinin seçiminde oluşan farklılıkları ortadan kaldırmaktır²¹⁹.

IASB tarafından ilk versiyonu 1989 yılında yayımlanan Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve ülkemizde ilk olarak “Finansal Raporlamanın Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramlar” başlığıyla 01.01.2005 tarihinden itibaren başlayan hesap dönemlerine uygulanmak üzere 16.05.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 08.10.2008 tarih ve 27018 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 103 no’lu tebliğ aracılığıyla güncellenmiş ve 27.01.2011 tarih ve 27828 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 209 sıra no’lu tebliğ ile yenilenerek “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve” adını almıştır. Böylelikle 2005 yılında yayımlanan kavramsal çerçeve yürürlükten kaldırılmıştır.

Kavramsal çerçeveye ilişkin son düzenleme 27.10.2018 tarihlidir. Bu tarihte “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürümü) 01.01.2020 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kavramsal çerçevesin 01.01.2020 tarihinden önce de isteğe bağlı olarak uygulanabilmesi mümkündür. Türkiye’de yapılan bu değişiklikler IASB uygulamalarına paralel olarak hayata geçirilmiştir. Nitekim 1989 yılında ilk versiyonu yayımlandıktan sonra 2010 yılında kısmen revize edilmiş ancak geliştirilmesi gereken alanlar belirlendiği için 2011 yılında tekrar revizyon kapsamına alınmıştır. 2013 yılında müzakere metni, 2015 yılında taslak metin, Mart 2019’da nihai metin yayımlanarak yürürlüğe girmiştir²²⁰.

Kavramsal çerçevenin amacı²²¹;

“a. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kuruluna tutarlı kavramlara dayalı olan TFRS’leri (Standartları) geliştirmede yardımcı olmak,

²¹⁹ Yıldız Özerhan, Serap Yanık, Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları, 3. Baskı, 2015, s. 3; Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, s. 1.

²²⁰ KGK, 2018 Yılı Faaliyet Raporu, s. 44.

²²¹ KGK, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürümü), SA1.1, s. 4

b. Finansal tabloları hazırlayanların, belirli bir işlem veya başka bir olaya uygulanan bir Standart bulunmadığında veya bir Standart muhasebe politikası konusunda seçim yapma imkânı verdiğinde tutarlı muhasebe politikaları geliştirmesine yardımcı olmak,

c. Tüm tarafların Standartları anlama ve yorumlamasına yardımcı olmak” şeklinde açıklanmıştır.

Kavramsal çerçeve bir standart değildir. Kavramsal çerçevede yer alan hiçbir hüküm, herhangi bir standardın veya standarttaki bir hükmün yerine geçmez²²². Kavramsal çerçeve gerektiğinde KGK tarafından revize edilebilir. Kavramsal çerçeve aşağıda yer alan konulara yönelik düzenlemeler içerir;

- Finansal raporlamanın amacı,
- Faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri,
- Finansal tablolar ve raporlayan işletme,
- Finansal tabloların unsurları,
- Finansal tablolara alma ve tablo dışı bırakma,
- Ölçüm,
- Sunum ve açıklama,
- Sermaye ve sermayenin korunması kavramları.

Kavramsal çerçeve 2018 sürümü 2011 yılında yayımlanan versiyonuna göre oldukça kapsamlıdır. 2011 yılında yürürlüğe giren kavramsal çerçeve dört bölümden oluşmakta ve 1989 yılından kalan metne ait bölümler içermektedir. 2018 yılında yayımlanan kavramsal çerçeve ise daha geniş, güncel ve kapsamlı hali ile kullanıcıların bilgisine sunulmuştur.

6.3.2. TMS/TFRS’de Yer Alan Değerleme Ölçüleri

VUK’un aksine, TMS/TFRS kavramsal çerçevede çok sayıda değerlendirme esası tanımlanmamıştır. Sadece tarihi maliyet ve cari değer ayırımına yer verilmiş, cari değer; gerçeğe uygun değer, kullanım ve ifa değeri, cari maliye olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Dolayısıyla Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018

²²² KGK, a.g.k.ç. SA1.2, s. 4.

Sürümü)’de tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer, kullanım değeri ve ifa değeri, cari maliyet olmak üzere dört farklı değerlendirme esasına yer verilmiştir. Ancak muhasebe standartlarında kullanılan değerlendirme esasları bunlarla sınırlı değildir. Kavramsal çerçevede tanımlanmayan, ilgili standartlar içerisinde yer alan daha fazla sayıda değerlendirme ölçüsü söz konusudur.

Kavramsal çerçeve 2018 sürümünde yer alan değerlendirme ölçüleri 2011 yılında yayımlanan versiyonuna göre farklılık göstermektedir. 2011 tarihli kavramsal çerçevede tarihi maliyet ve cari değer ayrımı yapılmaksızın değerlendirme ölçüleri tanımlanmış ve tarihi maliyet, cari maliyet, gerçekleştirilebilir değer ve bugünkü değer olmak üzere dört adet ölçüm esasına yer verilmiştir. Bu bölümde ölçüm esaslarına yönelik açıklamalar Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürümü) doğrultusunda yapılacaktır.

6.3.2.1. Tarihi Maliyet

Tarihi maliyet varlık ve yükümlülüklerin işlem tarihindeki değerlerini yansıtmaktadır. Gerçekleşmiş işlemlere dayandığı için güvenilir olarak nitelendirilen tarihi maliyet ile değerlendirme esası, ekonomideki genel ve özel fiyat değişimlerini dikkate almaması ve özellikle enflasyon dönemlerinde finansal tabloların gerçeğe uygun bilgi sunmamasından dolayı eleştirilmektedir²²³. Bu durum kavramsal çerçevede “Tarihi maliyet ekonomik açıdan dezavantajlı hale gelen bir varlık veya yükümlülüğün değer kaybıyla ilgili olmadıkça, değer değişimlerini yansıtmaz²²⁴” ifadesiyle açıklanmıştır.

Finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçevede tarihi maliyet esası varlıklar ve yükümlülükler için ayrı ayrı tanımlanmıştır. Varlıklar için tarihi maliyet değeri, “Bir varlık edinildiğinde veya oluşturulduğunda söz konusu varlığın tarihi maliyeti, varlığın edinilmesi veya oluşturulması sırasında katlanılan maliyetlerin değeridir²²⁵”. Maliyet değeri varlığı edinmek ve oluşturmak için ödenen bedele işlem maliyetlerinin eklenmesiyle bulunur. Yükümlülükler için tarihi maliyet değeri, “Bir yükümlülüğe katlanıldığında veya bir yükümlülük devralındığında, o yükümlülüğün tarihi maliyeti,

²²³ Senel vd, a.g.m., s. 56; Tokay, Deran, a.g.m., s. 26.

²²⁴ Kavramsal Çerçeve, paragraf: 6.4

²²⁵ Kavramsal Çerçeve, paragraf: 6.5

yükümlülüğe katlanmak veya onu üstlenmek için alınan bedelin değeri eksi işlem maliyetleridir²²⁶”.

Kavramsal çerçevede uygulanabilir olması durumunda varlık ve yükümlülüklerin tarihi maliyetlerinin zamanla güncellenmesi öngörülmüştür. Bir carlığın tarihi maliyetinin aşağıdakileri gösterecek şekilde güncellenmesi gerekmektedir²²⁷;

“a. Varlığın oluşturan ekonomik kaynağın tamamının veya bir kısmının tüketilmesi (amortisman veya itfa),

b. Varlığın tamamını veya bir kısmını ortadan kaldıran tahsilatlar,

c. Varlığın tarihi maliyetinin tamamının veya bir kısmının artık geri kazanılamaz hale gelmesine neden olan olayların etkisi (değer düşüklüğü),

d. Varlığın herhangi bir finansman bileşeni içerdiğini yansıtan faiz tahakkuku.”

Bir yükümlülüğün tarihi maliyeti ise aşağıdaki unsurları gösterecek şekilde güncellenir²²⁸;

“a. Yükümlülüğün bir kısmını veya tamamını yerine getiren ödemeler yapılarak ya da mal teslimi gibi bir mükellefiyeti yerine getirerek yükümlülüğün bir kısmının veya tamamının ifa edilmesi,

b. Yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken ekonomik kaynakları devretme mükellefiyetinin değerini, yükümlülüğü ekonomik açıdan dezavantajlı hale getirecek şekilde artıran olayların etkisi. Bir yükümlülük, tarihi maliyetin artık yükümlülüğü yerine getirme mükellefiyetini göstermek için yeterli olmaması halinde ekonomik açıdan dezavantajlıdır,

c. Yükümlülüğün herhangi bir finansman bileşenini yansıtacak şekilde faiz tahakkuku.”

6.3.3.2. Gerçeğe Uygun Değer

Gerçeğe uygun değer esası kavramsal çerçevenin bir önceki versiyonunda yer almazken, 2018 yılında çıkarılan kavramsal çerçevede bir değerleme ölçüsü olarak tanımlanmıştır. Gerçeğe uygun değer ile ilgili ayrıntılı açıklamalar ve uygulama esasları “TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değerin Ölçümü” standardında yer almaktadır. Gerçeğe

²²⁶ Kavramsal Çerçeve, paragraf: 6.5

²²⁷ Kavramsal Çerçeve, paragraf:6.7

²²⁸ Kavramsal Çerçeve, paragraf:6.8

uygun değer esası ve gerçeğe uygun değer muhasebesi yıllar boyu tartışmalara konu edilmiştir. İlk olarak Anglo Sakson ülkelinde uygulanmaya başlayan gerçeğe uygun değer yöntemi, muhasebe standartlarına girmesiyle birlikte Kıta Avrupası'na yayılmıştır²²⁹. Özellikle finansal piyasaların gelişmesi ve karmaşık finansal araçların ortaya çıkması ile gerçeğe uygun değer muhasebesinin kullanımı artış göstermiştir. Yıllar içerisinde gerçeğe uygun değer yöntemi finansal krizlerle ilişkilendirilmiş, gerçeğe uygun değer kullanımının önemi ve gerçeğe uygun değer finansal krizlerle ilişkisi üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır²³⁰. Tarihsel maliyet ile ölçümün aksine gerçeğe uygun değer yaklaşımı, ihtiyatlılık karşıtı bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir²³¹.

Gerçeğe uygun değer işletmeye özgü bir ölçüm değil, piyasa bazlı bir ölçümdür. Gerçeğe uygun değer kavramsal çerçeve ve TFRS 13'ün yanı sıra çok sayıda standartta²³² tanımlanmıştır ve neredeyse bütün standartlarda gerçeğe uygun değere atıf yapılmıştır. Muhasebe standartlarına göre gerçeğe uygun değer, “Piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır”. Gerçeğe uygun değer ölçümünün amacı, mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik olarak ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir²³³.

Gerçeğe uygun değer ölçümü belirli bir varlık veya borç için yapılır. Gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen varlık veya borç tek bir varlık veya borç olabileceği gibi varlık grubu, borç grubu ya da varlık veya borçlardan oluşan bir grup olabilir. Gerçeğe uygun değer ölçümünde varlığın satışına ya da borcun devrine ilişkin işlemin varlık veya borca ilişkin asıl piyasada ya da asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda en avantajlı piyasada

²²⁹ Sodan, a.g.m., s. 1170.

²³⁰ Bu konuda Slavko Sodan (2015), Noriaki Okamoto, Richard Barker, Miroslav Skoda, Marriah Webinger, Philip de Jager, Omiros Georgiou tarafından yapılan çalışmalara bakılabilir.

²³¹ Arsoy, a.g.e., s. 15.

²³² TMS2, TMS 16, TMS 20, TMS 21, TMS 32, TMS 36, TMS 38, TMS 40, TMS 41.

²³³ TFRS 13, paragraf: B2.

gerçekleştiği varsayılır²³⁴. İşletmenin ölçüm tarihinde asıl ya da en avantajlı piyasaya erişimi olmalıdır²³⁵.

Gerçeğe uygun değerin bir giriş fiyatı mı yoksa çıkış fiyatı mı olduğu 2000’li yılların başında tartışma konusu yapılmıştır²³⁶. Ancak IASB kavramsal TFRS 13’te gerçeğe uygun değerin bir çıkış fiyatı olduğunu açıkça ifade etmiş ve tartışmaları sonlandırmıştır. İlgili standartta bu durum, “Gerçeğe uygun değer, fiyatın doğrudan gözlemlenebilir olmasına veya başka bir değerlendirme yöntemi kullanılarak tahmin edilmesine bakılmaksızın, mevcut piyasa koşullarında ölçüm tarihinde asıl (ya da en avantajlı) piyasada olağan bir işlemde bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır (başka bir ifadeyle çıkış fiyatıdır)”²³⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

TFRS 13’te gerçeğe uygun değeri ölçmek üzere kullanılan değerlendirme yöntemlerine ilişkin girdileri üç seviyede sınıflandıran bir gerçeğe uygun değer hiyerarşisi yer almaktadır. Gerçeğe uygun değer hiyerarşisinin amacı, gerçeğe uygun değer ölçümlerinde ve ilgili açıklamalarda tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği arttırmak olarak ifade edilmiştir.

Seviye 1 girdileri, işletmenin ölçüm tarihinde erişebileceği özdeş varlıkların veya borçların aktif piyasadaki kotasyon fiyatlarıdır. Seviye 2 girdileri, varlığa veya borca ilişkin doğrudan veya dolaylı şekilde gözlemlenebilir olan, Seviye 1 içerisindeki kotasyon fiyatları dışındaki girdilerdir. Seviye 3 girdileri, varlığa veya borca ilişkin gözlemlenebilir olmayan girdilerdir. Gerçeğe uygun değer hiyerarşisi, en yüksek önceliği özdeş varlıkların ve borçların (Seviye 1 girdileri) aktif piyasalardaki kotasyon fiyatlarına (düzeltilmemiş olan fiyatlar), en düşük önceliği ise gözlemlenebilir olmayan girdilere (Seviye 3 girdileri) verir²³⁸.

²³⁴ TFRS 13, paragraf:16.

²³⁵ TFRS 13, paragraf:19.

²³⁶ Arsoy, a.g.e., s. 70-75.

²³⁷ TFRS 13, paragraf:24.

²³⁸ TFRS 13, paragraf:72.

İşletme, gerçeğe uygun değeri ölçmek için yeterli verinin bulunduğu ve koşullara uygun olan, ilgili gözlemlenebilir girdilerin kullanımını azami seviyeye çıkaran ve gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını asgari seviyeye indiren değerlendirme yöntemlerini kullanır²³⁹. Bu yöntemler, “piyasa yaklaşımı”, “maliyet yaklaşımı” ve “gelir yaklaşımı”ndan oluşmaktadır. Bir değerlendirme yönteminin kullanılmasının amacı, mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir²⁴⁰.

Piyasa yaklaşımı özdeş veya karşılaştırılabilir olan varlıklara, borçlara ya da varlık veya borçlardan oluşan gruba ilişkin piyasa işlemleri sonucu oluşan fiyatları ve diğer bilgileri kullanır²⁴¹. Maliyet yaklaşımı, bir varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olan cari tutarı yansıtır²⁴². Gelir yaklaşımı Gelir yaklaşımı, gelecekteki tutarları (örneğin, nakit akışları veya gelir ve giderleri) tek bir cari (başka bir ifadeyle, iskonto edilmiş) tutara dönüştüren yöntemdir. Gelir yaklaşımı kullanıldığında, gerçeğe uygun değer ölçümü gelecekteki tutarlara ilişkin cari piyasa beklentilerini yansıtır²⁴³.

6.3.3.3. Kullanım Değeri ve İfa Değeri

Finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçeveye göre kullanım değeri; “işletmenin bir varlığın kullanımından ve nihai olarak elden çıkarılmasından elde etmeyi beklediği nakit akışlarının ya da diğer ekonomik faydaların bugünkü değeridir²⁴⁴. İfa değeri ise; “işletmenin bir yükümlülüğü yerine getirdiğinde devretmek zorunda olmayı beklediği nakit ya da diğer ekonomik kaynakların bugünkü değeridir”²⁴⁵.

Esas itibarıyla varlıkların geri kazanılabilir tutarlarını tespit etmekte kullanılan bir hesaplama biçimi olarak ifade edilebilecek kullanım değeri²⁴⁶ “TMS 36 Varlıklarda

²³⁹ TFRS 13, paragraf: 61.

²⁴⁰ TFRS 13, paragraf: 62.

²⁴¹ TFRS 13, paragraf:B5.

²⁴² TFRS 13, paragraf:B8.

²⁴³ TFRS 13, paragraf:B10.

²⁴⁴ Kavramsal Çerçeve, paragraf:6.17

²⁴⁵ Kavramsal Çerçeve, paragraf:6.17

²⁴⁶ Yıldız Özerhan Akbulut, “Vergi Usul Kanunundaki Değerleme Hükümlerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Değerlendirilmesi”, VI. Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, Ankara SMMM Odası Yayın No: 59, Ankara, 2008, s. 25.

Değer Düşüklüğü” Standardında da tanımlanmış ve ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Kullanım değeri işletmeye özgü bir değerdir ve tamamıyla işletmenin geleceğe yönelik tahminlerine dayalı olarak hesaplanır²⁴⁷.

TMS 36’ya göre kullanım değerinin hesaplanmasında dikkate alınacak unsurlar şunlardır²⁴⁸;

- “a. İşletmenin varlıktan elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarının tahmini;
- b. Söz konusu gelecekteki nakit akışlarının tutarı ve zamanlamasında olabilecek değişikliklerle ilgili beklentiler;
- c. Piyasa riski hariç tutulmuş cari faiz oranı ile temsil edilen paranın zaman değeri;
- d. Varlıkta yer alan belirsizliğe katlanmanın bedeli ve
- e. Likidite azlığı gibi, piyasa katılımcılarının işletmenin varlıktan elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarının fiyatlandırmasına yansıtacağı diğer unsurlar”.

Kullanım değeri ve ifa değeri gelecekteki nakit akışlarına dayalıdır. Bu sebeple bir varlık edinilirken ya da yükümlülük devralınırken katlanılan işlem maliyetlerinin içermezler²⁴⁹.

6.3.3.4. Cari Maliyet

Finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçevede cari maliyet varlıklar ve yükümlülükler için ayrı ayrı ifade edilmiştir. Bir varlığın cari maliyeti, söz konusu varlığa eş değer bir varlığın ölçüm tarihindeki maliyetidir ve ölçüm tarihinde söz konusu varlık için ödenecek bedele o tarihte katlanılabilecek maliyetlerin eklenmesiyle elde edilir. Bir yükümlülüğün cari maliyeti ölçüm tarihinde Bir yükümlülüğün cari maliyeti, ölçüm tarihinde söz konusu yükümlülüğe denk bir yükümlülük için alınabilecek olan bedel eksi o tarihte yüklenilebilecek işlem maliyetlerinden oluşur²⁵⁰.

²⁴⁷ Akbulut, a.g.e., s. 26.

²⁴⁸ TMS 36, paragraf: 30

²⁴⁹ Kavramsal Çerçeve, paragraf: 6.18

²⁵⁰ Kavramsal Çerçeve, paragraf:6.21

Değerlemede cari maliyet ölçüsünün kullanılması halinde, varlığa ilişkin tarihi maliyet önemini yitirmektedir²⁵¹. Bu durumda önemli olan değerlemeye tabi varlığın yerine alınacak aynı ya da benzeri varlığın değerlendirme tarihindeki satın alma fiyatıdır²⁵².

Cari maliyet, tarihi maliyet gibi bir giriş değeridir. İşletmenin varlığı edinebileceği veya yükümlülüğe katlanabileceği piyasadaki fiyatları yansıtır. Herhangi bir aktifin elde edildiği sırada tarihsel maliyeti ile cari alış maliyeti birbirine eşittir. Ancak değişim işleminden sonra tarihsel maliyet sabit kaldığı halde cari maliyet değerlendirme gününde, piyasa katılımcılarına göre farklı olabilir²⁵³.

²⁵¹ Tokay, Deran, a.g.m., s. 26.

²⁵² Halil Başağaç, *Maddi Duran Varlıkların Değerlemesinde Türk Vergi Mevzuatı ve TMS 16: Maddi Duran Varlıklar Standardı Hükümlerinin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 32.

²⁵³ Akdoğan, Aydın, a.g.e., s. 390.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞLETMELERE DAHİL İKTİSADİ KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

1. HAZIR DEĞERLER

İşletmenin kasasında ya da banka hesaplarında bulunan nakit para ile istenildiğinde değer kaybına uğramadan paraya çevrilmesi mümkün olan varlıklar hazır değer sayılır²⁵⁴. Tek Düzen Hesap Planında hazır değerler, “100 Kasa”, “101 Alınan Çekler”, “102 Bankalar”, “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” ve “108 Diğer Hazır Değerler” hesapları kullanılarak izlenmektedir. İlgili kıymetlerin değerlemesi için VUK’ta ayrı ayrı değerlendirme esasları belirlenmiştir ve her bir varlık kanunda belirtilen ölçü esas alınarak değerlemeye tabi tutulur.

Uluslararası muhasebe standartlarının çevirisi olan TMS/IFRS’lerde hazır değerler Tek Düzen Hesap Planı ve VUK’ta olduğu gibi ayrı ayrı sınıflandırılmamıştır. Muhasebe standartları kural bazlı değil de ilke bazlı olduğu için hem hazır değerleri hem de diğer iktisadi kıymetleri ele alış biçimi, sınıflandırması ve belirlediği esaslar VUK’a göre farklılık göstermektedir. Tek Düzen Hesap Planına göre hazır değerler olarak ifade edilen kıymetler TMS/IFRS uyarınca finansal araçlar olarak nitelendirilmektedir. Finansal araçların ilk muhasebeleştirme ve değerlemesinde esas alınacak kuralların belirlenmesi için “TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme”, “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum”, “IFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar”, “IFRS 9 Finansal Araçlar” standartlarının birlikte ele alınması gerekmektedir. Belirtilen standartlar finansal araçların sunumu ve ölçümüyle ilgili açıklamaları içermektedir.

1.1. Kasa

İşletmeler ödemelerini ülke içinde geçerli para biriminden ya da döviz cinsinden yapabilmektedir. Dolayısıyla bir işletmenin kasa mevcudu TL olabildiği gibi yabancı paralardan da oluşabilmektedir. Bu durum 100 Kasa hesabına ait alt hesapların TL Kasası ya da Yabancı Paralar Kasası olarak ayrıştırılmasını beraberinde getirmektedir ve her iki varlık grubu için farklı değerlendirme esasları kullanılmaktadır.

²⁵⁴ Orhan Sevilengül, *Genel Muhasebe*, 18. Baskı, 2016, Gazi Kitabevi.

Kasa mevcudunun değeriylemesinde VUK ve TMS/TFRS'lerde farklı esaslar yer almaktadır. VUK'a göre kasa mevcudu itibari değeriyle değeriendir²⁵⁵. Yabancı paraların değeriemesi için VUK'un 280 inci maddesi hükümleri geçerlidir. İlgili maddeye göre yabancı paralar borsa rayiciyle değeriendir. Borsa rayicinin oluşmasında muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayicin yerine alış bedeli esas alınır. Borsa rayici yoksa değeriemeye esas alınacak kur Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenir. Başka bir ifadeyle yabancı paraların değeriemesi varsa borsa rayici, borsa rayicinin oluşmasında muvazaa olduğu anlaşılırsa alış bedeli, borsa rayici yoksa Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenecek olan kur esas alınmak suretiyle yapılır. Ülkemizde yabancı paraların alım satım işleminin yapıldığı borsa bulunmadığı için yabancı paralar Maliye Bakanlığınca belirlenen kurlar esas alınarak değerielenmektedir.

130 seri no'lu VUK Genel Tebliği uyarınca değerieme günü itibariyle kurların ilan edilmediği durumlarda T.C. Merkez Bankası'nın ilan ettiğı kur esas alınır. Bu şekilde yapılacak değeriemelerde efektif cinsinden yabancı paralar için efektif alış kuru, döviz cinsinden yabancı paralar için ise döviz alış kuru uygulanır²⁵⁶.

Kasa hesabının değeriemesi yapılırken bir diğer önemli nokta fiili durum ve kaydi sonuçlar arasındaki farklılıklardır. Kayıtlarda yer alan değerieler ile fiili tutarların birbirine eşit olmaması durumunda ortaya çıkan eksik ya da fazlalıklar duruma göre "197 Sayım Tesellüm Noksanları" veya "397 Sayım Tesellüm Fazlaları" hesaplarına kaydedilerek muhasebe kayıtlarının fiili duruma eşitlenmesi sağlanır. 197 ve 397 numaralı hesaplara yapılanlar geçici kayıtlardır. Fazlalık ya da eksikliğe yol açan durumlar araştırılır ve sebebinin tespit edilmesi halinde gerekli düzeltmeler yapılarak sorun giderilir. Tespit edilememesi halinde "679 Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar" ya da "689 Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar" hesabına kaydedilmek suretiyle sonuç hesaplarına aktarılır. "689 Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar" hesabında yer alan tutarlar mali karın tespitinde kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınır.

²⁵⁵ VUK, madde 284.

²⁵⁶ 477 No'lu VUK Genel Tebliğı

TMS/IFRS açısından kasa mevcudunun değerlemesine ilişkin kuralları belirleyebilmek için ilk olarak nasıl sınıflandırıldığını belirlemek gerekmektedir. TMS 32’de yer alan sınıflandırmaya göre nakit finansal varlıklar arasında sayılmaktadır. TMS 32 UR 3 paragrafında bu durum “Para (nakit) bir finansal varlıktır; çünkü bir değişim aracını temsil eder ve dolayısıyla bütün işlemlerin ölçülmesi ve finansal tablolara yansıtılmasında esas teşkil eder” şeklinde ifade edilmiştir.

Kasa hesabının değerlemesinde VUK’ta olduğu gibi TMS/IFRS’lerde de yabancı paralar kasası ve TL kasası için bazı noktalar farklılaşmaktadır. TMS/IFRS herhangi bir iktisadi kıymetin ölçümü için ilk muhasebeleştirme ve sonraki ölçümler olmak üzere iki durumda uygulanacak esaslar getirmiştir. TL kasası ilk muhasebeleştirme ve sonraki ölçümlerde gerçeğe uygun değeri ile ölçülür²⁵⁷. Gerçeğe uygun değer paranın üzerinde yazılı olan değerdir ve TMS/IFRS ile VUK uygulaması bu konuda benzerlik taşımaktadır.

Kasada bulunan yabancı paralar da gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Ortaya çıkan kur farklarının “TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri” standardı çerçevesinde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Yabancı para biriminden yapılan işlemin ilk muhasebeleştirmesinde işlem tarihindeki kur dikkate alınır²⁵⁸. İzleyen raporlama dönemlerinde ise dönem sonunda kapanış kurundan çevrilir. Ortaya çıkan kur farkları diğer kapsamlı gelirin ayrı bir unsuru olarak muhasebeleştirilir²⁵⁹.

BOBİ FRS’ye göre de finansal araçların sınıflandırılması TMS/IFRS’ye benzemektedir. Bu bağlamda kasa mevcudu hem ilk muhasebeleştirme hem de sonraki ölçümlerinde gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.

1.2. Alınan Çekler

Alınan çekler işletmeler için alacak niteliğindedir ve VUK’un 281 inci maddesi uyarınca alacaklar kayıtlı değerle değerlendirilir. Ancak çek, kendine özgü bazı kuralları olan bir kambiyo senedidir. TTK’ya göre görüldüğünde ödenmesi gereken çek (TTK

²⁵⁷ Akbulut, a.g.e., s. 59.

²⁵⁸ TMS 21, paragraf:21.

²⁵⁹ TMS 21, paragraf:39.

md. 795) uygulamada üzerine ileri bir tarih yazılmak suretiyle vadeli hale getirilmektedir. Bu durum vadeli çekleri için reeskont ayrılabilceğini gündeme getirmiştir. Çünkü VUK'un 281 inci maddesine göre vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacaklar değerkleme gününün kıymetine irca edilebilir.

Ticaret Kanununda çek, keşidecinin mevduatının bulunduğu bankaya, bu mevduattan belirli bir meblağı kendisinin öngördüğü kişilere ödemesi için vermiş olduğu yetkiyi ortaya koyan bir kambiyo senedidir²⁶⁰. Çek bir kredi aracı değil bir ödeme aracıdır ve çeki diğer kambiyo senetlerinden ayıran en önemli özellik bu noktadadır.

Vadeli çekler için reeskont ayrılıp ayrılamayacağı hususu, kanunda kesin hüküm olmamasından dolayı, tartışma konusu olmuştur. Ayrıca vergi idaresi uzun süre vadeli çeklerin reeskonta tabi tutulmaması yönünde uygulamayı yönlendirmiş ve reeskont ayıran işletmelere ceza uygulamıştır. Vadeli çeklere reeskont uygulaması konulu 41 No'lu VUK Sirkülerinde “çekin ödeme aracı olmasından dolayı senet olarak kabul edilmesi imkân dahilinde olmadığından çeklere reeskont uygulanması mümkün değildir” ifadesiyle reeskont uygulanmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Vergi idaresinin reeskont uygulanmaması şeklindeki tutumuna rağmen yargı organları aksi yönde hüküm vermiştir. Örneğin Danıştay 3 üncü Dairesi tarafından 04.06.1198 tarihinde verilen E.1997/671, K.1998/2125 sayılı kararda “Dava konusu olayda vadeli olarak düzenlendiği ve vade tarihinden önce de tahsil edilmediği ihtilafsız olan çeklerin alacak senedi gibi reeskonta tabi tutulmasında yasanın ruhuna aykırılık görülmemiştir” denilerek alacak ve borç senetlerine reeskont uygulanabileceği ifade edilmiştir.

2000'li yıllara gelene kadar vadeli çekler için reeskont uygulamasını kabul eden Danıştay, VDDK'nın 07.04.2000 tarihli kararından sonra görüş değiştirmiştir. Anılan kararda VDDK, çeklerin reeskonta tabi tutulamayacağına hükmetmiştir. VDDK'nın E.1999/448, K.2000/145 sayılı bu kararına göre “Türk Ticaret Kanununda kambiyo senetleri arasında yer almakla birlikte çekin, yasal olarak vade ve faiz kaydı taşımasının mümkün olmaması, muhatap tarafından görüldüğü anda karşılığının ödenmesinin

²⁶⁰ GİB, “Vadeli Çeklerde Reeskont Uygulaması”, Vergi Usul Kanunu Sirküleri/41, 12.05.2009.

zorunlu bulunması nedeniyle bono ve poliçeden farklı nitelik taşıdığı ve sadece nakit ödeme aracı olarak işlem görmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Uygulamada çekin çeşitli sebeplerle vadeli düzenlenmiş olması, adına çek düzenlenen yükümlünün ancak değerlendirme gününde vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlar için uygulanması öngörülen 213 sayılı Yasanın 281inci maddesindeki düzenlemeden yararlandırılmasına olanak vermeyecektir” . Bu tarihten sonraki Danıştay kararlarında²⁶¹ “vadeli olarak düzenlenen çekler reeskonta tabi tutulmayacaktır” hükmü yer almıştır. Danıştay’ın görüşü reeskont uygulanmaması yönünde olmasına karşın ilk derece mahkemelerinin aksi yönde kararlar verdiği görülmektedir.

Ortaya çıkan ihtilafları azaltmak adına kanuni düzenleme yapılması yoluna gidilmiş ve ilk olarak 2009 yılında o dönem uygulamada bulunan 3167 sayılı Çek Ödemelerinin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun’a eklenen geçici madde ile “28.02.2009-31.12.2009 tarihleri arasında ileri tarihli çeklerin bankaya ibraz edilemeyeceği” hükmü getirilmiştir. Bu hükümle uygulamada zaten var olan ileri tarihli çek kullanımı yasal statüye kavuşturulmuştur²⁶². Daha sonra bu süre 20.12.2009 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 5941 sayılı Çek Kanunu’nun geçici 1 inci maddesi ile 31.12.2011 tarihine kadar uzatılmış, 6273 ve 7061 sayılı kanunlarla yapılan değişiklikler sonucu “31.12.2020 tarihine kadar, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir” hükmü yürürlüğe konulmuştur.

Bu düzenlemeye paralel olarak çıkarılan VUK 64 No’lu Sirkülerinde “ileri düzenleme tarihli çeklerin değerlendirme gününde vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlar için uygulanması öngörülen reeskont uygulamasından yararlanmasının mümkün olduğu” ifade edilmiştir.

²⁶¹ Bu konuda Danıştay 5 inci Dairesinin E.2001/2362, K.2003/4917 sayılı kararı, Danıştay 4 üncü Dairesinin E.2001/1399, K.2002/2405 sayılı kararı ile E.2000/662, K.2000/5353 sayılı kararlarına bakılabilir.

²⁶² Ömer Faruk Şahin, “Bir Ödeme Aracı Olan Çeklerin 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu’nun Değerleme Hükümleri Karşısındaki Durumu”, *Vergi Dünyası*, S: 384 (2013), s. 68.

Özet olarak alınan çekler özü itibariyle ticari alacak hükmündedir ve TMS/TFRS uyarınca finansal varlık olarak değerlendirilmektedir²⁶³. Ancak muhasebe standartlarında reeskont değeri bir ölçüm esası olarak yer almamaktadır. İtfa edilmiş maliyet ölçüsü bu değere karşılık gelmektedir²⁶⁴. Dolayısıyla alınan çekler, ilk defa finansal tablolara alınırken gerçeğe uygun değerinden, sonraki değerlendirme dönemlerinde itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülürler²⁶⁵. Değerleme farkları ise kar ya da zararda izlenmektedir.

BOBİ FRS'ye göre ise, “Ödeme çağrısı yapılan sermaye alacakları ile ilk defa kayda alındığı tarihle tahsil edileceği veya ödeneceği tarih arasındaki süre bir yıl veya daha kısa olan alacak ve borçlar itibari değeri üzerinden ölçülür. İlk defa kayda alındığı tarih ile tahsil edileceği veya ödeneceği tarih arasındaki süre bir yıldan uzun olan alacaklar itfa edilmiş değeri üzerinden ölçülür²⁶⁶”. Dolayısıyla vadesi göz önüne alınarak itibari değer ya da itfa edilmiş değer üzerinden ölçülmesi mümkündür.

1.3. Bankalar

Bankalar hesabının ve bankalarda yer alan iktisadi kıymetlerin değerlemesi ilgili hesabın TL ya da yabancı para cinsinden oluşuna göre farklı kurallara bağlanmıştır. VUK'un 281 inci maddesine göre; “Alacaklar mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit alacaklar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır”. İlgili maddeden mevduat işlemlerinin alacak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla gerek vadeli gerek vadesiz mevduatlar mukayyet değeri ile değerlendirilecektir. Ancak vadeli mevduat hesapları için değerlendirme gününe kadar işleyen faizin dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda vadeli mevduat, başlangıçtaki kayıtlı değerine vade geçtikçe işleyen faiz tutarı eklenerek değerlendirilecektir²⁶⁷. Ayrıca hesaplanan faiz tutarının dönem kar/zararına intikal ettirilmesi gerekmektedir.

²⁶³ TMS 32, Paragraf:UR4; Ökten, Karapınar, Aydın, a.g.e., s. 430.

²⁶⁴ HUD, a.g.e., s. 233.

²⁶⁵ TFRS 9, Paragraf:5.1.1 ve 5.2.1.

²⁶⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 9.8.

²⁶⁷ Akbulut, a.g.e., s. 76.

Bankada bulunan döviz tevdiat hesaplarının değerlemesi efektif ya da döviz alış kuru (bankalar aracılığıyla alınıp satılabilen ve spot piyasada konvertibilitesi olmayan ya da düşük olan yabancı paralar efektif alış kuru bulunmadığı için döviz alış kuru ile değerlenir²⁶⁸) ile yapılacaktır. Döviz hesabının vadeli olması durumunda, dönem sonunda işlenmiş faiz hesaba eklenecek ve Merkez Bankası Döviz alış kuru ile (130 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği uyarınca) TL’ye çevrilecektir.

TMS/TFRS’ye göre işletmelere ait banka mevcutları finansal varlık olarak değerlendirilmektedir. Bu durum TMS 32’de açıkça ifade edilmiştir. TMS 32 UR3’e göre; “Para (nakit) bir finansal varlıktır; çünkü bir değişim aracını temsil eder ve dolayısıyla bütün işlemlerin ölçülmesi ve finansal tablolara yansıtılmasında esas teşkil eder. Bir banka ya da benzeri bir finansal kuruluş nezdindeki nakit mevduat bir finansal varlıktır, çünkü sahibine, sözleşmeden doğan, kuruluştan nakit çekme veya bakiyesine karşılık kredi veren lehine bir finansal borcun ödenmesinde kullanılacak çek veya benzer bir araç keşide etme hakkını temsil eder”.

TFRS 9 paragraf 5.1.1’e göre, “İşletme, 5.1.3 paragrafı kapsamındaki ticari alacaklar dışındaki bir finansal varlığı veya finansal yükümlülüğü ilk defa finansal tablolara alırken gerçeğe uygun değerinden ölçer. Gerçeğe uygun değer değişimleri kâr veya zarara yansıtılanlar dışındaki finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk ölçümünde, bunların edinimiyle veya ihracıyla doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değere ilave edilir veya gerçeğe uygun değerden düşülür”. Dolayısıyla banka hesabı ilk kayda alınırken işlem maliyetleri gerçeğe uygun değere eklenir. Banka mevduatının sonraki ölçümlerinde yani dönem sonu değerlemesinde itfa edilmiş maliyeti ile ölçüm yapılacaktır. BOBİ FRS uyarınca ise vadeli mevduat hesapları vade süresi dikkate alınmak suretiyle itibari değer ya da itfa edilmiş maliyet değeri ile değerlenir.

1.4. Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri

İşletmeler ticari işlemler karşılığında ödemelerini çek kullanarak yapabildiği gibi, kendilerine çek yoluyla ödeme yapılması da mümkündür. Bu durum muhasebe

²⁶⁸ Demir, a.g.e., s. 498.

hesaplarında “Alınan Çekler” ve “Verilen Çekler” şeklinde bir ayrıma gidilmesini gerektirmektedir.

Bir ödeme aracı olan ve TTK’da tanımlanan çek, uygulamada vadeli olarak kullanılmaktadır. Alınan çekler başlığı altında bu duruma yönelik olarak yapılan açıklamaların tamamı verilen çekler için de geçerlidir. VUK ve MSUGT’ye göre hazır değerler içerisinde sınıflandırılan verilen çekler, TMS/TFRS ve BOBİ FRS’ye göre finansal araçlar arasında sayılmaktadır ve bir finansal yükümlülüğü ifade etmektedir.

VUK’a göre verilen çekler itibari değerle değerlenir. Yabancı para cinsinden çeklerin değerlendirme gününde Maliye Bakanlığı tarafından ilan edilen kur esas alınarak, geçerli para birimine çevrilmesi gereklidir. TMS/TFRS’ye göre verilen çekler finansal borç olarak nitelendirilmektedir ve itfa edilmiş değeriyle değerlenir. Vade taşımayan çekler ise nakit hükmündedir ve gerçeğe uygun değeriyle değerlenir²⁶⁹. Vadesiz çekler için gerçeğe uygun değer üzerinde yazılı olan değerdir ve bu anlamda VUK ile TMS/TFRS uygulaması farklılık arz etmemektedir.

BOBİ FRS’de de verilen çekler finansal borç olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre vadesiz çekler itibari değer ile değerlenir ancak vadeli çekler için vade süresine dayalı ölçüm esası getirilmiştir. Dolayısıyla çekler, ilk muhasebeleştirme tarihi ve tahsil tarihi arasındaki süre bir yıl veya daha kısaysa itibari değer ile bir yıldan uzun ise itfa edilmiş değeri ile değerlenir.

1.5. Diğer Hazır Değerler

Diğer hazır değerler hesabında nakit para, bankadaki paralar ve çekler dışında kalan hazır değerler yar alır. Başka bir ifadeyle bu hesap, vadesi gelmemiş kuponlar ve banka havaleleri gibi değer kaybına uğramadan nakde çevrilebilen veya tüketilen hazır değerleri kapsamaktadır²⁷⁰.

²⁶⁹ Demir, a.g.e., s. 489-490.

²⁷⁰ Remzi Örtten, Aydın Karapınar, *Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, 2007, s. 41.

VUK’a göre gerek ilk muhasebeleştirme gerek dönem sonu değerlemelerinde mukayyet bedelle değerlendirilir. TMS/TFRS ve BOBİ FRS uygulamasında diğer hazır değerler nakit ve nakit benzerleri olarak sınıflandırılmaktadır. İlk muhasebeleştirmelerinde itibari değer kullanılmakta, dönem sonu değerlemeleri gerçeğe uygun değer üzerinden yapılmaktadır.

Hazır değerlere yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Hazır Değerler Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Kasa	İtibari Değer ya da Borsa Rayıcı	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe Uygun Değer
Alınan Çekler	Mukayyet Değer	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri
Bankalar	Mukayyet Değer	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri
Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri	İtibari Değer	İtfa Edilmiş Değer ya da Gerçeğe Uygun Değer	İtibari Değer ya da İtfa Edilmiş Değer
Diğer Hazır Değerler	Mukayyet Değer	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe Uygun Değer

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. MENKUL KIYMETLER

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda menkul kıymetler, “Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen kıymetli evraktır” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak günümüzde uygulanan ve menkul kıymetlerin değerlemesi konusunda esas alınan kanunların hiç birinde menkul kıymet tanımı bulunmamaktadır. Bilindiği üzere 2499 sayılı SerPK 6362 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

VUK’ta menkul kıymet tanımı yer almamakla birlikte hangi finansal enstrümanların menkul kıymetler içerisinde değerlendirileceği de belirtilmemiştir. Bu sebeple menkul kıymet türlerinin belirlenmesi için birden fazla kanun hükmüne bakmak gerekmektedir.

6102 sayılı TTK’da menkul kıymetler,

- Pay senetleri,
- İntifa senetleri,
- Borçlanma senetleriyle alma ve değiştirme hakkını içeren menkul kıymetler şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur.

6362 sayılı SerPK’na göre menkul kıymetler;

“Para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere;

- 1) Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını,
- 2) Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını” ifade etmektedir.

Bütün bu sayılanlardan hareketle farklı açılardan sınıflandırılabilen ve menkul kıymet olarak değerlendirilen kıymetli evraklar; hisse senetleri, devlet tahvili ve hazine bonoları, özel sektör tahvilleri, eurobondlar, banka bonoları, banka garantili bonolar, finansman bonoları, varlığa ve ipotega dayalı menkul kıymetler, gayrimenkul sertifikaları, gelir ortaklığı senetleri, varlık ve ipotek teminatlı menkul kıymetler, kira sertifikaları, varantlar, kıymetli maden bonoları, hisse senedi ile değiştirilebilir tahviller, katılma intifa senetleri, kar/zarar ortaklığı belgeleri, yatırım fonu katılma belgeleri, depo sertifikaları, yabancı sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler şeklinde ifade edilebilir²⁷¹.

Menkul kıymetlerin değerlemesi ise VUK, TMS/TFRS ve BOBİ FRS’de farklı sınıflandırmalar esas alınarak açıklanmıştır. Değerleme esasları da buna bağlı olarak farklılık göstermektedir.

²⁷¹ HUD, a.g.e., s. 208-217; Demir, s.g.e., s. 322-325; Sermaye Piyasası Kurulu, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları, *Sermaye Piyasası Araçları*, Tuna Dijital, Ankara, 2016, s. 1-15.

2.1. Hisse Senetleri

VUK'a göre hisse senetleri alış bedeliyle değeriendir. Bu durum VUK'un 279 uncu maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir; "Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayıcı ile değeriendir".

VUK'a göre alış bedeli, iktisadi kıymetin satın alma bedelidir. İlgili kıymetin edinilmesine dair olarak yapılan diğeri giderlerin alış bedeline dahil edilmemesi gerektiğı kanunda açıkça belirtilmiştir. Ayrıca hisse senetlerinin alış bedeliyle değeriendirilmesinde borsaya kayıtlı olup olmamasının, Türkiye'de ya da yurt dışında bir şirket tarafından ihraç edilmiş olmasının ve Türkiye'de veya yurt dışında bir borsada alınmasının önemi bulunmamaktadır²⁷².

Hisse senetlerinin değeriendirmesinde üzerinde durulması gereken bir diğeri özel durum farklı tarihlerde satın alınan aynı neviden senetlerin değeriendirmesidir. Böyle bir durumda işletmenin elinde aynı şirket tarafından ihraç edilmiş olmasına karşın alış bedelleri farklı olan hisse senetleri bulunabilmektedir. Örneğini işletmenin 15.03.2019 tarihinde 1.00 TL'den 300 adet, 20.03.2019 tarihinde 1.25 TL'den 100 adet X şirketine ait hisse senedi aldığın ve 15.08.2019 tarihinde 100 adedini 1.50 TL'den sattığın varsayalım. Bu durumda satılan hisse senetlerinin hangi gruba ait olduğı işletmenin satış kazancını etkileyecektir. Ancak işletmenin hangi grubu baz alacağı konusunda VUK'ta hüküm bulunmamaktadır.

Konu ile ilgili olarak 232 Seri no'lu GVK Genel tebliğinde, "Belirli bir şirketin hisse senedinden değerişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra, alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması halinde mükellefler elden çıkarılan hisse senetlerinin hangi işlem ile alındığı konusunda serbestçe karar verebilecektir" ifadesine yer verilerek mükellefler bu konuda serbest bırakılmıştır.

²⁷² Sevilengöl, a.g.e., s. 202; Özyer, a.g.e., s. 668.

1996 yılında vergi idaresi Bankalar Birliği'ne gönderdiği yazıda hareketli ortalama maliyet yöntemine göre hesaplama yapılabileceği şeklinde görüş bildirmiştir. İlgili yazıda; “Aynı şirkete ait aynı tertip hisse senetlerinin nitelik itibarıyla birbirlerinin aynı olması ve yoğun alım-satımlar nedeniyle fiilen alış bedellerinin tespitinde karşılaşılabilecek güçlükler de dikkate alınarak, aracı kurumların portföylerinden yapmış oldukları satışlara ilişkin menkul kıymet alış bedellerini hareketli ortalama maliyet yöntemine göre hesaplamasında bir sakınca bulunmamakta olup, alım-satım işlemlerine müteferri giderlerin muhasebe kayıtlarına doğrudan gider olarak intikal ettirilmesi mümkün olabilmektedir” ifadesine yer verilmiştir.

Muhasebe standartlarına göre hisse senetlerinin değerlemesi vergi mevzuatıyla kıyaslandığında oldukça farklılık arz etmektedir. Çünkü TMS/TFRS’de menkul kıymetler TDHP’de olduğu gibi hesap isimleri esas alınarak değil, finansal varlıkların edinilme ve elde tutulma amaçlarına bağlı olarak sınıflandırılmıştır²⁷³. TMS/TFRS hükümlerine göre hisse senetlerinin de içinde bulunduğu finansal varlıklar;

- a. İtfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen varlıklar,
- b. Gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan varlıklar,
- c. Gerçeğe uygun değer farkı kar/zarara yansıtılan varlıklar

olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır²⁷⁴ ve ilk muhasebeleştirilmeleri ile sonraki ölçümleri bu sınıflandırma kapsamında yapılmaktadır.

Muhasebe standartları hisse senedi kavramını doğrudan kullanmamış, öz kaynağa dayalı finansal araçlar tanımına yer vermiştir. TMS 32’de öz kaynağa (hisse senedine) dayalı finansal araç, “İşletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı/hakkı gösteren sözleşme²⁷⁵” şeklinde tanımlanmıştır.

İşletmelerde öz kaynak araçlarına yapılan yatırımlar gerçeğe uygun değer değişimi kar/zarara yansıtılarak ölçülür. Ayrıca TFRS 9’a göre; “işletme, normal şartlarda gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülecek öz kaynak

²⁷³ Abitter Özuluçan, Seçkin Arslan, Dursun Keleş, “Menkul Kıymetlerin TMS 39 ve TFRS 9 Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi”, Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 10 S: 4 (2017), s. 248.

²⁷⁴ TFRS 9, Paragraf:4.1.1

²⁷⁵ TMS 32, Paragraf: 11

araçlarına yapılan belirli yatırımlar için, gerçeğe uygun değerdeki sonraki değişimlerin diğer kapsamlı gelire yansıtılması yöntemini, ilk defa finansal tablolara alma sırasında geri dönülemez bir şekilde tercih edebilir²⁷⁶. Özetle ifade etmek gerekirse, öz kaynağa dayalı finansal araçlar kategorisinde sınıflandırılan hisse senetleri gerek ilk muhasebeleştirme gerekse sonraki ölçüm dönemlerinde gerçeğe uygun değeri üzerinden değerlendirilecektir.

BOBİ FRS açısından bakıldığında finansal araçlar; alacaklar ve borçlar, borçlanma araçları, öz kaynak araçlarındaki yatırımlar ve diğer finansal araçlar olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Hisse senetleri bu sınıflandırmada öz kaynak araçları içerisinde yer almaktadır. Finansal durum tablosunda ise hisse senetleri dönen varlıklar grubunda, finansal yatırımlar kaleminde raporlanmaktadır²⁷⁷.

BOBİ FRS öz kaynak araçlarının muhasebeleştirilmesi ve ölçümü için ilgili araçların borsada işlem görüp görmemesine göre farklı esaslar belirlemiştir. Dolayısıyla BOBİ FRS'ye göre raporlama yapacak işletmeler finansal yatırımlar grubunda yer alan ve borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören öz kaynak araçlarını, ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatından ölçerek işlem maliyetlerini kâr veya zarara yansıtacaktır. Raporlama tarihinde ise gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden ölçüm yapılacaktır. Ortaya çıkan değer farkları “Finansal Yatırımlar Değer Artış Kazançları” veya “Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları” kalemlerinde kâr veya zarara yansıtılacaktır.

Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen öz kaynak araçları, ilk muhasebeleştirmede, işlem fiyatları ve işlem maliyetlerinin toplamından oluşan maliyet bedelinden ölçülecek, sonraki raporlama tarihlerinde maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülerek ölçüm yapılacaktır.

²⁷⁶ TFRS 9, Paragraf:4.1.4

²⁷⁷ Yıldız Özerhan, Banu Sultanoğlu, *Uygulamalı BOBİ Finansal Raporlama Standardı*, Gazi Kitabevi, 2018, s. 33.

2.2. Kamu-Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları

Kamu ve özel kesim tahvil senet ve bonoları tek düzen hesap planında 112 ve 113 no’lu hesaplar kapsamında ayrı ayrı izlenmektedir. Ancak değerlemeleri benzer şekilde yapıldığı için çalışma kapsamında aynı başlık altında açıklanacaktır.

Tahvil, devlet, kamu kuruluşları ve anonim şirketlerin ödünç para bulmak amacıyla çıkardıkları, nominal değerleri eşit ve ibareleri aynı olan borç senetleridir²⁷⁸. Tahviller, elinde bulunduran için alacaklılık hakkı doğurmaktadır.

Devlet iç borçlanma senetlerinden biri olan tahviller 1 yıl ve daha uzun vadeli olarak çıkarılabilmektedir. Vadesi bir yıldan kısa devlet iç borçlanma senetleri ise hazine bonusu olarak adlandırılmaktadır. Anonim şirketler tarafından 1 yıldan uzun vadeli olarak ihraç edilen borçlanma senetleri “özel sektör tahvili” olarak adlandırılmaktadır. Vadeleri en az 1 yıl olmak koşulu ile serbestçe belirlenebilir ve sabit ya da değişken faizli olarak ihraç edilebilirler²⁷⁹.

Vergi mevzuatı açısından bakıldığında, kamu ya da özel kesim tarafından ihraç edilen tahvil, senet ve bonoların değerlemesi VUK’un 279 uncu maddesinde yer alan hükümlere göre yapılır. İlgili maddeye göre menkul kıymetlerin değerlemesinde üç farklı değerlendirme ölçüsü esas alınır. Bunlar alış bedeli, borsa rayici ve kıst getiri olarak tanımlanabilecek, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilebilecek gelirin, iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçecek süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle bulunan değerdir. İlgili maddede alış bedeliyle değerlendirilecek menkul kıymetler açıkça belirtilmiştir.

VUK’un 279 uncu madde hükmüne göre; “Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde

²⁷⁸ Selahattin Tuncer, *Türkiye’de Sermaye Piyasası*, Okan Yayınları, 1985, s. 212.

²⁷⁹ <https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/borclanma-araclari>, erişim 17 Haziran 2020.

elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerleme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir”. Buradan hareketle kamu ve özel kesim tahvil, senet ve bonolarının değerlemesi ilgili kıymetin borsada işlem görüp görmemesine göre borsa rayici veya kıst getiri esasları çerçevesinde yapılacaktır.

TMS/TFRS’ye göre tahvil, zamana bağlı faiz getirisi olduğu ve vade, faiz oranı içermesi nedeniyle başlangıçta gerçeğe uygun değeri üzerinden kaydedilir ve sonraki raporlama dönemlerinde itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür²⁸⁰. Dolayısıyla TMS/TFRS ve vergi uygulamaları arasındaki temel fark da burada ortaya çıkmaktadır. TMS/TFRS uygulamasında, vade sonu itibariyle alınacak tutarın bugüne indirgenmesi söz konusudur. Ancak VUK uygulamasında tahvilin başlangıç değerine işleyen getirinin eklenmesi esastır ve paranın zaman değeri önemsizlenmemektedir²⁸¹.

BOBİ FRS’ye göre devlet tahvili, hazine bonusu gibi varlıklar finansal yatırımlar sınıflandırmasında “borçlanma araçları” içerisinde değerlendirilmektedir. Borçlanma araçlarının özelliği, belirli bir vadeye sahip olması ve önceden belirlenmiş olan bir getirinin elde edilmesidir²⁸². Borçlanma araçları ilk muhasebeleştirme sırasında, edinimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetlerinin de dahil edildiği işlem fiyatı üzerinden kayda alınır. Raporlama dönemi sonunda ise itfa edilmiş değer üzerinden ölçülür.

2.3. Diğer Menkul Kıymetler

Diğer menkul kıymetler hesabı, hisse senetleri ile kamu ve özel kesim tahvil, senet ve bonoları dışında kalan menkul kıymetlerin izlendiği hesaptır. Dolayısıyla bu hesapta kar/zarar ortaklığı belgesi, gayrimenkul sertifikası, yatırım fonu katılma belgesi gibi menkul kıymetlere ilişkin detaylar kaydedilmektedir. Bu hesapta yer alan menkul

²⁸⁰ Akbulut, a.g.e., s. 168.

²⁸¹ Akbulut, a.g.e., s. 159.

²⁸² Özerhan, Sultanoğlu, a.g.e., s. 37.

kıymetlerin değerlemesine yönelik işlemler, ilgili kıymetin özelliklerine göre tahvil ve hisse senetleri için geçerli olan hükümler çerçevesinde yapılır.

Örneğin VUK'a göre, yatırım fonu katılma belgelerinin değerlemesi Kanunun 279 uncu maddesi gereği, fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşması şartıyla alış bedeliyle değerlendirilir. Aksi halde borsa rayici ya da kıst getiri esasına göre değerlendirilecektir. Kar zarar ortaklığı belgelerinin değerlemesi de alış bedeliyle yapılacaktır. Çünkü kar zarar ortaklığı belgelerinin getirileri ihraç edenin kar/zararına bağlı olarak doğmaktadır ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmamaktadır.

TFRS 9'a göre, itfa edilmiş maliyetinden ölçülemeyen bütün finansal araçlar gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Dolayısıyla diğer menkul kıymetler olarak sınıflandırılan finansal araçlar özelliklerine göre itfa edilmiş maliyet değeri ya da gerçeğe uygun değeri esas alınarak değerlendirilecektir. Aynı şekilde BOBİ FRS açısından da finansal aracın özelliklerine göre, işlem değeri, gerçeğe uygun değer ölçülerinden biri kullanılacaktır.

Menkul kıymetlere yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Menkul Kıymetler Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Hisse Senetleri	Alış Bedeli	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe Uygun Değer ya da Maliyet Değeri
Kamu-Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları	Borsa Rayici	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri	İtfa Edilmiş Maliyet Değeri
Diğer Menkul Kıymetler	Alış Bedeli ya da Borsa Rayici	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe Uygun Değer

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. TİCARİ ALACAKLAR

Alacak, bir malın teslimi, bir hizmetin görülmesi ya da bir borç verilmesi karşılığında ortaya çıkan belirli bir parayı isteme hakkı olarak tanımlanabilir²⁸³. Alacakların değerlendirilmesi konusunda alacağın vadeli-vadesiz olması, senetli-senetsiz olması, ticari alacak ya da diğer alacaklardan olması önem arz etmektedir. Vergi uygulamasında alacakların değerlendirilmesi senetli ya da senetsiz olmasına göre farklılaşırken, TMS/TFRS ve BOBİ FRS uygulamasında vade içerip içermediklerine ve vade sürelerine göre değerlendirilmektedir.

Vergi uygulamasında karşımıza çıkan bir diğer sınıflandırma ticari alacaklar ve diğer alacaklar şeklindedir. İşletmenin ticari işlemleri sonucu oluşan alacaklar ticari alacak olarak adlandırılmaktadır. Ticari faaliyetle ilgili olmakla birlikte bir ticari işlem sonucunda oluşmayan alacaklar diğer alacaklar olarak sınıflandırılır.

3.1. Alıcılar

Kendilerine vadeli olarak mal ya da hizmet satılan müşterilerden olan senetsiz alacaklar alıcılar hesabında takip edilmektedir²⁸⁴. İlgili alacağın TL ya da yabancı para cinsinden olması değerlendirme sırasında farklı kriterlerin esas alınmasını gerektirmektedir. VUK'un 281 inci maddesine göre; "Alacaklar mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit alacaklar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır". Dolayısıyla bir alacağın kayıtlı değerlendirilebilmesi için mevduat ve kredi sözleşmesine dayalı olmaması gerekmektedir. Yabancı para cinsinden alacakların değerlendirilmesi için ilk olarak alacak tutarının VUK'un 280 inci maddesi uyarınca TL'ye çevrilmesi, daha sonra değerlendirme yapılması gerekmektedir.

TMS/TFRS'ye göre ticari alacakların değerlemesinde gerçeğe uygun değer, işlem bedeli ve itfa edilmiş değer ölçüleri kullanılmaktadır. Muhasebe standartlarına göre alacaklar ilk ölçümü sırasında TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat kapsamında yer almakta ve işlem bedeli üzerinden ölçülmektedir. Bu durum TFRS 9'da "Ticari alacakların TFRS 15 uyarınca önemli bir finansman bileşenine sahip olmaması (veya

²⁸³ Sevilengül, a.g.e., s. 229.

²⁸⁴ Sevilengül, a.g.e., s. 232.

işletmenin TFRS 15'in 63'üncü paragrafına göre kolaylaştırıcı uygulamayı seçmesi) durumunda, bu alacaklar ilk defa finansal tablolara alınması sırasında işlem bedeli üzerinden ölçülür²⁸⁵, şeklinde ifade edilmiştir.

TFRS 15 alacağın, önemli bir finansman bileşenine sahip olup olmaması konusunda kolaylık getirmiş ve işletmenin, sözleşmenin başlangıcında, müşteriye taahhüt ettiği mal veya hizmetin devir tarihi ile müşterinin bu mal veya hizmetin bedelini ödediği tarih arasında geçen sürenin bir yıl veya daha az olacağını öngörmesi durumunda, taahhüt edilen bedelde önemli bir finansman bileşeninin etkisi için düzeltme yapmak zorunda olmadığına yönelik açıklama yapmıştır²⁸⁶. Başka bir deyişle bu durumda işlemin önemli bir finansman bileşeni içermediği ifade edilmiştir. İşlem fiyatının önemli bir finansman bileşeni içermesi durumunda vade farkının ayrıştırılması ve faiz geliri olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir²⁸⁷. Ticari alacakların dönem sonu değerlemesi ise itfa edilmiş maliyet üzerinden yapılmaktadır.

BOBİ FRS'ye göre alacaklar finansal varlık olarak değerlendirilmektedir. Alacakların değerlemesinde ise alacağın vadesi belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda bir yıl veya daha kısa süreli alacaklar itibari değerle, bir yıldan daha uzun süreli alacaklar itfa edilmiş değeri ile ölçülmektedir. Sürenin hesaplanmasında raporlama dönemi değil, alacağın kayda girdiği tarih esas alınmaktadır. Bu tarihten tahsil tarihine kadar geçen süre alacağın değerlendirme esasını belirlemektedir²⁸⁸.

BOBİ FRS'de yer alan bir diğer farklılık reeskont ayırmaya ilişkindir. BOBİ FRS'ye göre senetli olsun ya da olmasın kısa vadeli alacaklar için reeskont söz konusu değil iken, uzun vadeli bütün alacaklar reeskonta tabidir. Başka bir ifadeyle senetsiz dahi olsa uzun süreli alacaklar için reeskont ayrılması gerekmektedir.

²⁸⁵ TFRS 9, Paragraf; 5.1.3.

²⁸⁶ TFRS 15, Paragraf: 63

²⁸⁷ Özerhan, Sultanoğlu, a.g.e., s. 51.

²⁸⁸ Özerhan, Sultanoğlu, a.g.e., s. 164

3.2. Alacak Senetleri

Alacak senetleri hesabı, işletmenin üçüncü kişilere sattığı mal ve yaptırdığı hizmetler karşılığında alınan senetlerin izlendiği hesaptır²⁸⁹. Bu hesapta takip edilecek senetler TTK uyarınca düzenlenen senetler ve lehtar işletme olan poliçe ve bonolardır²⁹⁰. Senetli alacaklar da senetsiz alacaklar gibi VUK'un 281 inci maddesi uyarınca değerlemeye tabi tutulur. İlgili maddeye göre; "Vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacaklar değerlendirme gününün kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde, senette faiz nispeti açıklanmış ise bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddi uygulanır".

Alacak senetlerinin değerlendirme gününün kıymetine indirgenmesi reeskont olarak adlandırılır. İşletmeler reeskont ayırmak suretiyle alacaklarını tasarruf değerine, başka bir ifadeyle değerlendirme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değerine indirgemiş olmaktadır²⁹¹. Reeskont ayrılabilmesi için, vadeli kambiyo senedinin bulunması, değerlendirme tarihi itibarıyla senedin vadesinin gelmemiş olması, senedin değerlendirme gününde işletmenin aktifine kayıtlı olması gerekmektedir²⁹².

Bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri dışında kalan işletmeler için reeskont ayırmak ihtiyaridir. Dolayısıyla bu işletmeler isterlerse alacak senetlerini de mukayyet değerle değerleyebilirler. Ancak bankalar, bankerler ve sigorta şirketlerinin hem senetli hem de senetsiz alacakları için reeskont ayırması zorunludur. İhtiyari olmasına karşın alacak senetlerini reeskonta tabi tutan işletmeler borç senetleri için de reeskont ayırmak zorundadır. Reeskont tutarı hesaplanırken, senet üzerinde belirtilmiş olan faiz oranı esas alınır. Ancak böyle bir oran belirtilmemişse TCMB'nin resmi iskonto oranı uygulanır.

Yabancı para cinsinden olan senetli alacakların değerlemesi için de benzer kurallar geçerlidir. Burada farklı olan noktalardan birincisi, yabancı para cinsinden olan senetlerin değerlemesinin yapılması için ilk olarak değerlendirme gününde geçerli olan kur üzerinden TL'ye çevrilmesidir. İkincisi de kullanılacak reeskont faiz oranı

²⁸⁹ Sevilengül, a.g.e., s. 238.

²⁹⁰ Küçük, a.g.e., s. 64; Sevilengül, a.g.e., s. 238.

²⁹¹ Demir, a.g.e., s. 396.

²⁹² HUD, a.g.e., s. 233-234.

konusundadır. Reeskont faiz oranı olarak varsa senet üzerinde yazılı oran dikkate alınmalı, senet üzerinde böyle bir oran belirtilmemişse Londra Bankalar Arası Faiz Oranının (LIBOR) esas alınmasıdır.

TMS/TFRS ve BOBİ FRS’de ticari alacaklar, ilgili alacağın senede bağlı olup olmamasına göre değil, vade içerip içermemesine göre sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla alıcılar konusunda yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. TMS/TFRS’ye göre alacak senetlerinin ilk ölçümü gerçeğe uygun değer üzerinden, sonraki dönemlerde ölçümü itfa edilmiş değer üzerinden yapılmaktadır. BOBİ FRS’ye göre ise vadesi bir yıldan kısa olanlar itibari değer, bir yıldan uzun olanlar itfa edilmiş değerleri esas alınarak değerlendirilmektedir.

3.3. Alacak Senetleri Reeskontu

Bu hesapta, dönem sonunda mevcut alacak senetlerinin, bilanço gününden vadeye kadar geçecek günlere ilişkin reeskont tutarları gösterilmektedir²⁹³. Reeskont, ödemelerin nominal değeri ile bugünkü değeri arasındaki farktır²⁹⁴. Dolayısıyla reeskont işlemi ile yapılan şey paranın zaman değerini dikkate almaktır. Çünkü vadeli çalışan işletmelerde, işletmeye ait senetlerin alacak tutarları içerisinde paranın zaman değerinin ifade eden vade farkı yer almaktadır²⁹⁵. Reeskont işlemi ile vade farkının döneme isabet eden kısmı hesaplanmakta ve gelecek döneme ait olan kısmı ayrıştırılmaktadır.

Reeskont uygulamasını dönemsellik ilkesiyle birlikte değerlendirmek gereklidir. Çünkü reeskont ayırmak suretiyle alacak tutarları içindeki vade farkının ait olduğu dönemde kayıtlara geçirilmesi sağlanır. Dolayısıyla reeskont, dönemsellik ilkesinin bir gereği ya da dönemsellik ilkesinin uygulanmasına imkân sağlayan bir işlem olarak ifade edilebilir. Reeskont uygulaması ile henüz tahakkuk etmemiş olan gelirin vergilendirilmesi önlenmiş olmaktadır²⁹⁶.

²⁹³ Sevilengül, a.g.e., s. 260.

²⁹⁴ Demir, a.g.e., s. 398.

²⁹⁵ Demir, a.g.e., s. 398.

²⁹⁶ Öztürk, a.g.e., s. 145.

VUK'a göre reeskont ayırmak ihtiyaridir. Ancak alacak senetleri için reeskont ayıran işletmelerin borç senetleri için de reeskont ayırması gerekmektedir. Bu şekilde alacak senetlerini reeskonta tabi tutarak reeskont faiz giderlerini mali kardan indirmiş olan mükelleflerin borç senetlerini de reeskonta tabi tutmak suretiyle reeskont faiz geliri olarak mali kara ilave etmeleri sağlanmış olmaktadır²⁹⁷.

Kısmi reeskont uygulaması kabul edilmemiştir. İşletmeler reeskont ayırmaya karar verdiklerinde, ellerinde bulunan bütün alacak ve borç senetleri için aynı işlemi yapmak zorundadır. 238 no'lu VUK Genel Tebliği uyarınca reeskont hesaplamalarında iç iskonto yöntemi kullanılır. Alacak senetlerine reeskont ayrılabilmesi için senedin değerlendirme gününde işletmenin aktifinde kayıtlı olması gerekmektedir. Dolayısıyla nazım hesaplarda takip edilen senetler reeskonta tabi tutulamamaktadır. Teminat senetleri bu konuda örnek gösterilebilir.

Tahsile verilen senetler değerlendirme gününde tahsil edilmemiş ve vadesi gelmemiş olması şartıyla reeskonta tabi tutulabilir. Factoring şirketlerine verilen senetler factoring şirketince reeskonta tabi tutulur. Çünkü factoringe verilen senetler artık işletme aktifinden çıkmıştır ve işletmenin bu senetlere ilişkin tasarruf hakkı bulunmamaktadır. Hatır senetleri de reeskonta tabi değildir çünkü hatır senetleri gerçek bir borç ya da alacak karşılığında düzenlenmemektedir.

TMS/TFRS ve BOBİ FRS uygulaması reeskont konusunda VUK'a göre bazı farklar taşımaktadır. TMS/TFRS'de her türlü alacak itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçüldüğü için tahakkuk etmemiş olan finansman yükü finansal aracın bünyesinden çıkarılmakta ve ölçüldüğü dönemki net değerine getirilmektedir²⁹⁸. BOBİ FRS'de vadesi bir yıl ya da daha kısa olan alacaklar itibari değeri ile değerlendirildiği için reeskont işlemi yapılmayacak, vadesi bir yıldan uzun olan alacaklar ise itfa edilmiş değer üzerinden ölçülecektir.

²⁹⁷ Demir, a.g.e., s. 402.

²⁹⁸ HUD, a.g.e., s. 233.

3.4. Verilen Depozito ve Teminatlar

Verilen depozito ve teminatlar hesabı, işletme tarafından bir işin yapılması (mal teslimi ya da hizmet ifası veya bir borcun ödenmesi vb.) karşılığında verilen, iş bitiminde ya da belirli bir süre sonra geri alınan depozito ve teminatların takip edildiği hesaptır. Bu hesaba kaydedilen depozito ve teminatların bir yıl içinde geri alınacağı varsayılır. Depozito ve teminat esasen bir güvencedir ve asıl işlemten ayrı olarak veren işletme için alacak, alan işletme için borç niteliğindedir²⁹⁹.

VUK'a göre verilen depozito ve teminatların değerlemesi kayıtlı değerle yapılmaktadır. Yabancı para cinsinden teminat verilmesi söz konusu ise, dönem sonu itibariyle yayımlanacak döviz alış kuru üzerinden gerekli düzeltmeler yapılacaktır. BOBİ FRS ve TMS/TFRS'de verilen depozito ve teminatlar finansal araçlar standartlarında yer alan hükümler doğrultusunda kaydedilmekte ve değerlendirilmektedir. BOBİ FRS Bölüm 9'da diğer finansal alacaklar kısmında sınıflandırılan depozito ve teminatların ilk muhasebeleştirilmesi itibari değerleri üzerinden yapılacaktır. Dönem sonu değerlemesinde ise gerçeğe uygun değeri esas alınacaktır³⁰⁰.

TMS/TFRS'ye göre verilen depozito ve teminatlar olarak değerlendirilen işlemler TFRS 9 Finansal Araçlar standardı kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla hem ilke kayda alınmaları hem de dönem sonu değerlemeleri gerçeğe uygun değerleri ile yapılmaktadır. Gerek BOBİ FRS'de gerekse TMS/TFRS'de verilen depozito ve teminatlar TDHP'de olduğu gibi ayrı başlık altında belirtilmemiştir. Ancak bu kapsamda yer verilen işlemler yapısı gereği finansal araçlar arasında değerlendirilebilir.

3.5. Şüpheli Alacaklar

Şüpheli alacak, belirli karinelere dayanarak tahsilinin şüpheli hale geldiği kabul edilen alacaklar için kullanılan bir kavramdır. Şüpheli olduğu düşünülen alacağın tahsil imkânı tamamen ortadan kalkmamıştır ancak hasılatın vergi matrahına dahil edilmesinin mükellefi zora sokacağı düşünülmektedir. Böyle bir durumda ilgili alacak, şüpheli alacak sayılmakta ve pasifte karşılık ayırmak suretiyle gider yazılmaktadır.

²⁹⁹ Küçük, a.g.e., s. 73.

³⁰⁰ Pektaş, a.g.e., s. 74.

Şüpheli ticari alacak karşılığı ayırma işlemini ticari kazancın tespitinde uygulanan tahakkuk esasının bir sonucu olarak nitelendirmek mümkündür. Şöyle ki, tahakkuk esas gereği satılan mal ve hizmet bedelleri henüz tahsil edilmeden hasılatı intikal ettirilmekte ve vergi matrahının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu sebeple bu mal ve hizmet bedellerinin tahsilinin şüpheli hale geldiği anda zarar yazılmasına ihtiyaç vardır. Buradaki zarar daha önceden yazılan karın iptaline yöneliktir. Genel anlamda yukarıdaki şekilde açıklanan şüpheli alacaklar VUK'un 323 üncü maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre; "Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla; dava veya icra safhasında bulunan alacaklar, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar şüpheli alacak sayılır. Şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir."

İlgili maddeden hareketle şüpheli ticari alacak karşılığı ayırabilmek için gerekli şartlar şu şekildedir;

- a. Alacak ticari, zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır,
- b. Alacak dava ya da icra safhasında olmalıdır,
- c. Yapılan protestoya ya da yazı ile bir defadan fazla istenmesine rağmen borçlu tarafından ödenmeyen dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçük olmalıdır,
- d. İşletme bilanço esasına göre defter tutmalıdır.

VUK'un 323 üncü maddesinde "Şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir" ifadesiyle şüpheli alacak karşılığı ayırmanın zorunlu değil, ihtiyari bir uygulama olduğu hüküm altına alınmıştır.

VUK'a göre şüpheli alacakların ilk ölçümü tasarruf değeri üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca aynı kanunun 288 inci maddesinde karşılıkların mukayyet değerle değerlendirileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ayrılan karşılıklar kayıtlı değerle değerlendirilecektir. Dönem sonu değerlemesi de mukayyet değer ya da tasarruf değeri ile yapılacaktır. BOBİ

FRS’de şüpheli alacaklar çeşitli nedenlerle tahsil imkânlarının güçleşmiş olduğu tahmin edilen alacaklar şeklinde tanılanmış ve makul bir gerekçeye dayanarak tahsili şüpheli hale gelen alacaklar için değer düşüklüğü karşılığı hesaplanacağı ifade edilmiştir³⁰¹.

Finansal varlıklarda değer düşüklüğü oluştuğuna dair gözlemlenebilir kanıtların neler olabileceği BOBİ FRS’nin 9.34 üncü paragrafında açıklanmıştır. Raporlama dönemi sonunda ticari alacakların değer düşüklüğüne uğradığına dair gözlemlenebilir kanıtlar bulunduğu durumda değer düşüklüğü zararları “Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler” kalemine yansıtılır. Ticari alacaklar dışındaki diğer finansal varlıklarda oluşan değer düşüklüğü için “Finansal Varlıklar Değer Azalış Zararları” hesabı kullanılır.

Finansal varlıklarda değer düşüklüğü zararı, varlığın ölçüm esaslarına göre ayrı ayrı belirlenmiştir. BOBİ FRS’nin 9.37 nci paragrafına göre finansal varlıklar için değer düşüklüğü zararı aşağıdaki şekilde hesaplanır:

- a. “İtibari değeri üzerinden ölçülen alacaklar için değer düşüklüğü zararı, alacağın defter değeri ile alacağın vadesinde tahsil edilmesi beklenen en gerçekçi tahmini tutar (bu tutar sıfır da olabilir) arasındaki farktır.
- b. Maliyet bedelinden ölçülen finansal araçlar için değer düşüklüğü zararı, varlığın defter değeri ile varlığın raporlama dönemi sonunda satılmış olması durumunda elde edilecek en gerçekçi tahmini tutar (bu tutar sıfır da olabilir) arasındaki farktır.
- c. İtfa edilmiş değeri üzerinden ölçülen bir finansal araç için değer düşüklüğü zararı, varlığın defter değeri ile varlığa ilişkin tahmini nakit akışlarının, başlangıçtaki etkin faiz oranı kullanılarak bugüne indirgenmiş değeri arasındaki farktır. Finansal aracın değişken bir faiz oranına sahip olması durumunda, değer düşüklüğü zararının ölçülmesi açısından indirgemedede kullanılacak faiz oranı, sözleşmeye göre belirlenen cari etkin faiz oranıdır”.

TMS/TFRS’de şüpheli ticari alacak tanımı bulunmamakla birlikte TFRS 9 Finansal Araçlar standardında, itfa edilmiş maliyeti ile ölçülen ve gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar ilişkin beklenen kredi

³⁰¹ BOBİ FRS, Paragraf:9.10

zararları için zarar karşılığı ayrılacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla tahsili şüpheli hale gelen alacaklar için zarar karşılığı ayırmak mümkündür. TFRS 9, değer düşüklüğü tutarının belirlenmesini kredi riskindeki değişime bağlamıştır³⁰². Ayrıca ticari alacaklar için basitleştirilmiş yaklaşım öngörülmüştür.

TMS/TFRS'ye göre şüpheli alacak karşılığı ayırmak için VUK'ta olduğu gibi şartlar belirlenmemiştir. Bunun yerine “beklenen kredi zararı modeli” çerçevesinde, geçmiş olaylar, mevcut durum ve gelecek ekonomik öngörüler dikkate alınarak her dönem sonunda gider yazılması ifade edilmiştir³⁰³. Ayrıca her dönem sonunda beklenen kredi zararlarının hesaplanması ve finansal tablolarda sunulması ihtiyari değil zorunludur. Özetle ifade etmek gerekirse, TMS/TFRS'ye göre şüpheli ticari alacaklar hem ilk muhasebeleştirme hem de dönem sonu değerlemeleri sırasında gerçeğe uygun değer esas alınacaktır.

Vergi matrahının tutarını etkileme olasılığı bulunan şüpheli alacaklar VUK açısından tartışılan ve sıklıkla yargı sürecine taşınan bir konudur. Şüpheli alacak karşılığı ayrılması gereken dönem, karşılık tutarı, faktöring sözleşmeleri kapsamında tahsil edilemeyen alacaklar, teminatlı alacaklar, alacak tutarı içerisindeki KDV'nin durumu ve buna benzeyen pek çok husus dava konusu edilmiş ve yargı kararlarıyla uygulama sürdürülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Danıştay'ın şüpheli alacaklarla ilgili çok sayıda kararı bulunmaktadır³⁰⁴.

Şüpheli alacak karşılığının ne zaman ayrılacağı en çok tartışılan konular arasındadır. VUK'ta, değerlendirme gününün tasarruf değerine gör pasifte karşılık ayrılacağı ifade edilmiş ancak karşılık ayırma dönemine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla

³⁰² Mehmet Maşuk Fidan, “Ticari Alacaklarda Değer Düşüklüğü-TFRS 9 Finansal Araçlar Standardının Basit Yaklaşımı ve Vergi Usul Kanunu Karşılaştırılması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S: 81 (2019), s. 45.

³⁰³ Fidan, a.g.m., s. 49.

³⁰⁴ Bu konuda, Danıştay 4. Daire E. 2012/7947 K. 2016/217 sayılı ve 01.02.2016 tarihli kararı; Danıştay VDDGK E. 2006/291 K. 2006/334 sayılı ve 08.12.2006 tarihli kararı; Danıştay 4. Daire E. 2010/3320 K. 2014/805 sayılı ve 13.02.2014 sayılı kararı; Danıştay 4. Daire E. 2012/7099 K. 2014/407 sayılı ve 23.01.2014 tarihli kararı; Danıştay VDDGK E. 2007/20 K. 2007/211 sayılı ve 15.06.2007 tarihli kararı; Danıştay 4. Daire E. 2004/101 K. 2005/503 sayılı ve 29.03.2005 tarihli kararı; Danıştay 4. Daire E. 2004/255 K. 2004/1580 sayılı ve 29.06.2004 tarihli kararı; Danıştay 4. Daire E. 2002/4579 K. 2004/355 sayılı ve 02.03.2004 tarihli kararlarına bakılabilir.

alacağın şüpheli hale geldiği dönem mi karşılık ayrılacak yoksa şüphelilik halinin devam ettiği ilerleyen yıllarda da ayrılabilir mi sorusuna işletmelerce cevap aranmıştır.

Danıştay tarafından verilen kararların her iki görüşü de zaman zaman desteklediği görülmektedir. Örneğin Danıştay 4. Dairesinin 2003³⁰⁵ ve 2005³⁰⁶ yıllarında verdiği kararlarında alacağın şüpheli hale geldiği yıl karşılık ayrılmasının zorunlu olmadığı ve VUK'ta alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir hükme yer vermediği gerekçesiyle ilerleyen yıllarda karşılık ayrılabilmesine hükmetmişti. Ancak ilk derece mahkemesinin ısrar kararı üzerine (İstanbul 7. Vergi Mahkemesi) Danıştay VDDGK E. 2006/291 K. 2006/334 sayılı kararında şüpheli alacak karşılığının ancak alacağın şüpheli hale geldiği yılda ayrılabilmesine hükmetmiştir. Danıştay VDDGK'nın 1999 yılında da benzer nitelikte bir kararı bulunmaktadır³⁰⁷.

Danıştay VDDGK'nın içtihadına rağmen Danıştay 4. Dairesi tarafından yine aksi yönde karar verilmiştir. Danıştay 4. Dairesi 2014 yılında verdiği kararda³⁰⁸ alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayırma zorunluluğu bulunmadığı, şüphelilik hali devam ettiği sürece karşılık ayrılabilmesine hükmetmiştir. Danıştay kararlarında şüpheli alacak karşılığı ayırmanın, yükümlülerin ihtiyarına bırakılmasının, onları en çok kar sağladıkları yılda şüpheli şüpheli alacak karşılığı ayırma yoluna iteceği ifade edilmiştir. Vergi idaresinin de bu görüşü benimsediği ve ilgili yıl ayrılmayan karşılıklar için cezalı tarhiyat yaptığı görülmektedir.

3.6. Değersiz Alacaklar

VUK'un 322 nci maddesine göre; "Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkân kalmayan alacaklar değersiz alacaktır". Bir alacağın değersiz alacak olarak nitelendirilerek zarar karşılığı ayrılması tahakkuk esası uygulamasının bir sonucudur ve karşılık ayırmak için alacağın senetli ya da senetsiz olmasının önemi yoktur³⁰⁹.

³⁰⁵ Danıştay 4. Daire E. 2002/1668 K. 2003/563 sayılı ve 27.02.2003 tarihli kararı.

³⁰⁶ Danıştay 4. Daire E.2004/1675 K. 2005/808 sayılı ve 05.05.2005 tarihli kararı.

³⁰⁷ Danıştay VDDGK E. 1999/102 K. 1999/480 sayılı ve 12.11.1999 tarihli kararı.

³⁰⁸ Danıştay 4. Daire E. 2010/3320 K. 2014/805 sayılı ve 13.02.2014 tarihli kararı.

³⁰⁹ Öztürk, a.g.e., s. 157.

İlk bakışta kazai bir hüküm ya da kanaat verici bir vesika lafzından, alacağın tahsil imkânı kalmadığını hükme bağlayan bir mahkeme kararı anlaşılrsa da bu husus VUK'ta açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Ticari faaliyet süreci içerisinde sıklıkla karşılaşılan bir takım belgelerin (aciz vesikası, konkordato anlaşması, yetkili makamlarca verilen resmi yazılar vb.) değersiz alacakların belirlenmesinde kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusu olmuştur. Vergi idaresinin bu konuda verdiği çok sayıda özelge bulunmaktadır ve bu özgelere hareketle aşağıdaki sayılan belgeler kanaat verici vesikalara örnek olarak gösterilebilir³¹⁰;

- “- Borçlunun herhangi bir mal varlığı bırakmadan ölümü veya 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 32 ve izleyen maddelerine göre mahkemelerce borçlu hakkında verilen gaiplik kararı ve mirasçılarının mirası reddettiklerine dair sulh hukuk mahkemelerince verilmiş bulunan mirası red kararı,
- Borçlu aleyhine alacaklı tarafından açılan davayı borçlunun kazandığına dair mahkeme kararı,
- Mahkeme huzurunda alacaktan vazgeçildiğine ilişkin olarak düzenlenmiş belgeler,
- Alacaktan vazgeçildiğine dair konkordato anlaşması,
- Borçlunun dolandırıcılıktan mahkûm olması ve herhangi bir mal varlığı bulunmadığını belgeleyen resmi evrak,
- Borçlunun adresinin saptanamaması nedeniyle icra takibat dosyasının kaldırıldığını ve yasal süresi içerisinde yenileme talebinde de bulunulmadığını gösteren icra memurluğu yazısı,
- Gerek doğuşu gerekse vazgeçilmesi bakımından belli ve inandırıcı sebepleri olmak şartıyla alacaktan vazgeçildiğini gösteren anlaşmalar, (Alacaklının tek taraflı irade beyanı ile alınmasından vazgeçilen alacakların, değersiz alacak olarak zarar kaydı mümkün değildir.)
- Ticaret mahkemesince borçlu hakkında verilmiş ve ilgili masa tarafından tasfiyeye tabi tutulmuş bulunan iflas kararına ilişkin belgeler.”

³¹⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 05.04.2019 tarih ve 64597866-105[323-2015]-6557 sayılı, 01.03.2020 tarih ve B.07.1.GİB.4.99.16.01.0-VUK-323-68 sayılı özgelere.

VUK’a göre değersiz alacaklar bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini yitirir ve mukayyet değerleriyle zarara geçirilerek yok edilirler. Bu kapsamdaki alacakların değersiz hale geldikleri yıl zarar yazılarak yok edilmeleri şarttır. Sonraki yıllarda zarar yazılması VUK uyarınca kabul edilmemektedir. Nitekim VUK’un 322 nci maddesinde değersiz alacakların bu mahiyete girdikleri tarihte zarara geçirilerek yok edileceği açıkça ifade edilmiştir.

BOBİ FRS ve TMS/TFRS’de değersiz alacakların tam olarak karşılığı bulunmamaktadır. Ancak her iki standart setinde de bu mahiyette bulunan finansal alacakların finansal tablo dışı bırakılacağı ifade edilmektedir. TFRS 9’a göre³¹¹; “İşletme kontrolü elinde tutmuyorsa, söz konusu finansal varlık finansal tablo dışı bırakılır ve bu devir işleminde meydana gelen ya da elde tutulan her türlü hak ve mükellefiyet, ayrıca varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır.” BOBİ FRS’ye göre³¹²; “Bir finansal varlığın değerinin kısmen ya da tamamen geri kazanılmasına ilişkin makul beklentilerin bulunmaması halinde finansal tablo dışı bırakılır.”

3.7. Vazgeçilen Alacaklar

VUK’un 324 üncü maddesine göre; “Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararlar itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur.” Dolayısıyla konkordato ya da sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacak, borçlu açısından, bu kapsamda değerlendirilecektir.

Bilindiği üzere sulh ya da konkordato yoluyla tahsil edilemeyen alacaklar, alacaklı açısından değersiz alacak olarak sayılmakta ve bir önceki başlıkta ifade edildiği şekilde değerlemeye tabi tutulmaktaydı. Burada anlatılanlar ise borçlu açısından geçerli olan hükümlerdir. Dolayısıyla bu madde VUK’un 322 nci maddesinde yapılan düzenlemenin

³¹¹ TFRS 9, Paragraf:3.2.6.

³¹² BOBİ FRS, Paragraf: 9.39.

simetrisi olarak anlaşılmaktadır³¹³. Ayrıca alacağından vazgeçilen tarafın mali durumunun bozuk olduğu göz önüne alınarak bu karın ilerleyen yıllarda vergilendirilmesi öngörülmüştür³¹⁴.

Ticari alacaklara yönelik değerleme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Ticari Alacaklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Alıcılar	Mukayyet değer	İtfa edilmiş maliyet	İtibari değer ya da itfa edilmiş değer
Alacak Senetleri	Tasarruf değeri	İtfa edilmiş değer	İtibari değer ya da itfa edilmiş değer
Verilen Depozito ve Teminatlar	Mukayyet değer	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer
Şüpheli Alacaklar	Mukayyet değer ya da tasarruf değeri		
Değersiz Alacaklar	Mukayyet değer		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. STOKLAR

TMS 2’de stoklar, “olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde tutulan, satılmak için üretilen ya da üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda kullanılacak hammadde ve malzeme şeklinde bulunan varlıklar” olarak tanımlanmıştır³¹⁵. VUK’nda stoklar tanımına yer verilmemekle birlikte bazı stok kalemlerine ait tanımlar yapılmıştır. Ancak TMS 2’de yapılan tanımın VUK anlamında da stok kalemlerine işaret ettiğini söylemek mümkündür.

4.1. Stok Değerleme Yöntemleri

VUK’nda emtianın maliyet bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiş ancak maliyet bedelinin nasıl hesaplanacağına yer verilmemiştir. Uygulamada maliyet bedeli çeşitli yöntemlerle hesaplanabilmektedir. Bu yöntemlerin başlıcaları fiili maliyet yöntemi, ortalama maliyet yöntemi ve ilk giren ilk çıkar (FIFO) yöntemidir. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacak

³¹³ Özyer, a.g.e., s. 912.

³¹⁴ HUD, a.g.e., s. 285.

³¹⁵ TMS; Paragraf: 6.

olan bu yöntemler uygulamada en çok bilinen ve kullanılan yöntemler olmakla birlikte, gelecekte girecek olan ilk çıkar (NIFO), en yüksek fiyatla giren ilk çıkar (HIFO) gibi yöntemler de bulunmaktadır³¹⁶.

1994 yılında 4008 sayılı Kanun ile VUK'nun 274 üncü maddesinde değişiklik yapılmış ve son giren ilk çıkar (LIFO) yönteminin de kullanılabileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak 2003 yılında, 5024 sayılı Kanunla bir değişiklik daha yapılmış ve LIFO yöntemi uygulamadan kaldırılmıştır. Nitekim TMS 2'de de LIFO yöntemi yer almamakta, stok maliyetlerinin FIFO ya da ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi kullanılarak belirleneceği ifade edilmektedir.

4.1.1. Fiili Maliyet Yöntemi

Fiili maliyet yönteminde malların fiilen satın alındıkları bedelle değerlendirilmesi esastır. Bu yöntem uygulamada gerçek maliyet, spesifik maliyet, has maliyet yöntemi olarak da anılmaktadır.

Fiili maliyet yönteminin uygulanabilmesi için mal sirkülasyonunun fazla olamaması ve her bir malın stok hesaplarında izlenebilmesi gerekir³¹⁷. Çünkü bu yöntemin uygulanabilmesi dönem sonunda kalan stokun hangi parti ile gerçekleşen alımdan kaynaklandığının kesin olarak tespiti ile mümkündür³¹⁸.

Alınan ya da üretilen her bir parti mal fiili maliyetleriyle kayıtlara geçirilmeli, dönem içinde takip edilmeli dolayısıyla dönem sonunda kalan stokların gerçek maliyetleri belirlenebilmelidir. Aksi takdirde gerçek maliyetlerin hesaplanması imkânı ortadan kalkacaktır. Bu sebeple mal sirkülasyonunun fazla olduğu ve çok çeşitli mal gruplarının alınıp satıldığı işletmelerde bu yöntemin uygulanması güçtür.

³¹⁶ Ali Deran, Adalet Acar, "TMS 2. Stoklar Standardı ve Vergi Usul Kanunu'na Göre Stok Değerleme İlkeleri, Bu Düzenlemelerin Maliyetler Üzerindeki Etkileri ile İki Düzenleme Arasındaki Farkların Analizi", *Vergi Dünyası*, S: 424 (2016) s. 12.

³¹⁷ M. Emin Akyol, Muzaffer Küçük, "Ticari Emtianın Değerlemesi ve Muhasebe Kayıtları", TURMOB Yayınları-133 Sirküler Rapor Serisi, Seri No:2000-16, (2000), s. 14.

³¹⁸ Ürel, a.g.e., s. 394.

Örneğin otomobil alım satımı ile uğraşan bir işletme otomobilin şasi numarasına bakarak stok maliyetlerini rahatlıkla hesaplayabilir. Ancak akaryakıt, hububat gibi malları alıp satan işletmelerde ayırım yapma imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca fiili maliyet yöntemi, üretim tamamlandıktan sonra ortaya çıktığı, üretim aşamasında maliyetlerin gelişimini izlemeye denetimine olanak vermediği gerekçesiyle günümüz koşullarında yetersiz olarak nitelendirilmektedir.

4.1.2. Ortalama Maliyet Yöntemi

Stok değerlemede esas prensip stokun fiili maliyetle değerlendirilmesi olmasına karşın, yukarıda belirtildiği üzere fiili maliyet yönteminin misli mallarda uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla akaryakıt, gıda maddeleri gibi malların değerlemede farklı bir yöntem izlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu durumda kullanılan yöntem ortalama maliyet yöntemidir.

Bu yöntem, dönem sonu mal mevcudunun hangi tarihte alınan mallardan kaldığının bilinmemesi ve yıl içinde alınan malların hepsinden kalmış olabileceği düşüncesinden hareket eder. Ortalama maliyet yöntemi; basit ortalama maliyet, ağırlıklı ortalama maliyet ve hareketli ağırlıklı ortalama maliyet olmak üzere üç farklı şekilde uygulanabilmektedir.

Basit Ortalama Maliyet Yöntemi; adından da anlaşılacağı üzere bu yöntemde dönem sonu mal mevcudu dönem içinde alınan malların birim maliyetlerinin basit aritmetik ortalaması ile değerlendirilir³¹⁹. Alınan her bir parti malın maliyeti, alış miktarı dikkate alınmaksızın alış sayısına bölünmesiyle hesaplanır. Satın alınan miktarın dikkate alınmaması yöntemin doğru ve gerçekçi sonuçlar vermesine engel olmaktadır³²⁰.

Basit ortalama maliyet yöntemi yıl içerisinde fiyatların önemli bir değişim göstermediği ve her partide alınan mal miktarının birbirine eşit ya da yakın olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Fiyatlarda değişiklikler olduğu ve alışların çok farklı miktarlarda yapıldığı hallerde gerçeğe uygun sonuçlar vermeyeceği gerekçesiyle kullanımı önerilmemektedir.

³¹⁹ Öztürk, a.g.e., s. 223.

³²⁰ Ürel, a.g.e., s. 396.

Basit Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi; genellikle dönem sonlarında uygulanan ve aralıklı envanter uygulamasının yapıldığı durumlarda kullanılmaktadır. Bu yöntemde dönem başı mal mevcudunun ve dönem içinde alınan malların toplam maliyet bedelinin bu malların toplam miktarına bölünmesi suretiyle birim miktarının ortalama maliyeti bulunur. Dönem içinde çok farklı fiyatlardan çok sayıda alış yapan işletmelerde bu yöntemin uygulanması pratik olmamaktadır³²¹.

Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi; fiili maliyet yöntemiyle hesaplanan birim maliyete en yakın sonucu veren yöntemdir. Bu yöntem esasen her mal alımından sonra oluşan stok miktarı ve tutarı esas alınarak yeni bir ağırlıklı ortalama maliyet hesaplanmasına dayanmaktadır. Şöyle ki, değişik fiyatlı mal satın alındığında stokta bulunan malların toplam maliyeti toplam mal miktarına bölünerek ortalama birim maliyeti hesaplanır. Bir sonraki mal alışına kadar satılan ya da üretime sevk edilen mallar bu bedel ile değerlenir³²². Eğer en son ortalama maliyet hesaplama işlemi dönem sonunda yapılmışsa dönem sonu mal mevcudunun değerlemesinde en son hesaplanan ortalama maliyet değeri kullanılır.

Bu değerlendirme yöntemi kısa vadelerle fiyat hareketlerinin stok değeri üzerindeki etkisini en aza indirme eğilimindedir³²³. Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin uygulanabilmesi için sürekli kaydi envanterin mümkün olması gerekmektedir.

4.1.3. İlk Giren İlk Çıkar (FİFO) Yöntemi

İlk giren ilk çıkar yönteminde dönem içerisinde satılan ya da üretime sevk edilen malların ilk alınan mallardan olduğu, stokta kalan malların en son alımlardan kaynaklandığı kabul edilir. Dolayısıyla çıkışlar en eski girişleri ait maliyet bedeliyle, dönem sonunda kalan stoklar ise en yeni tarihli girişlere ait maliyet bedeliyle değerlendirilir³²⁴.

³²¹ Öztürk, a.g.e., s. 224.

³²² Metin Aytulun, M. Vefa Toroslu, *TMS ve VUK Kapsamında Stoklar*, Legal Yayıncılık, 2014, s. 101.

³²³ Öztürk, a.g.e., s. 224.

³²⁴ Öztürk, a.g.e., s. 225.

Bu yöntemde stoka alındıktan sonra satılan ya da üretime sevk edilen malların ilk giren mallar olup olmadığının fiziki kontrolü yapılmamaktadır. Stoktan çıkan malın, en son alımı yapılan partiden olması ihtimal dahilindedir ancak maliyet açısından ilk alınan mallardan olduğu varsayılır. Bu stok değerlendirme yöntemi fiyatların düşme eğiliminde olduğu dönemlerde işletmelerin lehinedir. Aksi halde işletmeler fiktif kar oluşumuyla karşı karşıya kalacaktır.

4.2. İlk Madde ve Malzeme

Tek düzen hesap planı ve TMS 2 Stoklar standardına göre stok kalemleri benzer şekilde sınıflandırılmaktadır. Ancak değerlendirme kuralları ilk madde ve malzeme esas alınarak değil, ilgili stok kaleminin üretilmesi ya da satın alınması doğrultusunda belirlenmiştir. Dolayısıyla ilk madde ve malzemenin, işletme içinde üretilmesi ya da satın alınmış olması durumunda kayıtlarda yer alacak rakam farklılık gösterebilecektir.

İlk madde ve malzeme hesabında, üretimde ya da işletmenin diğer alanlarında kullanılan ilk madde, yardımcı malzeme, işletme malzemesi, ambalaj malzemesi ve diğer malzemeler izlenmektedir³²⁵. Ayrıca ilk madde ve malzeme giderleri üretilen malın maliyetinin hesaplanmasında önemli bir maliyet unsurudur.

Bu hesapta yer alan ve mamulün maliyetine doğrudan yüklenebilen malzemeler direkt ilk madde malzeme ya da yardımcı malzemeler olarak sınıflandırılabilir. Örneğin, pantolon üreten bir işletmenin ilk madde malzeme stoklarında bulunan kumaş pantolon üretimi için direkt ilk madde ve malzeme iken, düğme ya da fermuar yardımcı malzemedir.

İlk madde ve malzeme hesabının değerlemesinde VUK ve muhasebe standartları açısından spesifik kurallar belirlenmemiş, genel kurallar çerçevesinde değerlendirme yapılması öngörülmüştür. VUK'na göre stoklar maliyet bedeliyle değerlendirilir. Stok yerine emtia kavramının kullanıldığı Kanunda imal edilen emtia ve satın alınan emtia için maliyeti oluşturan unsurlar birbirinden farklıdır. Dolayısıyla ilk madde ve malzemeler satın alındığında satın alma maliyeti, işletme içinde üretildiğinde üretim

³²⁵ Sevilengül, a.g.e., s. 300.

maliyeti üzerinden kaydedilecektir. Gerek ilk muhasebeleştirme aşamasında gerekse dönem sonu değerlemesinde maliyet bedeli esas alınacaktır.

TMS/TFRS ve BOBİ FRS stokların değerlemesi konusunda aynı kuralı benimsemiştir. TMS 2 ve BOBİ FRS Bölüm 6 uyarınca; “stoklar maliyet bedeli ve net gerçekleştirebilir değer düşük olanı üzerinden ölçülür³²⁶”. Dolayısıyla her iki standart seti uyarınca stoklar ilk kayda alınması sırasında maliyet bedeli üzerinden, dönem sonunda maliyet bedeli ya da net gerçekleştirebilir değeri üzerinden değerlendirilecektir. Burada esas alınması gereken maliyet, satın alma maliyetidir.

Standartlara göre ilk madde ve malzemenin değerlemesinde özellikli bir düzenleme söz konusudur. İlk madde ve malzeme giderlerinin değerlemesinde bu malzemelerin kullanımı sonucu elde edilecek mamulün satış değerine bakılır ve değer düşüklüğü ayrılıp ayrılmayacağı belirlenir³²⁷. Bu durum TMS 2’de “Üretimde kullanılacakları mamullerin, maliyete eşit veya maliyetin üstünde bir fiyattan satılmasının beklenmesi durumunda, mamul üretiminde kullanılmak üzere elde tutulan hammadde ve malzeme, maliyetinin altına indirgenmez. Ancak hammadde fiyatlarındaki bir azalışın, mamullerin maliyetinin, net gerçekleştirebilir değerini aşacağına işaret etmesi durumunda, hammadde net gerçekleştirebilir değerine indirgenir³²⁸” şeklinde buna paralel olarak BOBİ FRS’de “Bir hammadde ve malzeme kullanılarak üretilcek mamulün, maliyetinin altında satılmasının beklenmemesi durumunda bu hammadde ve malzeme için değer düşüklüğü ayrılmaz. Ancak, ham madde ve malzemelerin fiyatlarındaki azalış, mamullerin net gerçekleştirebilir değerinin maliyetinden daha düşük olacağını gösteriyorsa, hammadde ve malzemelerin değeri net gerçekleştirebilir değerine düşürülür”³²⁹ şeklinde ifade edilmiştir.

4.3. Yarı Mamuller-Üretim

Yarı mamul; üretimine başlanmış olmakla birlikte dönem sonu itibarıyla henüz üretim işlemi tamamlanmamış olan ve üretim bandında bulunan mamulleri ifade etmektedir³³⁰.

³²⁶ TMS 2, Paragraf:9; BOBİ FRS, Paragraf:6.4.

³²⁷ Necmettin Gündüz, “Stokların Vergi Kanunları ve Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirmesi”, *Vergi raporu*, S:216 (2017), s. 24.

³²⁸ TMS 2, Paragraf:32.

³²⁹ BOBİ FRS, Paragraf:6.24.

³³⁰ Küçük, a.g.e., s. 103.

Yarı mamuller sadece üretim işletmelerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla yarı mamul maliyeti VUK'nun 275 inci maddesinde ifade edilen hükümler çerçevesinde hesaplanır. TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yarı mamuller, maliyet ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirilir. Yarı mamuller-üretim hesabı, dönem içinde maliyetin oluştuğu, dönem sonunda da stokun bilançoya taşındığı bir hesap özelliği gösterir³³¹.

4.4. Mamuller

Mamul; üretim işlemi tamamlanan ve üretim ambarına gönderilen maddelerdir³³². Dolayısıyla mamuller üretim işletmelerinde bulunan stok kalemleridir. Ticari işletmelerde satılmak amacıyla alınan ve elde tutulan birimler mamul olarak değerlendirilmemektedir.

VUK'na göre mamuller üretim maliyetiyle değerlendirilir. Burada dikkate alınacak maliyet üretim maliyetidir ve VUK'nun "İmal edilen emtia" başlıklı 275 inci maddesinde üretilen mamul maliyetine dahil olan unsurlar belirtilmiştir. Söz konusu unsurla yarı mamul mallar için de geçerlidir.

VUK'nun 275 inci maddesine göre imal edilen emtianın maliyet bedeli aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

- "Mamulün vücuda getirilmesinde sarf olunan iptidai ve ham maddelerin bedeli;
- Mamule isabet eden işçilik;
- Genel imal giderlerinden mamule düşen hisse;
- Genel idare giderlerinden mamule düşen hisse; (Bu hissenin mamulün maliyetine katılması ihtiyaridir.)
- Ambalajlı olarak piyasaya arz edilmesi zaruri olan mamullerde ambalaj malzemesinin bedeli".

Madde metninde iptidai ve hammaddeler olarak ifade edilen unsurlar muhasebe uygulamasında direkt ilk madde ve malzemeler olarak kayıtlara alınmaktadır.

³³¹ Sevilengül, a.g.e., s. 301.

³³² Küçük, a.g.e., s. 104.

Hammadde terimi hiçbir işlem görmemiş girdileri, ilk madde ise herhangi bir şekilde işleminden geçirilmiş ancak üretilen mamul açısından bir girdi niteliğinde olan maddeleri ifade etmektedir³³³.

Bu grupta yer alan direkt ilk madde ve malzemeler üretilen mamulün bünyesine ana madde olarak katılan ve hangi mamulden ne kadar tüketildiği ekonomik bakımdan ayrı olarak izlenebilen maddelerdir³³⁴. Direkt ilk madde malzeme ile mamul arasında doğrudan bağlantı kurulabildiği için maliyetinin belirlenmesinde herhangi bir dağıtım anahtarına ihtiyaç duyulmamaktadır. Örneğin pantolon üretimi için kumaş direkt ilk madde malzeme niteliğindedir ve üretim sürecinde kaç metre kumaş kullanıldığı doğrudan ve kolaylıkla belirlenebilmektedir.

Direkt işçilik giderleri esas üretim gider yerlerinde çalışan işçilerin ücretlerinden oluşur ve mamul maliyetine doğrudan yüklenebilmektedir. Direkt işçilik giderleri üretim personeline ödenen brüt ücreti kapsamaktadır. Bu bağlamda üretimin gerçekleştirildiği birimlerde çalışan işçi ve teknik personele ödenen net işçilik giderlerinin yanı sıra sigorta primi işveren payı, çocuk zammı, fazla mesai, ikramiye, prim, ücretli izin ve hafta tatili ücretleri de direkt işçilik giderlerine dahil edilmektedir³³⁵.

Genel üretim giderleri, direkt ilk madde ve direkt işçilik giderleri dışında kalan ve üretim için yapılması zorunlu olan giderlerden oluşmaktadır. Genel üretim giderlerinin en önemli özelliği mamul maliyetine doğrudan yüklenememesi ve üretim maliyetine dahil edilebilmek için dağıtım anahtarına ihtiyaç duyulmasıdır. Uygulamada genel üretim giderleri, yardımcı malzemeler, tamir bakım giderleri, endirekt işçilik, elektrik, su vb. giderler, kira giderleri, amortisman giderleri gibi gider kalemlerinden oluşmaktadır³³⁶.

Genel üretim giderleri sabit ve değişken giderler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sabit genel üretim giderleri üretim miktarından etkilenmezken, değişken genel üretim

³³³ Yılmaz, a.g.e., s. 149.

³³⁴ Öztürk, a.g.e., s. 212.

³³⁵ Emre Zengin, “Dönem Sonu Emtia Değerlemeleri”, *Vergi Dünyası*, S:400 (2014) s. 141-142.

³³⁶ Öztürk, a.g.e., s. 215; Toroslu, a.g.e., s. 124; Yılmaz, a.g.e., s. 150-151.

giderleri üretim miktarı ile doğru orantılı olarak artıp azalmaktadır. Bu bağlamda amortisman, fabrika binasının bakım ve onarım giderleri gibi giderler sabit genel üretim maliyetlerine, dolaylı malzeme, dolaylı işçilik gibi giderler değişken genel üretim maliyetlerine örnek olarak gösterilebilir.

Stok maliyetlerinin oluşturulmasında tam maliyet anlayışı geçerli olduğu için yılın belirli bir döneminde hiç çalışmayan ya da sezonluk çalışan üretim araçlarının çalışılmayan günlere ait amortismanları genel yönetim gideri olarak dikkate alınır ve doğrudan gider yazılabilir³³⁷.

Genel idare giderleri, üretim ile ilişkisi olmayan yönetim giderleridir. Bu giderler idari birimlerde çalışan personelin ücretleri, idare binasının amortismanı, kırtasiye, temsil ve dava giderleri, anonim şirketlerde ihraç edilen tahvil faizleri, genel kurul ve yönetim kurulu toplantı giderleri şeklinde sıralanabilir³³⁸.

VUK'na göre genel idare giderlerinden mamul maliyetine pay verilmesi mükellefin isteğine bırakılmıştır. Ancak KDVK'nın emsal bedeli düzenleyen 27 inci maddesinde, “Katma değer vergisi uygulaması bakımından emsal bedelin tayininde genel idare giderleri ve genel giderlerden mamule düşen hissenin bedele katılması mecburidir” hükmü ile KDV açısından bu giderlerin dikkate alınmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir.

VUK'un yukarıda yer alan 275 inci maddesinde ambalajlı olarak piyasaya sürülmesi zorunlu olan ürünlerde ambalaj malzemesi bedelinin mamul maliyetine dahil edileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla satışla birlikte müşteriye verilen ve geri alınması söz konusu olmayan ambalaj malzemelerinin bedeli (örneğin bisküvi paketi, margarin ambalajı, konserve kutusu vb.) maliyet unsuru olarak dikkate alınacaktır. Ancak ambalaj bedelinin depozito karşılığı verilmesi halinde, ambalaj malzemesi bedelinin maliyetle ilişkilendirilmeksizin amortismanına tabi tutulması ya da doğrudan gider

³³⁷ Haşmet Yıldırım, “Stokların TMS, BOBİ FRS Değerleme Hükümleri ile VUK Değerleme Hükümleri Açısından Analizi ve Ticari Kar-Mali Kar Karşılaştırması”, *Vergi Dünyası*, S:459 (2019) s. 140.

³³⁸ Ürel, a.g.e., s. 417; HUD, a.g.e., s. 188; Demir, a.g.e., s. 237.

yazılması gerekir³³⁹. Meşrubat sanayinde kullanılan ve depozite ile verilen pet şişe bedelleri gider yazılması gereken malzemelere, LPG tüpleri gibi bir yıldan fazla ömrü olan ambalaj malzemesi bedelleri amortismanına tabi tutulması gereken malzemelere örnek olarak gösterilebilir.

TMS 2'ye göre mamuller maliyet ya da net gerçekleştirilebilir değerin düşük olanıyla değerlendirilir. Stokların maliyeti tüm satın alma maliyetlerini, dönüştürme maliyetlerini ve stokların mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içerir³⁴⁰.

Dönüştürme maliyetleri, direkt işçilik giderleri gibi, üretimle doğrudan ilişkili maliyetleri kapsar. Bu maliyetler ayrıca ilk madde ve malzemenin mamule dönüştürülmesinde katlanılan sabit ve değişken genel üretim giderlerinden sistematik bir şekilde dağıtılan tutarları da içerir³⁴¹. Dolayısıyla üretilen mamul maliyetinin belirlenmesinde ilk madde malzeme maliyetlerinin yanı sıra dönüştürme maliyetleri esas alınacaktır.

TMS 2'de sabit ve değişken genel üretim giderleri de tanımlanmıştır. Standarda göre sabit genel üretim giderleri; amortisman, fabrika binası ve teçhizatının bakım onarım giderleri ile üretim sürecinde yer alan kullanım hakkı varlıkları gibi, üretim miktarından bağımsız olarak nispeten sabit kalan dolaylı üretim maliyetleri ile fabrikanın yönetim ve idaresi ile ilgili maliyetlerdir. Değişken genel üretim giderleri, endirekt (dolaylı) malzeme ve endirekt (dolaylı) işçilik gibi, üretim miktarı ile birlikte doğru orantılı olarak değişen dolaylı üretim maliyetleridir³⁴².

TMS'nin vergi mevzuatından bir diğer farkı, sabit genel üretim maliyetlerinin dağıtılmasında normal kapasitenin esas alınmasıdır. Normal maliyet yönteminde, sabit genel üretim giderlerinin kullanılan kapasiteye isabet eden kısmı üretim maliyetlerine yüklenmekte, boş kapasiteye isabet eden kısım ise malın maliyetine yüklenmeksizin

³³⁹ Özyer, a.g.e., s. 646.

³⁴⁰ TMS 2, Paragraf: 10.

³⁴¹ TMS 2, Paragraf: 12.

³⁴² TMS 2, Paragraf: 12.

doğrudan gider yazılmaktadır³⁴³. Bu durum TMS 2’de şu şekilde açıklanmıştır: “Sabit genel üretim giderleri, üretim tesislerinin normal kapasitesi esas alınarak dönüştürme maliyetlerine dağıtılır. Normal kapasite, planlanan bakım-onarım çalışmalarından kaynaklanan kapasite düşüklüğü de dikkate alınarak, normal koşullarda birkaç dönem veya sezonda elde edilmesi beklenen ortalama üretim miktarıdır. Fiili üretim düzeyinin normal kapasiteye yakın olması durumunda, sabit genel üretim giderlerinin dönüştürme maliyetlerine dağıtımında bu üretim düzeyi de kullanılabilir. Her bir üretim birimine dağıtılan sabit genel gider miktarı, düşük üretim düzeyi veya atıl kapasite nedeniyle arttırılmaz. Dağıtılmayan genel giderler, gerçekleştiği dönemde gider olarak finansal tablolara yansıtılır. Anormal bir şekilde yüksek üretimin gerçekleştiği dönemlerde, her bir üretim birimine dağıtılan sabit genel gider miktarı düşer ve böylece stoklar maliyet değerini aşan bir değer üzerinden ölçülmemiş olur. Değişken genel üretim giderleri, üretim tesislerinin gerçek kullanımına bağlı olarak her bir üretim birimine dağıtılır³⁴⁴”.

BOBİ FRS’ye göre üretilen mamulün değerlemesi birçok noktada TMS’ye benzemektedir. BOBİ FRS’nin 6.4 üncü paragrafı uyarınca stoklar, maliyet bedeli ile net gerçekleştirilebilir değer düşük olanı üzerinden değerlemeye tabi tutulur. Stokların maliyeti Stokların maliyeti, tüm satın alma maliyetlerini, dönüştürme maliyetlerini ve stokların bulunduğu yere ve mevcut durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içerir³⁴⁵.

Dönüştürme maliyetleri TMS’ye benzer şekilde tanımlanmıştır. İki standart seti arasındaki fark dönüştürme maliyetlerinin belirlenmesidir. BOBİ FRS uyarınca dönüştürme maliyetlerinin belirlenmesinde tam maliyet yöntemi kullanılır³⁴⁶. Bununla birlikte normal maliyet yönteminin kullanılmasının da mümkün olduğu ifade edilmiş ve bu durum BOBİ FRS’nin altıncı bölümünde şu şekilde hüküm altına alınmıştır: “Sabit genel üretim giderlerinin, normal üretim kapasitesi esas alınarak dönüştürme maliyetine dâhil edilmesi de mümkündür”³⁴⁷.

³⁴³ Demir, a.g.e., s. 277.

³⁴⁴ TMS 2, Paragraf:13.

³⁴⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 6.6.

³⁴⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 6.12.

³⁴⁷ BOBİ FRS, Paragraf: 6.13.

Mamul stoklarının değerlemesinde karşılaşılabilecek özellikli bir durum manipölasyona tabi malların değerlemesidir. Manipölasyon, malları satışa ve üretime hazırlamak için yapılan ayıklama, ayrıştırma ve tanzim işlemidir. Satın alınan mal kalite ve özelliklerine göre ayrıştırılarak belirli işlemlere tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla manipölasyon bir üretim değildir ancak manipölasyona tabi malların satın alınan emtia hükümleri doğrultusunda değerlemesi de söz konusu olmamaktadır. Bu noktada ilk olarak malların manipölasyon öncesi maliyeti tespit edilir ve bu maliyete işçilik, sigorta, manipölasyonda kullanılan malların amortismanı gibi doğrudan manipölasyonla ilgili giderler dahil edilir³⁴⁸. Daha sonra bu giderler ayrıştırılan mallara piyasa değerleri esas alınarak dağıtılır ve toplam maliyet tespit edilir.

4.5. Ticari Mallar

Ticari mallar hesabı, işletmenin üzerinde değişim işlemleri uygulamadan satmak üzere satın aldığı emtianın izlendiği hesaptır. VUK'na göre hem satın alınan hem imal edilen emtia maliyet bedeliyle değerlendirilmektedir. Kanunun 274 üncü maddesinde emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme gününde satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedelin dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır. Ancak satın alınan malların maliyet bedelini oluşturan unsurlar ayrıca belirtilmemiştir. Bu sebeple satın alınan emtianın maliyet bedelinin belirlenmesinde VUK'nun 262 nci maddesinde yapılan genel tanım esas alınacaktır. Bu tanıma göre maliyet bedeli, “iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını” ifade etmektedir.

Buradan hareketle satın alınan emtianın maliyet bedeline dahil olan unsurlar ilgili kıymetlerin yurt içinden ya da yurt dışından satın alınmasına göre farklılık arz edecektir. Yurt içinden satın alınan mallarda maliyet bedeli; alış bedeli, taşıma giderleri, sigorta giderleri, alışa özel finansman giderleri, mallar işletmeye girinceye kadar yapılan depolama giderleri ve alış komisyonlarının toplamından oluşur. Yurt dışından ithal edilen malların satın alma maliyetine; mal alış bedeli (CIF bedeli), taşıma giderleri,

³⁴⁸ Demir, a.g.e., s. 239; Öztürk, a.g.e., s. 219.

gümrük vergileri, akreditif giderleri, komisyonculara ödenen ücretler, alışa özel finansman giderleri gibi giderler dahildir.

TMS/TFRS ve BOBİ FRS’de satın alma maliyetleri birbirine benzer şekilde ifade edilmiştir. Bu çerçevede TMS 2’ye göre satın alma maliyetleri; “satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve diğer vergiler (işletme tarafından daha sonra vergi idaresinden iade alınabilecekler hariç) ile mamul, malzeme ve hizmetlerin edinimiyle doğrudan ilişkilendirilebilen taşıma, yükleme-boşaltma ve diğer maliyetleri içerir”³⁴⁹. BOBİ FRS’de de aynı tanım yer almaktadır³⁵⁰. Her iki standart setinde de ticari iskontolar, indirimler ve diğer benzer kalemlerin satın alma maliyetleri belirlenirken indirim konusu yapılacağı ifade edilmiştir.

Gerek vergi mevzuatı gerekse muhasebe standartlarında vade farkları, kur farkları, kredi faizleri gibi borçlanma maliyetlerinin durumu stok maliyetlerinin belirlenmesinde özel haller olarak nitelendirilmektedir. İlgili gider kalemlerinin stok maliyetine eklenmesi ya da doğrudan gider yazılması söz konusudur. Tercih edilecek uygulama stok maliyetlerinin tutarını değiştirebilmektedir. Dolayısıyla vergi mevzuatı ve standart setleri arasındaki değerlendirme farkları da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

TMS/TFRS’de temel ilke borçlanma maliyetlerinin gider olarak muhasebeleştirilmesidir. Sadece özellikli varlıklar için katlanılan borçlanma maliyetlerinin varlığın maliyetine eklenmesi kabul edilmiştir. TMS 23’te bu durum, “Bir özellikli varlığın elde edilmesi, inşası veya üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetleri bu varlığın maliyetinin bir parçasını oluşturur. Diğer borçlanma maliyetleri gider olarak muhasebeleştirilir³⁵¹” şeklinde ifade edilmiştir. Özellikli varlık, amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi zorunlu olarak uzun bir süreyi gerektiren varlıklardır³⁵².

³⁴⁹ TMS 2, Paragraf: 11.

³⁵⁰ BOBİ FRS paragraf 6.6’da yer alan tanıma göre; Stokların satın alma maliyetleri; satın alma fiyatını, ithalat vergilerini ve iade alınamayan diğer vergileri, nakliye, yükleme ve boşaltma maliyetlerini ve mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen diğer maliyetleri içerir.

³⁵¹ TMS 23, Paragraf: 1.

³⁵² TMS 23, Paragraf: 5.

BOBİ FRS’de de paralel bir düzenleme yer almaktadır. Yani sadece özellikli varlıklar için, belirli bir aşamaya kadar ortaya çıkan borçlanma maliyetleri varlığın maliyetine dahil edilir. Bu durum BOBİ FRS’nin 17 nci bölümünde şu şekilde ifade edilmiştir; “Amaçlanan kullanımına ve satışa hazır hale gelmesi normal şartlar altında bir yıldan daha uzun süren stokların, üretilmesi, inşası veya elde edilmesiyle doğrudan ilişkili olan borçlanma maliyetleri, söz konusu varlığın satışa veya kullanıma hazır hale getirildiği tarihe kadar, varlığın maliyetine dâhil edilir³⁵³”. Bu çerçevede satılabilir duruma gelmesi uzun süreyi gerektiren stoklar, imalat tesisleri, enerji üretim tesisleri, maddi olmayan duran varlıklar, yatırım amaçlı gayrimenkuller, taşıyıcı bitkiler özellikli varlık olarak sayılabilirler³⁵⁴. Özellikli varlık olarak nitelendirilen stoklar dışında kalan ticari mallar için BOBİ FRS’nin 6.14A paragrafı geçerlidir. İlgili standart hükmüne göre, stoklara ilişkin borçlanma maliyetleri oluştukları dönemde kâr veya zarara yansıtılır³⁵⁵.

Vade farklarının stok maliyetlerine dahil edilip edilmeyeceği konusunda BOBİ FRS’de özel bir hüküm yer almaktadır. Bu bağlamda stoklar satın alınırken uygulanan vade süresi, vade farklarının stok maliyetine eklenmesi noktasında belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla stoklar bir yıl ya da daha kısa vadeli olarak satın alınmışsa vade farkı maliyete dahil edilir. Bir yıldan uzun vadeli ödeme karşılığında satın alınmışsa vade farkı ayrıştırılır. Bu durum BOBİ FRS’de aşağıdaki gibi hüküm altına alınmıştır. “Bir yıl veya daha kısa vadeli bir ödeme karşılığında satın alınan stoklar, vade farkı ayrıştırılmaksızın, ödenen veya ödenmesi beklenen nakit tutar üzerinden ölçülür. Bir yıldan uzun vadeli bir ödeme karşılığında satın alınan stoklar ise, vade farkı ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden (diğer bir ifadeyle işletme peşin ödeme yapmış olsaydı ödeyeceği fiyat üzerinden) ölçülür”³⁵⁶. Vergi mevzuatında ise muhasebe standartlarından farklı bir uygulama kabul edilmiştir. VUK’nun 262 nci maddesi doğrultusunda faiz giderleri ve kur farkları malın stoklara girdiği tarihe kadar maliyet bedeline dahil edilecektir. İlgili maddeye göre, “İktisadi kıymetin finansmanında kullanılan kredilere ait faiz giderleri ve bunlara ilişkin kur farklarının; emtiada emtianın stoklara girdiği tarihe kadar, diğer iktisadi kıymetlerde ise iktisadi kıymetin envantere

³⁵³ BOBİ FRS, Paragraf: 17.2.

³⁵⁴ TMS 23, Paragraf: 7.

³⁵⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 6.14A.

³⁵⁶ BOBİ FRS, Paragraf 6.8.

alındığı hesap döneminin sonuna kadar olan kısmı ile söz konusu kredilere ilişkin giderler maliyet bedeline dahil edilir”.

Yukarıda yer verilen VUK’nun 262/c fıkrası Kanuna 26 Ekim 2021 tarihinde eklenmiştir. Bu tarihten önce borçlanma maliyetleri ile ilgili kanuni düzenleme bulunmamakta ve bu durum bazı uygulama farklılıklarına yol açmaktaydı. Çünkü vade farkları ve faiz giderleri hakkında genel tebliğ ile düzenleme yapılmış ve mükelleflere seçim hakkı tanınmıştı³⁵⁷. Ekim 2021 tarihli düzenleme ile borçlanma maliyetleri konusunun kanuni temele oturtulması sağlanmıştır.

4.6. Diğer Stoklar

Yukarıdaki sayılan stok kalemlerinden hiçbirinin kapsamına girmeyen mallar diğer stoklar olarak muhasebeleştirilir. Diğer stoklar hesabına kaydedilen mallar, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul ya da ticari mal sayılmamakla birlikte satışa konu olan mallardır. Örneğin imalat artıkları, defolu ürünler, değeri düşen mallar, komisyonculardaki mallar, yoldaki mallar diğer stoklar arasında sayılabilir³⁵⁸.

VUK’na göre diğer stokların ilk ölçümü maliyet bedeli ile yapılmaktadır. Dönem sonu değerlemesi ise maliyet ya da emsal bedeli üzerinden yapılır. Hangi stok kalemlerinin emsal bedeli ile değerlendirileceği VUK’nun 274 ve 278 inci maddelerinde açıklanmıştır³⁵⁹. Bu çerçevede imalat artıkları ile kıymeti düşen malların maliyet bedeli yerine emsal

³⁵⁷ Konu hakkında 02.03.1995 tarih ve 238 numaralı VUK Genel Tebliğinde açıklama yapılmıştır. Tebliğe göre, “emtianın satın alınıp işletme stoklarına girdiği tarihe kadar oluşan kur farklarının maliyete intikal ettirilmesi zorunludur. Stokta kalan emtia ile ilgili olarak daha sonra ortaya çıkacak kur farklarının ise, ilgili bulundukları yıllarda gider yazılması veya maliyete intikal ettirilmesi mümkün bulunmaktadır.

İşletmelerin finansman temini maksadıyla bankalardan veya benzeri kredi müesseselerinden aldıkları krediler için ödedikleri faiz ve komisyon giderlerinden dönem sonu stoklarına pay vermeleri zorunlu bulunmamaktadır. Buna göre mükellefler söz konusu ödemelerini doğrudan gider olarak kaydedebilecekleri gibi, diledikleri takdirde stokta bulunan emtiaya isabet eden kısmı maliyete dahil edebileceklerdir”.

³⁵⁸ Sevilengül, a.g.e., s. 357-364; Küçük, a.g.e., s. 109-110.

³⁵⁹ Madde 274: Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir. Bu hüküm 275 inci maddede yazılı mamuller için de uygulanabilir (275 inci maddede imal edilen emtia düzenlenmiştir).

Madde 278: Yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veya bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vakı olan emtia ile maliyetlerinin hesaplanması mütat olmıyan hurdalar ve döküntüler, üstüğü, deşe ve iskartalar emsal bedeli ile değerlendirilir.

bedeli ile değ erlenmesi s  z konusudur. TMS/TFRS ve BOB  FRS uyarınca diğ er stokların ilk kayda alınmaları sırasında maliyet bedeli, d  nem sonu değ erlemesinde net ger ekle ebilir değ er ya da maliyet bedelinden d     k olanı esas alınır.

4.7. Stok Değ er D     kl  ğ  Kar ılığ 

Stokların maliyet bedeliyle değ erlenmesi esas olmakla birlikte bazı durumlarda değ er d     kl  ğ ne uğraması ve maliyet bedelinin ger ek durumu yansıtmaması s  z konusu olabilir. Değ er d     kl  ğ  halinde maliyetleri fiili duruma yakla tırmak amacıyla³⁶⁰ gerek VUK’nda gerekse muhasebe standartlarında   zel d  zenlemeler yapılmı tır.

VUK’na g  re değ er d     kl  ğ ne uğrayan emtia emsal bedeli ile değ erlenir. VUK iki durumda emtianın değ er d     kl  ğ ne uğradığını kabul etmi  ve emsal bedelle değ erleme yapılmasına izin vermi tir. Emtianın emsal bedeli ile maliyet bedeli arasındaki fark kar ılıklı ayırmak suretiyle muhasebele tirilir. Ayrıca değ eri d    en mallar yukarıda belirtildiği   zere ilgili stok hesabından  ıkarılarak “Diğ er Stoklar” hesabına aktarılır.

Değ er d     kl  ğ n n ve emsal bedel uygulamasının kabul edileceği durumlar VUK’nun 274 ve 178 inci maddelerinde h  k m altına alınmı tır. VUK’nun 274   nc  maddesine g  re; “Emtianın maliyet bedeline nazaran değ erleme g  n ndeki satı  bedelleri % 10 ve daha fazla bir d     kl  k g  sterdiği hallerde m  kellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sırasındaki usul hari  olmak   zere, emsal bedeli   l  s  n  tatbik edebilir. Bu h  k m 275 inci maddede yazılı mamuller i in de uygulanabilir”.

274   nc  madde uyarınca değ er d     kl  ğ  kar ılığ  ayırabilmek i in emtianın satı  bedelinin maliyet bedeline oranla en az %10 d       g  stermesi gereklidir ve bu durumda değ er d     kl  ğ  kar ılığ  ayırmak m  kellefin ihtiya ına bırakılmı tır. Bir malın satı  fiyatı malın arzında artı  olması, teknolojik geli meler, mala kar ı talep azalı ı, ekonomik dalgalanmalar gibi   ok sayıda sebebe bağlı olarak d     kl  k g  sterebilir³⁶¹. Burada esas alınması gereken fiyat m  kellefin kendi i letmesinde ge erli olan satı 

³⁶⁰ Numan Emre Ergin, “D  nem Sonu Emtia Değ erlemeleri”, *Vergi D  nyası*, S:412 (2015), s. 45.

³⁶¹ Fidan, a.g.m., s. 57.

fiyatı değil piyasada oluşan ortalama fiyattır³⁶². Ayrıca ilgili stok kalemi borsada işlem görüyorsa borsa fiyatı esas alınmalıdır.

VUK'nun 278 inci maddesinde fiziki nedenlerle oluşan değer düşüklüğü hüküm altına alınmıştır. İlgili maddeye göre, “Yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veyahut bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vâki olan emtia ile maliyetlerinin hesaplanması mûtat olmayan hurdalar ve döküntüler, üstupu, deşe ve ıskartalar emsal bedeli ile değerlendirilir”.

Fiziksel sebeplerle değeri düşen mallarda emsal bedel tespiti VUK'nun 267 nci maddesinde sayılan yöntemlerden üçüncü sırada yer alan takdir esasına göre yapılabilmektedir. İlk iki yöntemin uygulama imkânı bulunmamaktadır. Emtianın tamamında değer kaybı aynı oranda olamayacağı için ortalama satış fiyatı esas uygulanamaz. İlgili malların maliyet bedeli bilinmesine rağmen maliyet bedeline oranla bir düşüş söz konusu olduğu için maliyet bedeline oranla bir düşüş söz konusu olduğu için maliyet esasının uygulanması da olanaklı değildir.

Değerlemenin esas itibariyle dönem sonunda yapılmasına karşın, emtianın doğal afetler yüzünden değer kaybettiği hallerde hesap dönemi sonu beklenmeden takdir komisyonundan emsal bedel tespitinin talep edilmesi gerekir. Çünkü burumda vergi idaresinin durumu tespit ve kontrol etmesine ihtiyaç duyulmaktadır³⁶³.

Madde hükmünde maliyetlerinin hesaplanması mutaat olmayan hurda, döküntü, deşe ve ıskartaların da emsal bedeli ile değerlendirileceği ifade edilmekle birlikte bu kavramlar mevzuatta tanımlanmamıştır. Ancak üretim sürecinde asıl ürünün dışında kendiliğinden ortaya çıkan ve satış amacıyla üretilmeyen emtia hurda, döküntü, deşe ya da ıskarta olarak nitelendirilebilir³⁶⁴. VUK'na göre ayrılan değer düşüklüğü karşılığı emtianın satılması halinde iptal edilir. Dolayısıyla satış olmadığı sürece emtianın değerinde artış olsa bile değer düşüklüğü karşılığının iptali söz konusu değildir.

³⁶² Özyer, a.g.e., s. 651.

³⁶³ HUD, a.g.e., s. 201.

³⁶⁴ Özyer, a.g.e., s. 656.

TMS/TFRS'ye göre stokların maliyet ya da net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirileceği önceki bölümlerde ifade edilmişti. TMS 2'ye göre, "Stokların maliyeti; stokların zarar görmesi, teknolojik gelişmeler nedeniyle kısmen veya tamamen değerini kaybetmesi ya da satış fiyatının düşmesi durumunda geri kazanılamayabilir. Stokların maliyeti ayrıca, tahmini tamamlanma maliyetlerinin veya satışı gerçekleştirmek için katlanılacak tahmini maliyetlerin artması durumunda da geri kazanılamayabilir". Stokların maliyetinin geri kazanılamaması ve net gerçekleşebilir değer maliyet bedelinin altına düşmesi durumunda aradaki fark kadar değer düşüklüğü ayrılır. TMS/TFRS'ye göre değer düşüklüğü ayrılması için herhangi bir oran öngörülmemiştir. Net gerçekleşebilir değer, maliyet bedelinin altına düşmesi yeterlidir.

BOBİ FRS'nin değer düşüklüğü ile ilgili hükümleri TMS 2 ile birçok noktada örtüşmektedir. BOBİ FRS uyarınca da stoklar maliyet bedeli ya da net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülür. Stokların değer düşüklüğüne uğraması halinde, stokların defter değeri net gerçekleşebilir değerine indirilir. Bu indirim tutarı, değer düşüklüğü zararını oluşturur³⁶⁵. BOBİ FRS'ye göre stokların zarar görmesi, kısmen ya da tamamen kullanılamaz hale gelmesi, satış fiyatının düşmesi, tamamlanma maliyetlerinin artması, tahmini satış maliyetlerinin yükselmesi değer düşüklüğüne uğrama sebepleri arasındadır³⁶⁶.

TMS 2'den farklı olarak BOBİ FRS'de değer düşüklüğü tutarlarının satışların maliyeti ile ilişkilendirileceği açıkça belirtilmiştir. BOBİ FRS'ye göre, değer düşüklüğü zararı Kar ve Zarar Tablosunda satışların maliyeti kalemine yansıtılır. TMS 2'de ise "Stokları net gerçekleşebilir değere indirgeyen tutarlar ile stoklarla ilgili tüm kayıplar, indirgemenin veya kayıpların meydana geldiği dönemde gider olarak finansal tablolara yansıtılır³⁶⁷" hükmü ile sadece gider olarak yansıtılma hususu düzenlenmiştir.

Değer düşüklüğü olması halinde, MSUGT uyarınca "654 Karşılık Giderleri" ve "158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı" hesaplarına karşılıklı kayıt yapılmaktadır. Dolayısıyla

³⁶⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 6.22.

³⁶⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 6.22.

³⁶⁷ TMS 2, Paragraf: 34.

giderleştirilmesi gereken stok değer düşüklüğü karşılıklarının satılan mal maliyeti bölümünde muhasebeleştirilmesi mümkün değildir³⁶⁸.

TMS/TFRS ve BOBİ FRS'nin birçok noktada paralel hükümler içerdiği açıktır. Stoklar açısından bakıldığında VUK'un da standartlarla özünde benzer oldukları söylenebilir. Şöyle ki, muhasebe standartlarında yer alan stok ve net gerçekleşebilir değer kavramlarının, VUK'ta yer alan emtia ve emsal bedel kavramlarıyla belirli noktalarda örtüştüğünü söylemek mümkündür³⁶⁹.

Stoklara yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Stoklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
İlk Madde ve Malzeme	Maliyet	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı
Yarı Mamuller-Üretim	Maliyet	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı
Mamuller	Maliyet	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı
Ticari Mallar	Maliyet	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı
Diğer Stoklar	Maliyet ya da emsal bedel	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. MALİ DURAN VARLIKLAR

Tek düzen hesap planında 24 numaralı hesap grubunda muhasebeleştirilen mali duran varlıklar uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetlerle veya paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli

³⁶⁸ Fidan, a.g.m., s. 56.

³⁶⁹ Baykal Uyar, "TMS 2 – Stoklar" Standardı Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S:28 (2009), s. 142.

menkul kıymetlerden oluşur³⁷⁰. Ayrıca, diğer bir işletmeye veya bağlı ortaklığa ortak olmak amacıyla edinilen sermaye payları da bu grupta yer alır. Uzun vadeli menkul kıymetler ifadesiyle bir yıllık süre içinde paraya çevrilme imkânı bulunmayan menkul kıymetler kastedilmektedir.

Bu grupta yer alan mali duran varlıklar esas itibariyle bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıklardan oluşmaktadır. Ayrıca her bir menkul kıymet için değer düşüklüğü karşılıklarının ve iştirak ve bağlı ortaklıklar için sermaye taahhütlerinin izlendiği hesaplara yer verilmiştir.

5.1. Bağlı Menkul Kıymetler

İştiraklerdeki sermaye payları hesabında aranan asgari yüzdeleri taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen, ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla veya paraya dönüşme niteliği kaybaldığı için elde tutulan menkul kıymetler bu hesapta izlenir³⁷¹. VUK'a göre bağlı menkul kıymetlerin değerlemesi 11 numaralı hesap grubunda yer alan menkul kıymetlerin değerlemesine benzer şekilde yapılmaktadır. Dolayısıyla ilk kayda alınması sırasında alış bedeli esas alınmakta dönem sonunda alış bedeli, borsa rayici ya da mukayyet değer üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.

Hisse senetleri ile temsil edilen ortaklık payları için değerlendirme ölçüsü alış bedelidir. Hisse senetleriyle temsil edilmeyen ortaklık paylarının değerlemesinde VUK'un 289 uncu maddesi esas alınır³⁷². MSUGT'ye göre ilgili menkul kıymetin bağlı menkul kıymet sayılabilmesi için işletmenin, başka bir işletme üzerindeki ortaklık payının %10'dan az olması şartı aranır. TMS/TFRS'ye göre bu oran %20'dir. Ortaklık payının %20'den fazla olması halinde iştirak olarak kayıtlara alınması gereklidir.

Bağlı menkul kıymetlerin muhasebeleştirme ve değerlemesinde TFRS 9 esas alınır. Başka bir ifadeyle bağlı menkul kıymet sayılan ortaklık hisseleri TFRS 9

³⁷⁰ TDHP, s. 42.

³⁷¹ TDHP, s. 42.

³⁷² Öztürk, a.g.e., s. 113.

kapsamındadır. Dolayısıyla değerlemesi itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değeri üzerinden yapılır. İlk muhasebeleştirme işleminde de gerçeğe uygun değeri esas alınmaktadır. TFRS 9 uygulanmadan önceki dönemlerde bağlı menkul kıymetler TMS 39 kapsamında satılmaya hazır finansal varlıklar olarak sınıflandırılmıştır³⁷³.

BOBİ FRS'ye göre, bağlı menkul kıymetler olarak nitelendirilen finansal araçlar Bölüm 9 kapsamında ele alınmıştır. Bu finansal araçların ilk kayda alınma ve dönem sonu değerlemesi, ilgili araçların borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görüp görmemesine göre farklılık göstermektedir. Borsada işlem gören araçlar ilk muhasebeleştirilmesinde işlem fiyatı üzerinden kayda alınır, işlem maliyetleri kar zarara yansıtılır. Dönem sonunda ise gerçeğe uygun değeri üzerinden değerlenir³⁷⁴.

Borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen finansal araçlar ise ilk kayda alınmaları sırasında maliyet bedelinden ölçülür. Maliyet bedeline işlem fiyatları ve işlem maliyetleri dahil edilir. Dönem sonunda maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülerek değerlenir³⁷⁵.

TMS/TFRS'de olduğu gibi BOBİ FRS'de de bir ortaklık hakkının bağlı menkul kıymet sayılması için, işletmenin, yatırım yaptığı işletme üzerindeki oy hakkının %20'den düşük olması gerekmektedir. Oy hakkının %20'yi geçmesi halinde önemli etkiden söz edilmektedir.

5.2. İştirakler

TDK'ya göre ortaklık, ortak olma, paydaşlık³⁷⁶ şeklinde tanımlanan iştirak kavramı MSUGT, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'de bu tanıma paralel olarak ifade edilmiştir. VUK'ta iştirak tanımına rastlanmamaktadır. 1 sıra no'lu MSUGT'ye göre iştirakler hesabı, "İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya

³⁷³ Emine Çına Bal, "Türkiye Finansal Raporlama Standardı - 9 "Finansal Araçlar Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama Örnekleri", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, S:5(3) (2013), s. 58.

³⁷⁴ BOBİ FRS, Paragraf: 9.20.

³⁷⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 9.21.

³⁷⁶ sozluk.gov.tr

ortaklık paylarının izlendiği hesaptır. İştirakler hesabı, bir ortaklıktaki en fazla % 50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarının izlendiği hesaptır”. Bir yatırımın iştirak olarak kabul edilmesi için ortaklıktaki sermaye payının ya da sermaye payı dikkate alınmaksızın sahip olunan oy hakkı veya yönetime katılma hakkının en az %10 en fazla %50 oranında olması gerekmektedir.

TMS 28’de iştirakler, “Yatırımcı işletmenin üzerinde önemli etkisinin bulunduğu işletme³⁷⁷” şeklinde, BOBİ FRS’de “Adi ortaklık gibi tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dâhil olmak üzere, yatırım yapan işletmenin üzerinde önemli etkisinin bulunduğu, müşterek girişim veya bağlı ortaklık niteliğinde olmayan işletme³⁷⁸” şeklinde tanımlanmıştır.

Görüldüğü üzere hem TMS 28 hem de BOBİ FRS iştirak tanımı yaparken önemli etki kavramına atıfta bulunmuştur. Her iki standart setine göre de yapılan yatırımın iştirak olarak değerlendirilebilmesi için yatırımcı işletmenin, yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkiye sahip olması şarttır. Bu noktada önemli etki kavramının tanımlanması gerekmektedir.

TMS 28 uyarınca önemli etki, “Yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyetle ilgili politikaların belirlenmesi kararlarına katılma gücü³⁷⁹” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma ilave olarak aynı standardın 5 inci paragrafında önemli etkiye ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir: “Bir işletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak (örneğin bağlı ortaklıkları vasıtasıyla) yatırım yapılan işletmenin oy hakkının yüzde 20 ya da daha fazlasını elinde tutması durumunda, aksi açıkça ortaya konulmadığı sürece, söz konusu işletmenin önemli etkisinin bulunduğu kabul edilir. Diğer yandan, işletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak (örneğin bağlı ortaklıkları vasıtasıyla) yatırım yapılan işletmenin oy hakkının yüzde 20’sinden TMS 28 2 daha azını elinde bulundurması durumunda ise; böyle bir etkinin bulunduğu açıkça ortaya konulmadığı sürece, söz konusu işletmenin önemli etkisinin bulunmadığı kabul edilir³⁸⁰”. Dolayısıyla bir işletme yatırım yaptığı

³⁷⁷ TMS 28, Paragraf: 3.

³⁷⁸ BOBİ FRS, Paragraf: 10.2.

³⁷⁹ TMS 28, Paragraf: 3.

³⁸⁰ TMS 28, Paragraf: 5.

işletmedeki oy hakkının en az %20'sine sahipse önemli etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle yapılan yatırımın iştirak olarak kabul edilebilmesi için oy hakkının en az %20 olması gerekmektedir.

BOBİ FRS'de de önemli etki TMS 28'dekine benzer şekilde tanımlanmıştır. BOBİ FRS'ye göre; "Önemli etki, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarına ilişkin karar alma süreçlerine katılma gücü olup bu politikaları tek başına kontrol etme ya da bir başka taraf ile müşterek kontrol etme gücü değildir. Bir işletmenin, yatırım yaptığı işletmenin oy hakkının yüzde 20 ya da daha fazlasını, doğrudan ya da dolaylı olarak (örneğin bağlı ortaklıkları vasıtasıyla) elinde tutması durumunda, aksi açıkça ortaya konulmadığı sürece, yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkisinin bulunduğu kabul edilir. İşletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak yatırım yapılan işletmenin oy hakkının yüzde 20'sinden daha azını elinde bulundurması durumunda ise; böyle bir etkinin bulunduğu açıkça ortaya konulmadığı sürece, yatırım yapan işletmenin önemli etkisinin bulunmadığı kabul edilir"³⁸¹.

Vergi ve muhasebe mevzuatı uyarınca iştiraklerin ilk kayda alınması ve değerlemesi menkul kıymetlere benzer şekilde yapılmaktadır. İştirak hisseleri ilk muhasebeleştirme sırasında alış bedeli esas alınarak kaydedilir. Dönem sonu değerlemesi ise alış bedeli ya da borsa rayici üzerinden yapılmaktadır.

TMS/TFRS'ye göre iştiraklerin değerlemesinde öz kaynak yöntemi uygulanmaktadır. Öz kaynak yöntemi gereği iştirak yatırımı başlangıçta elde etme maliyetiyle muhasebeleştirilir. Bu bağlamda iştirak hisseleri elde edilirken aracı kurumlara ödenen komisyon vb. giderler yatırımın defter değerine eklenir³⁸². Edinme tarihinden sonra ise yatırımcının, yatırım yapılan işletmenin kar veya zararındaki payı yatırımın defter değeri artırılarak ya da azaltılarak finansal tablolara yansıtılır³⁸³. Başka bir ifadeyle yatırımcı işletme iştirak ettiği işletmenin kar ya da zararından alacağı payı, kendi kar veya zararı olarak muhasebeleştirir.

³⁸¹ BOBİ FRS, Paragraf 10.3, 10.4, 10.5.

³⁸² Ahmet Gökgöz, "İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S: 58 (2013), s. 6.

³⁸³ TMS 28, Paragraf: 10.

BOBİ FRS'ye göre iştirakler ilk kayda almada maliyet bedeli üzerinden ölçülür³⁸⁴. Maliyet bedeli işlem fiyatı ve işlem giderlerinden oluşur. Sonraki ölçümlerinde ise maliyet ya da öz kaynak yöntemlerinden biri uygulanır. BOBİ FRS uyarınca iştirakler münferit finansal tablolarda maliyet veya öz kaynak yöntemi kullanılarak, konsolide finansal tablolarda öz kaynak yöntemi kullanılarak ölçülür. Maliyet yönteminin kullanılması halinde iştirakler, varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirilerek maliyet bedelleri üzerinden değerlendirilir.

Öz kaynak yöntemi, yatırımcının yatırım yaptığı işletmenin gelirindeki payını muhasebeleştirirken tahakkuk esasını kullanmaktadır. Bu esasın bir sonucu olarak, yatırım yapılan işletme kazanç elde ettiğinde yatırımcı da bu kazancı gelir olarak muhasebeleştirmektedir³⁸⁵. Bu yöntemin kullanıldığı durumlarda yatırımın defter değeri iştirakin dönem net kar/zararından ve cari dönemde öz kaynaklarda kaydettiği kazanç ve kayıplardan işletmeye düşen pay kadar artırılır ya da azaltılır³⁸⁶.

5.3. Bağlı Ortaklıklar

Bağlı ortaklıklar da iştiraklerde olduğu gibi 1 sıra no'lu MSUGT, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'de ayrı ayrı tanımlanmıştır. MSUGT bir yatırımın bağlı ortaklık sayılabilmesini belirli bir oranda ortaklık payına bağlı olarak açıklarken, TMS/TFRS ve BOBİ FRS kontrol gücü kavramını esas almıştır.

Tek düzen hesap planı açıklamalarında bağlı ortaklıklar, “işletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak %50 oranından fazla sermayeye ya da oy hakkına veya bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin izlendiği hesap” olarak tanımlanmıştır. Bağlı ortaklığın sahipliğinin belirlenmesinde yönetim çoğunluğunu seçme hakkı esas alınmaktadır.

³⁸⁴ BOBİ FRS, Paragraf: 10.7.

³⁸⁵ Özerhan ve Akbulut, a.g.e., s. 96.

³⁸⁶ BOBİ FRS, paragraf:10.19.

TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardına göre bağı ortaklık, başka bir işletme tarafından kontrol edilen bir işletmedir³⁸⁷. Dolayısıyla bir işletmenin bağı ortaklık olarak değerlendirilebilmesi için bir başka işletme tarafından kontrol ediliyor olması gerekmektedir. Bu noktada kontrol gücünün tanımlanmasına ihtiyaç vardır. TFRS 10 uyarınca “Yatırımcı bir işletme, yatırım yaptığı işletmeyle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere maruz kaldığı veya bu getirilerde hak sahibi olduğu, aynı zamanda bu getirileri yatırım yaptığı işletme üzerindeki gücüyle etkileme imkânına sahip olduğu durumda yatırım yaptığı işletmeyi kontrol etmektedir”³⁸⁸. Bu bağlamda kontrol edilen işletme bağı ortaklı, kontrol gücünü elinde bulunduran işletme ana ortaklık olarak adlandırılır.

BOBİ FRS bölüm 22’de bağı ortaklık TFRS 10’daki hükme benzer şekilde tanımlanmıştır. İlgili tanıma göre bağı ortaklık, “adi ortaklık gibi tüzel kişiliği bulunmayan işletmeler de dâhil olmak üzere, başka bir işletme tarafından kontrol edilen işletmedir”³⁸⁹. Görüldüğü üzere burada da kilit nokta kontrol edilme durumudur.

BOBİ FRS’de kontrol, faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla bir işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü olarak tanımlanmıştır³⁹⁰. Yatırımcının, bir işletmedeki oy haklarının yarısından fazlasına sahip olması durumunda, aksi ortaya koyulmadığı sürece, bu işletme üzerinde kontrolünün bulunduğu kabul edilir³⁹¹. Ayrıca oy haklarının yarısından daha azına sahip olursa bile bazı durumlarda yine kontrol gücü bulunduğu varsayılması kabul edilmiştir³⁹². Bağı ortaklıkların muhasebeleştirilmesi

³⁸⁷ TFRS 10, Ek A.

³⁸⁸ TFRS 10, Paragraf: 6.

³⁸⁹ BOBİ FRS, Paragraf: 22.2.

³⁹⁰ BOBİ FRS, Paragraf: 22.3.

³⁹¹ BOBİ FRS, Paragraf: 22.4.

³⁹² yatırımcının, yatırım yapılan işletmenin oy haklarının yarısına veya daha azına sahip olsa bile aşağıdaki durumların varlığı halinde bu işletme üzerinde kontrolünün bulunduğu varsayılır: a) Yatırımcının diğer pay sahipleriyle yapılan bir anlaşma çerçevesinde oy haklarının yarısından fazlasını kontrol etmesi, b) Yatırımcının bir düzenleme veya sözleşme ya da yatırım yapılan işletmenin ana sözleşmesi uyarınca bu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücünün bulunması, c) Yatırımcının, yatırım yapılan işletmenin kontrolünü sağlayan yönetim kurulu veya benzer bir yürütme organı üyelerinin çoğunluğunu atama veya görevden alma gücüne sahip olması ç) Cari ve önceki raporlama dönemi boyunca ve konsolide finansal tabloların düzenlendiği tarihe kadar görevde bulunmuş olan ve yatırım yapılan işletmenin kontrolünü sağlayan yönetim kurulu veya benzer yürütme organı üyelerinin çoğunluğunun, yatırımcının oy haklarının kullanımı sonucunda atanmış olması. 169 Ancak bu durumda üçüncü bir tarafın işletmedeki oy haklarının yarısından fazlasına veya (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilen haklara sahip olmaması gerekir (BOBİ FRS, Paragraf: 22.4).

ve değerlemesi birçok noktada iştiraklere benzemektedir. VUK uyarınca bağlı ortaklıkların ilk muhasebeleştirilmesinde alış bedeli, dönem sonunda alış bedeli ya da borsa rayici esas alınır.

TMS/TFRS'ye göre bağlı ortaklıkların ilk kayda alınmasında konsolidasyon işlemi uygulanmakta ve konsolide finansal tablolar hazırlanmaktadır. Bu süreçte TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar hükümleri uygulanmaktadır. İlgili standartta konsolide finansal tablolar, “Ana ortaklığın ve onun bağlı ortaklıklarının varlıklarının, borçlarının, öz kaynaklarının, gelirlerinin, giderlerinin ve nakit akışlarının tek bir işletmeninki gibi sunulduğu, bir gruba ait finansal tablolardır³⁹³”. lm konusunda TFRS 10'da aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir: “Bir işletme, bağlı ortaklığının gelir ve giderlerini, bağlı ortaklık üzerinde kontrol sahibi olduğu tarihten kontrolü kaybettiği tarihe kadar konsolide finansal tablolara dhil eder. Bağlı ortaklığın gelir ve giderleri, edinim tarihindeki konsolide finansal tablolara yansıtılmış varlık ve borç tutarlarına dayanmalıdır. Örneğin, bağlı ortaklığın edinildiği tarihten sonra konsolide kapsamlı gelir tablosuna yansıtılan amortisman giderleri, ilgili amortismanı tabi varlıkların, bağlı ortaklığın edinildiği tarihte konsolide finansal tablolara yansıtılmış gerçeğe uygun değerlerine dayanmalıdır”³⁹⁴.

BOBİ FRS'de bağlı ortaklıkların muhasebeleştirilmesi büyük işletmeler ve büyük işletmeler dışındaki işletmeler için ayrı ayrı ele alınmıştır. BOBİ FRS uyarınca büyük işletmeler dışındaki işletmelerin konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu işletmeler bağlı ortaklıklarındaki yatırımlarını maliyet yöntemi ya da öz kaynak yöntemi kullanarak muhasebeleştirirler. Dolayısıyla bağlı ortaklıkların ilk kayda alınmalarında ve sonraki ölçümlerinde “İştiraklerdeki yatırımlar” bölümünde yer alan hususlar kıyasen uygulanır. Başka bir ifadeyle büyük işletmeler dışındaki işletmeler bağlı ortaklıklarındaki yatırımlarını muhasebeleştirirken ve ölçerken iştirak yatırımları için uyguladıkları kuralları esas alırlar.

Büyük işletmeler bağlı ortaklıklarını konsolidasyon işlemi uygulayarak (tam konsolidasyon yöntemine göre) konsolide eder ve konsolide finansal tabloları

³⁹³ TMS 10, Ek A.

³⁹⁴ TMS 10, Paragraf: B88.

hazırlarlar. BOBİ FRS’de konsolide finansal tablolar TFRS 10’daki şekilde tanımlanmıştır. BOBİ FRS’ye göre, “Büyük işletmeler bağlı ortaklığın ilk ediniminin muhasebeleştirilmesinde, “İş Birleşmeleri” bölümünde yer alan hükümleri uygular³⁹⁵. İş birleşmeleri bölümü uyarınca, “iş birleşmeleri satın alma yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir. Bu yöntemin uygulanmasında aşağıdaki adımlar takip edilir:

- Edinen işletmenin belirlenmesi.
- Birleşme tarihinin belirlenmesi.
- İş birleşmesinin maliyetinin belirlenmesi.
- Edinilen varlıkların, üstlenilen yükümlülüklerin ve kontrol gücü olmayan payların ölçümü ve kayda alınması.
- Şerefiye veya negatif şerefiyenin ölçülmesi ve kayda alınması³⁹⁶.

5.4. Diğer Mali Duran Varlıklar

Yukarıda belirtilen hesapların hiçbirinin kapsamına girmeyen diğer mali duran varlıkların izlendiği hesaptır. VUK uyarınca diğer mali duran varlıkların muhasebeleştirmesinde alış bedeli esas alınır. Dönem sonunda da alış bedeli ya da borsa rayıcı ile değerlendirilir. TMS/TFRS’ye göre TFRS 9 kapsamında ele alınan diğer mali duran varlıkların ilk kayda alınması gerçeğe uygun değer üzerinden, dönem sonu değerlemesi ise piyasa değeri ya da alış değeri üzerinden yapılır³⁹⁷.

BOBİ FRS uyarınca diğer mali duran varlıklar sınıfında yer alan kıymetler borsada işlem görüyor ise işlem fiyatından muhasebeleştirilir ve dönem sonunda gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilir. Borsada işlem görmemesi halinde maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilerek, dönem sonunda maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle ölçülür.

Mali duran varlıklara yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³⁹⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 22.15.

³⁹⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 22.10.

³⁹⁷ Pektaş, a.g.e., s. 116.

Tablo 5. Mali Duran Varlıklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Bağlı Menkul Kıymetler	Alış bedeli	İtfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer
İştirakler	Alış bedeli		Maliyet bedeli
Bağlı Ortaklıklar	Alış bedeli ya da borsa rayici		
Diğer Mali Duran Varlıklar	Alış bedeli ya da borsa rayici	Piyasa ya da alış değeri	Gerçeğe uygun değer

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

6. MADDİ DURAN VARLIKLAR

TDHP’de 25 numaralı hesap grubunu oluşturan maddi duran varlıklar1 sıra no’lu MSUGT’de ve muhasebe standartlarında ayrı ayrı tanımlanmıştır. MSUGT’ye göre maddi duran varlıklar, “İşletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süresi bir yıldan fazla olan fiziki varlık kalemlerinin ve bunlarla ilgili birikmiş amortismanların izlendiği hesap grubudur”.

Maddi duran varlıklar BOBİ FRS ve TMS 16’da birbirine benzer şekilde tanımlanmıştır. İlgili standartlara göre maddi duran varlıklar, “Mal veya hizmet üretimi veya arzında kullanılmak, başkalarına kiraya verilmek veya idari amaçlar çerçevesinde kullanılmak üzere elde tutulan ve bir dönemden daha fazla kullanımı öngörülen, fiziki kalemlerdir³⁹⁸. Yapılan tanımların ortak noktası bir varlığın maddi duran varlık olarak değerlendirilebilmesi için işletme faaliyetlerinde kullanılması, fiziki bir yapıya sahip olması, bir dönemden daha uzun kullanım ömrüne sahip olması gerektiğidir.

TDHP’de maddi duran varlıklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır;

- Arazi ve arsalar
- Yeraltı ve yerüstü düzenleri
- Binalar
- Tesis, makine ve cihazlar
- Taşıtlar
- Demirbaşlar

³⁹⁸ TMS 16, Paragraf: 6; BOBİ FRS, Paragraf: 12.2.

- Diğer maddi duran varlıklar
- Birikmiş amortismanlar
- Yapılmakta olan yatırımlar.

TMS 16'nın 37 nci paragrafında da arazi, arazi ve binalar, makineler, gemiler, uçaklar, motorlu taşıtlar, mobilya ve demirbaşlar, ofis gereçleri ve taşıyıcı bitkiler duran varlık sınıflarına örnek olarak gösterilmiştir. Ayrıca TMS 16 ve BOBİ FRS bölüm 12'de maddi duran varlıklar genel itibariyle ele alınmış, varlık türü ya da varlık sınıfları bazında ifade edilmemiştir.

VUK'ta maddi duran varlıklar şeklinde bir ayırım ve sınıflandırma yapılmamıştır. Bunun yerine gayrimenkuller ve demirbaş eşya başlıkları altında düzenleme yapılmıştır. VUK ve GVK hükümleri birlikte değerlendirildiğinde maddi duran varlık olarak kabul edilen iktisadi kıymetlerin VUK'ta büyük ölçüde gayrimenkuller kapsamında ele alındığı sonucuna ulaşılmaktadır. GVK'nın 70³⁹⁹ inci maddesinde gayrimenkuller kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca VUK'un 269 uncu maddesinde hangi kıymetlerin gayrimenkul gibi değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır. İlgili maddeye göre, gayrimenkullerin mütemmim cüzüleri ve teferruatı, tesisat ve makinalar, gemiler ve diğer taşıtlar ile gayri maddi haklar gayrimenkul gibi değerlendirilir. Çalışma kapsamında maddi duran varlıklar TDHP'deki sınıflandırma çerçevesinde ele alınacaktır.

6.1. Arazi ve Arsalar

İşletmeye ait her türlü arazi ve arsanın izlendiği hesaptır. TDK⁴⁰⁰ tarafından arsa, üzerine yapı yapılmak için ayrılmış yer; arazi, yeryüzü parçası şeklinde tanımlanmıştır. Arsa ve arazilerin ilk muhasebeleştirilmesi maliyet bedeliyle yapılmaktadır. BOBİ

³⁹⁹ GVK'nun 70 inci maddesine göre, “arazi, bina, maden suları, menba suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları, tuzlalar ve bunların mütemmim cüzüleri ve teferruatı, volî mahalleri ve dalyanlar, gayrimenkullerin, ayrı olarak kiraya verilen, mütemmim cüzüleri ve teferruatı ile bilûmum tesisatı, demirbaş eşyası ve döşemeleri, gayrimenkul olarak tescil edilen haklar, arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar, telif hakları, gemi ve gemi payları ile bilûmum motorlu tahmil ve tahliye vasıtaları, motorlu nakil ve cer vasıtaları, her türlü motorlu araç, makine ve tesisat ile bunların eklentileri” gayrimenkul olarak ifade edilmiştir.

⁴⁰⁰ Sozluk.gov.tr, erişim: 12.11.2021

FRS'nin 12.6 ncı paragrafında da maddi duran varlıkların ilk kayda alınması aşamasında maliyet bedeli ile ölçüleceği ifade edilmiştir.

TMS 16'da varlık olarak muhasebeleştirme koşullarını taşıyan bir maddi duran varlık kaleminin maliyet bedeli ile ölçüleceği hükme bağlanmıştır⁴⁰¹. Dolayısıyla arsa ve araziler ilk muhasebeleştirilirken maliyet bedeli esas alınmaktadır. Her bir mevzuat seti maliyet bedeline işaret etmesine karşın maliyet bedelini oluşturan unsurlar birbirinden farklı olduğu için arsa ve araziler (genel anlamda maddi duran varlıklar) kayıtlarda aynı tutar üzerinden gözükmeyecektir. VUK'ta maliyet bedeli Kanunun 262 nci maddesinde tanımlanmış ve maliyet bedeline dahil edilecek gider kalemleri belirtilmiştir. İlgili maddede maliyet bedeline eklenecek giderler hem gayrimenkuller hem de diğer iktisadi kıymetleri kapsamaktadır.

BOBİ FRS ve TMS 16'da maliyet bedelini oluşturan unsurlar genel itibariyle birbirine benzer şekilde ifade edilmiştir. TMS 16'ya göre “bir maddi duran varlık kaleminin maliyet bedeli aşağıdaki unsurları içermektedir:

- İndirimler ve ticari iskontolar düşüldükten sonra, ithalat vergileri ve iade edilmeyen alış vergileri dahil, satın alma fiyatı.
- Varlığın yerleştirileceği yere ve yönetim tarafından amaçlanan koşullarda çalışabilmesini sağlayacak duruma getirilmesine ilişkin her türlü maliyet.
- Maddi duran varlığın sökülmesi ve taşınması ile yerleştirildiği alanın restorasyonuna ilişkin tahmini maliyeti, işletmenin ilgili kalemin elde edilmesi ya da stok üretimi dışında bir amaçla belirli bir süre kullanımı sonucunda katlandığı yükümlülük⁴⁰².”

BOBİ FRS'de satın alınan maddi duran varlığın maliyet bedelinin ticari iskontolar ve indirimler çıkarıldıktan sonraki satın alma fiyatından, satın alma işlemine bağlı olarak yapılan giderlerden ve varlığın yönetim tarafından amaçlanan koşullarda kullanılabilmesini sağlayacak konuma ve duruma getirilmesiyle doğrudan

⁴⁰¹ TMS 16, Paragraf: 15.

⁴⁰² TMS 16, Paragraf: 16.

ilişkilendirilebilen maliyetlerden oluşacağı ifade edilmiş ve maliyet bedeline dahil edilecek unsurlar şu şekilde sıralanmıştır:

- “Nakliye ve montaj giderleri.
- Gümrük vergileri.
- Noter, mahkeme, kıymet takdiri vb. giderler.
- Satın alma sırasında ödenen, iade alınamayan vergi, resim ve harçlar.
- Varlıkla ilgili olarak yapılan işlerden dolayı serbest meslek erbabına ödenen ücretler.
- Varlığın yerleştirileceği yerin hazırlanmasına ilişkin maliyetler.
- Mevcut bir binanın satın alınarak yıkılması ve varlığın yerleştirileceği yerin veya arsanın hazırlanması için katlanılan giderler.
- Varlığın uygun şekilde çalışıp çalışmadığına dair yapılan test maliyetleri⁴⁰³”.

Arsa ve arazilerin de içinde bulunduğu maddi duran varlıkların maliyet bedelinin belirlenmesinde kredi faizleri ve kur farklarının durumu vergi mevzuatı açısından uzun süre tartışma konusu olmuştur. Ekim 2021 tarihinde VUK’un 262 nci maddesinde yapılan değişiklikte bu tartışmalara son verilmiş, kredi faizleri ve kur farklarının maliyete ekleneceği hüküm altına alınmıştır. BOBİ FRS ve TMS 16’da bu konuda özel hükümlere yer verildiği için standartlar boyutunda tartışma yaşanmamıştır.

TMS 16 uyarınca, “Bir maddi duran varlık kaleminin maliyeti, muhasebeleştirme tarihindeki peşin fiyatın eşdeğeri tutardır. Eğer ödeme normal kredi vadelerinin ötesine erteleniyorsa, peşin fiyat eşdeğeri ile toplam ödeme arasındaki fark kredi dönemi boyunca faiz olarak dikkate alınır⁴⁰⁴. Burada özellikli varlık olarak nitelendirilen kıymetlerin değeri ayrı incelenmelidir. Nitekim TMS 23’e göre, bir özellikli varlığın elde edilmesi, inşası ve üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetleri ilgili özellikli varlığın maliyetine dahil edilmektedir.

BOBİ FRS’de vade farkları ile ilgili, ödemenin vade süresinin bir yıl ya da daha uzun olmasına göre farklı uygulama söz konusudur. İlgili varlık bir yıl veya daha kısa vadeli

⁴⁰³ BOBİ FRS, Paragraf: 12.8.

⁴⁰⁴ TMS 16, Paragraf: 23.

bir ödeme karşılığında satın alınmışsa vade farkı ayrıştırılmaksızın, ödenen veya ödenmesi beklenen nakit tutar üzerinden ölçülür. Bir yıldan uzun vadeli bir ödeme karşılığında satın alınan maddi duran varlıklar ise, vade farkı ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden ölçülür⁴⁰⁵. Borçlanma maliyetleri ise oluştukları dönemde kar veya zarara yansıtılır⁴⁰⁶.

Maddi duran varlıkların VUK'a göre değerlemesinde de amorti edilmiş maliyet bedeli esas alınmaktadır. BOBİ FRS ve TMS 16 uyarınca maddi duran varlıkların sonraki ölçümleri, maliyet bedeli ya da yeniden değerlendirme modelinden birine göre yapılmaktadır. Maliyet modeline göre esas alınacak değer, ilgili varlığın maliyetinden birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları indirilmek suretiyle bulunan değerdir. Yeniden değerlendirme modelinde ise yeniden değerlemenin yapıldığı tarihteki gerçeğe uygun değerdir.

6.2. Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri

1 sıra numaralı MSUGT'de yeraltı ve yerüstü düzenleri, herhangi bir işin gerçekleşmesini sağlamak veya kolaylaştırmak için yeraltında ya da yerüstünde inşa edilmiş yapılar olarak tanımlanmıştır. Yeraltı düzenlerine kanallar, bacalar; yerüstü düzenlerine iskeleler, spor salonları, köprüler, yollar örnek olarak gösterilebilir⁴⁰⁷.

Yeraltı ve yerüstü düzenlerinin ilk muhasebeleştirilmesinde VUK, BOBİ FRS ve TMS/TFRS uyarınca maliyet bedeli esas alınmaktadır. Sonraki ölçümlerinde ise VUK'a göre ayrılan birikmiş amortismanları düşüldükten sonra oluşan maliyet bedeli esas alınmaktadır. TMS/TFRS ve BOBİ FRS uyarınca maliyet ya da yeniden değerlendirme modelinden biri seçilerek hesaplanan maliyet değeri ya da yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçüm yapılmaktadır.

6.3. Binalar

MSUGT'de binalar hesabı, işletmenin her türlü binaları ve bu binaların mütemmim cüzlerinin izlendiği hesaptır şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma paralel olarak VUK'un

⁴⁰⁵ BOBİ FRS, Paragraf: 12.9.

⁴⁰⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 12.10.

⁴⁰⁷ Sevilengül, a.g.e., s. 432.

269 uncu maddesinde gayrimenkullerin mütemmim cüzlerinin ve teferruatlarının da gayrimenkuller gibi değeri olacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca TMS 16'nın 37 nci paragrafında binalar, maddi duran varlıklara verilen örnekler arasında yer almıştır.

MSUGT'ye göre binalar ilk defa kayda alınırken maliyet bedeli esas alınır. BOBİ FRS'de ilk kayda alma sırasında maddi duran varlıkların maliyet bedeliyle ölçüleceği hüküm altına alınmıştır. TMS 16'da varlık olarak muhasebeleştirme koşullarını taşıyan maddi duran varlık kaleminin maliyet bedeliyle ölçüleceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla gerek BOBİ FRS gerek TMS 16 uyarınca binaların ilk muhasebeleştirilmesinde maliyet bedeli esas alınır.

Binalar satın alma yoluyla ya da inşa yoluyla edinilebilmektedir. Dolayısıyla kullanılacak maliyet bedeli üretim maliyeti ya da satın alma maliyeti olacaktır. İnşa edilen binalarda satın alma bedeli yerine üretim bedeli esas alınacaktır. Bu durum VUK'un 271 inci maddesinde "İnşa edilen binalarda ve gemilerde, imal edilen makina ve tesisatta, bunların inşa ve imal giderleri, satın alma bedeli yerine geçer" şeklinde ifade edilmiştir. BOBİ FRS'de de VUK'a paralel olarak işletme tarafından inşa ve imal edilen varlıkların maliyetlerinin de satın alma yoluyla edinilen varlıklarla aynı ilkeler doğrultusunda belirleneceği hükme bağlanmıştır⁴⁰⁸.

BOBİ FRS'ye göre arazi ve binaların birbirinden ayrılabilir varlıklardır ve birlikte edinilmiş olsalar bile ayrı olarak muhasebeleştirilmelidir⁴⁰⁹. Buna karşın MSUGT uyarınca binaların inşa edildiği arsa maliyeti de bina maliyetine dahil edilir⁴¹⁰. VUK'a göre binalar maliyet bedeliyle değerlendirilir. BOBİ FRS ve TMS/TFRS'ye göre ise maliyet ya da yeniden değerlendirme modelinden biri seçilerek değerlendirilir.

6.4. Tesis, Makine ve Cihazlar

Üretimde kullanılan her türlü makine, tesis ve cihazlar ile bunların eklentileri ve bu amaçla kullanılan taşıma gereçlerinin izlendiği hesaptır. MSUGT'ye bu hesabın kullanım amaçlarına ve makine çeşitlerine göre bölümlere ayrılabilmesi ifade

⁴⁰⁸ BOBİ FRS, Paragraf: 12.11.

⁴⁰⁹ BOBİ FRS, Paragraf: 12.5.

⁴¹⁰ KÜÇÜK, a.g.e., s. 118.

edilmiştir. MSUGT uyarınca tesis, makine ve cihazlar maliyet bedeliyle kaydedilmektedir. Benzer şekilde BOBİ FRS ve TMS 16'ya göre de bu hesap kapsamında izlenecek maddi duran varlıkların maliyet bedeli esas alınarak muhasebeleştirileceği hüküm altına alınmıştır.

VUK'a göre tesis, makine ve cihazlar maliyet bedeliyle değerlendirilir. BOBİ FRS ve TMS 16 uyarınca maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kapsamında maliyet bedeli ya da gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilebilir.

6.5. Taşıtlar

VUK'un 269 uncu maddesinde gemiler ve diğer taşıtların gayrimenkul gibi değerlendirileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla taşıtların gerek ilk kayda alınmasında gerekse dönem sonu değerlemesinde maliyet bedeli esas alınır. Ülkemizde taşıt alırken ödenen vergiler önemli bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa Özel Tüketim Vergisi işletmelerin ödeyeceği tutarı artırmaktadır. Ödenen vergilerin maliyet bedeline dahil edilmesi konusu mükelleflerin inisiyatifine bırakılmıştır. VUK'un 262 nci maddesinde "İktisadi kıymetin (emtia hariç) iktisap edilmesi veya değerinin artırılması ile ilgili olan özel tüketim vergisi, indirilemeyecek katma değer vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi ile kaynak kullanımını destekleme fonunu maliyet bedeline ithal etmekte veya genel giderler arasında göstermekte mükellefler serbesttirler". Burada özellikli konu binek otomobiller için ödenen KDV'dir. 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nda binek otomobillerin iktisabında ödenen KDV için özel hüküm bulunmaktadır. KDVK'nın 30/b maddesine göre; " Faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi olanların bu amaçla kullandıkları hariç olmak üzere işletmelere ait binek otomobillerinin alış vesikalarında gösterilen katma değer vergisi hesaplanan KDV'den indirilemez".

TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre de taşıtların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet bedeli üzerinden yapılmaktadır. Gümrük vergileri, satın alma sırasında ödenen ve iade alınamayan vergiler maliyet bedeline dahil edilir⁴¹¹. Sonraki ölçümleri ise maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli esas alınarak yapılmaktadır.

⁴¹¹ TMS 16, Paragraf:16; BOBİ FRS, Paragraf: 12.8.

6.6. Demirbaşlar

1 sıra numaralı MSUGT'ye göre demirbaşlar, “İşletme faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılan her türlü büro makine ve cihazları ile döşeme, masa, koltuk, dolap, mobilya gibi maddi varlıkların izlendiği hesaptır”. VUK'un 273 üncü maddesi demirbaş eşya başlığı altında düzenlemekle beraber demirbaş eşyanın tanımı yapılmamıştır. Sadece alet, edevat ve demirbaş eşyanın değerlendirme ölçüsüne yer verilmiştir. İlgili maddede alet, edevat ve mefruşatın ayrı ayrı ifade edilmiş olması bu kıymetlerin demirbaş eşyadan farklı olduğunun yasal ifadesi olarak yorumlanmaktadır⁴¹². Buradan hareketle demirbaşlar, işletmede sürekli olarak kullanılan ancak doğrudan üretim sürecine katılmayan masa, sandalye, televizyon, telefon, faks gibi araçları ifade etmektedir⁴¹³.

VUK'a göre demirbaşlar maliyet bedeli ile değerlendirilir. İmal edilen demirbaşlarda imal giderleri satın alma bedeli yerine geçmektedir. Aynı maddede maliyet bedelinin hangi unsurlardan oluşacağını ifade eden cümle 2021 yılında kaldırılmıştır. Bu düzenleme VUK'un “Maliyet bedeli” başlıklı 262 nci maddesinde yapılan düzenlemeye paralel olarak yapılmıştır. BOBİ FRS ve TMS/TFRS açısından demirbaşların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet bedeli ile yapılmaktadır. Sonraki ölçümünde ise maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli esas alınmaktadır.

6.7. Yapılmakta Olan Yatırımlar

Maddi duran varlıklar kapsamında değerlendirilen iktisadi kıymetlerin edinimi iki şekilde gerçekleşir. Bu kıymetler ya satın alınır ya da inşa veya imal edilir. İnşa ya da imal edilmesi halinde, başka bir ifadeyle varlığın edinilmesinin uzun bir süreye yayılması halinde, varlık kullanıma hazır hale gelinceye kadar yapılan maliyetler ayrı bir hesapta izlenmektedir⁴¹⁴. Burada kullanılması gereken hesap “Yapılmakta Olan Yatırımlar” hesabıdır.

1 sıra no'lu MSUGT'de yapılmakta olan yatırımlar; “İşletmede, yapımı süren ve tamamlandığında ilgili maddi duran varlık hesabına aktarılacak olan, her türlü madde ve

⁴¹² Öztürk, a.g.e., s. 386.

⁴¹³ Özyer, a.g.e., s. 638.

⁴¹⁴ Sevilengül, a.g.e., s. 437; Özerhan ve Yanık, a.g.e., s. 243.

malzeme ile işçilik ve genel giderlerle ilgili harcamaların izlendiği hesap” şeklinde tanımlanmıştır. Yapılmakta olan yatırımlar hesabında izlenen tutarlar, yatırım tamamlandıktan sonra aktifleştirme işlemiyle birlikte maddi duran varlık mahiyeti kazanmaktadır⁴¹⁵.

Hesaba kaydedilen değerlerin ilk muhasebeleştirilmesinde hem MSUGT hem BOBİ FRS hem de TMS/TFRS uyarınca maliyet bedeli esas alınır. Hesabın değerlemesi VUK’a göre mukayyet değeri ile yapılmaktadır. BOBİ FRS ve TMS 16’ya göre ise maliyet bedeli ya da yeniden değerlendirme modelinden biri seçilerek değerlendirme yapılması uygun görülmüştür.

6.8. Verilen Avanslar

Avans, bir mal ya da hizmet almak için mal veya hizmeti almadan önce, bedeline mahsuben yapılan ödemedir⁴¹⁶. Başka bir ifade ile avanslar gelecekte yapılacak olan mal ve hizmet teslimleri karşılığında peşin alınan veya verilen değerleri ifade etmektedir. Maddi duran varlıklar sınıfı içinde yer alan 259 no’lu hesaba verilen avanslar kaydedilmektedir ve MSUGT’de bu hesap, “Yurt içinden veya yurt dışından satın alınmak üzere sipariş edilen maddi duran varlıklarla ilgili olarak yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır” şeklinde tanımlanmıştır.

Avanslarla ilgili en çok tartışılan konu, döviz cinsinden olan avansların borç/alacak olarak kabul edilerek değerlemeye tabi tutulup tutulamayacağı ve ortaya çıkan kur farklarının dönem kazancıyla ilişkilendirilmesidir. MSUGT uyarınca ulusal para cinsinden olan avanslar mukayyet değeriyle kayda alınır. Yabancı para cinsinden verilen avanslar için ise kayda alındığı günkü döviz alış kuru kullanılır. BOBİ FRS ve TMS/TFRS uyarınca gerçeğe uygun değer esas alınır.

Verilen avansların değerlendirilmesi VUK uyarınca mukayyet değer esas alınarak yapılmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere tartışılan husus döviz üzerinden verilen avanslardır. Bu konuda VUK’ta hüküm bulunmamasının yanı sıra genel tebliğ

⁴¹⁵ Mehmet Emin Akyol, “Maddi Duran Varlıkların VUK ve Muhasebe Standartlarına Göre Değerlemesi”, *Yaklaşım Dergisi*, S: 228 (2011).

⁴¹⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 378.

düzeyinde de açıklama yapılmamıştır. Bununla birlikte uygulamada farklı görüşler bulunmaktadır⁴¹⁷. Ancak Maliye Bakanlığınca verilen çok sayıdaki özeltede verilen avansların kur değertemesine tutulması gerektiğı ve oluşan kur farklarının dönem kazancının tespitinde dikkate alınacağı ifade edilmiştir⁴¹⁸. Danıştay'ın bu konuda birbiriyle çelişen kararları bulunmaktadır⁴¹⁹. BOBİ FRS ve TMS/TFRS uyarınca verilen avansların dönem sonu değertemesinde gerçeğe uygun değert ölçütü esas alınmaktadır.

Maddi duran varlıklara yönelik değertleme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Maddi Duran Varlıklar Değertleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Arazi ve Arsalar	Maliyet bedeli	Maliyet bedeli	Maliyet bedeli
Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri	Maliyet bedeli	Maliyet bedeli ya da gerçeğe uygun değert	Maliyet bedeli ya da gerçeğe uygun değert
Binalar	Maliyet bedeli	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır
Taşıtlar	Maliyet bedeli	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır
Demirbaşlar	Maliyet bedeli	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır
Yapılmakta Olan Yatırımlar	Mukayyet değert	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değertleme modeli kullanılır
Verile Avanslar	Mukayyet değert	Maliyet ya da	Maliyet ya da

⁴¹⁷ Bu konuda üç farklı görüşten bahsedilebilir.

1. Avanslar alacak ya da borç olmadığı için değertleme yapılmaz.
2. Alınan ya da verilen avanslar, dövizli borç ya da alacaklardan farklı değildir, değertlemeye tabi tutulması gerekir.
3. Avanslar borç ya da alacak değildir ancak gerçekçi bir bilanço çıkarabilmek için değertleme yapılmasında fayda vardır.

⁴¹⁸ Kocaeli Vergi Dairesi Başkanlığı, B.07.1.GİB.4.41.15.02-190-3/8-18 sayılı ve 24/02/2011 tarihli özeltesi; Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, 64597866-105[289-2015]-16168 sayılı ve 30/06/2015 tarihli özeltesi; Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı, B.07.1.GİB.4.16.17.02-VUK-10-57-12 sayılı ve 02/02/2011 tarihli özeltesi; Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, B.07.0.GEL.0.29/2968-298-405-17626 sayılı ve 04/05/2005 tarihli özeltesi; Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, 64597866-105[280-2014]-122 sayılı ve 24/07/2014 tarihli özeltesi.

⁴¹⁹ Bu konuda Danıştay 3. Daire 06.02.1997 tarih ve E:1995/470 K:1997/486 sayılı kararı ile Danıştay 3. Daire 04.06.1996 tarih ve E:1995/2225 K:1996/127 sayılı kararlarına bakılabilir.

		yeniden değerleme modeli kullanılır	yeniden değerleme modeli kullanılır
--	--	--	--

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

7. MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR

Maddi olmayan duran varlıklar TDHP’de 26 no’lu hesap grubunda ele alınmış ve tanımlanmıştır. TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardı ve BOBİ FRS Bölüm 14 maddi olmayan duran varlıklara ilişkin uygulamaların hüküm altına alındığı muhasebe standartlarıdır.

1 sıra no’lu MSUGT’de maddi olmayan duran varlıklar, “Herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan ve işletmenin belli bir şekilde yararlandığı veya yararlanmayı beklediği aktifleştirilen giderler ile belli koşullar altında hukuken himaye gören haklar ve şerefiyelerin izlendiği hesap grubu” olarak tanımlanmıştır.

BOBİ FRS bölüm 14 ve TMS 38’de benzer tanımlamalar kullanılmış ve maddi olmayan duran varlık, “Fiziksel niteliği olmayan ancak tanımlanabilir nitelikteki parasal varlıklardır” şeklinde ifade edilmiştir.

TDHP’de; haklar, şerefiye, kuruluş ve örgütlenme giderleri, araştırma ve geliştirme giderleri, özel maliyetler, diğer maddi olmayan duran varlıklar, birikmiş amortismanlar ve verilen avanslar olmak üzere gruplandırılan maddi olmayan duran varlıklar TMS 38’de “bilgisayar yazılımı, patentler, telif hakları, sinema filmleri, müşteri listeleri, ipotek hizmeti sunma hakları, balıkçılık lisansları, ithalat kotaları, isim hakları, müşteri ve tedarikçi ilişkileri, müşteri sadakati, pazar payı ve pazarlama hakları⁴²⁰” olarak örneklendirilmiştir. Gerek TMS 38 gerek BOBİ FRS iş birleşmeleri sonucu ortaya çıkan şerefiyenin maddi duran varlıklar standardı kapsamında olmadığını ifade etmiştir⁴²¹.

Maddi olmayan duran varlıklar işletme içinde yaratılabileceği gibi ayrı olarak da elde edilebilirler. 1 sıra no’lu MSUGT ve vergi mevzuatı uyarınca maddi olmayan duran varlıkların ilk kayda alınması ve ölçümünde genel olarak maliyet bedeli esas alınır.

⁴²⁰ TMS 38, Paragraf:9.

⁴²¹ TMS 38, Paragraf:3; BOBİ FRS, Paragraf:14.4.

BOBİ FRS’ye göre maddi olmayan duran varlıklar ilk kayda alınması sırasında maliyet bedeliyle, sonraki dönemlerde birikmiş itfa payları ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle maliyeti üzerinden ölçülür⁴²². TMS 38’e göre, bir maddi olmayan duran varlık ilk muhasebeleştirilmesi sırasında maliyet bedeliyle ölçülür⁴²³. Muhasebeleştirme sonrasında ise maliyet yöntemi ya da yeniden değerlendirme yöntemi muhasebe politikası olarak seçilmek yöntemiyle ölçüm yapılır⁴²⁴.

7.1. Haklar

MSUGT’ye göre haklar, “İmtiyaz, patent, lisans, ticari marka ve unvan gibi bir bedel ödenerek elde edilen bazı hukuki tasarruflar ile kamu otoritelerinin işletmeye belirli alanlarda tanıdığı kullanma, yararlanma gibi yetkiler dolayısıyla yapılan harcamaların kaydedildiği hesap” olarak ifade edilmiştir. MSUGT’de yer verilen tanımlamada lisans, patent gibi haklar zikredilmekle beraber, bu grupta hangi hakların yer aldığına ilişkin ayrıntılı bir kanuni tanım bulunmamaktadır. Gayri maddi haklara ilişkin en kapsamlı tanım 1 sayılı Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Genel Tebliğde⁴²⁵ yapılmıştır. İlgili tebliğe göre, “Gayri maddi haklar, sinema filmleri, radyo-televizyon yayınlarında kullanılan filmler ve bantlar dahil olmak üzere edebi, artistik, bilimsel her nevi telif hakkının veya her nevi patentin, alametifarikanın, desen veya modelin, planın, gizli formül veya üretim yönteminin veya sınai, ticari, bilimsel tecrübeye dayalı bilgi birikiminin kullanma imtiyazı, kullanma hakkı veya satışı ile sınai, ticari, bilimsel teçhizatın kullanma imtiyazı veya kullanma hakkını ifade etmektedir”. Ayrıca gayri maddi hakların özellikleri nedeniyle ticari gayri maddi haklar ve pazarlama amaçlı gayri maddi haklar olmak üzere iki grupta incelenebileceği aynı tebliğde ifade edilmiştir⁴²⁶.

⁴²² BOBİ FRS, Paragraf: 14.7, 14.21.

⁴²³ TMS 38, Paragraf: 24.

⁴²⁴ TMS 38, Paragraf: 72.

⁴²⁵ 18.11.2007 tarih ve 26704 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴²⁶ İlgili tebliğ uyarınca, ticari gayri maddi haklar bir malın üretiminde ya da bir hizmetin sağlanmasında kullanılan patentler, know-how, dizaynlar ve modeller ile müşterilere transfer edilen ya da ticari faaliyetin işletiminde kullanılan (bilgisayar yazılım programları gibi) ticari varlık niteliğine sahip gayri maddi hakları ifade etmektedir. Pazarlama amaçlı gayri maddi haklar ise, bir ürün ya da hizmetin ticari amaçlı olarak kullanımına yardımcı olan ticari markalar ve ticari unvanlar, müşteri listeleri, dağıtım kanalları ile ilgili ürün açısından önemli bir promosyon değerine sahip nevi şahsına münhasır isimler, semboller ya da resimler gibi gayri maddi hakları ifade etmektedir.

Bu açıklamaya benzer şekilde 333 no’lu VUK Genel Tebliğ ekinde⁴²⁷ “gayri maddi iktisadi kıymetler, : imtiyaz hakları, patent, formül, dizayn, örnek kalıp, teknik bilgi (know-how), format, telif hakkı ve benzeri kalemler, lisans, kullanım hakkı ve izni veya devlet kurum ve kuruluşları tarafından verilen diğer haklar (İşletme hakkı gibi) ve bunların benzerleri” olarak sayılmıştır.

MSUGT uyarınca gayri maddi haklar maliyet bedelleri ile kaydedilir. BOBİ FRS bölüm 14 ve TMS 38 uyarınca maddi olmayan duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet bedeli ile yapılacaktır. Gayri maddi hakların değerlemesinde de büyük ölçüde maliyet bedelinin esas alınacağını söylemek mümkündür. VUK’un 269 uncu maddesine göre gayri maddi haklar gayrimenkuller gibi değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yukarıda sayılan haklar maliyet bedeli ile değerlendirilecek, gayrimenkullerde maliyet bedelinin belirlenmesinde esas alınan hükümler gayri maddi haklar için de geçerli olacaktır.

BOBİ FRS’ye göre maddi olmayan duran varlıklar ilk kayda almadan sonra birikmiş itfa payları ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle maliyet bedeli ile ölçülür⁴²⁸. TMS 38’e göre işletme maddi olmayan duran varlıkların ölçümü için maliyet yöntemi ya da yeniden değerlendirme yöntemini seçebilmektedir. Maliyet yöntemi uyarınca, maddi olmayan duran varlıklar, ilk muhasebeleştirilmesinin ardından, maliyetinden, tüm birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararları düşülmüş olarak izlenir⁴²⁹. Yeniden değerlendirme yöntemine göre bir maddi olmayan duran varlık, ilk muhasebeleştirilmesinin ardından, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararlarının tamamı düşüldükten sonra hesaplanan tutarı olan yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden izlenir⁴³⁰.

7.2. Şerefiye

Türkçede şerefiye bayındırlıkla alakalı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Ancak burada anlatılmak istenen şerefiye uluslararası muhasebe standartlarında ifade edilen

⁴²⁷ 28.04.2004 tarih ve 25446 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴²⁸ BOBİ FRS, Paragraf: 14.21.

⁴²⁹ TMS 38, Paragraf: 74.

⁴³⁰ TMS 38, Paragraf:75.

“goodwill” kavramının karşılığıdır. VUK’ta şerefiye yerine peştemallık kavramı kullanılmış ancak tanımı yapılmamıştır.

MSUGT’de şerefiye, “bir işletme devralınırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının (öz varlık) değeri arasındaki olumlu farkların izlenmesinde kullanılan hesap” şeklinde açıklanmıştır. Vergi ve muhasebe mevzuatında sadece bu tanımlama yer almaktadır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse şerefiye, ticari bir işletmenin fiziksel varlıkları dışındaki değerini tanımlayan bir kavramdır⁴³¹. Bir işletme satın alınırken işletmenin sahip olduğu fiziksel varlıkların değerinin yanı sıra, bulunduğu yerin önemi, müşteri kitlesi, piyasada sahip olduğu şöhret ve itibar gibi değerler için de ödeme yapılabilmektedir. İşte bu unsurlar şerefiyeyi oluşturmaktadır. Buradan hareketle şerefiye kavramını işletmenin sahip olduğu maddi ve maddi olmayan varlıkların bir arada olmasından kaynaklanan sinerji olarak tanımlamak mümkündür⁴³². TFRS 3’te şerefiye, “Tek olarak tanımlanamayan ve ayrı olarak kaydedilemeyen bir işletme birleşmesinde edinilmiş diğer varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik fayda” şeklinde tanımlanmıştır.

Şerefiye işletmenin devredilmesinden kaynaklanmaktadır⁴³³. Bu noktada edinen işletme ve edinilen işletme kavramları ortaya çıkmaktadır. Şerefiye, edinen işletmenin ödediği bedelin gerçeğe uygun değeri ile edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak tanımlanabilir⁴³⁴. Türkçede hava parası kavramı ile ifade edilmektedir. Buradan hareketle;

“Şerefiye=satın alma fiyatı-elde edilen net varlıkların gerçeğe uygun değeri” şeklinde formüle etmek mümkündür⁴³⁵.

⁴³¹ Özyer, a.g.e., s. 713.

⁴³² Gökhan Kayar, “Şerefiye Yenilenebilir Bir İktisadi Kıymet Midir?”, *Vergi Dünyası*, S:338 (2009), s.63.

⁴³³ Robert Killins, Thanh Ngo, Hongxia Wang “Goodwill Impairment and CEO Overconfidence”, *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, S:29 (2021), s. 1.

⁴³⁴ George Emmanuel Iatridis, Kostas Pappas, Martin Walker “Narrative Disclosure Quality and the Timeliness of Goodwill Impairments”, *The British Accounting Review*, in press, s.2.

⁴³⁵ Gürbüz Gökçen, Başak Ataman Akgül, Cemal Çakıcı, *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları*, 1. Baskı, 2006, Beta Basım Yayım Dağıtım.

İşletmenin devri ya da edinimi sırasında ortaya çıktığı için diğer maddi olmayan duran varlıklardan farklı olarak, maddi olmayan duran varlıklar standardında değil, TMS/TFRS açısından “TFRS 3 İşletme Birleşmeleri” ve BOBİ FRS açısından “BOBİ FRS Bölüm 21 İş Birleşmeleri” kapsamında açıklanmıştır.

VUK’a göre şerefiye maliyet bedeli ile kayda alınır. BOBİ FRS’de şerefiye tutarı, birleşme tarihinde iş birleşmesinin maliyetinin, edinilen tarafın bu bölüme göre kayda alınan ve ölçülen net varlıklarındaki edinen işletmenin payını aşan kısmı⁴³⁶ şeklinde ifade edilmiştir. İşletme şerefiyeyi bu tutar olarak maliyet bedeli üzerinden ölçer⁴³⁷. TMS/TFRS’ye göre şerefiyenin muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında hüküm altına alınmıştır. Bu standarda göre “edinen işletme şerefiyeyi birleşme tarihi itibarıyla aşağıda yer alan (a)’nın (b)’den fazlası şeklinde ölçerek muhasebeleştirir:

(a) Aşağıdakilerin toplamı:

- (i) Bu TFRS’ye uygun olarak ölçülmüş, genellikle birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değer üzerinden ölçümü gerektiren transfer edilmiş bedel;
- (ii) Bu TFRS’ye uygun olarak ölçülmüş, edinilen işletmedeki azınlık payı (kontrol gücü sağlamayan pay) tutarı ve
- (iii) Aşamalı olarak gerçekleşen bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin daha önceden elde tuttuğu edinilen işletmedeki öz kaynak payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri.

(b) Bu TFRS’ye uygun olarak ölçülmüş, edinilen tanımlanabilir varlıkların ve üstlenilen tanımlanabilir borçların birleşme tarihindeki net tutarları⁴³⁸.

Bu hesaplama hareketle şerefiyenin doğrudan ölçümünün söz konusu olmadığını ve kalan bir değer olarak hesaplandığını söylemek mümkündür⁴³⁹. Dönem sonunda şerefiye, VUK’a göre kayıtlı değer ile değerlendirilir. BOBİ FRS’ye göre şerefiye ilk kayda

⁴³⁶ BOBİ FRS, Paragraf: 21.26.

⁴³⁷ Tuğçe Uzun Kocamış, Gülçin Yıldırım, *Büyük ve Orta Boy İşletmelere Yönelik Finansal Raporlama Standartlarıyla (BOBİ FRS) Uyumlu Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2019, s. 125.

⁴³⁸ TFRS 3, Paragraf: 32.

⁴³⁹ Yıldız Özerhan, UFRS 3 İşletme Birleşmeleri, <http://www.dt-audit.com/dosyalar/Egitim/Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/1.Hafta/B%C3%96L%C3%9CM%2014%20UFRS%203%20%C4%B0%C5%9ELETME%20B%C4%B0RLE%C5%9EMELER%C4%B0.pdf>, Erişim Tarihi: 19.03.2021.

alındığı tutardan birikmiş itfa payları düşölerek ölçölür ve değör düşölklölöl testine tabi tutulmaz. TMS/TFRS'ye göre her dönem sonunda şerefiyede değör düşölklölöl hesaplanır ve amortismana tabi tutulmaz.

7.3. Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri

Kuruluş ve örgütlenme giderleri, bir işletmenin kurulması, yeni bir şubenin açılması, işlerin sürekli olarak genişletilmesi için yapılan ve karşılığında maddi bir değör elde edilmeyen giderlerdir⁴⁴⁰. VUK'ta ilk tesis ve taazzuv giderleri olarak ifade edilen ve MSUGT ile aynı açıdan tanımlanan bu giderler hem kuruluş aşamasında olan hem de faaliyetine devam eden işletmeler açısından söz konusu olabilmektedir. Yeni kurulan işletmeler için; şirket esas sözleşmesinin hazırlanması, kuruluşun gerçekleşmesi amacıyla yapılan seyahat giderleri, genel kurul toplantısı giderleri, işletmenin faaliyet konusu ile ilgili olarak yapılan fizibilite raporu, proje masrafları gibi giderler, faaliyetine devam eden işletmeleri için; sermaye artırımı konusunda yapılan giderler, hisse senedi ve tahvil ihraç giderleri, yeni bir şube açılması için yapılan giderler, personel eğitim harcamaları gibi gider kalemleri örnek olarak verilebilir. Kuruluş ve örgütlenme giderleri karşılığında bir iktisadi kıymet edinilmemektedir. Dolayısıyla bu giderlerin mülkiyete konu olması ve alınıp satılması söz konusu değildir.

VUK uyarınca kuruluş ve örgütlenme giderlerinin aktifleştirilmesi ihtiyaridir. Kurumlar dilerse bu giderlerini aktifleştirme yolunu seçebilir, dilerse doğrudan sonuç hesaplarına intikal ettirebilirler. Ancak bu seçim hakkı sadece kurumlara tanınmıştır. Gerçek kişiler ve şahıs şirketlerinin bu giderleri aktifleştirme hakkı bulunmamaktadır. Tek düzen muhasebe sistemi gereği kuruluş ve örgütlenme giderleri maliyet bedeli ile kaydedilir. Değerlemesi ise VUK'un 282 nci maddesi gereği mukayyet değeri üzerinden yapılmaktadır.

BOBİ FRS ve TMS/TFRS'de kuruluş ve örgütlenme giderlerini aktifleştirme hakkı bulunmamaktadır. Bu harcamalar oluştukları dönemde gider kaydedilir. TMS/TFRS'de "Bir tüzel kişiliğin oluşturulması için yapılan yasal ve sekretarya türü maliyetler, yeni bir tesis veya işyeri açmak için yapılan harcamalar (yani açılış öncesi maliyetler) veya

⁴⁴⁰ 1 Sıra numaralı MSUGT.

yeni faaliyetlerin başlatılması, yeni ürün veya süreçlerin oluşturulması için yapılan harcamalar (yani faaliyet öncesi maliyetler)” gibi kuruluş maliyetlerinin gerçekleştiği anda muhasebeleştirileceği hüküm altına alınmıştır⁴⁴¹. BOBİ FRS bölüm 14’te kuruluş ve örgütlenme giderleri oluştukları dönemde gider olarak kâr veya zarara yansıtılacak harcamalar arasında sayılmıştır⁴⁴².

7.4. Araştırma Geliştirme Giderleri

MSUGT’de 263 numaralı araştırma geliştirme giderleri hesabı “İşletmede yeni ürün ve teknolojiler oluşturulması, mevcutların geliştirilmesi ve benzeri amaçlarla yapılan her türlü harcamalardan aktifleştirilen kısmın izlendiği hesap” olarak tanımlanmıştır. Tanımda da belirtildiği üzere bu hesaba araştırma geliştirme giderlerinin aktifleştirilen kısımları kaydedilmektedir. Ancak tebliğde hangi durumlarda bu giderlerin aktifleştirileceği, hangi durumlarda doğrudan gider yazılacağı belirtilmediği gibi araştırma ve geliştirme kavramları da tanımlanmamıştır. Bu konuda VUK’ta da hüküm bulunmamaktadır.

Araştırma ve geliştirme kavramlar TMS 38’de ayrı ayrı tanımlanmıştır. İlgili standart uyarınca araştırma, “Yeni bir bilimsel ya da teknik bir bilgi ve anlayış kazanma amacıyla üstlenilen özgün ve planlı incelemedir⁴⁴³”. Geliştirme ise; “Ticari üretim ya da kullanıma başlamadan önce, yeni veya önemli ölçüde geliştirilmiş malzeme, aygıt, ürün, süreç, sistem ya da hizmetlerin üretim planı veya tasarımında araştırma sonuçları ya da diğer bilgilerin uygulanmasıdır⁴⁴⁴”. İşletme içinde oluşturulan maddi olmayan duran varlığın kayda alınıp alınmayacağına değerlendirilmesinde ilgili varlığın oluşum sürecinin bu iki safha dikkate alınarak belirleneceği ifade edilmiş, araştırma safhasında yapılan harcamaların aktifleştirilmeyeceği, harcamalar gerçekleştirildiğinde gider olarak muhasebeleştirileceği belirtilmiştir. BOBİ FRS Bölüm 14’te de aynı kurallar kabul edilmiştir.

⁴⁴¹ TMS 38, Paragraf:69.

⁴⁴² BOBİ FRS, Paragraf:14.14.

⁴⁴³ TMS 38, Paragraf: 8.

⁴⁴⁴ TMS 38, Paragraf: 8.

Vergi mevzuatında ise yapılacak olan harcamaların işletmeye gelecekte ekonomik yarar sağlayacağı beklentisi varsa bu fayda ölçüsünde aktifleştirileceği aksi halde gider yazılacağı kabul edilmiştir⁴⁴⁵. MSUGT'ye göre Ar-Ge giderlerinin ilk muhasebeleştirilmesi maliyet değeri ile yapılmaktadır. TMS 38 ve BOBİ FRS'ye göre de maliyet bedeli esas alınmaktadır. VUK'a göre Ar-Ge giderlerinin değerlendirilmesi konusunda özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak VUK'un 289 uncu maddesi gereği mukayyet değerle değerlendirileceğini söylemek mümkündür. BOBİ FRS uyarınca maddi olmayan duran varlıklar arasında yer alan Ar-Ge giderleri maliyet bedeli ile değerlemeye tabi tutulur. TMS/TFRS'ye göre ise maliyet ya da yeniden değerlendirme yöntemlerinden biri kullanılarak değerlendirilmektedir.

7.5. Özel Maliyetler

Özel maliyetler kiralanın gayrimenkuller üzerinde yapılan harcamalar için söz konusudur. VUK'un 272 nci maddesinde hüküm altına alınmış ve gayrimenkuller kira ile tutulmuş ise kiracı tarafından normal bakım, tamir ve temizleme giderleri dışında, gayrimenkulü genişletmek veya iktisadi kıymetini artırmak için yapılan giderler özel maliyet bedeli olarak tanımlanmıştır.

Özel maliyet bedeli MSUGT'de "Kiralanan gayrimenkullerin geliştirilmesi veya ekonomik değerinin sürekli olarak artırılması amacıyla yapılan giderler ile (normal bakım, onarım ve temizleme giderleri hariç) bu gayrimenkulün kullanılması için yapıp kira süresinin sonunda mal sahibine bırakılacak olan, varlıkların bedellerini kapsar" şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla yapılacak olan harcamanın özel maliyet bedeli olarak değerlendirilebilmesi için kira süresi sonunda kiracı tarafından taşınmaması, mal sahibine bırakılması gerekmektedir.

Kiralanan gayrimenkuller kiracının aktifine kaydedilmemektedir. Dolayısıyla ilgili gayrimenkulün genişletilmesi ya da değerinin artırılması için yapılan harcamaların iktisadi kıymetin maliyetine eklenmesi söz konusu değildir. Bu nedenle kanun koyucu

⁴⁴⁵ Ali Deran, İncilay Savaş, "Maddi Olmayan Duran Varlıkların Değerleme ve Finansal Tablolarda Sunum Esasları" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:4 S:2 (2013), s. 81.; Enver Bozdemir, "AR-GE ve Yenilik Faaliyetlerinde Teşviklerin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi", *Mali Çözüm*, S:145 (2018), s. 27.

ilgili harcamaları dönem gideri saymak yerine ayrı bir hesapta aktifleştirilmesini ve değerlemeye tabi tutulmasını uygun bulmuştur.

Vergi ve muhasebe mevzuatı açısından özel maliyetlerin ilk kayda alınması ve değerlemesi maliyet bedeli üzerinden yapılmaktadır. Muhasebe standartlarının özel maliyetlere bakış açısı vergi mevzuatına göre farklılık arz etmektedir. Gerek TMS/TFRS gerek BOBİ FRS özel maliyetleri maddi olmayan duran varlık olarak nitelendirmemektedir.

TMS/TFRS'ye göre özel maliyet niteliğindeki harcamaların ilk kayda alınmaları ve sonraki ölçümlerinde “TFRS 16 Kiralamalar” standardı dikkate alınmaktadır. Bu standarda göre özel maliyetler kullanım hakkı varlığının bir parçasıdır. Kullanın hakkı varlığı, kiralama süresi boyunca kiracının dayanak varlığı kullanma hakkını temsil eden varlık olarak tanımlanmış⁴⁴⁶ ve kiracı tarafından katlanılan tüm başlangıçtaki doğrudan maliyetlerin kullanım hakkı varlığının maliyetine dahil olduğu⁴⁴⁷ ifade edilmiştir.

TFRS 16'ya göre özel maliyetlerin ilk ölçümü maliyet değeri üzerinden yapılmaktadır. Sonraki ölçümünde ise maliyet yöntemi uygulanmaktadır. TFRS 16 uyarınca “kiracı maliyet yöntemini uygularken, kullanım hakkı varlığını;

- a. Birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmüş ve
- b. Bu standardın 36(c) paragrafında belirtilen kira yükümlülüğünün yeniden ölçümüne göre düzeltilmiş maliyeti üzerinden ölçer”⁴⁴⁸.

BOBİ FRS özel maliyetlere daha farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. BOBİ FRS'ye göre, “Kiralanan varlıkların geliştirilmesi veya ekonomik değerinin artırılması amacıyla katlanılan özel maliyetler maddi duran varlık olarak değerlendirilir”⁴⁴⁹. Dolayısıyla ilk kayda alınmasında maliyet bedeli, sonraki ölçümlerinde maliyet ya da yeniden değerlendirilmiş tutar üzerinden değerlemeye tabi tutulur.

⁴⁴⁶ TFRS 16, Ek A.

⁴⁴⁷ TFRS 16, Paragraf:24.

⁴⁴⁸ TFRS 16, Paragraf:30.

⁴⁴⁹ BOBİ FRS, Paragraf:

7.6. Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar

1 sıra numaralı MSUGT’de diğer maddi olmayan duran varlıklar, “Yukarıda sayılanların dışında kalan diğer maddi olmayan duran varlık kalemlerinin izlendiği hesap” şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla bir duran varlık kalemi, maddi olmayan duran varlık sayılabilmek için gerekli şartları taşıyor ve yukarıda sayılan hesaplar arasında yer almıyorsa bu hesaba kaydedilmelidir.

MSUGT gereği diğer maddi olmayan duran varlıklar hesabına kaydedilecek kıymetler için ilk muhasebeleştirme aşamasında maliyet bedeli esas alınır. TMS 38’e göre maddi olmayan duran varlık tanımı ve muhasebeleştirme kriterlerini taşıyan varlıklar ilk muhasebeleştirme sırasında maliyet bedeliyle ölçülür. BOBİ FRS uyarınca da ilk kayda alınması sırasında maliyet bedeli kullanılır.

VUK açısından maddi olmayan duran varlık kalemlerinin değerlemesi maliyet bedeli ile yapılmaktadır. TMS 38’e göre maliyet yöntemi ya da yeniden değerlendirme yöntemlerinden biri seçilerek, seçilen yöntem doğrultusunda değerlendirme yapılır. BOBİ FRS’de maddi olmayan duran varlıkların, ilk kayda alındıktan sonra birikmiş itfa payları ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle maliyeti üzerinden ölçüleceği hüküm altına alınmıştır.

Maddi olmayan duran varlıklara yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Haklar	Maliyet bedeli	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır	
Şerefiye	Maliyet bedeli	Değer düşüklüğü hesaplanır	
Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri	Mukayyet değer	Aktifleştirilmez, gider yazılır	
Ar-Ge Giderleri	Mukayyet değer	Araştırma harcamaları aktifleştirilmez,	Araştırma harcamaları aktifleştirilmez,

		geliştirme harcamaları için maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır	geliştirme harcamaları maliyet bedeli üzerinden ölçülür
Özel Maliyetler	Maliyet bedeli	Maliyet yöntemi kullanılır	Maliyet bedeli ya da yeniden değerlenmiş tutar
Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	Maliyet bedeli	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli	Maliyet bedeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

8. YABANCI KAYNAKLAR

İşletme faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla sahip olunan yabancı kaynaklar çeşitli açılardan sınıflandırılmaktadır. Vade içerip içermemeleri, senede bağlı olup olmamaları, TL ya da yabancı bir para birimi cinsinden olmaları ya da ortaya çıkış nedenleri en çok kullanılan sınıflandırma türleridir. TDHP’de borçlar ortaya çıkış nedenlerine göre ele alınmış ve aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

- Mali Borçlar
- Ticari Borçlar
- Diğer Borçlar
- Alınan Avanslar
- Borç ve Gider Karşılıkları

TMS/TFRS’lerde böyle bir sınıflandırma yapılmamakla birlikte TMS 32’de borçların en bilinen örnekleri şu şekilde sayılmıştır⁴⁵⁰;

- Ticari Borçlar
- Borç Senetleri
- Kredi Borçları
- Borç Tahvilleri

BOBİ FRS’ye göre ise borçların değerlemesinde borcun vadesi esas alınmaktadır. Dolayısıyla vadesi bir yıl veya daha kısa olan borçlar için farklı, bir yıldan uzun vadeli

⁴⁵⁰ TMS 32, Paragraf:UR4.

olan borçlar için farklı değerlendirme ölçüsü kullanılmaktadır. VUK'a göre borçların değerlemesi için borcun senede bağlı olup olmaması kriteri esas alınmaktadır. Buna paralel olarak çalışma kapsamında borçlar senetli ve senetsiz borçlar ayırımına dayanarak ele alınacaktır.

8.1. Senetsiz Borçlar

Senetsiz borçlar adından da anlaşılacağı üzere senede ya da herhangi bir kıymetli evraka dayandırılmamış olan borçlardır. Senetli ya da senetsiz borçların değerlemesi birçok açıdan birbirine benzemektedir. Ancak VUK'ta yer alan reeskont uygulaması zorunluluğu iki borç türünün değerlemesi arasındaki temel farkı oluşturmaktadır.

MSUGT'ye göre senetsiz borçların ilk kayda alınmasında mukayyet değer esas alınır. Senetsiz borçların değerlemesi VUK'un 285 inci maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddede borçların mukayyet değerle değerlendirileceği ve mevduat ve kredi sözleşmelerine dayanan borçların değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınacağı belirtilmiştir.

VUK açısından borçların değerlemesinde bir diğer önemli nokta borçlar için geçerli olan para birimidir. TL cinsinden olan senetsiz borçlar için dönem sonunda yapılması gereken bir işlem bulunmamaktadır⁴⁵¹. Yabancı para cinsinden borçların değerlemesinde ise VUK'un 280 inci maddesi dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla senetle kullanılan yabancı paranın varsa borsa rayici yoksa Maliye Bakanlığınca tespit edilen kur esas alınır.

BOBİ FRS'ye göre borçların değerlemesinde vade süresi belirleyici olmaktadır. İlk defa kayda alındığı tarih ile ödeneceği tarih arasındaki süre bir yıl ya da daha kısa olan borçlar hem ilk muhasebeleştirme hem de dönem sonu değerlemesinde itibari değer üzerinden, bir yıldan uzun vadeli olanlar ise itfa edilmiş değeri üzerinden ölçülür⁴⁵². TFRS 9 uyarınca finansal yükümlülükler ilk kayda alınması sırasında gerçeğe uygun

⁴⁵¹ Serdar Akın, “Yabancı Paralar İle Alacak ve Borçların Değerlemesi, Reeskont İşlemleri ve Muhasebeleştirme”, *Vergi Sorunları*, S:327 (2015), s. 43.

⁴⁵² BOBİ FRS, Paragraf:9.8.

değeri üzerinden ölçülür⁴⁵³. Dönem sonu değerlemesinde ise itfa edilmiş maliyet değeri esas alınmaktadır.

8.2. Senetli Borçlar

Senetli borçların değerlemesi birçok açıdan senetsiz borçlar ile ortak hükümlere tabidir. Aralarındaki temel fark reeskont uygulama zorunluluğudur. Borç senetlerinin ilk kayda alınmasında ve dönem sonu değerlemesinde mukayyet değer esas alınır. VUK madde 285'te bu durum, "Borçlar mukayyet değerle değerlendirir" ifadesiyle hüküm altına alınmıştır. Buna ek olarak "Vadesi gelmemiş olan senede bağlı borçlar değerlendirme günü kıymetine irca olunabilir" hükmü ile borç senetlerinde reeskont uygulanabileceği düzenlenmiştir. Reeskont işlemi ile senedin bugünkü değerinin hesaplanması sağlanmaktadır. Reeskont uygulaması banka, banker ve sigorta şirketleri dışında kalan işletmeler için ihtiyaridir. Başka bir ifadeyle banka, banker ya da sigorta şirketi dışındaki işletmeler istelerse borç senetleri reeskontu hesaplayabilir, istemezlerse hesaplamazlar. Ancak alacak senetleri için reeskont uygulayan işletmeler (faaliyet alanı ne olursa olsun) borç senetleri için de reeskont uygulamak zorundadır.

Reeskont hesaplarırken borç senedinde faiz oranı hesaplanmışsa bu oran, açıklanmamışsa Merkez Bankası'nın resmi iskonto oranı kullanılacaktır. Yabancı para cinsinden olan borç senetlerinde, senette faiz oranı yazılı olmaması halinde LIBOR esas alınacaktır. TMS/TFRS ve BOBİ FRS'de senetsiz borçlar için yapılan açıklamalar senetli borçlar için de geçerlidir. Bu bağlamda BOBİ FRS uyarınca senetli borçların ilk kayda alınmasında ve dönem sonu değerlemesinde senedin vadesi belirleyici olmaktadır. Bir yıldan kısa vadeli borç senetlerinin ilk kaydı aşamasında ve dönem sonunda itibari değeri esas alınır. Bir yıldan daha uzun vade süresine sahip olan borç senetleri ise itfa edilmiş değeri üzerinden ölçülür. TFRS 9 uyarınca borç senetlerinin ilk ölçümünde gerçeğe uygun değer, dönem sonunda itfa edilmiş maliyet değeri esas alınmaktadır⁴⁵⁴.

8.3. Alınan Avanslar

Avans, ileride gerçekleştirilecek bir mal teslimi ya da hizmet ifasına karşılık olarak, teslim ya da hizmet ifasından önce, mal ya da hizmet bedelinin bir kısmının veya

⁴⁵³ TFRS 9, Paragraf:5.1.1.

⁴⁵⁴ TFRS 9, Paragraf:5.1.1 ve Paragraf:4.2.1.

tamamının önceden ödenmesi tahsil edilmesidir. Dolayısıyla avans alıcı için verilen, satıcı için alınan avans olarak ilgili kayıtlarda izlenmektedir. Avanslar sonuç hesaplarıyla ilişki kurulmamış işlemlerden doğar çünkü avansa konu edilen edimlerin gelecekte gerçekleşmesi öngörülmektedir⁴⁵⁵.

VUK'ta alınan avansların değerlendirme ölçüsü ile ilgili açık hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla vergi mevzuatı uyarınca avansların nasıl değerlendirileceğine ilişkin görüş birliğine varılamamıştır. Bazı yazarlar ve uygulamacılar alınan avansların pasif geçici hesap kıymetleri içerisinde ele alınmasını savunmakla birlikte bazıları bir borç olarak nitelendirmekte ve VUK'un 285 inci maddesi doğrultusunda değerlendirme yapılması gerektiğini ifade etmektedir⁴⁵⁶. Ayrıca her iki görüşü destekleyen Danıştay kararları ve Gelir İdaresi Başkanlığına verilen özalgeler bulunmaktadır.

VUK'un 287 nci maddesi uyarınca; "Gelecek hesap dönemlerine ait olarak peşin tahsil olunan hasılat ile cari hesap dönemine ait olup henüz ödenmemiş olan giderler mukayyet değerleri üzerinden pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilir". Yaygın olan görüş alınan avansların peşin tahsil edilen hasılat olarak kabul edilmesi yönündedir. Buradan hareketle VUK uyarınca alınan avansların mukayyet değerle değerlendirileceğini söylemek mümkündür. Alınan avansların değerlemesi konusundaki üçüncü görüş VUK'un 289 uncu maddesinin uygulanması gerektiği yönündedir⁴⁵⁷.bu görüşe göre de avansların mukayyet değerle değerlendirileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Alınan avansların değerlemesi konusundaki bu tartışmalar hem TL cinsinden alınan avanslar için hem de yabancı para birimleri üzerinden alınan avanslar için yapılmaktadır. Bazı kaynaklar yabancı paralar cinsinden alınan avansların da mukayyet

⁴⁵⁵ Özyer, a.g.e., s. 685.

⁴⁵⁶ Muzaffer Kökver, Ramazan Yakışıklı, "Yabancı Para Cinsinden Avansların Değerlenmesi", *Vergi Dünyası*, S: 181 (1996), s. 403-404; Özyer, a.g.e, s. 685-686; Öztürk, a.g.e., s. 244-245; Yılmaz, a.g.e., s. 232; Fatih Kotay, "Avansların Değerlemesi", *Vergi Raporu*, S: 147 (2011), s. 9.

⁴⁵⁷ Kotay, a.g.m., s. 134; Erkan Kızıl, "Avansların Dönemsonu İşlemleri, Örtülü Sermaye ve Transfer Fiyatlandırması Açısından Değerlendirilmesi", *Mali Çözüm*, S: 29(156) (2019), s. 263.

değerle değerlendirilmesi gerektiğini savunurken bazı kaynaklar VUK madde 280 uyarınca değerlendirme yapılması gerektiği görüşünü desteklemektedir⁴⁵⁸.

BOBİ FRS ve TMS/TFRS'ye göre alınan avansların ilk ölçüm ve sonraki ölçümlerinde gerçeğe uygun değer esas alınmaktadır⁴⁵⁹. Alınan avanslarla ilgili olarak KGK tarafından 2017 yılında “Yabancı Para İşlemleri ve Avans Bedelleri” başlıklı TFRS Yorum 22 yayımlanmıştır. Yorumda yabancı para cinsinden alınan avanslara ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Buna göre alınan avanslar parasal kalem ya da parasal olmayan kalem olarak sınıflandırılmalıdır. Parasal kalemler raporlama tarihindeki kur üzerinden değerlendirilmeli, parasal olmayan kalemler işlem tarihindeki spot döviz kuru üzerinden ölçülmelidir. Burada esas alınacak işlem tarihi avans bedelinin alınmasından kaynaklanan parasal olmayan varlık veya yükümlülüğün ilk defa finansal tablolara alındığı tarihtir⁴⁶⁰.

8.4. Borç ve Gider Karşılıkları

Karşılık kavramı hem VUK, hem TMS/TFRS hem de BOBİ FRS'de ayrı ayrı tanımlanmıştır. VUK açısından bu durum olağan olmayan bir durum olarak nitelendirilebilir. Çünkü VUK'ta genellikle iktisadi kıymetler için tanımlama yapılmamakta sadece değerlendirme kuralları ifade edilmektedir. Ancak karşılıklar önce tanımlanmış sonrasında değerlendirme ölçüsü ve diğer esaslar açıklanmıştır. VUK madde 288'de karşılıklar; “Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir” şeklinde tanımlanmıştır.

TMS 37'ye göre karşılıklar, zaman ve tutarlarına ilişkin kesinlik olmayan borçlardır⁴⁶¹. BOBİ FRS'de benzer bir tanımlama yapılmış ve karşılık, gerçekleşme zamanı veya tutarı belli olmayan yükümlülük olarak ifade edilmiştir.

⁴⁵⁸ Yakışıklı, a.g.m., s. 404-405; Yılmaz, a.g.e., s. 227-228; Özyer, a.g.e., s. 685-686; Güray Öğredik, “Döviz Cinsi Avansların Değerlenmesi Sonucunda Oluşan Kur Farkları Nasıl Muhasebeleştirilmelidir”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Mayıs 2014, s. 125.

⁴⁵⁹ Pektaş, a.g.e., s. 172.

⁴⁶⁰ TFRS Yorum 22, Paragraf:8.

⁴⁶¹ TMS 37, Paragraf:7.

TDHP’de karşılıkların izlenmesi için beş farklı hesap açılmıştır⁴⁶². Borç ve gider karşılıkları ile ilgili hesaplar bilançonun pasifinde yer almaktadır. Çünkü bu hesaplar aktifte belirli bir varlıkla doğrudan ilgili değildir ve bu yönüyle aktifle ilgisiz karşılıklar olarak anılırlar⁴⁶³.

VUK’un 288 inci maddesine göre karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlenir. Ancak ayrılan karşılıkların vergisel açıdan gider kabul edilebilmesi için özel bir düzenlemeye ihtiyaç vardır⁴⁶⁴. Sadece yukarıdaki hükme dayanılarak ayrılan karşılıklar kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınacaktır.

TMS 37 uyarınca “bir karşılık aşağıda sayılan koşulların var olması halinde finansal tablolara yansıtılır⁴⁶⁵;

- Geçmiş bir olaydan kaynaklanan mevcut yükümlülüğün bulunması,
- Yükümlülüğün yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmalarının muhtemel olması,
- Yükümlülük tutarının güvenli bir biçimde tahmin edilebiliyor olması”.

TMS 37’de karşılıkların ölçümü konusunda en gerçekçi tahmin kavramı öne çıkmaktadır. Bu durum ilgili standartta, “Karşılık olarak muhasebeleştirilen tutar, mevcut bir yükümlülüğü yerine getirmek için raporlama dönemi sonu itibariyle yapılması gereken harcamaya ilişkin en gerçekçi tahmin olmalıdır” şeklinde ifade edilmiştir.

Karşılık tutarının tahmin edilmesi ve ölçülmesiyle ilgili olarak üç farklı yöntemden bahsedilmektedir⁴⁶⁶,

⁴⁶²Bu hesaplar şunlardır; 370. Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları

371. Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri (-)

372. Kıdem Tazminatı Karşılığı

373. Maliyet Giderleri Karşılığı

379. Diğer Borç ve Gider Karşılıkları.

⁴⁶³ Sevilengül, a.g.e., s. 541.

⁴⁶⁴ A. Naci Arıkan, “Vergi Usul Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu Açısından Karşılıklar”, *Vergi Dünyası*, S: 232 (2000), s. 169.

⁴⁶⁵ TMS 37, Paragraf:14.

- Beklenen değer yöntemi,
- Gerçekleşme olasılığı en muhtemel sonuç yöntemi ve
- Bugünkü değer yöntemi.

BOBİ FRS’de de bir yükümlülüğün kayda alınması için TMS 37’deki kurallar benzer koşullar getirilmiştir. Ayrıca BOBİ FRS uyarınca “işletmenin gelecekteki faaliyetlerinden bağımsız olan ve geçmişteki olaylardan kaynaklanan yükümlülükler karşılık olarak kayda alınır⁴⁶⁷”. BOBİ FRS açısından da karşılıkların ölçümünde tahminlerin kullanımı önemlidir. Karşılık tutarının tahmin edilmesinde bugünkü değer yöntemi kullanılmaktadır. Ancak bugünkü değer hesabı yapılmaksızın beklenen harcama tutarı üzerinden ölçülmesi de mümkündür⁴⁶⁸.

Karşılıklarla ilgili olarak ne çok üzerinde durulan konu kıdem tazminatı karşılığıdır. İş kanunu uyarınca ödenmesi yasal bir zorunluluk olan kıdem tazminatı için işletmeler karşılık ayırmaktadır. Kıdem tazminatı karşılığı VUK uyarınca kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir. Ancak ödendiği zamanda gider yazılabilir. Bu sebeple TDHP’de kıdem tazminatları için 372 ve 472 numaralı hesaplar ihdas edilmiştir. TMS/TFRS’ye göre kıdem tazminatı “TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar” standardında ele alınmıştır. TMS 19’a göre çalışanlara sağlanan faydalar kapsamında kıdem tazminatı, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar olarak ele alınmıştır⁴⁶⁹.

BOBİ FRS’de kıdem tazminatı karşılığı ayrı bir başlık altında ele alınmış ve hesaplamasına yönelik açıklamalar yapılmıştır. BOBİ FRS’ye göre; “Raporlama dönemi sonu itibarıyla toplam kıdem tazminatı yükümlülükleri yükümlülüğü tahmin edilir ve “Geçiş Hükümleri” bölümünün 27.8 paragrafı uygulanmadığı sürece toplam tutar, kısa vadeli ya da uzun vadeli olmasına göre, Finansal Durum Tablosunun “Kıdem Tazminatı Karşılıkları” kaleminde sunulur. Toplam kıdem tazminatı yükümlülüğü; iş gücü devir hızı ve önceki yıllara ilişkin kıdem tazminatı gerçekleştirmeleri gibi etkenler de dikkate

⁴⁶⁶ Neslihan Akça, Seçkin Gönen, “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, S:3, C:3 (2015), s. 94.

⁴⁶⁷ BOBİ FRS, Paragraf: 19.8.

⁴⁶⁸ BOBİ FRS, Paragraf:19.13.

⁴⁶⁹ TMS 19, Paragraf:164.

alınarak, çalışanların cari raporlama dönemi sonu itibarıyla geçerli olan kıdeme esas ücretleri üzerinden hesaplanır. Ayrıca toplam kıdem tazminatı yükümlülüğünün hesaplanmasında kullanılan aynı varsayımlar ve ücretler üzerinden cari raporlama dönemine ait kıdem tazminatı yükümlülüğü tespit edilir ve bu tutar ilgili işletme fonksiyonuna ait gider kaleminde gösterilir”⁴⁷⁰.

Yabancı kaynaklara yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Yabancı Kaynaklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/IFRS	BOBİ FRS
Senetli Borçlar	Mukayyet değer	İtfa edilmiş maliyet	İtibari değer ya da itfa edilmiş değer
Senetsiz Borçlar	Mukayyet değer	İtfa edilmiş maliyet	İtibari değer ya da itfa edilmiş değer
Alınan Avanslar	Mukayyet değer	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer
Borç ve Gider Karşılıkları	Mukayyet değer		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

9. ÖZ KAYNAKLAR

Genel anlamda işletme sahipleri ve ortaklarının işletme haklarının üzerindeki toplamı⁴⁷¹ olarak tanımlanabilen öz kaynaklar VUK'ta aktif toplamı ve borçlar arasındaki fark olarak ifade edilmiştir. BOBİ FRS ve TMS/IFRS'de de benzer tanımlamalar kullanılmıştır. TMS/IFRS'de öz kaynak kavramı ilgili standart içerisinde değil kavramsal çerçevede tanımlanmıştır.

Finansal Raporlamaya Ait Kavramsal Çerçevede yer alan tanıma göre öz kaynaklar, “İşletmenin tüm yükümlülükleri düšüldükten sonra varlıkları üzerinde kalan haklardır⁴⁷²”. Birçok noktada olduğu gibi öz kaynaklar konusunda da BOBİ FRS ve TMS/IFRS ile paralel bir yaklaşıma sahiptir. BOBİ FRS'de öz kaynaklar, “İşletme

⁴⁷⁰ BOBİ FRS, Paragraf:19.17.

⁴⁷¹ Öztürk, a.g.e., s. 549.

⁴⁷² Kavramsal Çerçeve, Paragraf:4.63.

varlıklarından işletmeye ait tüm yükümlülüklerin indirilmesi sonucunda geriye kalan paylardır” şeklinde tanımlanmıştır.

TDHP’de öz kaynaklar hesap grubu; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, geçmiş yıl karları, geçmiş yıl zararları ve dönem net kar ya da zararından oluşmaktadır. Aşağıda bu sıralama esas alınarak ilgili kalemlere ait değerlendirme kurallarından bahsedilecektir.

9.1. Ödenmiş Sermaye

Ödenmiş sermaye, işletme sahip ve ortakları tarafından yapılmış olan sermaye yatırımlarının tutarını göstermektedir. Bu hesap grubunda sermaye, ödenmemiş sermaye, sermaye düzeltmesi ile olumlu ve olumsuz sermaye farkları hesapları bulunmaktadır. İşletmeye tahsis edilen veya işletmenin ana sözleşmesinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilen tutar sermaye olarak, yüklenilen fakat henüz ödenmeyen kısım ödenmemiş sermaye olarak adlandırılır ve farklı hesaplarda takip edilir.

VUK’a göre öz sermaye kalemleri mukayyet değerle değerlendirilir. TFRS 9’a göre öz kaynak araçlarının değerlemesinde gerçeğe uygun değer ölçüsü kullanılır⁴⁷³. BOBİ FRS uyarınca ise itibari değer ya da gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülür. Bu durum BOBİ FRS’de aşağıdaki gibi ifade edilmiştir; “Öz kaynak araçları, ihraca ilişkin doğrudan maliyetler çıkarıldıktan sonra, tahsil edilen ya da tahsil edilecek nakdin itibari değeri üzerinden, elde edilen ya da elde edilecek nakit dışı kaynakların ise kayda alındıkları tarih itibarıyla belirlenen gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür⁴⁷⁴”.

9.2. Sermaye Yedekleri

TDHP’de yer alan tanımına göre sermaye yedekleri, “Hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları ve yeniden değerlendirme değer artışları gibi sermaye hareketleri dolayısıyla ortaya çıkan ve işletmede bırakılan tutarların izlendiği hesap grubudur”.

İşletme öz sermayesi, işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen karın dışında farklı etmenler sebebiyle de artabilir. Bu hesap grubunda yer alan kalemler sermaye hareketlerine dayalı olan ancak işletme çalışmalarının yarattığı kar niteliğindeki öz

⁴⁷³ TFRS 9, Paragraf:B5.2.3.

⁴⁷⁴ BOBİ FRS, Paragraf:9.63.

sermaye artışları değildir⁴⁷⁵. Bu grupta; hisse senedi ihraç primleri, hisse senedi iptal karları, maddi duran varlıklar yeniden değerlendirme artışları, iştirakler yeniden değerlendirme artışları, maliyet artışları fonu ve diğer sermaye yedekleri olmak üzere altı farklı hesap yer almaktadır. VUK uyarınca sermaye yedeklerinin değerlemesi mukayyet değeriyle, TMS/TFRS'ye göre gerçeğe uygun değer ile, BOBİ FRS'ye göre de gerçeğe uygun değer ya da itibari değer ile yapılmaktadır.

9.3. Kar Yedekleri

Yedek akçeler olarak da bilinen kar yedekleri ortaklık esas sermayesini aşan net mal varlığı şeklinde ifade edilebilir⁴⁷⁶. Kar yedekleri esas itibariyle işletme karının ortaklara dağıtılmayan ve işletmede bırakılan kısmıdır. İşletmeler gelecekte ortaya çıkabilecek riskleri karşılamak, oto finansman sağlamak ya da öz sermaye yapısını güçlendirmek gibi amaçlarla karın bir kısmını dağıtmayarak işletmede tutabilmektedir. Buradan hareketle kar yedekleri, sermayeye ilave edilmeyip işletme emrinde bırakılan her çeşit karlar olarak tanımlanabilir.

TDHP'de kar yedekleri "54" numaralı hesap grubunda izlenmektedir. Kanun, sözleşme hükümleri ya da ortaklıkların yetkili organları tarafından alınan kararlar uyarınca dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş karların bu hesap grubunda gösterileceği belirtilmiş ve aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Yasal yedekler, kanun hükümleri uyarınca ayrılmış olan yedeklerdir. Statü yedekleri, ana sözleşme hükümleri çerçevesince ayrılmış olan yedeklerdir. Ortaklığın oto finansman ve kar dağıtım politikasına uygun olarak ayrılırlar⁴⁷⁷. Olağanüstü yedekler, şirket genel kurulu tarafından alınan kararlar doğrultusunda ayrılan yedeklerdir. Kar yedekleri, VUK uyarınca mukayyet değerle, BOBİ FRS ve TMS/TFRS uyarınca gerçeğe uygun değer ile değerlendirilir.

⁴⁷⁵ Sevilengül, a.g.e., s.592.

⁴⁷⁶ Ünal Tekinalp, *Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No:85, 1970, s.227.

⁴⁷⁷ Tekinalp, a.g.e., s. 252.

9.4. Karlar ve Zararlar

İşletmeler faaliyet dönemini karla ya da zararlar kapatabilirler. Ayrıca cari yıldan önceki yıllarda da kar ya da zarar edilmesi halinde bu durumun ilgili hesaplarda takip edilmesi gerekir. Dolayısıyla hem ilgili dönemde elde edilen kar/zarar hem de geçmiş yıllarda elde edilen kar/zarar finansal tablolarda ve işletme kayıtlarında ayrı ayrı gösterilir.

9.4.1. Geçmiş Dönem Karları ya da Zararları

Geçmiş yıllarda elde edilen karların işletme öz sermayesini artırıcı, elde edilen zararların öz sermayeyi azaltıcı etkisi bulunmaktadır. TDHP’de geçmiş dönemlere ait kar ve zararları takip etmek için “570 Geçmiş Yıllar Karları” ve “580 Geçmiş Yıllar Zararları” olmak üzere iki ayrı hesap tanımlanmıştır.

Geçmiş yıllar karları, “geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve işletme sahiplerine ve ortaklarına dağıtılmamış bulunan ilgili yedek hesaplarına alınmayan tutarların izlendiği hesaptır”. Tanımdan da anlaşıldığı üzere geçmiş yıl karları şirket ortaklarına dağıtılmayıp işletmede tutulmasına karar verilen karlardır. Geçmiş yıllar zararları, “Geçmiş faaliyet dönemlerimde ortaya çıkan dönem net zararlarının izlendiği hesaptır”. Dönem net karı ya da zararı ilgili yıl bitince geçmiş dönem kar/zararları hesabına devredilir. Bu hesaplar kar ya da zarar tutarının ait olduğu yılları ayrı ayrı göstermek suretiyle bölümlendirilir. Geçmiş dönem kar ya da zararları mukayyet değerleriyle değerlendirilerek bilançoya aktarılır.

9.4.2. Faaliyet Dönemi Karı ya da Zararı

Faaliyet dönemi kar ya da zararı TDHP’de “590 Dönem Net Karı” ve “591 Dönem Net Zararı” şeklinde bölümlendirilmiştir. Dönem net karı, “İşletmenin faaliyet dönemine ilişkin vergi sonrası net kar tutarının kaydedildiği hesaptır”. “692 Dönem Net Karı veya Zararı” hesabının alacak kalanı vermesi işletmenin kar ettiği anlamına gelir ve bu tutar dönem net karı olarak 590 no’lu hesap aracılığıyla bilançoda gösterilir. “590 Dönem Net Karı” hesabı borç kalanı vermez. Daima alacak kalanı verir ya da sıfır olur. Bu hesap envanter ve değerlemeye konu edilmez⁴⁷⁸.

⁴⁷⁸ Öztürk, a.g.e., s.578.

692 numaralı hesabın borç kalanı vermesi halinde işletme zarar etmiş demektir ve bu tutar 591 no'lu hesap aracılığıyla bilançoya aktarılır. “591 Dönem Net Zararı” hesabı alacak kalanı vermez. 590 no'lu hesabın aksine ya borç kalanı verir ya da sıfır olur. Bunula birlikte 590 no'lu hesapta olduğu gibi envanter ve değerlemeye konu olmaz⁴⁷⁹.

Öz kaynaklara yönelik değerlendirme ölçülerinin karşılaştırılması toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9. Öz Kaynaklar Değerleme Ölçüleri

	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS
Ödenmiş Sermaye	Mukayyet değer	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer ya da itibari değer
Sermaye Yedekleri	Mukayyet değer	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer ya da itibari değer
Kar Yedekleri	Mukayyet değer	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer ya da itibari değer

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

⁴⁷⁹ Öztürk, a.g.e., s. 579.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

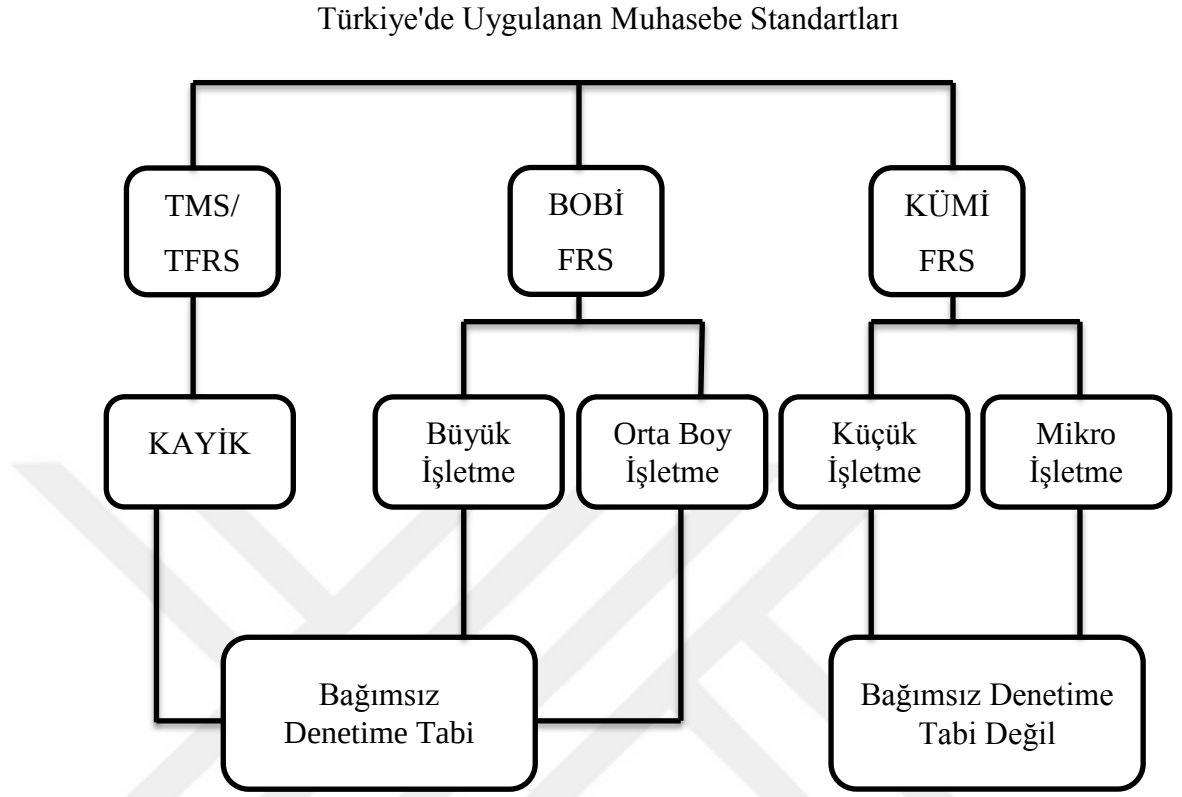
DEĞERLEME İLE İLGİLİ VUK DÜZENLEMELERİ, ULUSAL VE ULUSLARARASI STANDARTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

1. TÜRKİYE’DE UYGULANAN MUHASEBE STANDARTLARI

Ülkemizde faaliyet gösteren işletmeler bağımsız denetime tabi olup olmamaları ve büyüklükleri göz önüne alınarak sınıflandırılmış ve farklı muhasebe standartlarını uygulamaları öngörülmüştür. Bu bağlamda bağımsız denetime tabi olan işletmeler, kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) arasında olup olmamalarına göre ayrıştırılmış, kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar için TMS/IFRS uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Bağımsız denetime tabi olup KAYİK’ler arasında yer almayanlar için BOBİ FRS yürürlüğe girmiştir. Bağımsız denetime tabi olmayan ve gönüllü olarak TMS/IFRS ya da BOBİ FRS’yi uygulamayan işletmeler için ise KÜMİ FRS 2023 yılı itibariyle uygulanmaya başlamıştır.

Bu bölümde, Türkiye’de uygulamada bulunan standart setleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra dünyada uygulanan standart setleri ile karşılaştırma yapılacaktır. Bu bağlamda TMS/IFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS ana hatlarıyla açıklanacaktır. Diğer ülkelerde uygulanan standart setleri ile karşılaştırma yapılırken ise TMS/IFRS hükümleri esas alınacak, bu durumun vergilendirme üzerindeki etkilerine yer verilecektir. Günümüzde Türkiye’de uygulanmakta olan muhasebe standartlarını ve bu standartlar kapsamında bulunan işletmeleri aşağıdaki şekilde olduğu gibi özetlemek mümkündür.

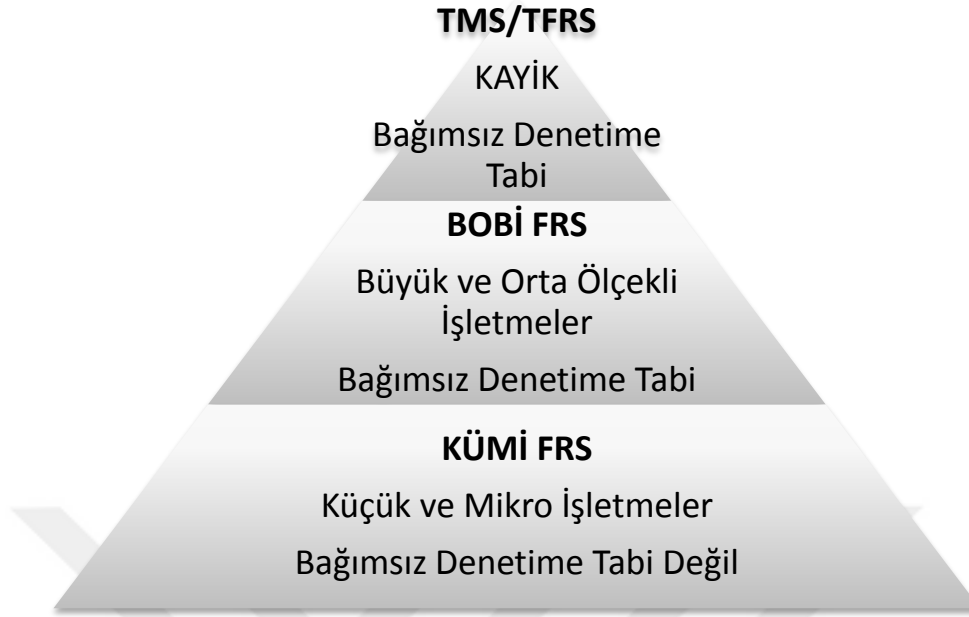
Şekil 2: Türkiye’de Uygulanan Muhasebe Standartları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3’te bu durum piramit diyagramı kullanılmak suretiyle ifade edilmiştir. Şekilden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de KÜMİ FRS’yi uygulaması gereken işletme sayısı daha fazladır. En az sayıda işletme ise KAYİK olarak nitelendirilen ve TMS/TFRS uygulamak zorunda olan işletmelerdir.

Şekil 3: Türkiye’de Uygulanan Muhasebe Standartları (Piramit Diyagramı)

Kaynak: Cavlak ve Ataman 2021, s. 227 ve Haberal, 2023, s. 332’den faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.1. Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları

Türkiye Muhasebe Standartları Seti; KGK tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları, Türkiye Finansal Raporlama Standartları ve yorumlardan oluşmaktadır. TMS/IFRS seti IASC ve IASB tarafından yayımlanan IAS/IFRS’lerin tercümesi niteliğindedir. TMS/IFRS’lerin yürürlüğe girdiği dönem ülkemizde muhasebe standartları hazırlamak ve yayımlamakla görevli olan Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu, uluslararası finansal raporlama standartlarını set olarak aynen uygulama konusunda ilke kararı almıştır⁴⁸⁰. Bu karar doğrultusunda Uluslararası Muhasebe Standartları Kuruluyla telif anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesinde IAS/IFRS’lerin Türkçeye çevirisi yapılarak TMS/IFRS adıyla mevzuatta yer alması sağlanmıştır⁴⁸¹.

Türkiye’de uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamakla görevli idare Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim

⁴⁸⁰ Nalan Akdoğan, “Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanma Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri”, *Mali Çözüm*, S: 80 (2007), s. 102.

⁴⁸¹ Akdoğan, a.g.m., s. 102; Hilal Kocamaz, “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye’de Oluşum ve Gelişim Süreci”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S 2 C:2 (2012), s. 119.

Standartları Kurumu (KGK)'dur. Kurum 2011 yılında 660⁴⁸² sayılı KHK ile uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek, bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yaparak bağımsız denetimde gerekli güven ve kaliteyi sağlamak amacıyla kurulmuştur⁴⁸³.

KGK kurulmadan önce de ülkemizde muhasebe alanında standart oluşturma çalışmaları yapılmıştır. Bu amaçla özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli kurullar oluşturulmuş ve muhasebe standartları yayımlanmıştır⁴⁸⁴. Türkiye'de yapılan uygulamalar dünyadaki gelişmeleri takip etmiş ve 2005 yılından sonra Avrupa Birliği ile uyumlu çalışmaya dikkat edilmiştir.

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TURMOB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (TMUDESK), Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) gibi kurum ve kuruluşlar muhasebe mesleğinin geliştirilmesi ve muhasebede ortak raporlama dili oluşturulması adına çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte çok sayıda standart yayımlanmış ve birçoğu uygulamadan kaldırılmıştır.

Türkiye'de ulusal muhasebe standartlarının oluşturulması ile ilgili ilk çalışma, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD)'nin uluslararası muhasebe standartlarını Türkçeye çevirmesi ve yayımlamasıdır. 1973 yılından beri IASC'nin bir üyesi olarak çalışmalarını sürdüren TMUD'nin bu çalışması bilimsel bir çalışmanın ötesine geçememiştir⁴⁸⁵.

⁴⁸² 02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁸³ KGK, 2012 yılı Faaliyet Raporu, s. 16.

⁴⁸⁴ Yüksel Koç Yalkın, Volkan Demir, Defne Demir, "International Financial Reporting Standards (IFRS) and Developments of Financial Reporting Standards in Turkey", *Research in Accounting Regulation*, S: 20 (2008), s. 280.

⁴⁸⁵ Çankaya, a.g.m., s.133.

Dünyada uygulanan muhasebe standartlarıyla uyumlu ulusal muhasebe standartları oluşturmak amacıyla kurulan kurullardan ilki TMMOB'dur. 9 Şubat 1994 tarihinde TMMOB tarafından kurulan TMMOB'in muhasebe standartları belirleme ile ilgili amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir⁴⁸⁶:

- Finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulmasına temel alınacak standartları geliştirmek, yayımlamak ve bu standartların ülke çapında kabulünü sağlamak,
- Türkiye Muhasebe standartlarının, uluslararası standartlarla uyumlu olmasını sağlamak,
- Ülke ekonomisinin yapısı ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak,
- Finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulması konusunda geçerli mevzuat ile muhasebe standartlarının harmonizasyonuna ilişkin çalışmalar yapmak,
- Muhasebe standartlarının geliştirilmesinde, ülkemizde uygulamada bulunan genel kabul görmüş muhasebe standartlarından yararlanmak.

Aynı zamanda IFAC üyesi olan TMMOB bu amaçlar doğrultusunda 19 adet ulusal muhasebe standardı yayımlamıştır. Ancak kurulun yaptırım gücü olmadığı için çalışmalar tavsiye niteliğinde kalmıştır⁴⁸⁷. TMMOB muhasebe standartları geliştirme ve yayımlama görevini TMMOB kuruluna kadar devam ettirmiştir. 2002 yılında faaliyete geçen TMMOB, TMMOB'in görevlerini o tarihe kadar yaptığı çalışmalarla birlikte devralmıştır⁴⁸⁸.

TMMOB 18.12.1999 tarihli 4487 sayılı Kanunla, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na eklenen Ek 1 inci maddesi ile "Finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmalarını sağlamak amacıyla ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesini ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayımlamak üzere kurulmuştur". 9 üyeden oluşan TMMOB kamu tüzel kişiliğini haiz ve mali özerkliğe sahip bir kuruluştur.

⁴⁸⁶ Yüksel Koç Yalkın, "Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun (TMMOB) Çalışmaları ve Türkiye Muhasebe Standartları", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S: 5 (2001), s. 3.

⁴⁸⁷ Kocamaz, a.g.m., s. 111.

⁴⁸⁸ Başpınar, a.g.m., s. 51.

Kurul ilk toplantısını 07.03.2002 tarihinde yaparak aynı tarih itibariyle faaliyetine başlamıştır. TMSK, IASB ile imzalanan telif anlaşması kapsamında uluslararası muhasebe standartlarının çevirisini yaptırarak yayımlayan kuruluştur. Dolayısıyla günümüzde kullanılan TMS/IFRS setinin oluşmasında önemli yeri ve katkıları olan bir kuruluş olarak değerlendirilmektedir.

2011 yılında yayımlanan 660 sayılı KHK ile 2499 sayılı Kanunu'nun Ek 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır ve TMSK'nın yerine günümüzde de faaliyetlerine devam eden Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuştur. KHK'nin yürürlüğe girdiği tarihte TMSK'nın her türlü varlıkları, alacakları, borçları, yazılı ve elektronik ortamdaki kayıtları ve diğer dokümanları ile nakit ve benzerlerinin hiçbir işleme gerek kalmaksızın KGK'na devredilmesi öngörülmüştür. KHK ile diğer mevzuatta TMSK'ya yapılan atıfların KGK'na yapılmış sayıldığı hüküm altına alınmıştır.

KGK'nun kuruluş amacı esasen denetimle alakalıdır. 660 sayılı KHK'nin gerekçesinde ülkemizde bağımsız denetim alanında dağınık bir yapı olduğu ve Kararname ile bu dağınık yapının giderilerek kamu gözetimindeki eksikliğin ortadan kaldırılması amacıyla yetkin bir otoritenin kurulmasının hedeflendiği ifade edilmiştir⁴⁸⁹. KGK'nun görevleri; Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek, bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak ve böylece bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, Uluslararası Muhasebe Standartlarıyla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını (TMS) oluşturmak ve yayımlamak, Uluslararası Denetim Standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarını (TDS) oluşturmak ve yayımlamaktır⁴⁹⁰.

Günümüzde KGK tarafından yayımlanmış ve yürürlükte bulunan 17 adet TFRS, 25 adet TMS, 23 adet TFRS yorumu ve 4 adet TMS yorumları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra

⁴⁸⁹ 660 Sayılı KHK Gerekçesi, www.kgk.gov.tr, erişim 12 Kasım 2019.

⁴⁹⁰ KGK, Kamu Gözetimi Kurumu Tanıtım Broşürü, , www.kgk.gov.tr, erişim 11 Kasım 2019.

ayrıntıları KGK tarafından resmi internet sitesinde ilan edilen BOBİ FRS ve KÜMİ FRS ilgili şirketlerin kullanımına sunulmuştur.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, TMS/TFRS uygulama zorunluluğu bulunmayan dönemlerde SPK, BDDK gibi kuruluşlar kendilerine bağlı bulunan işletmelerin uyması gereken standartlar yayımlamışlardır. Dolayısıyla bir işletme birden fazla standart setini uygulamak ve farklı standartlar uyarınca finansal tablolar hazırlamak zorunda bırakılmışlardır. Örneğin, Türkiye’de faaliyet gösteren bir banka vergi mükellefi olarak vergi dairesine vereceği bir bilanço için “1 no’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği uyarınca belirlenen İlkeler ve Tekdüzen Hesap Planını”, bir aracı kurum olarak SPK’ya vereceği bilanço için “SPK Muhasebe Standartlarını”, bir banka olarak BDDK’ya vereceği bilanço için “BDDK Muhasebe Standartlarını” ve alacağı olası bir uluslararası kredi için ilgili kredi kuruluşuna vereceği bilanço için “Uluslararası Muhasebe Standartlarını” esas alarak mali tablolarını düzenlemek zorunda kalabilmekteydi.

Yukarıda adı geçen BOBİ FRS ve KÜMİ TMS/TFRS setine nazaran daha yeni muhasebe standartlarıdır. 29.07.2017 tarihinde KGK tarafından hazırlanan 56 sıra no’lu BOBİ FRS Hakkında Tebliğ Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. BOBİ FRS’nin amacı, “Bağımsız denetime tabi olup Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını uygulamayan işletmelerin münferit ve konsolide finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmek ” olarak ifade edilmiştir. BOBİ FRS’nin uygulanmasına 01.01.2018 tarihi itibarıyla başlanmıştır. KÜMİ FRS 01.01.2023 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir.

1.2. Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı

Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı, kısa adıyla BOBİ FRS, ülkemizde 2018 yılından itibaren uygulanmakta olan muhasebe standartları setidir. BOBİ FRS kapsamına adından da anlaşıldığı üzere büyük ve orta ölçekli işletmeler dahil edilmiştir. Hangi işletmelerin büyük ya da orta boy işletme sayılacağı KGK’nun kararında belirtilmiştir.

BOBİ FRS'nin çıkış noktası TMS/TFRS kapsamının KAYİK'lerle sınırlandırılmış olmasıdır. KGK 2014 yılında aldığı bir karar ile bağımsız denetim sınırlarını TMS/TFRS'den ayırmış ve TMS/TFRS kapsamını KAYİK'ler ile sınırlandırmıştır. Dolayısıyla bağımsız denetime tabi olan ancak KAYİK kapsamında bulunmayan işletmeler için yeni kurallar belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. BOBİ FRS bu kapsamda uygulamaya koyulan ve bağımsız denetime tabi olup, TMS/TFRS'leri uygulamayan işletmeler için geçerli olan finansal raporlama çerçevesidir.

BOBİ FRS, KGK tarafından 29.07.2017 tarihli ve 30138 sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak, 2018 yılı itibariyle başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. İlk yayımlanma tarihinden itibaren uygulayıcılardan ve diğer paydaşlardan gelen görüşler çerçevesinde standartlar gözden geçirilmiş ve bazı iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Bu iyileştirme ve güncellemeleri içeren BOBİ FRS 2021 Sürümü Hakkında Kurul Kararı 30.03.2021 tarih ve 31439 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 01.01.2021 tarihinden sonraki hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir.

BOBİ FRS 2013/34 sayılı AB direktifinde yer alan “önce küçükleri düşün” yaklaşımı doğrultusunda hazırlanmıştır. Ayrıca BOBİ FRS'nin hazırlanmasında İngiltere'de yayımlanan UK FRS 102 Birleşik Krallık ve İrlanda'da Geçerli Finansal Raporlama Standartları referans alınmıştır.

BOBİ FRS'nin amacı, “Bağımsız denetime tabi olup Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını uygulamayan işletmelerin münferit ve konsolide finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmektir⁴⁹¹”. BOBİ FRS'yi uygulayan işletmeler en az iki yıl boyunca uygulamaya devam etmek zorundadır. 2 yıllık süre geçmedikçe isteğe bağlı olarak TMS/TFRS'yi uygulama hakları yoktur. Aynı durum TMS/TFRS'den BOBİ FRS'ye geçişte de söz konusudur. İsteğe bağlı olarak TMS/TFRS'yi uygulayanların, aradan en az iki yıl geçmediği sürece

⁴⁹¹ KGK, 2021.

BOBİ FRS’yi uygulamasına imkân bulunmamaktadır. Art arda en az iki yıl TMS/TFRS uygulamaları zorunludur.

BOBİ FRS’de büyük işletme sayılabilmek için gerekli kriterler tanımlanmıştır. Buna göre,

- “a. Aktif toplamı 200 milyon ve üstü Türk Lirası,
- b. Yıllık net satış hasılatı 400 milyon ve üstü Türk Lirası,
- c. Ortalama çalışan sayısı 250 ve üstü” şeklinde ifade edilen kriterlerden en az iki tanesinin eşik değerlerini art arda iki raporlama döneminde aşan işletmeler izleyen raporlama döneminden itibaren büyük işletme olarak anılır. Bu ölçütlerin altında kalan ancak bağımsız denetime tabi olma şartlarını sağlayan işletmeler orta boy işletme olarak değerlendirilir.

Aktif toplamı ve yıllık net satış hasılatının belirlenmesinde BOBİ FRS’ye göre hazırlanmış olan finansal tablolar dikkate alınır. Bu durum gerek işletme gerekse bağlı ortaklıklar ve iştirakleri için geçerlidir. Ancak işletmenin BOBİ FRS uyarınca finansal tablo hazırlamayan bağlı ortaklıkları ya da iştiraklerinin olması halinde ilgili bağlı ortaklıklar ve iştirakler için vergi mevzuatı çerçevesinde hazırlanan finansal tablolar dikkate alınır.

BOBİ FRS 27 bölümden oluşmaktadır. BOBİ FRS’de orta büyüklükteki işletmeler için maliyet esaslı raporlama öngörülmüş, büyük işletmelerin uyması gereken ek kurallar getirilmiştir⁴⁹². BOBİ FRS’nin genel anlamda TMS/TFRS ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak TMS/TFRS’lerde yer alan bazı standartların BOBİ FRS’de tam karşılığı bulunmamaktadır. Onun yerine farklı standartların içinde açıklama olarak yer aldığı görülmektedir.

1.3. Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı

Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı 01.01.2023 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 16.01.2023 tarihli ve 32075 sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan ve bağımsız denetime tabi olmayan

⁴⁹² Gençoğlu, a.g.m., s. 2.

gerçek ve tüzel kişi tacirler tarafından uygulanması öngörülen finansal raporlama çerçevesidir.

KÜMİ FRS çerçevesinde AB direktiflerinde yer alan “önce küçükleri düşün” yaklaşımı korunmuştur. Standart seti oluşturulurken AB direktifleri (özellikle 2013/34/EU no’lu AB direktifi), IFRS for SMEs ile İngiltere FRS 105 numaralı standartlar esas alınmıştır⁴⁹³. KÜMİ FRS’nin BOBİ FRS, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama uygulamaları ve AB düzenlemeleri ile önemli ölçüde uyumlu olduğu ifade edilmektedir⁴⁹⁴.

KÜMİ FRS’nin amacı, “Türk Ticaret Kanununa (TTK) göre bağımsız denetime tabi olmayan ve ihtiyari olarak Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TFRS) veya Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardını (BOBİ FRS) uygulamayan TTK’nın 64 ilâ 88’inci madde hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişi tacirlerin finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmektir.” Dolayısıyla KÜMİ FRS’nin çıkış noktası bağımsız denetime tabi olmayan ve büyük ya da orta boy işletme sayılabilmek için gerekli kriterleri sağlamayan küçük ölçekli işletmeler için finansal raporlama çerçevesi oluşturmaktır.

Hangi işletmelerin KÜMİ FRS kapsamında olduğu KGK tarafından yayımlanan KÜMİ FRS’nin dördüncü maddesinde belirtilmiştir. İlgili maddeye göre;

“Bu Karar ve Eki KÜMİ FRS’nin, 29/11/2022 tarihli ve 6434 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile yürürlüğe konulan Bağımsız Denetime Tabi Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar uyarınca bağımsız denetime tabi olmayan gerçek ve tüzel kişi tacirler tarafından aşağıdaki finansal tablolarda uygulanması zorunludur.

⁴⁹³ Hakan Cavlak, Başak Ataman, “Türkiye’deki Finansal Raporlama Standartlarının Son Parçası KÜMİ FRS (Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı): Genel Değerlendirme Ve BOBİ FRS, TFRS İle Karşılaştırma”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 8(1), 2023, s. 228.

⁴⁹⁴ İlker Kıymetli Şen, Mehmet Özbirecikli, “KÜMİ FRS’nin İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRS, TMS/TFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi İle Mukayeseli Bir İnceleme”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Özel Sayı (2020), s. 15.

i) Cumhurbaşkanı Kararı ile yürürlüğe konulan Bağımsız Denetime Tabi Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar kapsamı dışında diğer mevzuat uyarınca bağımsız denetime tabi olarak hazırlanan finansal tablolarda,

ii) Belirli alanların düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu kurum, kurul veya kuruluşlarca talep edilen denetimden geçmiş veya Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan standartlara atıf yapılarak hazırlanması istenen finansal tablolarda” kullanılması hükme bağlanmıştır.

KÜMİ FRS’de küçük ve mikro işletmeler tanımlanmıştır. Küçük ve mikro işletme ayrımı yapılırken aktif toplamı, yıllık net satış hasılatı ve ortalama çalışan sayısı kriterleri esas alınmıştır. Böylece;

“a) Aktif toplamı 3.5 milyon ve üstü Türk Lirası.

b) Yıllık net satış hasılatı 7 milyon ve üstü Türk Lirası.

c) Ortalama çalışan sayısı 10 ve üstü” olan işletmeler küçük işletme olarak değerlendirilirken, bu kriterleri sağlamayan gerçek ve tüzel kişi tacirler mikro işletme olarak nitelendirilir. Belirtilen kriterlerden en az ikisinin eşik değerlerini aşan gerçek ve tüzel kişi tacirler müteakip raporlama döneminde küçük işletme olarak değerlendirilir.

Aktif toplamı ve net satış hasılatının belirlenmesinde, gerçek ve tüzel kişi tacirler tarafından, vergi dairelerine verilen finansal tablolar esas alınmaktadır. Bağımsız denetim kapsamından çıkan tacirler için ise bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları dikkate alınacaktır.

KÜMİ FRS’nin yürürlüğe girmesiyle bağımsız denetime tabi olan ve olmayan işletmeler ayrımının yanı sıra büyüklük ölçütlerinin de esas alındığı üç önemli muhasebe standardı seti ülkemizde uygulanmaya başlamıştır. Yukarıda ifade edilen ölçütler dikkate alındığında Türkiye’de KÜMİ FRS uygulaması gereken işletme sayısının diğer standart setleri kapsamına giren işletme sayısından daha yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür⁴⁹⁵.

⁴⁹⁵ Cavlak ve Ataman, a.g.m., s. 227; Zehra Haberal, “Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslak Metni ile Vergi Usul Kanunu’nun Değerleme Hükümlerinin Karşılaştırılması”, *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S:62 (2021), s. 332.

22 bölümden ve toplam 104 sayfadan oluşan KÜMİ FRS, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'den bazı noktalarda ayrılmaktadır. KÜMİ FRS'de genel olarak maliyet esaslı yaklaşım belirlenmiştir. KÜMİ FRS'de kullanılan değerlendirme ölçüleri maliyet değeri, gerçeğe uygun değer ve itibari değer şeklindedir. Diğer standart setleri ile karşılaştırdığımızda değerlendirme ölçülerinde sadeleştirmeye geçildiğini söylemek mümkündür⁴⁹⁶. KÜMİ FRS kapsamında örnek finansal tablolar ve terimler sözlüğü yer almaktadır.

KÜMİ FRS diğer standart setleri ile karşılaştırıldığında oldukça sadedir ve uygulama kolaylığı sunan ilkeler içermektedir. KÜMİ FRS kapsamında finansal tablolar; finansal durum tablosu, kar veya zarar tablosu ve dipnotlardan oluşmaktadır⁴⁹⁷. Diğer standartlara göre daha az sayıda finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca KÜMİ FRS'de ara dönem finansal raporlama yapma ve konsolide finansal tablolar hazırlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca KÜMİ FRS uygulayan işletmeler için olağan dışı gelir ve gider gösterimi ile ertelenmiş vergi hesaplaması yapılmayacaktır.

2. TMS/TFRS VE US GAAP KARŞILAŞTIRMASI

Bu bölümde ülkemizde uygulanan standartlar ile ABD'de uygulanmakta olan standartlar karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma yaparken değerlendirme hükümlerinin ve değerlendirme ile ilgili noktaların esas alınmasına dikkat edilecektir. Dolayısıyla standart setleri arasında farklı olan hususlara değinilmesine özen gösterilmiştir.

2.1. US GAAP Genel Bilgiler

ABD'de muhasebe uygulamaları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (US GAAP) doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri muhasebe ile ilgili detayları, karmaşıklıkları ve hukuki geçerlilikleri kapsayan kurallar seti ve SEC (U.S. Securities and Exchange Commission) tarafından kabul edilen muhasebe standartları olarak ifade edilebilir⁴⁹⁸.

⁴⁹⁶ Cavlak ve Ataman, a.g.m., s. 257.

⁴⁹⁷ KÜMİ FRS, Paragraf:2.3.

⁴⁹⁸ "What is GAAP" <https://www.accounting.com/resources/gaap/>, erişim 7 Ağustos 2018.

Amerika’da genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve muhasebe standartlarının oluşumu tarihsel süreç içerisinde birçok aşamadan geçmiştir. Esas itibariyle 1929 ekonomik buhranından sonra hız kazanan süreçte birçok kurum veya kuruluş muhasebe standardı oluşturmakla görevlendirilmiş, her biri farklı isimlerle standart ve ilkeler yayımlamıştır. Dolayısıyla muhasebe standartları konusunda geniş ve dağınık bir yapı oluşmuş, bu durum 2009 yılında kodlama (codification) projesinin hayata geçirilmesiyle düzeltilmeye çalışılmıştır.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve muhasebe standartlarının oluşumunda etkin olan kuruluşlar; Türkiye’de SPK muadili olan ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC), bir özel sektör kuruluşu olan Amerikan Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA- American Institute of Certified Public Accountants) ve günümüzde de muhasebe standartlarını belirleme yetkisini elinde bulunduran Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB- Financial Accounting Standards Board)’dur.

1929 yılındaki büyük buhranın bir sonucu olarak oluşturulduğu ifade edilen SEC’in kuruluş amacı Menkul Kıymetler Yasasını uygulamaktır⁴⁹⁹. 1929 krizinden sonra “1933 Menkul Kıymetler Yasası” ve “1934 Menkul Kıymetler Borsası Yasası” adı ile iki adet önemli yasa çıkarılmıştır. Anılan yasalarda muhasebe standartlarına ilişkin ana düzenlemeler yer almaktadır. 1934 yasası ile SEC’e muhasebe prensipleri belirleme yetkisi verilmiştir.

SEC kuruluşundan itibaren “Accounting Series Releases” ve “Accounting Bulletins” olarak adlandırılan dokümanlar çıkarmıştır. Yaptığı düzenleme ve çıkardığı dokümanlara rağmen SEC’in muhasebe standartları belirlemedeki rolünü denetim gözetim fonksiyonuyla sınırlandırmış olduğunu söylemek mümkündür. Kurul, muhasebe ve denetim kurallarının belirlenmesinde özel sektör düzenleyici kuruluşlarının etkili olmasına imkan tanımıştır⁵⁰⁰.

⁴⁹⁹ Saim Üstündağ, “Muhasebe Standartları Oluşturulması Süreci”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S:1 (2000), s. 37.

⁵⁰⁰ Üstündağ, a.g.m., s. 37.

SEC muhasebe ilkeleri belirleme yetkisini 1938 yılında AICPA'ya devretmiştir. Bu yetki 1939 yılında AICPA bünyesinde kurulan Muhasebe Prosedürleri Komitesi (CAP- Committee on Accounting Procedure) tarafından kullanılmış ve 1959 yılında kapatılan CAP bu süre içerisinde 51 adet muhasebe araştırma bülteni (ARB) yayınlamıştır. 1959 yılında CAP'nin kapatılmasının ardından kapsamlı bir kavramsal çerçeve oluşturulması amacıyla yine AICPA bünyesinde Muhasebe Prensipleri Kurulu (APB- Accounting Principles Board) kurulmuştur. APB 1973 yılına kadar "APB Opinions" adı altında 31 adet ilke yayınlamıştır.

1973 yılında APB döneminde fark edilen yetersizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla günümüzde de faaliyetlerine devam eden ve ABD'de muhasebe standartları çıkarmakla görevli olan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) kurulmuştur. FASB'nin kuruluş amacı finansal muhasebe ve raporlama standartlarının oluşturulması ve geliştirilmesinin yanı sıra yatırımcılara ve diğer finansal tablo kullanıcılarına, bu standartları nasıl etkili olarak kullanacakları hakkında yararlı bilgiler sağlamaktır. Bugüne kadar 168 adet standart yayınlamış olan FASB, AICPA'dan bağımsız bir kuruluştur⁵⁰¹.

FASB'nin tam zamanlı çalışan 7 üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler 5 yıllık süre için seçilmekte, isterlerse ikinci kez seçilerek toplam 10 yıl süre ile görev yapabilmektedir. FASB üyelerinin atanması 1972 yılında kurulan Finansal Muhasebe Vakfı (FAF- Financial Accounting Foundation) tarafından yapılmaktadır. Tıpkı FASB gibi bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan FAF, hem FASB'nin hem de GASB (Governmental Accounting Standards Board- Kamu Muhasebe Standartları Kurulu)'nin yönetimi, finansmanı, üyelerinin atanması ve genel gözetiminden sorumludur⁵⁰².

FASB organizasyonu içerisindeki bir diğer önemli komite Finansal Muhasebe Danışma Konseyi (FASAC- Financial Accounting Standards Advisory Council)'dir. FASAC'ın

⁵⁰¹ Mehmet Kerim Kazgan, *ABD'De Yürürlükte Olan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensiplerinin Detaylı İncelemesi ve Türkiye'de Bulunan ABD Sermayeli Şirketlerdeki Muhasebe Uygulamaları İle İlgili Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 6.

⁵⁰² "About the FASB", <https://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/SectionPage&cid=1176154526495>, erişim 29 Ekim 2018..

görevi, FASB'nin gündem projeleri ve bu projelerin özellikleri gibi teknik konularda FASB ile görüş alış verişinde bulunmaktadır. Ayrıca FASAC muhtemel çalışma konuları, proje öncelikleri ve FASB başkanlığı tarafından talep edilecek diğer hususlarda FASB'ye danışmanlık yapmaktadır⁵⁰³.

Asli görevi Finansal Muhasebe Standartları (SFAS- Statements of Financial Accounting Standards) adı altında kurallar yayınlamak olan FASB, standartlara ilişkin kavramları içeren “Statements of Accounting Concepts”, var olan standartları genişletmeye ve açıklık getirmeye yarayan “Interpretations” ve standartların uygulamasına ilişkin yönergeler niteliğinde teknik bültenler (technical bulletins) yayınlamaktadır⁵⁰⁴.

FASB'nin standart oluşturma süreci genel itibariyle şu aşamalardan oluşmaktadır;

- Düzenleme yapılacak konular belirlenir,
- FASB konuyu gündeme alıp almayacağına karar verir,
- Kurul tarafından konunun analiz edildiği kamuya açık toplantılar düzenlenir,
- Taslak metin hazırlanır,
- Eğer gerekli ise taslak metnin tartışılması için halka açık toplantılar düzenlenir,
- Halktan gelen tepkiler doğrultusunda metin üzerinde gerekli düzeltmeler yapılır,
- Nihai metin hazırlanır.

Amerika'da muhasebe standartları konusunda yetkili kurullardan bir diğeri de Kamu Muhasebe Standartları Komitesi (GASB)'dir. 1984 yılında bağımsız bir özel sektör kuruluşu olarak kurulan GASB'nin görevi, devlet kuruluşları ve yerel yönetimleri ilişkin standartları belirlemektir. Çalışma yapısı itibariyle FASB'ye benzemektedir.

US GAAP ile Avrupa Birliği'nde ve dünyanın birçok ülkesinde kabul gören uluslararası muhasebe standartları arasında pek çok açıdan farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları gidermek için IASB ve FASB yakınsama çalışmalarına girişmiştir. Bu

⁵⁰³ FASB, Rules of Procedure, (2013), s. 8-9,

https://www.fasb.org/cs/ContentServer?c=Document_C&cid=1176162391050&d=&pagename=FASB%2FDocument_C%2FDocumentPage, erişim 30 Ekim 2018.

⁵⁰⁴ Üstündağ, a.g.e., s. 38; en.wikipedia.org; Ahmet Başpınar, “Türkiye’de ve Dünyada Muhasebe Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, S:146, (2004), s. 43.

bağlamda iki kurul 2002 yılında Norwalk, Connecticut’da ortak toplantı düzenlemiş ve hem iç piyasada hem de sınır ötesi finansal raporlamada kullanılacak, birbiriyle uyumlu ve yüksek kaliteli muhasebe standartları geliştirme konusunda taahhüt imzalamışlardır. Norwalk Anlaşması olarak bilinen bu taahhüt ile aşağıdaki konular üzerinde çalışılması kararlaştırılmıştır;

- US GAAP ile IFRS arasındaki bireysel farklılıkları ortadan kaldırmak,
- Geleceğe yönelik çalışma programları arasında koordinasyon sağlamak,
- Halihazırda üstlenilen ortak projelere devam etmek,
- Yorumlayıcı kurulları, faaliyetlerini koordine etme konusunda desteklemek.

Bazı çevreler ABD’nin IFRS’yi kabul edeceğini beyan etmiş, bazıları ise iki kurulun yakınsama çerçevesinde yeni standartlar oluşturacağını ifade etmiştir. İlk varsayımı destekleyenler yıllar geçtikçe azalmaktadır⁵⁰⁵. FASB ve IASB çalışmalarını hızlandırmak için yılda iki kere bir araya gelme kararı almıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Amerika’da genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve muhasebe standartları, birden fazla kurul tarafından çıkarılan ilke ve uygulamaların bütünüdür. Dolayısıyla geçerli mevzuat açısından dağınık bir yapıdan bahsetmek mümkündür. Dahası bu standartlar arasında her zaman mantıklı ve tutarlı bir yapı bulunmaması farklı bir sorun olmaktadır. Ayrıca bu durum araştırmacılar için doğru, gerekli ve ilgili kaynakların bulunmasını güçleştirmekle kalmayıp güncel gelişmelerin takip edilmesini zorlaştırmaktaydı⁵⁰⁶.

Bütün bu sorunlara çözüm getirebilmek amacıyla FASB tarafından muhasebe standartlarının kodlaması projesi hayata geçirilmiştir. Kodlama projesi çeşitli kuruluşlardan katılan 200’den fazla kişinin beş yıllık çalışmasının bir sonucudur. 1

⁵⁰⁵ Susan B. Hughes, Robert K. Larson, James F. Sander, Glenn Xiques, “Difficulties Converging US GAAP and IFRS Through Joint Projects: The Case of Business Combinations”, *Advances in Accounting*, S: 39 (2017), s. 1.

⁵⁰⁶ Kazgan, a.g.e., s. 9-10.

Temmuz 2009 tarihinde yürürlüğe giren kodlama çalışmalarının odak noktası US GAAP'i kodlamak ve basitleştirmektir⁵⁰⁷.

Özel sektör tarafından uygulanabilecek kodlamada öncelik, uygulanmakta olan bütün ilkeleri tek noktada toplamak ve son kullanıcılara yönelik elektronik araştırma ve geri bildirim sistemi geliştirmektir⁵⁰⁸. Proje kapsamında bu öncelikler hayata geçirilmiş ve geliştirilen sistem ile standart araştırma süreci kolaylaştırılmıştır.

FASB tarafından kodlama projesinin amaçları şu şekilde açıklanmıştır⁵⁰⁹;

- Muhasebe araştırmalarına ilişkin sorunları çözmek için gerekli zamanı ve zahmeti azaltmak,
- Konu ile ilgili literatürün kullanılabilirliğini geliştirmek suretiyle standartlara uymama riskini azaltmak,
- Yeni standartlar yayınlandığında, gerçek zamanlı güncellemelerle, doğru bilgi sağlamak,
- Standart geliştirme süreci ile ilgili araştırmalarda ve yakınsama çalışmalarında FASB'ye yardımcı olmak,
- Kodlamaya dahil edilmeyen içeriğin güvenilir olmadığını açıklamak.

Kodlama ile resmen geçerli mevzuat başlıklara, alt başlıklara ve bölümlere ayrılmış, her birine farklı kodlar ve numaralar verilmek suretiyle, kullanıcılar tarafından rahatlıkla anlaşılabilceği bir sistem oluşturulmuştur. Aşağıda US GAAP ile TMS/TFRS ve BOBİ FRS'nin karşılaştırılması amacıyla hazırlanan tabloda kodlama projesi sonrasında hayata geçirilen sınıflandırma esas alınmıştır.

Kodlama kapsamında, standartlarla ilgili materyaller esasa ilişkin-esasa ilişkin olmayan materyaller olmak üzere iki gruba ayrılmış ve esasa ilişkin materyaller kodlama kapsamına dahil edilmiştir. Var olan standartların gereğinden fazla yapılmış özetleri, tarihi içerik, daha önceki uygulamalara yönelik tartışmalara, öğelerin geri bildirim

⁵⁰⁷ "FASB Accounting Standards Codification About the Codification", s. 4, <https://asc.fasb.org/imageRoot/71/58741171.pdf>, erişim 31 ekim 2018.

⁵⁰⁸ Kazgan, a.g.e., s. 9; FASB, a.g.e., s. 5.

⁵⁰⁹ FASB, a.g.e., s. 35.

özetleri, sonuca yönelik esaslar ve benzer örnekleri kapsayan esasa yönelik olmayan materyaller kodlama kapsamına alınmamıştır.

2.2. US GAAP ve Türkiye'de Uygulanan Standartlar Arasındaki Değerleme Farklılıkları

Norwalk Anlaşması ile yakınsama süreci başlatılan Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartları belli noktalarda uyumlu hale getirilmiştir. Ancak TMS/IFRS ile US GAAP arasındaki temel fark US GAAP'ın kural bazlı, TMS/IFRS'nin ilke bazlı finansal raporlama seti olması noktasındadır.

TMS/IFRS uluslararası standartların tercümesi olduğu için US GAAP ile yapılan yakınsama çalışmalarının aynı zamanda TMS/IFRS ile paralel geliştiğini söylemek mümkündür. Aşağıdaki tabloda ülkemizde geçerli olan muhasebe standartları setleri ve US GAAP arasındaki ilişkiyi özetlemektedir.

Tablo 10: US GAAP, BOBİ FRS ve TMS/IFRS Karşılaştırması

TMS/IFRS	BOBİ FRS	US GAAP
TFRS 1 Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması	Bölüm 27 Geçiş Hükümleri	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 2 Hisse Bazlı Ödemeler	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 718 Tazminatlar-Hisse Bazlı Ödeme
TFRS 3 İşletme Birleşmeleri	Bölüm 21 İş Birleşmeleri	ASC 805 İşletme Birleşmeleri
TFRS 4 Sigorta Sözleşmeleri	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 6 Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi	Bölüm 8 Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar	Bölüm 9 Finansal Araçlar ve Öz kaynaklar	ASC 825 Finansal Araçlar
TFRS 8 Faaliyet Bölümleri	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 280 Bölüm Raporlama
TFRS 9 Finansal Araçlar	Bölüm 9 Finansal Araçlar ve Öz kaynaklar	ASC 310 Alacaklar ASC 320 Yatırımlar-Borçlanma Senetleri ASC 321 Yatırımlar-Hisse Senetleri

		ASC 326 Finansal Araçlar-Kredi Zararları ASC 470 Borçlar ASC 815 Türevler ve Hedging ASC 825 Finansal Araçlar ASC 860 Transfers and Servicing
TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar	Bölüm 22 Konsolide Finansal Tablolar	ASC 810 Konsolidasyon
TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar	Bölüm 11 Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar	ASC 808 Ortak Girişimler
TFRS 12 Diğer İşletmelerdeki Paylara İlişkin Açıklamalar	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 820 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü
TFRS 14 Düzenlemeye Dayalı Erteleme Hesapları	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat	Bölüm 5 Hasılat	ASC 605 Gelirin Tanınması ASC 606 İnşaat Sözleşmelerinden Elde Edilen Gelirler
TFRS 16 Kiralamalar	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 840 Kiralar ASC 842 Kiralamalar
TFRS 17 Sigorta Sözleşmeleri		
TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu	Bölüm 1 Kavramsal Çerçeve ve Finansal Tablolar Bölüm 26 Dipnotlar	ASC 205 Finansal Tabloların Sunumu ASC 210 Bilanço ASC 215 Öz sermaye Tablosu ASC 220 Kapsamlı Gelir Tablosu-Kapsamlı Gelirin Tanımlanması ASC 225 Gelir Tablosu
TMS 2 Stoklar	Bölüm 6 Stoklar	ASC 330 Stoklar
TMS 7 Nakit Akış Tablosu	Bölüm 2 Nakit Akış Tablosu	ASC 230 Nakit Akış Tablosu
TMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar	Bölüm 3 Muhasebe Politikaları, Tahminler ve Hatalar	ASC 250 Muhasebe Prensipleri Değişiklikleri ve Hataların Düzeltilmesi
TMS 10 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar	Bölüm 4 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar	ASC 855 Bilanço Sonrası İşlemler
TMS 12 Gelir Vergileri	Bölüm 23 Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	ASC 750 Kurumlar Vergisi

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar	Bölüm 12 Maddi Duran Varlıklar	ASC 360 Varlık, Tesis ve Teçhizatlar
TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 710 Tazminatlar-Genel ASC 712 Tazminatlar-İstihdam Sonrası Ödemeler ASC 715 Tazminatlar-Emeklilik Ödemeleri ASC 718 Tazminatlar-Hisse Tazminatları
TMS 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklaması	Bölüm 16 Devlet Teşvikleri	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri	Bölüm 20 Yabancı Para Çevrim İşlemleri	ASC 830 Yabancı Para Cinsinden İşlemler
TMS 23 Borçlanma Maliyetleri	Bölüm 17 Borçlanma Maliyetleri	ASC 835 Faiz
TMS 24 İlişkili Taraf Açıklamaları	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 850 İlişkili Şirketler İle İlgili Açıklamalar
TMS 26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 715 Tazminatlar-Emeklilik İkramiyeleri ASC 960 Tanımlanan Emeklilik Fayda Planları ASC 962 Tanımlanan Emeklilik Katkı Payı Planları
TMS 27 Bireysel Finansal Tablolar	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>	ASC 274 Bireysel Finansal Tablolar
TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar	Bölüm 10 İştiraklerdeki Yatırımlar	ASC 323 Yatırımlar-Öz kaynak Yöntemi ve Ortak Girişimler
TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama	Bölüm 25 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama	ASC 255 Değişen Fiyatlar
TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum	Bölüm 9 Finansal Araçlar ve Öz kaynaklar	ASC 825 Finansal Araçlar
TMS 33 Hisse Başına Kazanç		ASC 260 Hisse Başına Kar
TMS 34 Ara Dönem Finansal Raporlama	Bölüm 24 Ara Dönem Finansal Raporlama	ASC 270 Ara Dönem Raporlama
TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü	Bölüm 18 Varlıklarda Değer Düşüklüğü	ASC 350 Maddi Olmayan Duran Varlıklar-Şerefiye ASC 360 Varlık, Tesis ve Teçhizatlar
TMS 37 Karşılıklar, Koşullu	Bölüm 19 Karşılıklar,	ASC 450 Gayri Nakdi

Borçlar ve Koşullu Varlıklar	Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar	Kredi ve Yükümlülükler
TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar	Bölüm 14 Maddi Olmayan Duran Varlıklar	ASC 350 Maddi Olmayan Duran Varlıklar-Şerefiye
TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme	Bölüm 9 Finansal Araçlar ve Öz Kaynaklar	ASC 825 Finansal Araçlar
TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	Bölüm 13 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
TMS 41 Tarımsal Faaliyetler	Bölüm 7 Tarımsal Faaliyetler	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>

Kaynak: Beliz Eren, 2022, s. 113-114 ve Ümit Gücenme Gençoğlu, 2017, s.3'ten hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere gerek US GAAP gerekse TMS/TFRS ve BOBİ FRS belirli noktalarda ortak başlıklar içermesine rağmen bazı hususlar tamamen farklı ele alınmıştır. Standart setleri arasındaki en temel farklar stoklar, finansal araçlar, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar gibi konularda karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen bölümlerde ilgili standartlar arasındaki önemli farklılıklar alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.2.1. Stoklar

TMS/TFRS, IFRS'nin doğrudan tercümesi olduğu için IFRS ve US GAAP arasındaki farklar esas itibariyle TMS/TFRS ve US GAAP arasındaki farklara işaret etmektedir. Her iki standart seti stokları kavramsal olarak benzer şekilde ele alsa da değerlendirme yöntemleri ve değer düşüklüğüne yönelik yaklaşımları farklılık arz etmektedir.

Hem TMS/TFRS hem de US GAAP'e göre stokların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet değeri ile yapılmaktadır. US GAAP'e göre stokların değerlendirilmesi maliyet ya da piyasa fiyatından düşük olanı ile gerçekleştirilmektedir. TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre ise maliyet ya da net gerçekleşebilir değerden düşük olanı esas alınmaktadır. Dolayısıyla piyasa fiyatı ile net gerçekleşebilir değer eşit olduğu durumda US GAAP ile TMS/TFRS'nin değerlendirme için aynı tutarları kullanacağı açıktır⁵¹⁰. Ayrıca US GAAP'e

⁵¹⁰ Ali Fatih Dalkılıç, "Amerikan Muhasebe Standartlarına Göre ASC 330 Kapsamında Stokların Değerlemesi: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Dayanışma*, S: 121 (2014), s. 18.

göre stok maliyeti, stok satışa hazır hale gelene kadar yapılan bütün harcamaları kapsamaktadır⁵¹¹. Bu konuda US GAAP ve TMS 2 uyumludur.

US GAAP’de maliyet ya da piyasa fiyatından düşük olanın seçilmesi kuralı LCM (lower of cost or market) şeklinde ifade edilmektedir. Piyasa fiyatı işletmeler için aynı üründen bir tane daha almanın ya da üretmenin bedeli yani ikame değeridir⁵¹². Burada yerine koyma maliyetinden değil de piyasa değerinden bahsedilmiştir. Çünkü ifade edilen piyasa değeri her zaman yerine koyma maliyetine eşit olmayacaktır. Bunun için alt ve üst sınırlar koyularak kısıtlama getirilmiştir. Eğer yerine koyma maliyeti tavan ve taban olarak adlandırılan sınırların arasındaysa piyasa değeri olarak kullanılacaktır. Ancak tavan değerin üzerindeyse tavan değeri, taban değerin altındaysa taban değeri piyasa fiyatı olarak kullanılacaktır. Tavan değeri stokların net gerçekleşebilir değeridir. Taban değer ise net gerçekleşebilir değerden, kar marjının indirilmesi suretiyle bulunan değerdir. Dolayısıyla stokların piyasa değeri net gerçekleşebilir değeri aşamaz⁵¹³.

US GAAP ile TMS/IFRS arasındaki bir diğer önemli fark stok değerlendirme yöntemleri konusundadır. US GAAP LIFO yönteminin kullanımına izin vermektedir. Ancak hem IFRS hem TMS/IFRS hem de VUK uyarınca LIFO yönteminin kullanılması yasaklanmıştır. Çünkü fiyatlar genel seviyesinin artış gösterdiği dönemlerde LIFO yöntemi işletmelerin gerçek durumunun yansıtılmasını engellemektedir. Stokta bulunan mallar daha önceden alınmış ve eski fiyatlarla kayıtlara geçirilmiş olduğu için stok bedeli olduğundan daha düşük gösterilecektir. Bu durum dönem karının ve ödenecek verginin düşük gösterilmesine yol açabilecektir.

US GAAP aktiflerin ilerde yaratacakları net nakit akışının üzerinde bir değerle kaydedilmesine izin vermemektedir⁵¹⁴. Dolayısıyla değer düşüklüğü kayda alınmaktadır. Ancak US GAAP stok değer düşüklüğünün tersine çevrilmesine izin vermemektedir. TMS 2’ye göre ise stok değerinin artması durumunda değer düşüklüğü

⁵¹¹ EY, *US GAAP versus IFRS: The Basics - December 2021*, https://www.ey.com/en_us/assurance/accountinglink/us-gaap-versus-ifrs--the-basics---december-2021, s. 15, 9 Aralık 2022.

⁵¹² Kazgan, a.g.e., s. 158; Dalkılıç, a.g.m., s. 18.

⁵¹³ EY, a.g.e., s. 15.

⁵¹⁴ Kazgan, a.g.e., s. 157.

iptal edilebilmektedir. VUK'ta ise değeri düşen malların emsal değeri ile değerlendirileceği belirtilmiştir. Ancak değer düşüklüğü uygulamasına yer verilmemiştir.

TMS 2 uyarınca “Benzer niteliklere ve e ve işletme açısından benzer kullanıma sahip bütün stoklar için, aynı maliyet hesaplama yöntemi kullanılır⁵¹⁵”. Ancak US GAAP kapsamında benzer nitelikte ya da kullanıma sahip stokların aynı yöntem ile hesaplanmasına gerek bulunmamaktadır.

2.2.2. Finansal Araçlar:

TMS/IFRS ve US GAAP açısından finansal araçların sınıflandırılması birbirinden farklıdır. Bu farklılık değerlendirme farklarını da ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yukarıdaki tabloda da belirtildiği üzere her iki standart setinde de finansal araçların ölçümü ve sınıflandırmasını düzenleyen birden fazla standart mevcuttur.

TMS/IFRS'ye göre finansal araçlar bilindiği üzere, itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ya da gerçeğe uygun değer değişimi kar zarar yansıtılarak ölçülmektedir. VUK'ta böyle bir sınıflandırma yer almamaktadır. Alacaklar, borçlar, hazır değerler ve menkul kıymetler için Kanun'un farklı maddelerinde düzenlemeler yapılmıştır.

US GAAP'e göre finansal araçların sınıflandırması ve değerlemesi büyük ölçüde ilgili aracın yasal şekline ve işletmenin ilgili aracı elde tutma niyetine göre değişmektedir. Dolayısıyla bir finansal araç satış amaçlı ya da yatırıma amaçlı elde tutuluyor olabilir. Gerçeğe uygun değer yöntemi seçilmediği sürece, sınıflandırma ve ölçümü aşağıdaki gibi olacaktır⁵¹⁶.

- Satış amaçlı elde tutulan varlıklar; maliyet ya da rayiç bedelden düşük olanı,
- Yatırım amaçlı elde tutulan varlıklar; itfa edilmiş maliyet değeri üzerinden ölçülür.

⁵¹⁵ TMS 2, Paragraf: 25.

⁵¹⁶ Beliz Eren, *Türkiye Finansal Raporlama Standartları İle Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin Karşılaştırılması ve Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s. 120; Deloitte, *Roadmap: Comparing IFRS Accounting Standards and U.S. GAAP Bridging the Differences*, <https://dart.deloitte.com/USDART/pdf/057be505-289e-11e9-818d-67c85cbcc7fa>, s. 1, 5 Aralık 2022.

Borçlanma ve öz kaynak araçları ile alacakların sınıflandırılması ve ölçümü esas itibariyle TMS/TFRS ile benzerlik göstermektedir. İlgili finansal araçlar üç kategoride incelenmektedir;

- Vadeye kadar elde tutulacak varlıklar; itfa edilmiş maliyet değeri,
- Ticari amaçla elde tutulan varlıklar; gerçeğe uygun değer değişimi net gelire yansıtılır,
- Satışa hazır varlıklar; gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılır.

Öz kaynak yatırımları, gerçeğe uygun değer değişimi net gelire yansıtılarak ölçülür⁵¹⁷. Her iki standart seti de riskten korunma ilkesine ve gerçeğe uygun değer seçeneğinin kullanımına izin vermektedir⁵¹⁸. Ancak TFRS'nin aksine US GAAP birçok finansal varlık ya da borç için gerçeğe uygun değer seçeneğinin kullanımını sınırlandırmıştır⁵¹⁹.

VUK açısından baktığımızda finansal araçlar konusunda önemli farklar karşımıza çıkacaktır. İlgili muhasebe standartlarında gerçeğe uygun değer ve itfa edilmiş maliyet değeri ön plandayken VUK açısından kayıtlı değer, nominal değer, borsa rayici gibi değerlendirme ölçüleri ön plandadır. Bu durum bazen gerçeğe uygun sonuçları yansıtmak yerine tarihi ölçülerin esas alınarak vergi tutarının ve dönem karının farklılaşmasına yol açacaktır.

2.2.3. Maddi Duran Varlıklar:

US GAAP'e göre maddi duran varlıklar aşağıdaki varlıklardan oluşmaktadır⁵²⁰:

- Arazi ve arsalar
- Binalar
- Makine ve teçhizatlar
- Demirbaşlar

⁵¹⁷ EY; a.g.e., s. 23.

⁵¹⁸ Esra Gültekin, *IFRS/US GAAP Arasındaki Yakınsama Çalışmaları İle Benzerlik/ Farklılıklar ve Bir Firma İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 31.

⁵¹⁹ Eren, a.g.e., s. 128.

⁵²⁰ ASC 360-10-05-2.

Görüldüğü üzere US GAAP’ın maddi duran varlıklar kapsamı hem TMS/TFRS hem de tek düzen hesap planında yer alan maddi duran varlıklar hesap grubu ile benzerlik göstermektedir. Maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesinde tarihi maliyet değeri esas alınır. Tarihi maliyet, varlığın amaçlanan kullanıma hazır hale gelmesi için katlanılan maliyetleri kapsamaktadır.

US GAAP’e göre duran varlıklar kullanım amaçlı elde tutulanlar ya da satış amaçlı elde tutulanlar olmak üzere sınıflandırılmaktadır⁵²¹. Satış amaçlı elde tutulan varlıklar için farklı bir sunum ve farklı açıklamalar yapılması gerekmektedir.

Maddi duran varlığın kullanıma ya da satışa hazır hale gelene kadar katlanılan borçlanma maliyetleri varlık maliyetine dahil edilmektedir. Eğer varlığın kullanıma hazır hale gelmesi belirli bir süreyi gerektiriyorsa, bu süre içerisinde yapılan harcamalara ait faizler varlığın elde etme maliyetinin bir parçası sayılır⁵²². Ayrıca etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan faiz maliyetlerinin aktifleştirilmesine de izin verilmektedir. Bu durum TMS ile paralellik göstermektedir⁵²³.

Tarihi maliyetle kaydedilen varlıkların sonraki ölçümleri de yine tarihi maliyet ile yapılmaktadır. US GAAP uyarınca yeniden değerlemeye izin verilmez. Dolayısıyla bu konuda US GAAP ile TMS/TFRS birbirinden ayrılmaktadır. TMS/TFRS’ye göre varlığın sonraki ölçümlerinde maliyet ya da yeniden değerlendirme modelinden biri kullanılabilirken, US GAAP’e göre sadece maliyet modelinin kullanımı öngörülmüş ve yeniden değerlendirme modelinin kullanılmasına izin verilmemiştir⁵²⁴.

US GAAP’e göre amortisman ayırmak ihtiyaridir. Bir maddi duran varlığın defter değeri gerçeğe uygun değerini aştığında değer düşüklüğünden söz edilir. Değer

⁵²¹ ASC 360-10-50-2 ve 360-10-50-3.

⁵²² ASC 360-10-30-2.

⁵²³ Eren, a.g.e., s. 169.

⁵²⁴ Erkin Nevzat Güdelci, “US GAAP ve IFRS Uyumu”, *Muhasebe, Finans Ve Denetim Alanlarında Yenilikçi Yaklaşımlar* 2,ed. Yakup Aslan, Özgür Özkan, İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2022, s. 48.

düşüklüğü zararlarının tersine çevrilmesine izin verilmemektedir⁵²⁵. Maddi duran varlıklar için değer düşüklüğü uygulaması, değer düşüklüğünün tersine çevrilmesi gibi uygulamalar vergi matrahını etkilemektedir. Değer düşüklüğünün iptali, stok değerini yükselteceğinden dolayı dönem karını ve dolayısıyla vergi matrahını artırarak TMS/TFRS uygulayanların daha fazla vergi ödemesi işe sonuçlanabilir. Ayrıca maddi duran varlıkların maliyetini oluşturan unsurların farklı olması varlık maliyetini ve işletmenin aktif toplamını değiştireceği için yine farklı sonuçlar elde edilecektir. VUK'ta da maddi duran varlıkların maliyetini oluşturan unsurlar muhasebe standartlarına göre farklıdır. Dolayısıyla ulaşılan vergi matrahı ve kar rakamları değişiklik gösterecektir. Maddi duran varlıklarla ilgili bir diğer farklılık özellikli varlıklar konusundadır. Hem TMS/TFRS'de hem de US GAAP'de özellikli varlık tanımlaması yapılmış ancak VUK'ta özellikli varlıklara yer verilmemiştir.

2.2.4. Maddi Olmayan Duran Varlıklar:

Maddi olmayan duran varlıklar fiziksel niteliği bulunmayan ve parasal olmayan varlıklar şeklinde tanımlanmaktadır⁵²⁶. Patent, yayın hakları, acentelik hakları, şerefiye, dahili kullanım yazılımı gibi kalemler maddi olmayan duran varlıklar arasındadır⁵²⁷. US GAAP maddi olmayan duran varlıkları piyasa fiyatıyla kayda almaktadır⁵²⁸.

US GAAP'de maddi olmayan duran varlıkların gerçeğe uygun değeri ile yeniden değerlendirilmesine izin verilmemiştir. TMS 38'de ise şerefiye dışındaki maddi olmayan duran varlıkların muhasebe politikası seçimi olarak yeniden değerlendirilebilmesi mümkündür⁵²⁹.

US GAAP ile TMS/TFRS arasında maddi olmayan duran varlıklar açısından en önemli farklar reklam giderleri ve araştırma geliştirme giderleri konusundadır⁵³⁰. TMS'ye göre reklam giderleri gerçekleştiği anda muhasebeleştirilmektedir⁵³¹. US GAAP'e göre ise reklam maliyetleri ya gerçekleştiği anda giderleştirilmektedir ya da reklam ilk kez

⁵²⁵ Rsmus.com, US GAAP vs IFRS: Impairment of Long-lived Assets, s. 6.

⁵²⁶ EY, a.g.e., s. 19.

⁵²⁷ Kazgan, a.g.e., s. 173; Eren, a.g.e., s. 79.

⁵²⁸ Güdelci, a.g.m., s. 48.

⁵²⁹ Rsm, s. 2.

⁵³⁰ Roadmap, s. 13; EY, a.g.e., s. 19.

⁵³¹ TMS 38, Paragraf:38.

gerçekleştirildiği anda giderleştirilmektedir⁵³². Bu bir muhasebe politikası kararıdır ve benzer türdeki reklam faaliyetleri ile tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır⁵³³. Buradan US GAAP'in reklam faaliyetlerini iki temel aşamada ele aldığını söyleyebiliriz. Birincisi reklamları üretmek, ikincisi üretilen reklamları televizyon, reklam panoları ya da dergiler gibi çeşitli yollarla tüketiciye ulaştırmaktır⁵³⁴. Dolayısıyla reklam hedef kitlesine ulaştığı anda giderleştirme yolu seçilirse gider yazma işleminin biraz ertelendiğini söylemek mümkündür. Bu uygulama sadece US GAAP'te yer almaktadır. TMS/TFRS'de ve VUK'ta böyle bir uygulama bulunmamaktadır.

TMS 38'e göre araştırma harcamaları aktifleştirilmez, doğrudan gider yazılır⁵³⁵. Geliştirme harcamaları ise belirli koşulları sağlaması halinde aktifleştirilmektedir⁵³⁶. US GAAP'e göre ar-ge giderleştirilmelidir. Ekonomik kaynak yaratıldığına dair herhangi bir emare bulunmamasından dolayı bu uygulamanın tercih edildiği ifade edilmiştir⁵³⁷. Bilgisayar yazılımları bu ilkenin istisnasını oluşturmaktadır⁵³⁸. Yazılım maliyetlerinin teknolojik fizibilite noktasına ulaşp ulaşmadığı önem arz etmektedir. Teknolojik fizibilite noktasına ulaşıldıktan sonra ortaya çıkan yazılım maliyetleri aktifleştirilir ve bu aktifleştirme yazılım satılmaya başladığı ana kadar devam eder. Yazılımın satışa başlamasından sonra oluşan maliyetler dönem gideri olarak kaydedilir⁵³⁹.

US GAAP'e göre maddi olmayan duran varlıklar, sınırlı yararlı ömre sahip varlıklar ve sınırsız yararlı ömre sahip varlıklar ve sınırsız yararlı ömre sahip varlıklar olarak iki kısımda incelenmektedir. Sınırlı ömre sahip maddi olmayan duran varlıklar itfa edilirken, sınırsız ömre sahip varlıklar amortismanına tabi tutulmamaktadır⁵⁴⁰. Maddi olmayan duran varlığın yararlı ömrü, işletmeye doğrudan ya da dolaylı olarak nakit akışı sağlamaya devam edeceği beklenen süre olarak tanımlanmaktadır⁵⁴¹. Başlangıç

⁵³² Roadmap, s. 13; EY, a.g.e., s. 19.

⁵³³ Eren, a.g.e., s. 183.

⁵³⁴ Eren, a.g. e., s. 183.

⁵³⁵ TMS 38, Paragraf:54.

⁵³⁶ TMS 38, Paragraf:57.

⁵³⁷ Turlington vd., s. 428.

⁵³⁸ Roadmap, s. 13.

⁵³⁹ Kazgan, a.g.e., s. 176-177.

⁵⁴⁰ ASC 350-30-35-1.

⁵⁴¹ ASC 350-30-35-2.

maliyetlerinin maddi olmayan duran varlık olarak aktifleştirilmesine izin verilmemektedir⁵⁴².

Hem TMS/TFRS hem de US GAAP şerefiyeyi maddi olmayan duran varlıklar kapsamında ele almamıştır. Sadece işletme birleşmeleri kapsamında oluşan şerefiyeye yer verilmiş ve işletme birleşmeleri sırasında ortaya çıkan şerefiyenin muhasebeleştirilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca hem TFRS hem de US GAAP açısından şerefiyenin amortizasyonuna izin verilmemektedir. Ancak US GAAP kapsamında özel şirketler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar için elde edilen şerefiyenin itfa edilmesine izin veren alternatif muhasebe uygulamaları bulunmaktadır⁵⁴³.

İşletme birleşmeleri sırasında ortaya çıkan şerefiye edinen işletme tarafından, edinildiği tarihte, gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasebeleştirilir⁵⁴⁴. Şerefiye amortismanına tabi tutulmamakta ancak değer düşüklüğü testi uygulanmaktadır. Şerefiyenin en az yılda bir kere değer düşüklüğü testine tabi tutulması gerektiği ifade edilmektedir⁵⁴⁵.

Vergi mevzuatında maddi olmayan duran varlıklar sınıfı belirgin değildir. Bu durum muhasebe standartları ile uyumlu olmayı engellemektedir. Ayrıca yukarıda üzerinde durulan diğer konular VUK'ta bu şekilde ayrıntılı ele alınmamıştır. Araştırma geliştirme giderleri ayrımı yapılmamıştır. Hem TMS/TFRS hem de US GAAP araştırma giderleri ve geliştirme giderlerini birbirinden ayrı ele almıştır.

3. TMS/TFRS ve UK GAAP KARŞILAŞTIRMASI

Bu bölümde ülkemizde uygulanan standartlar ile İngiltere'de yürürlükte olan muhasebe standartlarının değerlendirme hükümleri açısından karşılaştırması yapılacaktır.

3.1. UK GAAP Genel Bilgiler

İngiltere'de muhasebe uygulamaları 1970 yılına kadar ICAEW (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) tarafından icra edilmiştir. Günümüzde 1.8

⁵⁴² EY, a.g.e., s. 19.

⁵⁴³ EY, a.g.e., s. 19.

⁵⁴⁴ ASC 805-30-25-1; ASC 805-30-30-1.

⁵⁴⁵ Roadmap, s. 18.

milyondan fazla sertifikalı muhasebecisi olan ICAEW 1880 yılında kurulmuştur. Muhasebe uygulamaları, bir aşırı aşkın süredir, meslek mensuplarından oluşan bir kuruluş tarafından gerçekleştirilmiştir. Buradan hareketle finansal raporlamanın vergi kanunlarından ziyade mesleki ve yasa kuruluşlarının ihtiyaçları doğrultusunda belirlendiğini ve raporlamanın buna göre yapıldığını söylemek mümkündür⁵⁴⁶.

1970 yılına gelindiğinde muhasebe standartlarının oluşturulmasıyla ilgili olarak Muhasebe Standartları Belirleme Komitesi (ASSC) kurulmuş ve kurul 1990 yılında iki kez isim değiştirerek ilk olarak ASC (Accounting Standards Committee) daha sonra ASB (Accounting Standards Board) adını almıştır⁵⁴⁷. ASC'nin rolü muhasebe standartları uygulamaları geliştirmekle sınırlandırılmışken, ASB kendi otoritesini kullanarak standart oluşturma yetkisine sahiptir⁵⁴⁸.

1990 yılında ASC'nin yerini alan ASB, FRC'ye (Financial Reporting Council) bağlı bir kurum olarak tanımlanmıştır ve borsaya kayıtlı şirketler üzerinde uygulanan bir vergi ile finanse edilmektedir. ASB 2012 yılında FRC tarafından devralınmıştır. Günümüzde muhasebe standartlarını yayımlamakla görevli kuruluş Finansal Raporlama Konseyi (FRC)'dir. ASB 1990'dan 2012'ye kadar çok sayıda muhasebe standardı, standart taslağı ve yorum yayımlamıştır.

Şunu belirtmekte fayda vardır; gerek ilgili yapıların oluşturulması gerekse finansal raporlama çerçevesinin belirlenmesi konusunda etkin mevzuat Şirketler Kanunu'dur. Günümüzde 2006 tarihli Şirketler Kanunu yürürlüktedir ancak ilk uygulamaya girdiği 1944 yılından bu yana çok sayıda revizyondan geçmiştir.

İngiltere'de genel kabul görmüş muhasebe kurallarını belirlemekle yetkili kuruluş Financial Reporting Council (FRC)'dir. Bu noktada FRC'nin yapısından ve FRC'ye yönelik diğer ayrıntılardan bahsetmekte fayda vardır. FRC'nin amacı; kurumsal yönetim, raporlama ve denetim alanında yüksek standartlar belirlemek ve bunların

⁵⁴⁶ Özkan ve Terzi, a.g.e., s. 28.

⁵⁴⁷ Başpınar, a.g.m., s. 44.

⁵⁴⁸ Ayşegül Yeşilçimenli, *İngiltere Muhasebe Sistemi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 19.

oluşturulmasından sorumlu olanlardan hesap sorma yoluyla kamu yararına hizmet etmektedir⁵⁴⁹.

FRC, Finansal Raporlama Kurulu (FRC's Board) olarak adlandırılan kurul tarafından idare edilir. Kurul başkanı ve üyeleri İş, Enerji ve Sanayi Stratejisi Bakanlığı tarafından atanır. Kurul sorumluluklarının bir kısmını doğrudan yerine getirir. Bir kısmını ise iki adet yönetim komitesi ve üç adet düzenleyici komite aracılığıyla gerçekleştirir. Düzenleyici komiteler kıdemli başdanışmanlar tarafından desteklenir.

Kurulun yapısında icracı ve icracı olmayan yöneticiler yer almaktadır ve bu yöneticiler FRC'nin uzun vadeli başarısından birlikte sorumludur. FRC Kurulu aşağıda sayılan alt kurul ve komitelerden oluşmaktadır:

- Yürütme Kurulu
- Yönetişim Komiteleri
 - Denetim ve Risk Komitesi
 - Halk Komitesi
- Düzenleme Kurulları
 - Yürütme Komitesi
 - Düzenleyici Standartlar ve Kodlar Komitesi
 - Teftiş Kurulu
- Danışman Grupları
 - Kıdemli Başdanışmanlar
 - Danışma personeli
 - İlgili grupları
- FRC'nin Uygulama Prosedürleri Uyarınca Kurulan Paneller ve Komiteler
 - Hizmet Kurulu
 - Mahkeme Paneli
 - İcra Komitesi Paneli

⁵⁴⁹ Frc.org.uk, erişim 2 Kasım 2022.

3.2. UK GAAP ve Türkiye'de Uygulanan Standartlar Arasındaki Değerleme Farklılıkları

UK GAAP İngiltere ve İrlanda'da geçerli finansal raporlama çerçevesini ifade etmektedir. Dolayısıyla bahsedilen kurallar hem İngiltere'de hem de İrlanda'da yürürlükte olan değerleme kurallarıdır. Ancak çalışma kapsamında sadece İngiltere lafzı kullanılacaktır. İngiltere'de borsaya kayıtlı işletmeler grup muhasebesi için IFRS uygulamak zorundadır. Ancak bireysel muhasebeleri için UK GAAP ile IFRS arasında tercih hakkına sahiptir⁵⁵⁰. Borsada işlem görmeyen işletmeler de IFRS ya da UK GAAP uygulamak konusunda serbest bırakılmıştır.

IFRS'nin Anglo-Sakson modele yakın olduğu düşünülür⁵⁵¹. Buradan hareketle IFRS ve UK GAAP'in benzer standart setleri olduğu sonucuna ulaşılabilir. Nitekim yapılan birçok çalışmada da IFRS ve UK GAAP'in birbirine oldukça benzer olduğu belirtilmiştir⁵⁵². 2000 yılından sonra yayımlanan standartların IFRS'nin kopyası olduğunu ifade eden çalışmalara da rastlanmaktadır⁵⁵³.

İngiltere'de 1 Ocak 2015 itibariyle yeni finansal raporlama çerçevesi yürürlüğe girmiştir. Yeni düzenlemelerin amacı, finansal tablo kullanıcılarına daha kaliteli ve anlaşılır bilgi sağlamaktır⁵⁵⁴. Ayrıca yaklaşık 2500 sayfadan oluşan standartların kısaltılmasının sağlanması, işletmelerin yıllık raporlarını sunmasını kolaylaştırmak, eski raporlama çerçevesinin güncellenmeye ihtiyacı olması, maliyet açısından etkinlik sağlanması gibi konular yeni standartların yürürlüğe girme sebepleri arasında sayılmıştır. Eski standartların özellikle finansal araçlar açısından güncellenmesi

⁵⁵⁰ Financial Reporting Council, "Overview of the Financial Reporting Council", Paragraf: 2.2.

⁵⁵¹ Susana Callao Gastón, Cristina Ferrer García, José Ignacio Jarne Jarne, José Antonio Laínez Gadea, "IFRS adoption in Spain and the United Kingdom: Effects on accounting numbers and relevance", *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, S:26 (2010), s. 312.

⁵⁵² Kee-Hong Bae, Hongping Tan, Michael Welker "International GAAP differences: The impact on foreign analysts", *The Accounting Review*, S:83(3), (2008), s. 535; Francois Brochet, Alan D. Jagolinzer,

Edward J. Riedl, "Mandatory IFRS adoption and financial statement comparability", *Contemporary Accounting Research*, 30(4), (2013), s. 1373-1374; Kingsley O. Olibe, Robert H. Strawser, William R. Strawser, "The information content of earnings for UK firms disclosing under UK GAAP and IFRS", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S:46 (2022), s. 3.

⁵⁵³ Yeşilçimenli, a.g.e., s. 20.

⁵⁵⁴ Annika Brasch, Brigitte Eierle, Robin Jarvis, "Research and development investments, development costs capitalization, and credit ratings: Exploratory evidence from UK R&D-active private firms", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S:48 (2002), s. 3.

gerektiği çünkü birçok araç ve işlemin eski mevzuatta tanımlanmadığı ifade edilmiştir⁵⁵⁵. Mevcut UK GAAP aşağıda sayılan standartlardan oluşmaktadır;

UK FRS 100: Finansal Raporlama Gereksinimlerinin Uygulanması

UK FRS 101: Azaltılmış Açıklama Çerçevesi

UK FRS 102: UK ve İrlanda’da Uygulanabilecek Finansal Raporlama Standartları

UK FRS 103: Sigorta Sözleşmeleri

UK FRS 104: Ara dönem Finansal Raporlama

UK FRS 105: Küçük İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları

Aşağıdaki tabloda UK GAAP ile TMS/TFRS’lerin karşılaştırması yapılmıştır. Tabloda UK GAAP ile TMS/TFRS arasındaki benzerlik ve farklılıkların US GAAP-TMS/TFRS karşılaştırması başlığında yer aldığı gibi ayrıntılı yapılamadığı görülmektedir.

Tablo 11: UK GAAP ve TMS/TFRS Karşılaştırması

UK GAAP	TMS/TFRS
FRS 100 Finansal Raporlama Gereksinimlerinin Uygulanması	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
FRS 101 Azaltılmış Açıklama Çerçevesi	<i>Karşılığı bulunmamaktadır.</i>
FRS 102 UK ve İrlanda’da Uygulanabilecek Finansal Raporlama Standartları	Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı
FRS 103 Sigorta Sözleşmeleri	TFRS 4 Sigorta Sözleşmeleri
FRS 104 Ara Dönem Finansal Raporlama	TMS 34 Ara Dönem Finansal Raporlama
FRS 105 Küçük İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları	Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı

Kaynak: frc.org.uk

İlerleyen bölümlerde ülkemizde uygulanan değerleme kurallarıyla UK FRS 102 karşılaştırılmıştır.

UK GAAP’e göre bir varlığın bilançoda ya da kapsamlı gelir tablosunda yer alabilmesi için aşağıdaki kriterleri taşıması gerekmektedir:

- İlgili aracın gelecekte işletmeye fayda sağlamasının muhtemel olmalıdır,

⁵⁵⁵ PWC, New UK GAAP or IFRS? Your Questions Answered, April 2013, s. 3, www.pwc.co.uk, erişim 26 Ocak 2023.

- Maliyeti ya da değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilmelidir.

UK GAAP uyarınca iktisadi kıymetler genel olarak tarihi maliyetleri ile kayıtlara alınır. Ancak belirli varlıklar (finansal araçlar, yatırım araçları vb.) gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülebilir. Ayrıca finansal tabloların doğru ve gerçeğe uygun sunum ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir.

UK GAAP kapsamında hazırlanacak finansal tablolar TMS 1 kapsamında hazırlanacak tablolara paralel olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda İngiltere’de faaliyet gösteren ve UK FRS 102’yi uygulayacak olan işletmeler aşağıda sayılan finansal tabloları düzenlemek zorundadır.

- Finansal durum tablosu
- Kar/zarar tablosu
- Diğer kapsamlı gelir tablosu
- Öz kaynak değişim tablosu
- Nakit akım tablosu
- Özellikli muhasebe politikalarını ve diğer açıklayıcı bilgileri içeren dipnotlar
- Özellikli durumlarda bir önceki dönemin başına ait finansal durum tablosu.

İlgili tabloların düzenlemesi ve sunumu, bazı noktalarda farklılıklar olmakla birlikte, TMS 1’deki gibidir. Özellikli işletmelerin nakit akım tablosu sunmaktan muaf oluşu ya da bazı durumlarda gelir tablosu ile öz kaynak değişim tablosunun birleştirilebileceği bu farklılara örnek olarak gösterilebilir. Aşağıda bazı iktisadi kıymet türleri itibariyle UK GAAP ve YMS/TFRS farklılıklarına değinilecektir.

3.2.1. Stoklar

UK GAAP’te stoklar TMS 2’ye benzer şekilde tanımlanmıştır. FRS 102 uyarınca stoklar; olağan iş akışı içinde satılmak için elde tutulan ya da üretim sürecinde olan varlıklar ile hizmet ifasında kullanılmak üzere hammadde ve malzeme şeklinde bulunan kıymetlerdir. Stokların ilk ölçümü maliyet değeri üzerinden yapılır. Stokların maliyeti; satın alma maliyeti, dönüştürme maliyeti ve stokun mevcut durumuna getirilebilmesi için katılan diğer maliyetlerden oluşur.

UK GAAP'te stokların deęerlemesinde, TMS/TFRS'de olduęu gibi, maliyet ya da net gerekleŖebilir deęerden dūŖuk olanı esas alınır. Ancak UK GAAP'te net gerekleŖebilir deęer kavramı kullanılmaz. Onun yerine net gerekleŖebilir kavramıyla aynı anlama gelen tamamlama ve satıŖ maliyetleri dūŖūlmūŖ tahmini satıŖ fiyatı kavramı kullanılmaktadır.

TMS 2 karŖılıksız elde edilen stoklar için açıklama yapmamıŖtır. Ancak UK FRS 102'ye göre stoklar karŖılıksız olarak edinilmiŖse, stok maliyeti elde etme tarihindeki gerçeğe uygun değeri olarak ölçülür. UK FRS 102 uyarınca iŖletme borçlanma maliyetlerini aktifleŖtirme seçeneğini bir muhasebe politikası olarak seçer.

UK FRS 102'de sayılan stok değerleme yöntemleri TMS 2'deki gibidir. BaŖka bir ifadeyle UK FRS 102 uygulayan iŖletmeler stok değerleme yöntemlerinden FIFO ve ağırlıklı ortalama maliyet yöntemini kullanabilirler. LIFO yönteminin kullanılmasına izin verilmemektedir.

UK GAAP ile TMS arasındaki bir dięer farklılık deęer dūŖūklęnn ölümü konusundadır. UK FRS 102'nin varlıklarda deęer dūŖūkl bölümü stoklara uygulanmamaktadır. Ancak TMS 36 Varlıklarda Deęer DūŖūklę standardı stokları da kapsamına almaktadır.

3.2.2. Finansal Araçlar

UK FRS 102'de finansal araçları düzenleyen üç farklı bölüm bulunmaktadır. Bunlar; Bölüm 22; yükümlülükler ve öz sermaye ile ilgilidir.

Bölüm 11; temel demeler ve alacaklar ile diğer temel finansal araçların sınıflandırılması ve ölümü konularını düzenler. UK FRS 102 uygulayan bütün iŖletmeler için geçerlidir.

Bölüm 12; diğer finansal araçlar ve daha karmaŖık iŖlemler için uygulanır. Sadece temel finansal araçları kullanan iŖletmeler için geçerli değildir.

İşletmeler bu üç bölümden hepsini uygulamak zorunda değildir. Hangi bölümlerin uygulanacağı konusunda UK FRS 102’de farklı bir özellik bulunmaktadır. Buna göre işletmeler bir muhasebe politikası seçimi olarak aşağıdakilerden birini uygulayabilirler;

1. FRS bölüm 11 ve bölüm 12’yi tamamen,
2. Muhasebeleştirme ve ölçüm konusunda IAS 39’u, diğer açıklamalar için FRS bölüm 11 ve bölüm 12’yi,
3. Muhasebeleştirme ve ölçüm konularında IFRS 9’u diğer açıklamalar için FRS bölüm 11 ve bölüm 12’yi uygulayabilirler.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere UK FRS 102 kapsamında finansal araçlar, temel finansal araçlar ve diğer finansal araçlar olarak kategorize edilmektedir.

Temel finansal araçlara aşağıdakiler örnek olarak gösterilebilir:

- Nakit para ve vadesiz mevduatlar,
- Ticari borçlar ve ticari alacaklar,
- Bankalara ve üçüncü kişilere olan borçlar,
- Ticari senetler ve kambiyo senetleri,
- Bonolar ve benzeri borçlanma araçları.

Diğer finansal araçlar aşağıda sayılanlardan biri olabilir:

- Varlığa dayalı menkul kıymetler ve repo,
- Türev araçlar (opsiyonlar, varantlar, swap, future ve forward kontratlar v.),
- Hedging araçları,
- Başka bir kuruluştan kredi alma taahhütleri.

UK FRS 102’ye göre işletmeler finansal aracı, araca ilişkin sözleşme hükümlerine taraf olduğu zaman muhasebeleştirir. Bu durum TMS/IFRS ile benzerlik göstermektedir. Finansal araçlar ilk muhasebeleştirilmesinde işlem maliyetlerini içeren işlem fiyatı üzerinden ölçülür. Çoğu zaman başlangıç işlem fiyatı gerçeğe uygun değere eşittir. Raporlama dönemi sonunda temel borçlanma araçları (başlangıçta gerçeğe uygun değer değişimi kar zarara yansıtılanlar arasında sınıflandırılmadığı sürece) itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür. Burada erkin faiz yöntemi kullanılır. İtfa edilmiş maliyet kavramı TMS/IFRS olduğu gibi tanımlanmıştır.

Borçlanma taahhütleri değer düşüklüğü içermeyen maliyet değeri üzerinden ölçülür. Diğer finansal araçların (temel finansal araçlar dışında kalanlar) ölçümünde gerçeğe uygun değer esas alınır. Sınırlı koşullarda işletme, diğer finansal araçlar arasında sınıflandırdığı bir finansal aracın gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesini yasaklayabilir. Bunlar aşağıdaki hallerden biri olabilir;

- Borsada işlem görmeyen ve gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen türev olmayan finansal araçlardaki yatırımlar,
- Hedging işlemleri için oluşturulmuş hedging araçları,
- Şirketler Kanunu kapsamı dışında kalan araçlar,
- Borsada işlem görmeyen ve gerçeğe uygun değeri güvenilir şekilde ölçülemeyen finansal araçlar.

Böyle durumlarda ilgili araçlar itfa edilmiş maliyet değeri üzerinden ölçülür. Ayrıca UK GAAP'te finansal araçlar gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılanlar şeklinde sınıflandırılarak ölçülmez.

3.2.3. Maddi Duran Varlıklar

Maddi duran varlıklar TMS 16'ya benzer şekilde tanımlanmıştır. Maddi duran varlıklar, bu varlıklarla ilgili gelecekteki ekonomik faydaların işletmeye aktarılmasının olası olması ve maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülmesi halinde muhasebeleştirilir.

Maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi maliyet değeri ile yapılır. Maliyet değeri TMS/IFRS'deki kadar detaylı tanımlanmamıştır. Varlığın maliyeti, ilgili varlığın elde edilmesi için ödenen nakit ya da nakit benzeri varlıkların miktarı ya da verilen karşılığın elde etme tarihindeki gerçeğe uygun değeridir. Borçlanma maliyetleri açısından politika seçimi vardır. Eğer işletme aktifleştirme politikasını seçmişse borçlanma maliyetlerini aktifleştirebilir.

Maddi duran varlığın sonraki ölçümleri hakkındaki kurallar TMS/IFRS ile paraleldir. Dolayısıyla maddi duran varlık maliyet modeli ya da yeniden değerlendirme modelinden

biri kullanılarak ölçülür. Maliyet modeli ya da yeniden değerlendirme modelinin muhasebe politikası olarak seçilmesi halinde, bu model ilgili varlık sınıfının tamamına uygulanır. Yeniden değerlendirme modelinin seçilmesi halinde, yeniden değerlendirme kazançları diğer kapsamlı gelirden, yeniden değerlendirme zararları kar ya da zararda muhasebeleştirilir.

Yatırım amaçlı gayrimenkuller TMS/IFRS’de olduğu gibi ayrı olarak el alınmıştır. Ancak çalışma kapsamında ve tek düzen hesap planında maddi duran varlıklar arasında sayıldığı için burada bahsedilecektir. Yatırım amaçlı gayrimenkuller, ilgili gayrimenkulün gelecekte işletmeye ekonomik yarar sağlamasının muhtemel olması ve maliyetinin güvenilir şekilde ölçülebilmesi durumunda finansal tablolara alınır. Yatırım amaçlı gayrimenkullerin ilk muhasebeleştirilmesi maliyet bedeli ile yapılır. Satın alınan yatırım malları ile kiralama yoluyla elde edilen yatırım mallarının maliyeti birbirinden farklıdır.

Yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerlemesi raporlama günündeki gerçeğe uygun değeri üzerinden yapılır. Yatırım mallarının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen kazanç ve kayıplar kar ya da zararda muhasebeleştirilir. Yatırım amaçlı gayrimenkuller için maliyet modeli uygulanmaz.

3.2.4. Maddi Olmayan Duran Varlıklar

UK GAAP maddi olmayan duran varlıkları IFRS’deki gibi tanımlamıştır. Ancak muhasebeleştirilmesi ve işletme birleşmeleri sonucu elde edilmesi farklılık göstermektedir. IFRS’de olduğu gibi UK GAAP uyarınca da maddi olmayan duran varlıklar, varlıkla ilişkili gelecekteki ekonomik faydaların işletme için gerçekleşmesinin muhtemel olması ve varlığın maliyetinin güvenilir şekilde ölçülebilmesi halinde muhasebeleştirilir.

İşletme birleşmesi sonucu elde edilen maddi olmayan duran varlıklar aşağıdaki üç şartı sağlaması halinde şerefiyeden ayrı olarak muhasebeleştirilir (Bu düzenleme 2017 yılında yapılmış ve 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur);

- Maddi olmayan varlık olarak tanımlanma kriterini karşılaması,

- Maddi olmayan duran varlığın sözleşmeden ya da farklı bir yasal haktan kaynaklanması
- Maddi olmayan duran varlığın ayrı olarak elde edilebilir olması (bu durum IFRS'den farklıdır).

İşletme içi yaratılan maddi olmayan duran varlıklar aktifleştirilmez. FRS 102 ve IFRS arasındaki bir diğer kavramsal farklılık ticari başlıklar konusundadır. FRS 102'de onun yerine daha çok logolar kavramı kullanılmaktadır.

Maddi olmayan duran varlıkların ilk ölçümünde maliyet değeri kullanılır. Maliyet bedeli; ithalat vergileri iade edilemeyen satın alma vergileri dahil, ticari indirimler ve iskontolar düşüldükten sonraki satın alma fiyatı ve varlığın istenilen kullanıma hazır hale gelmesi için yapılan doğrudan maliyetlerden oluşur.

Maddi olmayan duran varlıklar içerisinde en önemli kalemlerden biri şüphesiz araştırma geliştirme giderleridir. TMS/TFRS'de olduğu gibi UK GAAP'te de araştırma ve geliştirme giderleri ayrı ayrı ele alınarak farklı kriterlere tabi tutulmuştur. Araştırma maliyetleri maddi olmayan duran varlık olarak aktifleştirilmez, gerçekleştiği anda giderleştirilir. Geliştirme maliyetleri ise standartta yer alan kriterleri sağladığı sürece aktifleştirilir. Gerekli kriterler FRS 102'nin 18E numaralı paragrafında sayılmıştır ve TMS 38'in 57 nci paragrafında sayılan kriterlerle aynıdır.

Maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirme sonrası ölçümünde maliyet ya da yeniden değerlendirme modelinden biri muhasebe politikası olarak seçilir. TMS/TFRS'den farklı olarak UK GAAP'te maddi olmayan duran varlığın ömrünün sınırlı olduğu kabul edilir ve bu yararlı ömrü süresince amortismanına tabi tutulur. Bir maddi olmayan duran varlığın yararlı ömrü sözleşmeden ya da diğer yasal haklardan kaynaklanıyorsa TFRS'deki kurallar geçerlidir. Ancak güvenilir bir tahmin yapılamıyorsa varlığın yararlı ömrü 10 yılı aşmayacak şekilde belirlenir⁵⁵⁶.

⁵⁵⁶ UK FRS 102; Paragraf:18.19-18.20.

Maddi olmayan duran varlıklar içinde özellikli bir varlık grubu olan şerefiye FRS 102’de işletme birleşmesi maliyetinin edinen işletmenin tanımlanabilir varlıklar, yükümlülükler ve şarta bağlı yükümlülüklerdeki net gerçeğe uygun değerindeki payını aşan kısmı olarak tanımlanmıştır⁵⁵⁷. FRS 102 uyarınca şerefiye, edinme tarihinde maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilir.

Şerefiyenin amortizasyonu konusunda TMS/TFRS ve UK GAAP birbirinden farklı uygulama anlayışına sahiptir. Bilindiği üzere TFRS 3 uyarınca şerefiyenin itfasına izin verilmez. Ancak FRS 102 kapsamında ilk muhasebeleştirilmesinden sonra şerefiye, birikmiş amortismanları ve birikmiş değer düşüklüğü kayıpları çıkarılmış maliyeti üzerinden ölçülür ve yararlı ömrü boyunca amortismanına tabi tutulur. Eğer yararlı ömrünün güvenilir şekilde tahmin edilme imkânı yoksa bu süre 10 yılı aşamaz.

3.2.5. Yabancı Para Çevrim İşlemleri

UK FRS 102’de geçerli para birimi ve finansal tablolarda kullanılan para birimi kavramları TMS 21’dekine benzer şekilde tanımlanmıştır. Yabancı para işlemleri, işlem gününde geçerli olan döviz kuru uygulanmak suretiyle geçerli para birimi üzerinden kaydedilir. Eğer döviz kurunda önemli dalgalanmalar söz konusuysa ortalama oranlar kullanılabilir. Bilindiği üzere benzer kurallar TMS açısından da geçerlidir.

Yabancı para kur değişimleri kar ya da zararda muhasebeleştirilir. Gerçekleşmemiş kazançlar diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilir. Finansal tablolar geçerli para birimi ya da başka bir para birimi üzerinden hazırlanabilir. Geçerli para birimine çevrim işlemi yapılırken kapanış kuru esas alınır.

Geçerli para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi olan işletmenin finansal tabloları bilanço tarihindeki cari ölçüm birimi cinsinden ifade edilir. Bir ülkenin yüksek enflasyonlu ülke olarak anılması için, son üç yıla ait enflasyon oranının %100 ve üzerinde olması gerekmektedir.

⁵⁵⁷ UK FRS 102; Paragraf:19.22.

Net parasal pozisyon üzerindeki kazanç ve kayıplar kar ve zarara dahil edilerek ayrıca gösterilir. Bu konularda UK GAAP ve TMS/IFRS'nin benzer olduğunu söylemek mümkündür ancak Şirketler Kanunu ile uyumlaştırılması gereken noktalar bulunmaktadır.

Tablo 12'de, stoklar, finansal araçlar, maddi ve maddi olmayan duran varlıkların VUK'a göre, ulusal standartlara göre ve uluslararası standartlara göre değerlendirme ölçüleri toplu olarak gösterilmiştir. İktisadi kıymetlerin BOBİ FRS ve VUK açısından değerlemesi çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alındığı için burada tekrar edilmemiştir. Ancak Tablo 12'de hem uluslararası standartlar hem de VUK ve BOBİ FRS açısından geçerli olan değerlendirme ölçülerine yer verilmiştir.

Tablo 12: İktisadi Kıymetlerin Farklı Standartlar ve VUK'a Göre Değerleme Durumları

	STOKLAR	FİNANSAL ARAÇLAR	MADDİ DURAN VARLIKLAR	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
VUK	Maliyet bedeli	Mukayyet değer, tasarruf değeri, alış bedeli ya da borsa rayici	Maliyet bedeli	Maliyet bedeli ya da mukayyet değer
BOBİ FRS	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olan	İtfa edilmiş maliyet değeri ya da gerçeğe uygun değer	Maliyet bedeli ya da yeniden değerlendirilmiş tutar	Maliyet bedeli (birikmiş itfa payları ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle)
TMS/IFRS	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olanı	İtfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır
US GAAP	Maliyet ya da piyasa fiyatından düşük olanı	İtfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer	Maliyet modeli kullanılır	Faydalı ömrü sınırsız olan varlıklar: İtfa edilmez. Faydalı ömrü sınırlı olanlar:

				İtfa edilmiş değer
UK GAAP	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerin düşük olanı	İtfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değer	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır	Maliyet ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılır

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12’de görüldüğü üzere, uluslararası standartlar genel anlamda birbiriyle uyumludur. Ayrıca BOBİ FRS’nin de uluslararası standartlarla uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak VUK kapsamında gerek BOBİ FRS gerekse TMS/TFRS ve uluslararası standartlar açısından farklı değerlendirme ölçüleri kullanılmaktadır. Stoklar, finansal araçlar, maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar açısından muhasebe standartları ve VUK karşılaştırılmış ve VUK’un ulusal ve uluslararası standartlar ile değerlendirme konusunda farklı olduğu görülmüştür.

4. TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

Küreselleşen dünyada çok uluslu şirketlerin giderek ulus ülke ekonomilerinde ağırlık kazandığı ve ulus ülkelerin ekonomileri içinde önemli yapı taşları haline geldikleri günümüzde, yerel mevzuatın uluslararası düzenlemelere uyumlu hale gelmesi gerekliliği de daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Özellikle doğrudan yabancı sermayenin ülkedeki istihdam için çok önem kazanması ülkelerin çok uluslu şirketlere bir takım avantajların sağlanmasını gerekli hale getirmiştir. Bu avantajların başında ise yerel mevzuatın uluslararası mevzuatla entegrasyonunu temin etmek yer almaktadır. Yabancı sermayenin ülkeye gelmesinde en önemli unsurlardan birini teşkil eden vergi mevzuatının entegrasyonu da büyük önem taşımaktadır.

Vergilemede önemli konuların başında vergi matrahının tespiti yer almaktadır. Vergi matrahının tespitinde ise değerlendirme önemli bir unsur teşkil etmektedir. VUK’taki değerlendirme ile ilgili düzenlemeler incelendiğinde değerlemenin amacının vergi matrahının tespit edilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte geniş açıdan olaya bakıldığında değerlemenin amacını sadece vergi matrahının tespitine indirgemek hususu yetersiz kalmış, değerlemede amacın işletmenin gerçek değerinin tespiti esas olması gerektiği anlayışı egemen hale gelmiş, dolayısıyla “vergi için

muhasebe” anlayışı giderek terk edilmektedir. Bununla birlikte küreselleşen ekonomide dünyanın her yerindeki yatırımcıların birbirini anlaması ve doğru yatırım kararı verilmesinin sağlanması önem kazanmıştır. Bu nedenle işletmelere yön veren kuralların evrensel hale getirilmesi ve yayımlanan uluslararası standartların birçok ülke tarafından zorunlu olarak uygulanması çalışmaları sürdürülmektedir. Uluslararası standartlar da bu açıdan giderek önemli hale gelmektedir.

Türkiye’de de bağımsız denetime tabi işletmelere Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyma zorunluluğu getirilmiş ve bu standartlar Türkçeye çevrilerek kabul edilmiştir. Muhasebe standartları ile vergi kanunlarının farklı anlayışlara sahip olması nedeniyle bu işletmeler hem standartlara göre hem de vergi mevzuatına göre değerlendirme yapmak zorunda kalmışlardır. Zaman kaybına ve karmaşıklığa neden olan bu durum kamuoyunda eleştirel düşüncelere maruz kalmış, VUK değerlendirme ölçülerinin muhasebe uygulamalarıyla eşgüdümlü olarak ifade edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak konuya ilişkin kesin çözüm getirilememiştir. Ama uygulamaya yönelik olarak KGK tarafından 1 Ocak 2018’den geçerli BOBİ FRS, 1 Ocak 2023’ten geçerli olmak üzere KÜMİ FRS gibi farklı kriterleri dikkate alınarak kolaylaştırıcı standartlar yayımlanmıştır.

Bugün Türkiye’de geline nokta, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS olmak üzere üç muhasebe standardı seti uygulama alanı bulmuştur. Bu standartlar büyük ölçüde birbiriyle uyumlu olmakla birlikte vergi kanunları ile entegre edilmemiştir. Standartların amaçları, uluslararası uyumu sağlamak olarak ifade edilmiştir. Hatta işletmelerin gerekli büyüklüklere ulaşması halinde uygulamak zorunda kalacakları yeni standartlara daha kolay adapte olmalarını sağlamak adına düzenlemeler yapıldığı ifade edilmiştir.

Türkiye’de muhasebe standartları ile vergi mevzuatının farklı bakış açısına sahip olduğu birçok nokta bulunmaktadır. Farklılıkların giderilmesi hem uluslararası kurallara uyum sağlanmasını hem de vergi matrahının gerçeğe uygun belirlenerek vergi kaybının en aza indirgenmesini sağlayacaktır. Burada muhasebe standartları ile vergi mevzuatının uyumlu olmadığı noktalardan bahsedilerek uyum sağlanması için yapılabilecek öneriler sunulacaktır.

İlk olarak ifade edilmesi gereken nokta hesap planının uyumlaştırılması gerektiğidir. Tek düzen hesap planı ile muhasebe standartlarının sistematiği birbirine uymadığı gibi, muhasebe standartlarında olan birçok iktisadi kıymet tek düzen hesap planında yer almamaktadır. Muhasebe standartlarının toplu olarak ifade ettiği kıymetler tek düzen hesap planında ayrı ayrı ve uyumlu olmayan şekilde ele alınmıştır. Anılan konuda düzenleme yapılması ve muhasebe standartlarına uyumlu hesap planına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Muhasebe standartlarına uyumlu KGK tarafından hesap planı taslağı yayımlanmış olup, henüz uygulamaya konulmamıştır.

VUK'ta ve muhasebe standartlarında yer alan değerleme ölçüleri birbirinden farklıdır. Ancak iktisadi kıymetlerin değerlemesi konusunda her iki mevzuatın farklı değerleme ölçüleri kullanması uyumlaştırmayı azalttığı gibi işletmenin gerçek durumunu yansıtmayan rakamların finansal tablolarda yer almasına yol açmaktadır. Bu bağlamda vergi matrahının gerçeği yansıtmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Değerleme ölçüleri ile birlikte ele alınması gereken bir diğer nokta VUK'ta gerçeğe uygun değer ölçütüne yer verilmemiş olmasıdır. Bilindiği üzere muhasebe standartları işletmelerin gerçek durumunun yansıtılmasını amaçlamaktadır. Muhasebe standartları kapsamındaki işletmeler iktisadi kıymetlerini gerçeğe uygun değer ölçütü ile değerlemektedir. VUK'ta gerçeğe uygun değer bir değerleme ölçütü olarak kullanılmaması farklı kar rakamlarına ulaşılmasına yol açmaktadır. Bu nedenle gerçeğe uygun değer bir değerleme ölçüsü olarak Kanunda tanımlaması ve iktisadi kıymetlerin gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilerek ödenmesi gereken vergilerin doğru rakamları yansıtması sağlanmalıdır.

Muhasebe standartlarında ve mevcut muhasebe sisteminde maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar sınıfı kullanılmıştır. VUK'ta böyle bir sınıflandırma yer almamaktadır. Hem uyumlaştırmının sağlanması hem de uygulama kolaylığı sağlanması adına maddi ve maddi olmayan duran varlıklar sınıfı oluşturulması ve gayrimenkuller, bina ve arazi, haklar gibi maddelerin bu sınıflar altında toplanması ve değerlendirme ölçütünün sınıfları itibariyle belirtilmesi gerekmektedir.

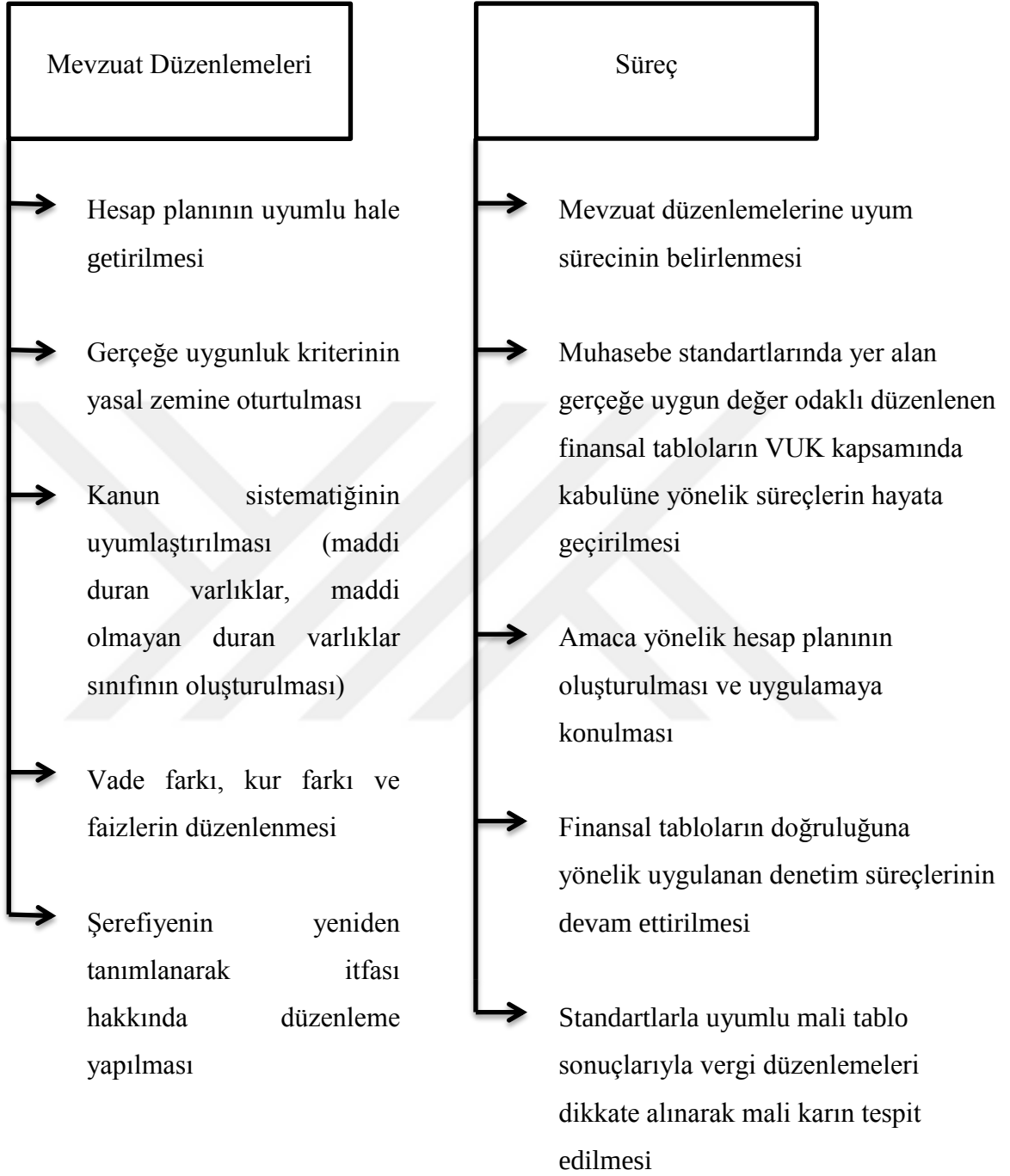
Varlıklarda ve kaynaklarda vade farkı, kur farkı ve faizlerin muhasebe standartları ile VUK değerlemelerinde var olan farklılıkların etkileri üzerinde önemli çalışmalar yapılmalıdır. Yabancı kaynak kullanımı ya da vadeli alım-satım yapılması işletmeler için yaygın uygulamalardır. Vade süresi, ilgili kıymetin maliyetini ve değerlendirme sonrası oluşacak tutarları doğrudan etkilemektedir. Vade farklarının doğrudan gider yazılması ya da ilgili iktisadi kıymetin maliyetine eklenmesi dönem karını ve vergi matrahını farklılaştıracaktır. Standartların öngörülerini dikkate alınarak vade farkları VUK'ta dikkate alınabilir.

Şerefiye konusunda düzenleme yapılması yerinde olacaktır. Muhasebe standartlarında maddi olmayan duran varlık olarak sayılmamış, işletme birleşmeleri standardı kapsamında ele alınmıştır. BOBİ FRS'de de aynı yönde düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla şerefiye ayrı bir madde olarak düzenlenmeli ve şerefiyenin itfası hakkında görüş birliği sağlanmalıdır. TMS/TFRS'de şerefiyenin itfa edilmesi yerine değer düşüklüğü testine tabi tutulması öngörülmüştür. BOBİ FRS'de ve VUK'ta ise itfa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. BOBİ FRS'de şerefiyenin itfa süresi on yıl, VUK'ta beş yıl olarak belirlenmiştir.

Yukarıda ifade edilen noktalar vergi matrahını doğrudan etkileyen ve muhasebe standartları ile VUK arasında yer alan önemli farklılıkları oluşturmaktadır. Bazı hususlarda düzenleme yapılmaya başlanmış ihtiyari uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Ancak tam uyum sağlanması için diğer hususlarında düzenlenmesi ve işletmelerin adaptasyonunun sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla vergi konseyi tarafından oluşturulan çalışma grupları raporlar hazırlayarak bu konudaki önerilerine ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmaların hız kazanması ve önerilen dikkate alınması ile hem devletin vergi gelirleri anlamında bir kaybı olmadan hem de işletmelerin adaptasyon süresi ve maliyetlerini artırmadan gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Tarafımızca yapılan öneriler iki boyutlu olarak ele alınmıştır. Bir tarafta yasal düzenlemeler, diğer tarafta uygulama alanı yer almaktadır. Yasal düzenlemeler açısından bakıldığında, yukarıda sayılan ve uluslararası kurallarla uyumlaştırılması gereken yasal düzenlemelerin kanunlar aracılığıyla yapılması gerektiği ifade edilebilir.

Şekil 4: Türkiye İçin Öneriler

SONUÇ

Değerleme, Vergi Usul Kanunu’nda “Vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespittir” şeklinde tanımlanmıştır. Vergilendirme açısından temel alınan değerleme tanımı bu olmakla birlikte literatürde değerleme kavramına ilişkin çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Türkiye Muhasebe standartlarında (TMS/TFRS) ise aslına bağlı kalınarak değerleme (valuation) yerine ölçüm (measurement) kavramı kullanılmıştır.

Değerleme, temelinde sübjektiflik bulunması nedeniyle muhasebenin en karmaşık konularından biri olarak nitelendirilmektedir. İşletmenin finansal durumunu analiz ederken değerleme sonucu elde edilen veriler ve kullanılan değerleme yöntemi finansal tablolara yansıtılacak rakamları etkileyebilmektedir. Zira işletme ile ilgili finansal tablolar hazırlanırken değerleme sonucu elde edilen rakamların doğrudan kullanılması, seçilen değerleme yönteminin işletme varlıklarına ilişkin tutarları etkilemesi ve işletmenin elde ettiği kar ile ödenecek vergi miktarı belirlenirken değerlemenin etkin rol oynaması değerlemeyi önemli bir süreç haline getirmektedir.

Günümüzde değerleme yapılırken genel olarak gerçeğe uygun sunum ilkesi uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple yürürlüğe giren standartlar ve kurallar işletmelerle ilgili tam ve doğru bilgilerin verilmesini, yatırımcıların doğru şekilde yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca ortak muhasebe dilinin oluşturulması, sunulan finansal raporların dünyanın herhangi bir yerindeki yatırımcı tarafından anlaşılabilmesi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Gerek yapılan çalışmalar gerekse ulaşılan sonuçlar değerleme süreci ile yakından ilgilidir.

Uluslararası rekabetin arttığı günümüzde, işletmeler dünyadaki paydaşlarıyla entegre olarak ve dünyanın herhangi bir yerinde bulunan yatırımcıları bilgilendirerek kar maksimizasyonunu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için finansal tablolar aracılığıyla sağlanan bilgilerin doğru, güvenilir, tarafsız ve gerçeğe uygun olması gerekmektedir. Yerel ya da uluslararası olması fark etmeksizin her bir standart setinin amacı paydaşlarına gerçeğe uygun bilginin temini ve doğru kararların alınmasını sağlamaktır.

İktisadi kıymetlerin hangi ölçüler kullanılarak kayıtlara yansıtılacağı işletmeler için üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Yasa koyucu ya da kural yapıcı organlar bunun bilincinde olarak hem işletmeleri hem de yatırımcıları doğru yönlendirebilecek kurallar üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca devlete ödenecek olan verginin eksiksiz ve doğru hesaplanması da üzerinde durulan bir diğer konudur. Türkiye'de muhasebe uygulamaları uzun süre vergi matrahının belirlenmesi amacına yönelik olarak sürdürülmüştür. Ancak uluslararası muhasebe standartlarının uygulanmaya başlamasıyla bu anlayış kısmen de olsa terk edilmiştir.

2005 yılında belirli kriterleri sağlayan işletmelerin TMS/IFRS uygulaması gerektiği kabul edilmiştir. Böylece vergi için muhasebe anlayışının dışına çıkılmaya başlanmış ve AB ülkeleri ile uyumlu olarak aynı finansal raporlama çerçevesi uygulanmaya başlamıştır. Borsada işlem gören işletmeler için zorunlu olarak başlayan TMS/IFRS uygulaması daha sonra bağımsız denetim ile ilişkilendirilmiş son olarak KAYİK'ler dışındaki işletmeler için ihtiyari olarak uygulanmaya başlamıştır.

Borsaya kayıtlı olan şirketler için TMS/IFRS uygulama zorunluluğu Türkiye'de muhasebe standartları uygulanması konusunda atılan ilk adımdır. 2018 yılına kadar değerlendirme uygulamaları TMS/IFRS ya da VUK hükümleri doğrultusunda yönlendirilmiştir. 2018 yılında, KGK tarafından büyük ve orta ölçekli işletmeler tanımlanmış ve bu kapsamda olan işletmeleri için finansal raporlama çerçevesi BOBİ FRS yürürlüğe girmiştir. Gerek TMS/IFRS gerekse BOBİ FRS uygulayan işletmeler aynı zamanda bağımsız denetime tabidir. Ancak TMS/IFRS uygulayabilmek için işletmelerin KAYİK kapsamında olmaları gerekmektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir kısmı TMS/IFRS ve BOBİ FRS kapsamında değildir. Bu kapsamda sayılmayan işletmeler, 2023 yılına kadar, muhasebe ve vergi uygulamalarını VUK ve TDHP doğrultusunda sürdürmüştür. 2023 yılı itibariyle bağımsız denetime tabi olmayan işletmeler için yeni bir finansal raporlama çerçevesi yürürlüğe girmiştir. KÜMİ FRS olarak adlandırılan ve küçük ve mikro işletmeleri kapsamına alan finansal raporlama çerçevesinin 01.01.2023 ve sonrasında

başlayan hesap dönemlerinde uygulanacağı ifade edilmiştir. KGK tarafından yayımlanan kurul kararında KÜMİ FRS'nin amacı, bağımsız denetime tabi olmayan tacirlerin finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmektir. Görüldüğü üzere bütün bu uygulamaların temel amacı dünya ile ortak raporlama dilini oluşturabilmektir.

İşletmeler büyüklükleri ve borsada işlem görüp görmemelerine göre, kendileri için belirlenen standartları uygulamak zorundadır. Ayrıca ödenecek vergi tutarının belirlenmesi için VUK hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Her ne kadar işletme türleri itibarıyla standartlaşma yolunda önemli adımlar atılmış olsa da vergi matrahının belirlenmesi için VUK hükümlerinin uygulanması zorunludur.

Değerleme konusunda yeni kuralların uygulamaya konulmasından ziyade VUK ile muhasebe standartlarının uyumlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Her ne kadar söz konusu uyumlaştırma alanında yeterli gelişme sağlanmamış olsa da uluslararası standartlarla uyumlu yerel muhasebe standartlarının yürürlüğe girmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Yürürlüğe giren muhasebe standartlarıyla VUK'un uyumlu hale getirilmesi hem bağımsız denetime tabi olan büyük işletmeler için hem de tabi olmayan işletmeler için olumlu bir gelişme olacaktır.

Konuların ele alış yöntemi ve sistematigi itibarıyla VUK ile muhasebe standartları birbirinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla bu durum hem VUK kurallarına uymak zorunda olan hem de muhasebe standartlarını uygulayan işletmelerin iş yükünü artırmakla birlikte aynı zamanda farklı sonuçların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca muhasebe standartlarının ilke bazlı, vergi kanunlarının kural bazlı olması işletmelerin sorunlarla karşılaşmasına neden olan bir diğer konudur.

TMS/IFRS, IAS/IFRS'nin bire bir tercümesi olarak uygulamaya konulmuştur. Standartların ilk uygulamaya girdiğinde bu durum eleştiri konusu olmuş ve standartların anlaşılmasını güçleştirdiği ifade edilmiştir. Aradan geçen zaman rağmen bu olumsuzluğu giderecek önemli bir düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de

uygulanmakta olan standartlar hala uluslararası standartların çevirisi durumunda olduğundan anlaşılmasında yaşanan zorluklar, azalmakla birlikte, devam etmektedir.

Muhasebe standartları ile vergi mevzuatının amacının farklı olması, değerlendirme uygulamalarının da farklı yöntemlerle ve farklı değerlendirme ölçüleri kullanılarak yapılmasına yol açmaktadır. Bu da işletmelerde ticari kar ile mali kar rakamlarının farklılaşmasında önemli bir neden olmaktadır. Doğal olarak dönem sonunda ticari kardan mali kara geçiş kuralları çerçevesinde vergiye tabi kar tutarlarına ve vergi matrahına ulaşılması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Muhasebe standartlarını uygulayan işletmeler, değerlendirme konusunda ilgili standartlarda yer alan kurallara uymak zorundadır. Bunun yanı sıra ödeyecekleri verginin belirlenmesi için VUK'ta yer alan değerlendirme ilkelerini de uygulamak zorunda kalacaklardır. İşletmeler tarafından uygulanması gereken iki farklı kural setinin bulunması, işletmelerin zaman kaybına neden olduğu gibi maddi kaynak ihtiyacını artırmakta ve finansal tabloların anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kuralların uyumlaştırılması hem işletmelerin işini kolaylaştıracak, daha az maliyetle kurallara uymasına yardımcı olacak hem de finansal tabloların gerçeğe uygun olmasını sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı değerlendirme konusunda işletmelerin uymak zorunda olduğu farklı kural setleri ile VUK arasında gerekli uyumlaştırmanın sağlanmasının önemini vurgulamak ve bu konuda yapılması gereken yasal düzenlemeleri ortaya koyarak Türkiye için önerilerde bulunmaktır. Ortaya koyulacak modelin aynı zamanda bu konuda çalışma yapacak kişiler için bir fikir oluşturması hedeflemektedir.

Literatürde değerlendirme konusunda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların pek çoğu değerlemeyi muhasebe standartları çerçevesinde ele almış ve ticari kara odaklanmıştır. Bu nedenle değerlemenin vergi matrahının belirlenmesine yönelik amacı ihmal edilmiştir. Her ne kadar muhasebenin vergi için tutulması tezine katılmasak bile muhasebede vergileme alanı önemli bir yer kapsamaktadır. Dolayısıyla vergi matrahının oluşmasına yönelik hususların göz ardı edilerek bir değerlendirme yapılması da sağlıklı olmayacaktır. Nitekim VUK'ta değerlemenin amacının vergi matrahının belirlenmesi olduğu hüküm altına alınmıştır. Hem ticari kar hem de mali

karın belirlenmesi arasında uyumlaştırma yapılarak değerlendirme yapılması konusuna odaklanan çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlaması düşünülmektedir.

Standartların sistematığı açısından bakıldığında, US GAAP'ın TMS/IFRS gibi standartlar bazında düzenlendiği görülmektedir. Stoklar, finansal araçlar, maddi ve maddi olmayan varlıklar gibi bütün iktisadi kıymetler ve finansal tablo unsurları için ayrı ayrı standartlar oluşturulmuştur. Her bir standart ilgili konuyu ayrıntılarıyla birlikte hüküm altına almıştır. Ancak UK GAAP ve TMS/IFRS arasında bu şekilde geniş kapsamlı bir karşılaştırma yapılamamaktadır. 2015 yılından itibaren yürürlüğe giren yeni finansal raporlama çerçevesi toplamda 7 standarttan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan karşılaştırmalar UK FRS 102 uyarınca yapılmıştır. UK FRS 102 toplam 37 bölümden oluşmaktadır.

Değerleme konusunda Türkiye'de yaşanan önemli sorunlardan birisi de uluslararası standartlar ile VUK'un değerlendirme hükümleri arasında uyum bulunmamasıdır. Hem işletmenin gerçek durumunun yansıtılması hem de vergi matrahının doğru belirlenmesini sağlayabilmek için VUK ve muhasebe standartlarının değerlendirme konusunda uyumlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında gerekli literatür araştırması yapılarak ve uluslararası standartlar karşılaştırılarak bu sorun üzerinde durulmuş ve önerilerde bulunulmuştur.

Muhasebe standartlarında değerlendirme konusu VUK'ta yer alan hükümlere göre daha geniş ele alınmış ve değerlemenin amacı vergi matrahını belirlemekle sınırlandırılmamıştır. Bu sebeple VUK ile muhasebe standartları arasında uyumlaştırmanın sağlanabilmesi için VUK'ta değerlendirme konusunun daha geniş ele alınması ve tespit edilen noktalarda ayrıntılı düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan tespitler sonucunda bazı önerileri şu şekilde özetlemek mümkündür. İlk olarak ele alınması gereken konulardan biri hesap planının uyumlaştırılmasıdır. Muhasebe standartlarıyla uyumlu ayrıntılı hesap planı düzenlemesine ihtiyaç bulunmaktadır. Tek düzen hesap planı muhasebe standartlarından daha önce yürürlüğe girdiği için bazı konularda yetersiz kalmakta ve güncellenmesi

gerekmektedir. Vergi matrahı belirlenirken güncel rakamların kullanılmasını sağlamak amacıyla gerçeğe uygun değer ölçüsünün VUK'ta yer alması gerekmektedir. Aksi takdirde tarihi değerlere dayanan tutarların finansal tablolara yansıtılması sonucu vergi matrahının gerçek durumu yansıtmaması söz konusu olacaktır.

Maliyet değeri VUK kapsamında sıklıkla kullanılan bir değerlendirme ölçüsüdür. Dolayısıyla maliyet değerinin belirlenmesinde kullanılan değerler önem arz etmektedir. Bu sebeple maliyet bedeline dahil edilebilen vade farkı, kur farkı ve faizlerin durumunun netleştirilmesi gerekmektedir. Maliyet bedelinin belirlenmesine etki eden bu unsurların maliyet bedeline dahil edilip edilmeyeceği konusunda ayrıntılı düzenleme yapılması gerekmektedir.

Kanun sistematığının hesap planı ile uyumlu olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda VUK'ta olmayan bazı sınıflandırmaların (maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar gibi) eklenmesi uluslararası düzenlemeler ile VUK arasındaki uyum düzeyini artıracaktır. Ayrıca şerefiye konusunda düzenleme yapılması gerekmektedir. Şerefiyenin tanımı ve itfa edilmesi muhasebe standartları ile uyumlu hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Bu düzenlemelerin yürürlüğe konulabilmesi için uyum süreci belirlenmeli ve yayımlanacak takvime göre hareket edilmelidir. Ayrıca finansal tabloların doğruluğuna yönelik denetim süreçleri devam ettirilmeli ve vergi düzenlemeleri de dikkate alınarak mali karın tespiti sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

AKBULUT Yıldız Özerhan, “Vergi Usul Kanunundaki Değerleme Hükümlerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Değerlendirilmesi”, VI. Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, Ankara SMMM Odası Yayın No: 59, Ankara, 2008.

AKDOĞAN Nalan, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayınları No:1, 1980.

AKDOĞAN Nalan, Hamdi Aydın, *Muhasebe Teorileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987.

ARSOY Aylin Poroy, *Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına Göre Gerçeğe Uygun Değer*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009.

AYTULUN Metin, M. Vefa Toroslu, *TMS ve VUK Kapsamında Stoklar*, Legal Yayıncılık, 2014.

BATIREL Ömer Faruk, *Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974, s. 13.

CEYHAN Burhan, *Vergi Muhasebesi Yönünden Değerleme*, İzmir: İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Özel Yüksek Okulu Yayınları No: 9, 1968.

CHAMBERS Nurgül, *Firma Değerlemesi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009.

DEMİR Şeref, *Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları TMS/TFRS VUK Değerleme Yaklaşımı*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

DİNLER Zeynel, *İktisada Giriş*, 10. Basım, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2004.

ERİMEZ Rüştü, *Değerleme ve Mali Tablolar*, İstanbul: Üçer Matbaacılık, 1975.

GÖKÇEN Gürbüz, Başak Ataman Akgül, Cemal Çakıcı, *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım. 2006.

HİÇŞAŞMAZ Mazhar, “*Tarihsel Gelişimi İçerisinde Muhasebenin Teorisi ve Teknik Yapısı*”, Ankara: Kalite Matbaası, 1970.

KAFAOĞLU Arslan Başer, *Enflasyon: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde*, 1. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979.

KÜÇÜK Sema, *Değerleme ve Dönem Sonu İşlemleri*, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2009.

MALİYE HESAP UZMANLARI DERNEĞİ, *Beyanname Düzenleme Kılavuzu*, İstanbul: Acar Basım, 2016.

ÖKSÜZ Fuat, “Enflasyon Muhasebesi”, Mali Çözüm, S.63 (2003): 185-197.

ÖRTEN Remzi, Aydın Karapınar, *Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, 2007.

ÖRTEN Remzi, Hasan Kaval, Aydın Karapınar, *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*, 8. Baskı, 2015.

ÖZBALCI Yılmaz, *Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları*, İkinci Baskı, İstanbul: Favori Ofset, 1977.

ÖZERHAN Yıldız, Banu Sultanoğlu, *Uygulamalı BOBİ Finansal Raporlama Standardı*, Gazi Kitabevi, 2018.

ÖZERHAN Yıldız, Serap Yanık, *Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları*, 3. Baskı, 2015.

ÖZKÖK Cihangir, *Emsal Danıştay Kararları Çerçevesinde Vergi Usul Kanunu’na Göre Değerleme*, Birinci Baskı, Karahan Kitabevi, 2018.

ÖZTÜRK Bünyamin, *Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri*, 3. Baskı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

ÖZULUCAN Abitter, Seçkin Arslan, Dursun Keleş, “Menkul Kıymetlerin TMS 39 ve TFRS 9 Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi”, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 10 S: 4 (2017): 235-249.

ÖZYER Mehmet Ali, *Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması*, 8. Baskı, , Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2018.

PEKDEMİR Recep, Yakup Selvi, *Örneklerle Enflasyon Düzeltmesi*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, 2004.

SABAN Nihal, “Türk Ekonomi Hukukunda Değerleme Ölçülerinin Bütünleşmesi”, *Prof. Dr. Salih Şanver’e Armağan, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:10*, İstanbul, 1998.

SERMAYE PİYASASI KURULU, *SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları*, Sermaye Piyasası Araçları, Tuna Dijital, Ankara, 2016.

SEVİLENGÜL Orhan, *Genel Muhasebe*, 18. Baskı, 2016, Gazi Kitabevi.

ŞENSOY Necdet, “Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler”, *Türkiye XXII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi, 2003.

TEKİNALP Ünal, *Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No:85, 1970.

TOKAY Semih Hüseyin, Ali Deran, Rafet Aktaş, “Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, *XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, Ed: Recep Şener, Yavuz Çiftçi, Aytekin Fırat, Muğla: Muğla Üniversitesi, 2005.

TUNCER Selahattin, *Türkiye’de Sermaye Piyasası*, Okan Yayınları, 1985.

UMAN Nuri, *Enflasyon Muhasebesi: Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori-Uygulama*, 1. Baskı, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1979.

Ünalan Sedat, *Genel Muhasebe II*, Ankara: Özbaşkent Matbaası, 1968.

YILMAZ Kazım, *VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme*, 2. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000.

YÜCESOY Cevat, *Envanter ve Bilanço*, Beşinci Baskı, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1970.

YÜKSEL Ahmet, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: Üçdal Neşriyat, 1966.

MAKALELER

AÇIK Serap, “Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, S:2 (2006): 345-360.

AKÇA Neslihan, Seçkin Gönen, “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, S:3, C:3 (2015): 89-105.

AKDOĞAN Nalan, “Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanma Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri”, *Mali Çözüm*, S: 80 (2007): 101-118.

AKIN Serdar, “Yabancı Paralar İle Alacak ve Borçların Değerlemesi, Reeskont İşlemleri ve Muhasebeleştirme”, *Vergi Sorunları*, S:327 (2015).

AKYOL Mehmet Emin, “Maddi Duran Varlıkların VUK ve Muhasebe Standartlarına Göre Değerlemesi”, *Yaklaşım Dergisi*, S: 228 (2011).

ALTINTAŞ Taylan, “Uluslararası Muhasebe ve Türkiye’de Muhasebe Hukuku”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S:1 (2011), 162-174.

ARI Mustafa, Rifat Yılmaz, “Avantaj ve Dezavantajları Açısından Gerçeğe Uygun Değer İle Maliyet Değeri Muhasebesinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.65 (2015): 147-160.

ARIKAN A. Naci, “Vergi Usul Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu Açısından Karşılıklar”, *Vergi Dünyası*, S: 232 (2000): 169-186.

ATEŞLİ Erkan, “Maliyet Bedelinin Tespiti İle İlgili Kanun Hükümünün Yorumu”, *Vergi Sorunları*, S:148 (2001).

BAE Kee-Hong, Hongping Tan, Michael Welker “International GAAP differences: The impact on foreign analysts”, *The Accounting Review*, S:83(3), (2008): 593-628

BAL Emine Çına, “Türkiye Finansal Raporlama Standardı - 9 "Finansal Araçlar Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama Örnekleri”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, S:5(3) (2013): 47-63.

BAŞPINAR Ahmet, “Türkiye’de ve Dünyada Muhasebe Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, S:146, (2004): 42-57.

BİERMAN Harold, “Measurement and Accounting”, *The Accounting Review*, C.38, S.3 (1963), 501-507, <https://www.jstor.org/stable/243371>.

BOYRAZ Fazıl, “Değerleme Alanında Eski ile Yeninin Karşılaştırılması: Mülga 6762 Sayılı TTK ve 6102 Sayılı TTK Düzenlemeleri”, *Vergi Dünyası*, S: 366 (2012): 50-60.

BOZDEMİR Enver, “AR-GE ve Yenilik Faaliyetlerinde Teşviklerin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi”, *Mali Çözüm*, S:145 (2018): 13-40.

BRASCH Annika, Brigitte Eierle, Robin Jarvis, “Research and development investments, development costs capitalization, and credit ratings: Exploratory evidence from UK R&D-active private firms”, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S:48 (2002): 2-19, <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2022.100485>

BROCHET Francois, Alan D. Jagolinzer, Edward J. Riedl, “Mandatory IFRS adoption and financial statement comparability”, *Contemporary Accounting Research*, 30(4), (2013): 1373-1400.

CAN Ahmet Vecdi, “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, *Mali Çözüm*, S.97 (2010), 21-48.

CAVLAK Hakan, Başak Ataman, “Türkiye’deki Finansal Raporlama Standartlarının Son Parçası KÜMİ FRS (Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı): Genel Değerlendirme Ve BOBİ FRS, TFRS İle Karşılaştırma”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 8(1), (2023), 225-260.

ÇANKAYA Fikret, Engin Dinç, “5024 Sayılı Kanun’la Getirilen Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Doğurduğu Sorunlar”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:18, S:3-4 (2004): 369-384.

DALKILIÇ Ali Fatih, “Amerikan Muhasebe Standartlarına Göre ASC 330 Kapsamında Stokların Değerlemesi: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *Dayanışma*, S: 121 (2014): 17-27.

DERAN Ali, İncilay Savaş, “Maddi Olmayan Duran Varlıkların Değerleme Ve Finansal Tablolarda Sunum Esasları” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:4 S:2 (2013): 73-95.

DERAN Ali, Adalet Acar, “TMS 2. Stoklar Standardı ve Vergi Usul Kanunu’na Göre Stok Değerleme İlkeleri, Bu Düzenlemelerin Maliyetler Üzerindeki Etkileri ile İki Düzenleme Arasındaki Farkların Analizi”, *Vergi Dünyası*, S: 424 (2016): 6-20.

DOĞAN Ahmet, Şükran Güngör Tanç, Ahmet Tanç, “Makul Değer Muhasebesi ve İşletme Yönetimi Üzerine Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 22, S.1 (2008): 453-473.

FARGHER Neil, John Ziyang Zhang, “Changes in Measurement of Fair Value: Implications for Accounting Earnings”, *Accounting Forum*, S.38 (2014), 184-199, <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2014.06.002>.

FİDAN Mehmet Maşuk, “Ticari Alacaklarda Değer Düşüklüğü-TFRS 9 Finansal Araçlar Standardının Basit Yaklaşımı ve Vergi Usul Kanunu Karşılaştırılması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S: 81 (2019): 37-58.

FRENCH, Nick, “Value and Worth: Scenario Analysis”, *Journal of Property Investment & Finance*, C. 24, S. 2 (2006), 176-179.

GAO Pingyang, “A Measurement Approach to Conservatism and Earnings Management”, *Journal of Accounting and Economics*, S. 55 (2013): 251-268.

GASTÓN Susana Callao, Cristina Ferrer García, José Ignacio Jarne Jarne, José Antonio Laínez Gadea, “IFRS adoption in Spain and the United Kingdom: Effects on accounting numbers and relevance”, *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, S:26 (2010): 304-313.

GÖKGÖZ Ahmet, “İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S: 58 (2013): 1-20.

GÖKGÖZ Ahmet, “Küresel Finansal Krizin Muhasebe Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Muhasebe Meslek Etiğinin Önemi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.26, S.3-4 (2012), 313-331.

GÖKHAN Kayar, “Şerefiye Yenilenebilir Bir İktisadi Kıymet Midir?”, *Vergi Dünyası*, S:338 (2009): 63-66.

GÜDELÇİ Erkin Nevzat, “US GAAP ve IFRS Uyumu”, *Muhasebe, Finans Ve Denetim Alanlarında Yenilikçi Yaklaşımlar* 2,ed. Yakup Aslan, Özgür Özkan, İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2022.

GÜNDÜZ Necmettin, “Stokların Vergi Kanunları ve Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirmesi”, *Vergi raporu*, S:216 (2017): 17-25.

GÜVEMLİ Oktay, “Türk Muhasebe Düşüncesinin Evreleri (Orta Asya Kültüründen – Batılılaşmaya)”, *MUFTAV Dergisi*, S.9 (2015): 5-17.

GWILLIAM David, Richard H. G. Jackson, “Fair Value in Financial Reporting: Problems and Pitfalls in Practice a Case Study Analysis of the Use of Fair Valuation at Enron”, *Accounting Forum*, S. 32 (2008), 246-248.

HABERAL Zehra, “Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslak Metni ile Vergi Usul Kanunu’nun Değerleme Hükümlerinin Karşılıştırılması”, *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S:62 (2021), 329-344.

HUGHES Susan B., Robert K. Larson, James F. Sander, Glenn Xiques, “Difficulties Converging US GAAP and IFRS Through Joint Projects: The Case of Business Combinations”, *Advances in Accounting*, S: 39 (2017): 1-20.

HUIKKU, Jari, Jan Mouritsen, Hanna Silvola, “Relative Reliability and the Recognisable Firm: Calculating Goodwill Impairment Value”, *Accounting, Organizations and Society*, S.56 (2017), 68-83, <https://doi.org/10.1016/j.aos.2016.03.005>.

IATRİDİS George Emmanuel, Kostas Pappas, Martin Walker “Narrative Disclosure Quality and the Timeliness of Goodwill Impairments”, *The British Accounting Review* 54, 2(2020): <https://doi.org/10.1016/j.bar.2021.100978>.

IJIRI, Yuji and Robert K. Jaedicke, “Reliability and Objectivity of Accounting Measurements”, *The Accounting Review* 41, 3 (1966), 474-483, <https://www.jstor.org/stable/244477>.

JOEL S. Demski, David E. M. Sappington, “Fully revealing Income Measurement”, *The Accounting Review*, C. 65, S. 2 (1990), s. 363-383, <https://www.jstor.org/stable/247629>, (13.12.2017).

KARASİOĞLU Fehmi, Namık Kemal Erdemir, “Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarında Temel İşlemler Üzerine Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 5, 2 (2005): 145-167.

KELEŞ Dursun, “TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Finansal Tabloların Düzeltilmesi ve Finansal Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23 (2015): 31-52.

KHAN Urooj, “Does Fair Value Accounting Contribute to Systemic Risk in the Banking Industry?”, https://www0.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/4798/Khan_Systemic_Risk_24Mar14.pdf, erişim 14 Aralık 2017.

KIZIL Erkan, “Avansların Dönemsonu İşlemleri, Örtülü Sermaye ve Transfer Fiyatlandırması Açısından Değerlendirilmesi”, *Mali Çözüm*, S: 29(156) (2019): 259-272.

KILLINS Robert, Thanh Ngo, Hongxia Wanga “Goodwill Impairment and CEO Overconfidence”, *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, S:29 (2021).

KOCAMAZ Hilal, “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye’de Oluşum ve Gelişim Süreci”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S 2 C:2 (2012): 112-130.

KOCAMIŞ Tuğçe Uzun, Gülçin Yıldırım, *Büyük ve Orta Boy İşletmelere Yönelik Finansal Raporlama Standartlarıyla (BOBİ FRS) Uyumlu Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2019.

KOTAY Fatih, “Avansların Değerlemesi”, *Vergi Raporu*, S: 147 (2011): 132-149.

KÖKVER Muzaffer, Ramazan Yakışıklı, “Yabancı Para Cinsinden Avansların Değerlenmesi”, *Vergi Dünyası*, S: 181 (1996): 56-59.

LAUX, Christian, Christian Leuz, “The Crisis of Fair Value Accounting: Making Sense of the Recent Debate”, *Accounting, Organizations and Society*, S. 34 (2009), 826-834, <https://doi.org/10.1016/j.aos.2009.04.003>.

LEE, Shih-Cheng , Chien-Ting Lin, “An Accounting-Based Valuation Approach To Valuing Corporate Governance in Taiwan”, *Journal of Contemporary Accounting&Economics*, S:6 (2010): 47-60.

LITTLETON A. C., “Value and Price in Accounting”, *The Accounting Review*, C:4, s:3 (1929), 147-154, <https://www.jstor.org/stable/238948>.

MANGANARIS, Panayotis, Charalambos Spathis, Apostolos Dasilas, “The Effects of Mandatory IFRS Adoption and Conditional Conservatism on European Bank Values”, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S. 24 (2015), 72-81, <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2015.02.004>.

MÜLLER Julian, “An Accounting Revolution? The Financialisation of Standard Setting”, *Critical Perspectives on Accounting* ,S.25 (2014): 539-557, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2013.08.006>.

O’CONNELL, Brendan, “Enron. Con: “He That Filches From Me My God Name Makes Me Poor Indeed”, *Critical Perspectives on Accounting*, S.15 (2004), 733-738.

OKAMOTO Noriaki, “Fair Value Accounting From a Distrubuted Cognition Perspective”, *Accounting Forum*, S. 38 (2014): 170-183, <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2014.06.001>.

OLIBE Kingsley O., Robert H. Strawser, William R. Strawser, “The information content of earnings for UK firms disclosing under UK GAAP and IFRS”, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, S:46 (2022): 1-17.

ONAY İsmail, “Değer Artış Kazançlarında İktisap Bedelinin Endekslenmesi”, *Vergi Dünyası*, S. 441 (2018): 79-87.

ÖĞREDİK Güray, “Döviz Cinsi Avansların Değerlenmesi Sonucunda Oluşan Kur Farkları Nasıl Muhasebeleştirilmelidir”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Mayıs 2014.

ÖZDEMİR Recep, “6102 Sayılı TTK Düzenlemelerinin Dönem Sonu İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Dünyası*, S: 376 (2012).

ÖZULUCAN Abitter, “Enflasyonun Muhasebe Verileri Üzerindeki Etkisinin Giderilmesinde Kullanılan Otofinsanman Yöntemleri ve Enflasyon Muhasebesi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:57, S:4 (2002): 127-152, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001808.

PALEA Vera, “The Political Economy of Fair Value Reporting and the Governance of the Standards-Setting Process: Critical Issues and Pitfalls from a Continental European Union Perspective”, *Critical Perspectives on Accounting*, S.29 (2015), 1-15, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2014.10.004>.

PIERA Franck Missonier, “Motives for Fixed-Asset Revaluation: An Emprical Analysis with Swiss Data”, *The International Journal of Accounting*, S.47(2007): 186-205, <https://doi.org/10.1016/j.intacc.2007.04.006>.

SALTOĞLU Müge, “Yaratıcı Muhasebede Özel amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (Eylül 2003): 107-116

SEBASTIAN Ene George, Chilarez Danut, Dindire Laura Maria, “Relevance and Credibility of the Fair Value Measurement During the Crisis”, *Procedia Economics and Finance*, S. 8 (2014), 306-312, [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00095-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00095-1).

SENEL Said Alpagut, Merve Tuncay, Öznur Önoğul, Cihad Karşlı, “Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C.6, S.1 (2011), 48-76.

SEVER Serhat, “6102 sayılı TTK Düzenlemelerinin Dönem Sonu İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi ve Vergi Kanunları ile Karşılaştırılması”, *Vergi Dünyası*, S: 388 (2013): 142-155.

SODAN Slavko, “The Impact of Fair Value Accounting On Earnings Quality In Eastern European Countries”, *Procedia Economics and Finance*, S.32 (2015), 1769-1786, [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01481-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01481-1).

SVETLOVA Ekaterina , “Value Without Valuation? An Example of the Cocos Market”, *Critical Perspectives on Accounting* ,52 (2018), 69-78, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2016.06.006>.

ŞAHİN Ömer Faruk, “Bir Ödeme Aracı Olan Çeklerin 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Değerleme Hükümleri Karşısındaki Durumu”, *Vergi Dünyası*, S: 384 (2013): 65-79.

ŞEN İlker Kıymetli, Mehmet Özbirecikli, “KÜMİ Frs’nin İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRs, TMS/TFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi İle Mukayeseli Bir İnceleme”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Özel Sayı (2020), 1-19.

TOKAY Semih Hüseyin, Ali Deran, “Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları’nda Değerleme Ölçüleri” *Mali Çözüm*, S. 90 (2008), 15-48.

TOROSLU M. Vefa, “Yeniden Değerleme”, *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın Organı*, S.33 (1995): 44-56.

TUAN A. Kadir, Zeki Doğan, “İşletmelerde Enflasyon Muhasebesinin Kullanım Oranının Tesbitine İlişkin Bir Alan Çalışması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C.25 S.1 (1996): 107-122.

ULUSAN Hikmet, “Değerleme Esasları ve Finansal Tabloların Niteliksel Özellikleri Açısından İncelenmesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.1 (2008): 129-154.

ULUSAN Hikmet, “Finansal Raporlama Açısından Değerleme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16, S.2 (2007), 525-543.

UYAR Baykal, “TMS 2 – Stoklar” Standardı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S:28 (2009): 131-144

ÜSTÜNDAĞ Saim, “Muhasebe Standartları Oluşturulması Süreci”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S:1 (2000): 31-57.

WEBINGER Mariah, Matt Comer, Robert Bloom, “The Effect of Additional Guidance on Fair Value Measurement and Disclosure in Illiquid or Inactive Markets”, *Research in Accounting Regulation*, S.25 (2013): 220-229, DOI: 10.1016/j.racreg.2013.08.009

YALKIN Yüksel Koç, “Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu’nun (TMUDESK) Çalışmaları ve Türkiye Muhasebe Standartları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S: 5 (2001): 1-14.

YALKIN Yüksel Koç, Volkan Demir, Defne Demir, “International Financial Reporting Standards (IFRS) and Developments of Financial Reporting Standards in Turkey”, *Research in Accounting Regulation*, S: 20 (2008): 279-294, [https://doi.org/10.1016/S1052-0457\(07\)00216-0](https://doi.org/10.1016/S1052-0457(07)00216-0).

YILDIRIM Haşmet, “Stokların TMS, BOBİ FRS Değerleme Hükümleri ile VUK Değerleme Hükümleri Açısından Analizi ve Ticari Kar-Mali Kar Karşılaştırması”, *Vergi Dünyası*, S:459 (2019).

YÜCE Mehmet, Enflasyon Vergisi ve Türk Vergi Sisteminde Enflasyonun Etkilerini Gidermeye Yönelik Müesseseler, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

YÜCE Mehmet, “Enflasyon Muhasebesi ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler”, *Mevzuat Dergisi*, S:8 (1999), <https://www.mevzuatdergisi.com/1999/06a/01.htm#>, erişim 1 Mart 2018.

ZENGİN Emre, “Dönem Sonu Emtia Değerlemeleri”, *Vergi Dünyası*, S:400 (2014):141-142.

DiĞER KAYNAKLAR

“About the FASB”, <https://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/SectionPage&cid=1176154526495>, erişim 29 Ekim 2018..

“FASB Accounting Standards Codification About the Codification”, s. 4, <https://asc.fasb.org/imageRoot/71/58741171.pdf>, erişim 31 Ekim 2018.

“What is GAAP” <https://www.accounting.com/resources/gaap/>, erişim 7 Ağustos 2018.

660 Sayılı KHK Gerekçesi, www.kgk.gov.tr, erişim 12 Kasım 2019.

Advantages of Valuation, <http://bvanalysts.com/services/advantages-of-valuation/>, erişim 2 Kasım 2017.

AKYOL M. Emin, Muzaffer Küçük, “Ticari Emtianın Değerlemesi ve Muhasebe Kayıtları”, TURMOB Yayınları-133 Sirküler Rapor Serisi, Seri No:2000-16, (2000).

ANDRIESSEN Daniel, “Value, Valuation and Valorisation” <http://www.innovatedutch.com/downloads/ValueValuationandValorisation.pdf>, 17.05.2017.

BAŞAĞAÇ Halil, Maddi Duran Varlıkların Değerlemesinde Türk Vergi Mevzuatı ve TMS 16: Maddi Duran Varlıklar Standardı Hükümlerinin Karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

BATSON, Neal, “Third Interim Report of Neal Batson Court-Appointed Examiner” <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/enron/enronbk72803xr3.pdf>, erişim 30 Aralık 2017.

BURSA VERGİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI, B.07.1.GİB.4.16.17.02-VUK-10-57-12 sayılı ve 02/02/2011 tarihli özelgesi;

ÇAKMAK Bilgehan, Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Deloitte, Roadmap: Comparing IFRS Accounting Standards and U.S. GAAP Bridging the Differences, <https://dart.deloitte.com/USDART/pdf/057be505-289e-11e9-818d-67c85cbcc7fa>, s. 1, 5 Aralık 2022.

DOĞRUSÖZ Bumin, “Taşınmazlara Özel Yeniden Değerleme”, Dünya, 07.10.2018.

Dönem Sonu Değerleme İşlemleri, *Vergi Dünyası Eki*, 2018.

EREN Beliz, Türkiye Finansal Raporlama Standartları İle Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin Karşılaştırılması ve Bir Uygulama, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

EY, US GAAP versus IFRS: The Basics - December 2021, https://www.ey.com/en_us/assurance/accountinglink/us-gaap-versus-ifrs--the-basics---december-2021, s. 15, 9 Aralık 2022.

FALLS Lynne Cowe, “A Comparison of Asset Valuation Methods For Civil Infrastructure”, Paper prepared for presentation at the Coordinating Pavement and Maintenance Management with Asset Management Session Of the 2004 Annual Conference of the Transportation Association of Canada, <http://conf.tac-atc.ca/english/resourcecentre/readingroom/conference/conf2004/docs/s7/cowefalls.pdf>, erişim 24 Mayıs 2017.

FASB, Rules of Procedure, (2013). https://www.fasb.org/cs/ContentServer?c=Document_C&cid=1176162391050&d=&pagename=FASB%2FDocument_C%2FDocumentPage, erişim 30 Ekim 2018.

FINANCIAL REPORTING COUNCIL, “Overview of the Financial Reporting Council”, Paragraf: 2.2.

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.

Frc.org.uk, UK, UK Accounting Standards, erişim: 1 Kasım 2022.

FUJIOKA Taka, Seitara Seko, Pongsak Hoontrakul, “The State of Fair Value Accounting, Global Financial Crisis and Implications to Thailand”, Presentation for H.E. DPM Dr. Olarn at Sasin, 2008,

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan050660.pdf>, erişim 5 Haziran 2017.

Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, 64597866-105[289-2015]-16168 sayılı ve 30/06/2015 tarihli özelgesi;

Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, 64597866-105[280-2014]-122 sayılı ve 24/07/2014 tarihli özelgesi.

GİB, 01.03.202012 tarih ve B.07.1.GİB.4.99.16.01.0-VUK-323-68 sayılı özelge.

GİB, “Vadeli Çeklerde Reeskont Uygulaması”, Vergi Usul Kanunu Sirküleri/41, 12.05.2009.

GİB, 05.04.2019 tarih ve 64597866-105[323-2015]-6557 sayılı özelge.

GÜLTEKİN Esra, IFRS/US GAAP Arasındaki Yakınsama Çalışmaları İle Benzerlik/Farklılıklar ve Bir Firma İncelemesi, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Here’s How Valuation Works—And Why It’s So Important, <https://quickbooks.intuit.com/r/money/everything-need-know-valuation-care/>, erişim 3 Kasım 2017.

<http://www.keynoteindia.net/valuation-importance/>, s.1-2, erişim 2 Kasım 2017.

<https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/borclanma-araclari>, erişim 17 Haziran 2020.

ICAEW, *Measurement in Financial Reporting Information for Better Markets Initiative*, 2006, <https://www.icaew.com/en/technical/financial-reporting/information-for-better-markets/ifbm-reports/measurement-in-financial-reporting>, s. 14. erişim 17 Mayıs 2017.

KAZGAN Mehmet Kerim, ABD’de Yürürlükte Olan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensiplerinin Detaylı İncelemesi ve Türkiye’de Bulunan ABD Sermayeli Şirketlerdeki Muhasebe Uygulamaları İle İlgili Bir Araştırma, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

KENTON Will, “Asset Valuation”, <http://www.investopedia.com/terms/a/assetvaluation.asp>, erişim 3 Kasım 2017.

KGK, 2012 yılı Faaliyet Raporu.

KGK, Kamu Gözetimi Kurumu Tanıtım Broşürü, , www.kgk.gov.tr, erişim 11 Kasım 2019.

KOCAELİ VERGİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI, B.07.1.GİB.4.41.15.02-190-3/8-18 sayılı ve 24/02/2011 tarihli özelgesi;

MALİYE BAKANLIĞI GELİRLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, B.07.0.GEL.0.29/2968-298-405-17626 sayılı ve 04/05/2005 tarihli özelgesi;

OVERVIEW OF UK GAAP, <https://www.oneadvanced.com/news-and-opinion/overview-of-uk-generally-accepted-accounting-practice-uk-gaap/> erişim 3 Ocak 2023.

ÖZERHAN Yıldız, UFRS 3 İşletme Birleşmeleri, <http://www.dt-audit.com/dosyalar/Egitim/Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/1.Hafta/B%C3%96L%C3%9CM%2014%20UFRS%203%20%C4%B0%C5%9ELETME%20B%C4%B0RLE%C5%9EMELER%C4%B0.pdf>, erişim 19.03.2021.

PWC, New UK GAAP or IFRS? Your Questions Answered, April 2013, s. 3, www.pwc.co.uk, erişim 26 Ocak 2023.

RSMUS, US GAAP vs IFRS: Impairment of Long-lived Assets, https://rsmus.com/content/dam/rsm/insights/financial-reporting/us-gaap-vs-ifrs-comparisons/ifrs_impairment_of_long_lived_assets.pdf.coredownload.inline.png, erişim 20 Aralık 2022.

TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı: 280, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss280.pdf>, erişim 14 Ekim 2022.

The Importance of Business Valuations, <http://www.accelawrate.com/the-importance-of-business-valuation/>, erişim 2 Kasım 2017.

Valuation: Why and When You Should Have Your Business Valued, <http://www.keynoteindia.net/valuation-importance/>, erişim 2 Kasım 2017.

WITT, April, Peter Behr, “Dream Job Turns Into a Nightmare”, Washingtonpost, 29.07.2002, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/10/AR2005061000722_5.html, erişim 20 Aralık 2017.

YEŞİLÇİMENLİ Ayşegül, İngiltere Muhasebe Sistemi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Danıştay 3 üncü Daire, 11.02.20014 tarih ve E:2001/3537, K:2004/306 sayılı kararı.

Danıştay 4 üncü Dairesinin E.2000/662, K.2000/5353 sayılı kararı.

Danıştay 4 üncü Dairesinin E.2001/1399, K.2002/2405 sayılı kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2002/1668 K. 2003/563 sayılı ve 27.02.2003 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2002/4579 K. 2004/355 sayılı ve 02.03.2004 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2004/101 K. 2005/503 sayılı ve 29.03.2005 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2004/255 K. 2004/1580 sayılı ve 29.06.2004 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2010/3320 K. 2014/805 sayılı ve 13.02.2014 sayılı kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2010/3320 K. 2014/805 sayılı ve 13.02.2014 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2012/7099 K. 2014/407 sayılı ve 23.01.2014 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E. 2012/7947 K. 2016/217 sayılı ve 01.02.2016 tarihli kararı.

Danıştay 4. Daire E.2004/1675 K. 2005/808 sayılı ve 05.05.2005 tarihli kararı.

Danıştay 5 inci Dairesinin E.2001/2362, K.2003/4917 sayılı kararı.

Danıştay 7 nci Daire, 26.06.2003 tarih ve E:2000/7740, K:2003/3747 sayılı kararı.

Danıştay VDDGK E. 1999/102 K. 1999/480 sayılı ve 12.11.1999 tarihli kararı.

Danıştay VDDGK E. 2006/291 K. 2006/334 sayılı ve 08.12.2006 tarihli kararı.

Danıştay VDDGK E. 2007/20 K. 2007/211 sayılı ve 15.06.2007 tarihli kararı.

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	SERAP		AĞAYA
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	1999	2003	
Lisans	2004	2009	
Yüksek Lisans	2009	2012	
Doktora	2012		
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2011		
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			

Yayınlar:	Değirmendereli A., Ağaya S., “Türkiye İçin KDV ve Gelir Vergisinin İlişkilendirilmesi Denemesi: Hasılat Esaslı KDV Sistemi”, <i>Vergi Dünyası Dergisi</i>, 455, ss.13-23, 2019. Ağaya S., “Gelir Vergisinin Beyanında Hazır Beyan Sistemi” 8th International Mardin Artuklu Scientific Researches Conference, Mardin, Türkiye, 4 - 06 Haziran 2022, ss.777. Ağaya S. “Futbolcular Özelinde, Türkiye’de Sporcuların Vergilendirilmesi” SIXTH INTERNATIONAL MEDITERRANEAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS (MECAS VI), Milan, İtalya, 3 - 05 Eylül 2019, ss.273-284. AĞAYA S., “Ülkemizde E-Fatura Konusunda Geline Nokta ve Nihai Tüketicilerin Bilmesi Gereken Hususlar” 6.Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, Türkiye, 29 - 31 Mart 2018, ss.1 Ağaya S., “The Question of Statue of Limitation For Tax Evasion as Regulated in Tax Procedure Law” 6th Annual Conference on Humanities and Social Sciences, Barcelona, İspanya, 4 - 08 Şubat 2016, ss.16-20. SOMUNCU A., AĞAYA S., “Vergi Denetiminde Yapısal Dönüşüm: Türkiye’de Vergi Denetiminde 1999-2014 Yıllarının Değerlendirilmesi”, 12th International Conference On Knowledge, Economy & Management / ICKEM 2014, Antalya, Türkiye, 27 - 30 Kasım 2014, ss.843-870. AĞAYA S., <i>Özel Öğretim Kurumlarında Muhasebe ve Vergilendirme Sistemi</i>, Türkiye Alim Kitapları, Saarbrücken, 2016.	
Diğer:		
İletişim (e-posta):		
		Tarih: 14.07.2023 İmza: Adı-Soyadı: Serap AĞAYA

